

**UNIVERZITA
KARLOVA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Diplomová práce

2024

Jáchym Novotný

**UNIVERZITA
KARLOVA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Konzervatismus jako politická ideologie v českých
levicových stranách**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jáchym Novotný

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, PhD.

Rok obhajoby: 2024

Bibliografický záznam

NOVOTNÝ, Jáchym. *Konzervatismus jako politická ideologie v českých levicových stranách*. Praha 2024. 218 s. Diplomová práce (Mgr.), Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Stauber, PhD.

Rozsah práce: 437 003

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje konzervatismu jako politické ideologii v českých levicových stranách. Cílem práce je odpovědět na několik výzkumných otázek. Tou nejdůležitější je, zda se v programech a dalších materiálech vybraných českých levicových politických stran objevují prvky konzervativní ideologie. Další otázky pak navazují na tu první a jejich cílem je zjistit, v jakých obdobích se konzervatismus v programech a dalších materiálech zkoumaných stran objevuje a zda se tyto strany cíleně snaží překonat rozdíly mezi konzervatismem a socialismem nebo zda pouze přijímají takové prvky konzervatismu, které nejsou s levicovými ideologiemi v rozporu. Na tyto otázky práce odpovídá za pomoci obsahové analýzy programů a dalších materiálů tří politických stran, jimiž jsou Česká strana sociálně demokratická (ČSSD), Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) a Levice. Kromě samotné analýzy programů a dalších materiálů práce obsahuje rovněž teoreticky zaměřenou kapitulu, která se zabývá jednotlivými zkoumanými politickými ideologiemi a jejich směry či odnožemi. Závěrem této práce je konstatování, že prvky konzervatismu se objevují v programech všech tří analyzovaných stran, přičemž jednoznačně nejméně jich lze identifikovat v programech a dalších materiálech Levice a jejích předchůdců. Prvky konzervatismu se objevují napříč celým zkoumaným obdobím, které zahrnuje roky 1992 až 2021. Levicové strany pak do svých programů přebírají primárně ty prvky konzervatismu, které nejsou nijak v rozporu se základními hodnotami socialismu.

Abstract

This master thesis focuses on conservatism as a political ideology in Czech left-wing parties. The aim of the thesis is to answer several research questions. The most important one is whether elements of conservative ideology appear in the programs and other materials of selected Czech left-wing political parties. Subsequent questions build on the first one, aiming to determine in which periods conservatism appears in the programs and other materials of the examined parties and whether these parties deliberately seek to overcome the differences between conservatism and socialism, or whether they simply accept elements of conservatism that are not in conflict with left-wing ideologies. These questions are answered through content analysis of the programs and other materials of three political parties: the Czech Social Democratic Party (ČSSD), the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM), and the Left. In addition to the analysis of programs and other materials, the thesis also includes a theoretically oriented chapter that deals with the individual political ideologies under study and their directions or branches. In conclusion, it is stated that elements of conservatism appear in the programs of all three analyzed parties, with clearly the fewest identified in the programs and other materials of the Left and its predecessors. Elements of conservatism appear across the entire examined period, which includes the years 1992 to 2021. Left-wing parties primarily adopt those elements of conservatism into their programs that are not in conflict with the fundamental values of socialism.

Klíčová slova

konzervatismus, socialismus, politické ideologie, levice, politické strany, Česká republika, obsahová analýza

Keywords

conservatism, socialism, political ideologies, left, political parties, Czech Republic, content analysis

Název práce

Conservatism as a political ideology in Czech left-wing parties

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30.4. 2024

Jáchym Novotný

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu této diplomové práce Mgr. Jakubu Stauberovi, PhD. za odborné vedení a pomoc při zpracování práce. Dále bych rád poděkoval Mgr. Janu Klánovi za poskytnutí odpovědí na otázky týkající se tématu práce.

Obsah

Úvod	12
1. Konzervatismus a levicové ideologie	15
1.1 Problematické koncepty	15
1.1.1 Politické ideologie	16
1.1.2 Levice a levicové politické strany	17
1.2 Konzervatismus	19
1.2.1 Vznik a vývoj konzervatismu	20
1.2.2 Základní postoje konzervatismu	21
1.2.3 Směry konzervatismu	26
1.3 Socialismus	32
1.3.1 Vznik a vývoj socialismu	32
1.3.2 Základní postoje socialismu	34
1.3.3 Proudů socialismu	37
1.3.4 Další levicové ideologie	38
1.4. Vztah konzervatismu a levicových ideologií	42
1.4.1 Vztah levice ke konzervatismu a problematika levicového konzervatismu	42
1.4.2 Vztah konzervatismu k levici	45
1.5 Srovnání konzervatismu a levicových ideologií	47
1.5.1 Lidská přirozenost	47
1.5.2 Vnímání rovnosti, společenské hierarchie a autority	47
1.5.3 Pohled na roli národa a náboženství	48
1.5.4 Ekonomické postoje a vlastnictví	48
1.5.5 Pohledy na některé současné společenské a politické otázky	50
1.6 Závěr první kapitoly	50
2. Metodologie	51
2.1. Kódovací schéma	54
2.2 Výběr případů	55
2.3 Rozhovory	55
3. ČSSD – Česká strana sociálně demokratická	56
3.1 Vývoj strany do roku 1992	56
3.2 ČSSD v období 1992-1995	58
3.2.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1992	58
3.2.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1992-1995	61
3.3 ČSSD v období 1996-1997	62
3.3.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1996	62
3.3.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1996-1997	65

3.4 ČSSD v období 1998-2001	66
3.4.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1998	66
3.4.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1998-2001	70
3.5 ČSSD v období 2002-2005	71
3.5.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2002	71
3.5.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2002-2005	74
3.6 ČSSD v období 2006-2009	75
3.6.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2006	75
3.6.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2006-2009	81
3.7 ČSSD v období 2010-2012	82
3.7.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2010	82
3.7.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2010-2012	86
3.8 ČSSD v období 2013-2016	87
3.8.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2013	87
3.8.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2013-2016	89
3.9 ČSSD v období 2017-2020	90
3.9.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2017	90
3.9.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2017-2020	94
3.10 ČSSD v roce 2021	95
3.10.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2021	95
3.10.2 Vývoj ČSSD v roce 2021	98
3.11 ČSSD – shrnutí	99
4. Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)	102
4.1 Vznik a vývoj strany do roku 1992	103
4.2 KSČM mezi lety 1992–1995	104
4.2.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1992	104
4.2.2 Vývoj KSČM mezi lety 1992-1995	107
4.3 KSČM mezi lety 1996–1997	107
4.3.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1996	107
4.3.2 Vývoj KSČM mezi lety 1996-1997	111
4.4 KSČM mezi lety 1998–2001	111
4.4.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1998	111
4.4.2 Vývoj KSČM mezi lety 1998-2001	115
4.5 KSČM mezi lety 2002–2005	115
4.5.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2002	115
4.5.2 Vývoj KSČM mezi lety 2002-2005	118
4.6 KSČM mezi lety 2006–2009	120
4.6.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2006	120

4.6.2 Vývoj KSČM mezi lety 2006-2009.....	123
4.7 KSČM mezi lety 2010–2012	124
4.7.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2010	124
4.7.2 Vývoj KSČM mezi lety 2010-2012.....	127
4.8 KSČM mezi lety 2013–2016	128
4.8.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2013	128
4.8.2 Vývoj KSČM mezi lety 2013-2016.....	131
4.9 KSČM mezi lety 2017–2020	131
4.9.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2017	131
4.9.2 Vývoj KSČM mezi lety 2017-2020.....	134
4.10 KSČM mezi lety 2021–2023	135
4.10.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2021	135
4.10.2 Vývoj KSČM v roce 2021	139
4.11 KSČM – shrnutí.....	139
5. Levice	143
5.1. Vznik a vývoj Levice.....	144
5.2. Analýza programů a dalších materiálů Levého bloku, Strany demokratického socialismu a Levice	145
5.2.1 Analýza Cílů Levého bloku z roku 1996	146
5.2.2 Analýza Manifestu demokratického socialismu	147
5.2.3 Analýza programu Strany demokratického socialismu z roku 2003.....	150
5.2.4 Analýza programových východisek Strany demokratického socialismu z roku 2011.....	152
5.2.5 Analýza programu strany Levice	153
5.3. Levice – shrnutí	158
6. Odpovědi na výzkumné otázky.....	160
Závěr	171
Summary.....	174
Seznam zdrojů.....	175
Seznam příloh	182
Přílohy.....	183
Seznam tabulek použitých v textu	218

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá konzervatismem jako politickou ideologií v českých levicových politických stranách. Jedním z důvodů pro výběr tohoto tématu byl pro mne fakt, že v rámci sociálních demokracií dochází ke štěpení na liberálnější a konzervativnější křídla, což lze ilustrovat například na případu Dánska. Určité odchylky od klasické levicové ideologie lze sledovat i v rámci českých levicových stran, přičemž nejvýznamnějšími jsou dlouhodobě Česká demokratická strana (dále jen ČSSD)¹ a Komunistická strana Čech a Moravy (dále jen KSČM). Vyjma těchto dvou stran se budu věnovat také straně Levice a jejím předchůdcům.² Zaměření pouze na Českou republiku umožní detailnější zaměření na jednotlivé strany a jejich programové dokumenty a další materiály. Právě ty budou předmětem analýzy, která se zaměří na období od roku 1992 až do současnosti.³ Cílem analýzy bude zjistit, zda se v programech a dalších materiálech uvedených stran nacházejí prvky, které bychom mohli označit za konzervativní (ve smyslu konzervatismu jako politické ideologie).

Konzervatismus je jednou z nejvýznamnějších politických ideologií a na první pohled se může zdát, že věnovat se konzervatismu ve spojitosti s levicovými politickými stranami nedává příliš smysl. Tyto strany jsou totiž v drtivé většině ovlivněny ideologií socialismu či dalšími ideologiemi a směry, které se ze socialismu vyvinuly. Takovéto ideologie bychom mohli označit jako ideologie levicové, zatímco konzervatismus je dlouhodobě považován spíše za ideologii, která je vlastní pravicovým politickým stranám. Jaký smysl tedy má zkoumat konzervatismus jako politickou ideologii v levicových politických stranách, když by se na první pohled mohlo zdát, že s nimi nikterak nesouvisí? Nejprve je třeba zmínit, že téměř žádná politická strana nepřejímá do svého programu a své politické činnosti politickou ideologii jako celek. To je způsobeno zejména dvěma faktory. Zaprvé je nutné si uvědomit, že politické ideologie nebývají příliš koherentní a jejich podoba se může v čase a prostoru více či méně lišit. Zadruhé je pak třeba zmínit fakt, že hlavním cílem politických stran je v moderních demokraciích většinou získat co nejvíce hlasů voličů a aby toho dosáhly, musí činit řadu pragmatických rozhodnutí, která mohou být často v rozporu s politickou ideologií dané strany. Lze tedy předpokládat, že i levicově orientovaná strana vycházející ze socialismu může pod vlivem různých okolností akcentovat i myšlenky a postoje, které jsou bližší jiné politické ideologii. Podobné problematice se ve svém textu *Left and Right: Empty Vessels, Essential*

---

¹ Problematika ohledně změny názvu strany je rozebrána níže.

² Konkrétně se jedná o Levý blok a Stranu demokratického socialismu.

³ Analýza bude končit předvolebními programy stran z roku 2021.

Core, or Family Resemblance? z roku 2012 věnoval Christopher Cochrane.⁴ Ještě lepší vhléd do zkoumané problematiky pak mohou poskytnout Liesbet Hooghe a Gary Marks. Jejich text *Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage* pracující s konceptem kulturně-sociální diemenze GAL-TAN (Green-Alternative-Libertarian a Traditional-Authoritarian-Nationalist) na příkladu krize eurozóny a migrační krize poukazuje na to, že existuje transnacionální štěpní linie, která komplikuje tradiční politické dělení podle konfliktních linií, jehož autory jsou Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan.⁵

Práce má hned několik cílů, ze kterých vyplývají výzkumné otázky, které má ambici zodpovědět. V první části práce se pokusím na základě analýzy a srovnání konzervatismu a socialismu identifikovat klíčové rozdíly obou ideologií. Zároveň je ale mou ambicí i poukázat na postoje a principy, v nichž se obě ideologie z různých důvodů (historických, pragmatických) až tak výrazně lišit nemusí. V další části práce se pak za pomoci obsahové analýzy programů a dalších materiálů tří českých levicových stran, pokusím nalézt odpověď na otázku, zda vůbec a případně v jakých časových obdobích se v programech a dalších materiálech těchto stran objevovaly prvky konzervativní ideologie. Vzhledem k výše zmíněným argumentům lze předpokládat, že minimálně v některých případech by se určité prvky konzervatismu v těchto dokumentech objevit měly. V návaznosti na to pak bude mým cílem zjistit, zda strany s těmito konzervativními prvky cíleně pracovaly a snažily se nějakým způsobem překlenout rozdíly mezi socialismem a konzervatismem nebo zda si pouze vybíraly konzervativní ideje, které se s ideologií socialismu nijak zásadně nestrétávají. Z toho vyplývá i další možná otázka, totiž z jakého důvodu tyto strany vůbec určité prvky konzervatismu přejímají. Na tuto otázku nám může pomoci poskytnout odpovědi třeba to, zda strana byla v daném volebním období součástí koalice či opozice. Stejně tak mohou mít vliv zásadní společensko-politické otázky vztahující se ke konkrétnímu období. Není ale možné vše zjistit z programů a dalších materiálů stran, určitých mediálních výstupů či výsledků voleb. Proto je rovněž mou ambicí některé informace doplnit z krátkých strukturovaných rozhovorů s konkrétními osobnostmi ze zkoumaných stran.

---

⁴ Cochrane se v textu věnuje levici a pravici a zkoumá, jakým způsobem fungují vztahy mezi skupinami, které spolu v politických otázkách nesouhlasí. Cochrane se snaží najít koncept, který by nejlépe vysvětloval, proč a na základě čeho, se lidé sdružují do různých politických stran a uskupení. Dochází k závěru, že není možné, aby v rámci těchto stran či skupin panoval stoprocentní souhlas ve všech otázkách. Z logiky věci proto i například v levicové straně mohou být lidé, kteří v některých otázkách zastávají politické postoje, jež bychom mohli označit jako pravicové. Cochrane považuje za nejlepší koncept tzv. „family resemblance“. V takovém případě se lidé sdružují do skupin s těmi, s nimiž sdílí více postojů než s těmi, kteří jsou součástí jiné skupiny. Není tedy nutné, aby spolu sdíleli všechny postoje.

⁵ Obsahu tohoto článku se podrobněji věnuji v první části práce, konkrétně v podkapitole věnující se vztahu levice a konzervatismu, v níž se objevuje rovněž reflexe ohledně toho, zda existuje něco jako „levicový konzervatismus“

Původní plán počítal s nestrukturovanými rozhovory, avšak samotná analýza stran poskytuje dostatečné množství dat ke zodpovězení výzkumných otázek a rozhovory tak slouží spíše jako jakýsi doplněk chybějících nebo nejasných informací.⁶

Práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola se zabývá konzervatismem a levicovými ideologiemi. V rámci kapitoly je nejprve popsán konzervatismus a jeho směry a následně socialismus. Stručně jsou popsány také další levicové ideologie a proudy jako je marxismus, sociální demokracie a demokratický socialismus. Následuje srovnání konzervatismu a socialismu s cílem poukázat na největší rozdíly, ale zároveň také na určité podobnosti. Druhá kapitola je věnována metodologii a dalším důležitým bodům, které je třeba detailně vysvětlit před samotnou analýzou. Vyjma vysvětlení použitých metod a postupu práce je zde také popsán výběr případů a kódovací schéma. Součástí druhé kapitoly je také zamyšlení se nad možnými problémy a slabinami zvolené metody a celkové analýzy. Třetí, čtvrtá a pátá kapitola jsou pak věnovány třem politickým stranám, jimž se tato práce věnuje. Na úvod každé z kapitol je stručně popsána strana z obecného hlediska. Tento popis následuje krátký přehled historie a vývoje dané strany a pak už následují samotné analýzy programů a dalších materiálů. Závěrečná kapitola poté shrnuje zjištěné poznatky a předkládá odpovědi na výzkumné otázky.

Tato práce využívá několik zdrojů dat. V první řadě se jedná o publikace, které se věnují politickým ideologiím obecně. Mezi takové patří například dílo *Politické ideologie*, jehož autorem je Andrew Heywood nebo kniha *Modern Political Ideologies*, kterou napsal Andrew Vincent. Mezi další zdroje patří díla významných konzervativních či socialistických autorů, mezi které patří například Roger Scruton, Russell Kirk nebo Anthony Giddens. Mezi další autory, z jejichž děl tato práce čerpá patří Andrej Duhan a Jean-Claude Michéa, kteří se na konzervatismus, respektive levici pokusili podívat z mírně netradičních úhlů pohledu. V některých případech jsou pak jako zdroj použity rovněž odborné články. Další části práce využívají jako zdroje převážně programy či další materiály zkoumaných politických stran. Programy pochází ze tří různých zdrojů. Část programů je převzata přímo z webových stránek zkoumaných politických stran. Největší část programů je pak převzata z databáze *Manifesto Project*. Posledním zdrojem programů je poté webová stránka *Programy do voleb*. Jako doplněk jsou využity též různé internetové články nebo webové stránky, které se zabývají historií a vývojem zkoumaných stran. Příkladem může být *Encyklopedie ČSSD*. V případě dostupnosti

---

⁶ Konkrétnější vysvětlení role rozhovorů v této práci je v metodologické kapitole.

práce v této oblasti využívá i různé politologické publikace. Důležitým zdrojem dat a volebních výsledků je poté server *volby.cz*.

Oproti tezím diplomové práce došlo k určitým změnám. Původně se měla práce věnovat analýze programů a dalších materiálů českých levicových stran až od roku 1996, avšak vzhledem k dostupnosti dokumentů u některých analyzovaných subjektů se v práci nakonec vyskytuje i analýza předvolebních programů ČSSD a KSČM z roku 1992. Stejně tak se práce původně měla zabývat pouze stranou Levice a Stranou demokratického socialismu, jakožto její předchůdkyní. I vzhledem k rozšíření zkoumaného období na rok 1992, obsahuje práce rovněž analýzu jednoho materiálu strany Levý blok z roku 1996.⁷ Některých změn doznala také struktura práce, přičemž jejich účelem bylo zejména práci zpřehlednit. Nejedná se ale o změny zásadní, posuny se týkají pouze podkapitol v první části práce. O něco větší prostor jsem původně plánoval věnovat vnitřním proměnám zkoumaných stran během období, jemuž se tato práce věnuje. Z důvodu rozsahu jsem ale od tohoto plánu upustil. Práce také necituje ze všech zdrojů uvedených v tezích, což ale neznamená, že dané zdroje nejsou vzhledem k jejímu tématu relevantní.

1. Konzervatismus a levicové ideologie

V této části práce se budu věnovat popisu konzervatismu a socialismu, přičemž v jejím závěru se pokusím poukázat na zásadní rozdíly (a případné podobnosti) mezi těmito ideologiemi. Nejprve je ale nutné vyjasnit si některé problematické koncepty, které jsou s první kapitolou spojeny.

1.1 Problematické koncepty

Pokud hovoříme o levicových politických ideologiích, musíme nejprve definovat pojmy jako „politická ideologie“ a „levice“. Ani jeden z těchto pojmů totiž nemusí být úplně jednoznačný. Hovoříme-li o „politické ideologii“, můžeme nalézt celou řadu definic toho, co to vlastně politická ideologie je a co lze za politickou ideologii označit. V případě termínu „levice“ se jedná o velmi široký koncept, který může mít řadu různých významů. V rámci příslušné podkapitoly se budu věnovat také tomu, jak v práci budu přistupovat k tomu, co je to „levicová politická strana“ a jak někteří vybraní autoři přistupují k problematice pravolevého dělení.

---

⁷ Strana Levý blok patří podobně jako Strana demokratického socialismu mezi předchůdce současné strany Levice.

1.1.1 Politické ideologie

Vzhledem k tomu, že jedním z klíčových konceptů této práce jsou politické ideologie, zaměřím se na úvod právě na tyto ideologie v obecné rovině a pokusím se definovat, co to vlastně politická ideologie je.

Jednu z možných definic toho, co je to ideologie, předkládá ve svém díle *Politické ideologie* Andrew Heywood. Podle něho je ideologie „více či méně provázaný soubor idejí, které se stávají základem organizovaného politického postupu, ať už má tento postup stávající systém moci zachovat, pozměnit nebo svrhnout“ (Heywood 2008; s. 29). Heywood dále přichází se třemi body, které splňují všechny ideologie. Každá ideologie podle něho přichází s určitým zhodnocením stávajícího uspořádání, které obvykle prezentuje v podobě světónázoru. Všechny ideologie pak předkládají model toho, jak by měla vypadat ideální budoucnost a také objasňují, jakými způsoby by se změny mohlo a mělo dosáhnout (Heywood 2008; s. 30).

Politickým ideologiím se ve svém díle *Modern Political Ideologies* věnuje také Andrew Vincent. V jeho chápání jsou ideologie určitými soubory pojmů, hodnot a symbolů, které zahrnují koncepci lidské přirozenosti. Skrze to pak naznačují, co je pro lidi možné nebo nemožné dosáhnout. Ideologie předkládají hodnoty, o které by lidé měli buď usilovat nebo je odmítnout. Kromě toho také navrhuji správná technická opatření pro společenský, hospodářský a politický život (Vincent 2010; s. 18).

Můžeme tedy vidět, že definice politické ideologie je poměrně široká. Díky tomu lze jako ideologii označit i konzervatismus či socialismus, jimž se věnujeme v této práci. Zejména v případě konzervatismu je ale termín „politická ideologie“ problematický. Mnozí konzervativci totiž odmítají tvrzení, že by konzervatismus byl politickou ideologií a označují jej spíše za jakýsi sklon či přístup k životu (Heywood 2008; s. 86). Andrew Heywood i Andrew Vincent ale konzervatismus mezi politické ideologie řadí, což je vzhledem k jimi předloženým definicím logické. Pokud totiž budeme pracovat s výše uvedenými definicemi, dojdeme k názoru, že konzervatismus jako politickou ideologii označit můžeme. Podobný názor ostatně zastává i významný konzervativec Robert Nisbet, který ve svém díle *Politický konzervatismus – sen a realita* konzervatismus jako politickou ideologii označuje. Podle Nisbeta je totiž ideologií jakákoliv koherentní soustava mravních, ekonomických, kulturních a sociálních idejí, která má pevný vztah k politice a k politické moci. Ideologie by také měla udržovat svou životnost po dlouhé časové období, měla by mít významné mluvčí a zastánce a měla by být institucionalizována (Nisbet 1993; s. 7).

1.1.2 Levice a levicové politické strany

Levice je v politickém slova smyslu pojem, který může být velmi široký a složitě definovatelný. Celá řada odborně zaměřených autorů i obyčejných lidí může tento pojem vnímat různě. Jejich představy o levici mohou mnohdy vycházet i z jejich vlastního politického názoru. I proto se zde nebudeme zabývat pouze jednou definicí, ale hned několika různými pohledy. Na závěr pak vysvětlím, jakým způsobem budu pracovat s pojmem levice v této práci.

Pokud se podíváme například do *Slovníku politického myšlení*, jehož autorem je jeden z nejvýznamnějších konzervativních myslitelů Roger Scruton, můžeme vidět, že jeho vnímání levice není úplně pozitivní. Scruton začíná poměrně zjevnou věcí, tedy tím, že pojem levice je protikladem pojmu pravice. Podle Scrutona se levice projevuje nepřátelstvím k soukromému vlastnictví a vírou ve společenské vlastnictví, pro které je nezbytným prostředkem státní kontrola. Dalším znakem levice je nepřátelství k „buržoazii“ a establishmentu ve všech jeho podobách. Levice také touží po beztřídní společnosti bez výsad a protěžování. Scruton dále hovoří o víře levice v demokracii a v jistá přirozená práva, která jsou spojena zejména s aspiracemi dělnické třídy a s touhou po sociální spravedlnosti. Dalším znakem levice je víra v pokrok, který je nutno podporovat revolucí nebo reformou. Levice je typická také svými egalitářskými sklony a antinacionalistickými tendencemi. K tomu ale Scruton dodává, že nacionalisté zároveň tvoří jednu z největších skupin na levici. Posledním znakem levice je pak podle Scrutona víra v sociálně odpovědný stát, který má kontrolu nad výchovou a vzděláváním, zdravotnictvím a dalšími důležitými zdroji bohatství. Scruton zároveň naznačuje určité štěpení v rámci levice. Většina lidí na levici by se totiž podle něho sama charakterizovala jako socialisté. Zároveň ale hovoří o revoluční levici, která se skládá z osob přejících si nastolit socialismus revolucí. Zbytek levicově orientovaných lidí je podle Scrutona spokojen s reformou prováděnou prostřednictvím stávajících institucí (Scruton 1989; s. 60).

Andrew Heywood v knize *Politologie* hovoří obecně o pravolevém politickém spektru, což je určitý znak, pomocí něhož můžeme popisovat politické ideje a názory. Pravolevé dělení vzniklo v období francouzské revoluce. Podle Heywooda ale neexistují přesné definice, jimiž bychom mohli „pravici“ či „levici“ jednoznačně definovat. Obecně se dá říci, že levicové názory upřednostňují státní zásahy a kolektivismus, zatímco pravicové názory upřednostňují trh a individualismus. Heywood v knize pomocí ilustrace představuje také lineární spektrum, na jehož levém okraji leží komunismus, vedle něho směrem vpravo socialismus, zhruba uprostřed liberalismus, vpravo od něho konzervatismus a na pravém okraji spektra se nachází fašismus

(Heywood 2004; s. 270-271). Přímo v textu knihy se tedy Heywood definici vyhýbá, avšak v závěru díla se nachází přehled politických pojmů, v němž je levice definována jako celková ideologická orientace, která se vyznačuje sympatiemi pro takové principy, jakými jsou například svoboda, rovnost nebo pokrok (Heywood 2004; s. 452).

Důvodem a smyslem rozdělení politické scény se ve svém díle zabývá také Norberto Bobbio. Ten rozděluje levici a pravici dle kritéria rovnosti. Levici Bobbio označuje spíše za rovnostářskou a pravici za spíše nerovnostářskou (Bobbio 2003, s. 89).⁸ Bobbio kromě toho rozlišuje na obou stranách spektra také extremisty a umírněné. Extremisté jsou zastánci autority a umírnění jsou zastánci svobody. Celkově pak Bobbio rozlišuje na základě těchto dvou dělení čtyři skupiny. První je extrémní levice, k níž náleží rovnostářská a zároveň autoritářská hnutí. Druhou je levý střed, což jsou rovnostářská a zároveň neoliberální hnutí, která se hlásí k liberálnímu socialismu. Sem patří strany, které praktikují sociálně demokratickou politiku. Třetí skupinou je pravý střed, kam bychom mohli zařadit liberální a zároveň nerovnostářské doktríny a hnutí. Lze sem zařadit také konzervativní strany, které respektují demokratickou metodu, ale ideál rovnosti omezují na rovnost před zákonem a na právo na stejnou míru svobody. Poslední skupinou je extrémní pravice, kam patří antiliberální a nerovnostářské doktríny. Jako příklad Bobbio uvádí fašismus a nacismus (Bobbio 2003, s. 100-101).

Jiným způsobem přistupuje k problematice dělení pravice a levice výše zmíněný Christopher Cochrane. Podle něho je pro pochopení této problematiky důležité, že obě strany fungují v rámci vzájemných souvislostí. Cochrane tvrdí, že neexistuje žádný univerzální bod, který by určoval, co od něho bude nalevo a co napravo. Ilustruje to na příkladu toho, že dvě různé osoby mohou vnímat stejné politické strany různými způsoby. Obě tyto osoby mohou mít identické informace o Demokratické a Republikánské straně, avšak jedna z osob může považovat obě strany za spíše pravicové, zatímco druhá z osob může Demokratickou stranu vnímat spíše jako levicovou. Přesto existuje určitá tendence přiřazovat k levici a pravici různé vlastnosti.⁹ Levice (v rámci USA politický liberalismus) podporuje sociální programy, environmentalismus, veřejné vzdělávání, rovná práva pro ženy, gaye a etnické menšiny nebo pro-choice postoj k potratům. Pravice (konzervatismus) naopak kritizuje vládní intervence ze strany levice a podporuje svobodné podnikání či tradiční morálku. Cochrane ale dále vysvětluje, že vlastně neexistují

---

⁸ Slovo „spíše“ je zde důležité proto, že podle Bobbia nechce levice nerovnost zcela vymýtit. Stejně tak pravice se nerovností nezastává stoprocentně.

⁹ Cochrane využívá příklady ze Spojených států a v této pasáži proto ve svém textu nahrazuje pojmy levice a pravice termíny „liberalismus a konzervatismus“.

žádné logické důvody, proč by celá řada zdánlivě nesouvisejících postojů měla patřit k sobě a být souhrnně označována jako pravicové či levicové postoje (Cochrane 2012; s. 3-4).¹⁰

Mohli jsme tedy vidět, že přístupů, které se nějakým způsobem zabývají rozlišením levice a pravice je celá řada. Všechny výše popsané se ale shodují v tom, že levici jsou tradičně přiřazovány některé vlastnosti jako je například rovnostářství. Tyto vlastnosti lze spojovat s ideologií socialismu či komunismu, což ostatně ilustruje i Heywood na lineárním spektru. V rámci této práce tedy budeme s levicí pracovat jako s něčím, co je spojeno s ideologiemi socialismu nebo komunismu či určitými směry těchto ideologií. Vzhledem k tomu, že práce se věnuje zejména třem politickým stranám, jejichž levicové ukotvení je v zásadě jednoznačné, není potřeba pracovat se složitější definicí. Totéž platí i pro termín „levicová strana“. Pokud pracujeme s tvrzením, že levicovými ideologiemi jsou socialismus a komunismus, můžeme poměrně jednoznačně určit, že všechny strany, jimiž se v této práci budeme zabývat, jsou levicové. ČSSD je zcela jednoznačně stranou levicovou, jelikož již její název poukazuje na to, že se hlásí k sociální demokracii, což je jeden ze základních směrů socialismu. Totéž platí pro KSČM, která se zase už svým názvem jednoznačně hlásí ke komunismu. V případě strany Levice je též zřejmé, že se jedná o stranu levicovou již ze samotného názvu strany. Podrobněji si orientaci všech zkoumaných stran rozebereme níže. Bylo by jistě zajímavé věnovat se i stranám, u nichž je levicové ukotvení méně jednoznačné. V takovém případě by bylo potřeba představit takovou definici, která by umožňovala určit, zda je daná strana levicová či nikoliv. To ale není účelem této práce, a proto zde toto téma opustíme.

1.2 Konzervatismus

Konzervatismus je společně s liberalismem a socialismem jednou ze tří hlavních politických ideologií. Konzervatismu jako politické ideologii jsem se podrobně věnoval již ve své bakalářské práci, která bude mít na podobu této kapitoly částečný vliv.¹¹ Zmíním zde některé základní prvky konzervatismu a zaměřím se také na to, jak se konzervatismus může v závislosti na místě a čase lišit.

O problematice definování konzervatismu jako politické ideologie jsem se zmínil již při snaze nalézt definici toho, co to vůbec politická ideologie je. Na tomto místě je možné dodat to, že problematičnost definování konzervatismu a tím i jeho označení jako politické ideologie

---

¹⁰ Na tyto úvahy navazuje v úvodu práce popsáný výzkum.

¹¹ Bakalářská práce se nazývá *Analýza konzervatismu jako politické ideologie v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice*. Tato práce z ní částečně čerpá některé poznatky o konzervatismu, avšak konkrétní pasáže textu z ní necituje.

vychází do značné míry z toho, že se konzervatismus může více či méně lišit v závislosti na konkrétním čase, místě a situaci. Petr Fiala a František Mikš v knize *Konzervatismus dnes* dokonce v nadsázce píší, že „kolik konzervativců, tolik konzervatismů“ (Fiala a Mikš 2019; s. 29). Jejich tvrzení potvrzuje i významný konzervativní autor Russel Kirk, podle něhož konzervatismus není nějakým pevným souborem neměnných dogmat, jelikož jeho zastánci jej mají ve zvyku přeformulovat tak, aby vyhovoval dané době (Kirk 2000; s. 26). V předchozí části práce jsme si ale již řekli, že konzervatismus jako politickou ideologii definovat lze, což potvrzují i významné osobnosti z řad samotných konzervativců jako například zmíněný Robert Nisbet. To, že konzervatismus můžeme definovat jako politickou ideologii, ale v žádném případě neznamená, že jej není možné definovat i jinak. Například Andrew Vincent v knize *Modern Political Ideologies* hovoří o tom, že existuje hned pět výkladů konzervatismu, přičemž politická ideologie je jen jedním z nich (Vincent 2010; s. 67). My se však v této práci věnujeme konzervatismu jako politické ideologii a ostatním výkladům se věnovat nebudeme. Zároveň je ale třeba mít na paměti, že i ostatní výklady mohou ovlivňovat podobu konzervatismu jako politické ideologie.¹²

1.2.1 Vznik a vývoj konzervatismu

Konzervatismus jako politická ideologie se poprvé objevuje v souvislosti s francouzskou revolucí, které byla vyvrcholením zrychlování politických, ekonomických i sociálních změn. Za jeho zakladatele bývá považován Edmund Burke, který základní principy konzervatismu vyjádřil v díle *Úvahy o revoluci ve Francii*. Je ale nutné dodat, že Burke psal své úvahy jako reakci na aktuální situaci. Jeho cílem rozhodně nebylo napsat jakýsi manifest politické ideologie. Sám Burke totiž slovo „konzervativní“ vůbec nepoužil, tento termín byl pro označení jeho díla použit až později (Lánczi 2017; s. 17). V devatenáctém století se svět vlivem mnoha okolností velmi rychle měnil a konzervatismus byl ideologií, která hájila tradiční společenská uspořádání. Už v tomto období se ale začal štěpit. Britští konzervativci navazovali na myšlení Edmunda Burkeho. Na evropském kontinentu naopak vznikaly výrazně autoritářšší podoby konzervatismu, které v zásadě přetrvaly až do konce druhé světové války, po níž začaly vznikat konzervativní strany, které byly orientovány demokraticky (Heywood 2008; s. 84). Vývojem ale procházel i konzervatismus ve Velké Británii, kde se Konzervativní strana v průběhu 20.

---

¹² Příkladem může být tzv. přirozený konzervatismus, který lze definovat jako sklon lidské mysli. Tento sklon vede k nedůvěře v neznámé a upřednostňování osvědčených zvyků. Takový sklon se může velmi snadno projevit i v konzervativní politice (Vincent 2010, s. 58).

století začala vzdávat některých klasických konzervativních zásad, aby je nahradila těmi, které byly zejména v ekonomických otázkách spojeny spíše s liberalismem (Scruton 1989; s. 52).

Výrazným milníkem pro vnímání konzervatismu byl nástup tzv. Nové pravice, která je spojována zejména s Margaret Thatcherovou ve Velké Británii a Ronaldem Reaganem ve Spojených státech. Nová pravice byla typická spojením sociálních konzervativních hodnot a liberálních ekonomických teorií, což některé vedlo k tvrzení, že vlastně vůbec není součástí konzervativní ideologie (Heywood 2008; s. 84-85).

1.2.2 Základní postoje konzervatismu

Již výše jsme uvedli, že konzervatismus se může v závislosti na určitých okolnostech více či méně lišit. Při definici politických ideologií jsme ale zároveň zmínili, že každá politická ideologie vychází z určitého provázaného souboru idejí. Takové ideje tedy musí existovat i u konzervatismu, abychom jej mohli za politickou ideologii označit. To však nemusí nutně znamenat, že každý, kdo se označuje za konzervativce, se musí hlásit ke všem níže zmíněným principům. Tento fakt je způsoben výše zmíněným problémem. Ne každý konzervativce vnímá konzervatismus jako politickou ideologii, a proto někteří mohou odmítat tvrzení, že existují nějaké základní postoje konzervatismu (Vincent 2010; s. 57). I proto bylo mým cílem zvolit ty konzervativní ideje, na nichž by se alespoň v základu měla shodnout drtivá většina konzervativců.

1.2.2.1 Tradice a postoj ke změně

Jedním ze základních principů konzervatismu je důraz na důležitost tradic. Pod slovem tradice si lze představit řadu věcí. Například Andrew Heywood tradice definuje jako hodnoty, praktické postupy a instituce, které obstály ve zkoušce času a přenášely se z jedné generace na druhou. Konzervativní obhajoba tradice může vycházet z náboženské víry, ale zároveň z ní vycházet nemusí. Konzervativci tradice chrání zejména proto, že se v nich projevuje nashromážděný rozum minulosti. Postupy a instituce, které konzervativci hájí, byly prověřeny časem a měly by se zachovat ku prospěchu současných i budoucích generací. Tradice navíc slouží i jako jakýsi spojovatel, protože ve společnosti i v jednotlivcích probouzí vědomí identity. Vyvolává v lidech pocity sounáležitosti, protože lidi spojuje s tím, co již bylo a navozuje v nich vědomí toho, kým jsou. Oproti tomu změnu konzervatismus považuje za cestu do neznáma s nejasným výsledkem (Heywood 2008; s. 87-88). Obavu ze změn ale nelze vnímat tak, že konzervatismus jakékoliv změny odmítá. Podle Russela Kirka nemusí změna znamenat prospěšnou reformu. Obzvláště, pokud je provedena bez dostatečného uvážení. Překotné inovace totiž, spíše než

k pokroku, vedou k potížím. Přesto se ale společnost měnit musí, protože prozíravé změny jsou nezbytné k jejímu zachování (Kirk 2000; s. 27).

Tradice jsou úzce spjaty s minulostí a historickou zkušeností. To však neznamená, že všechno, co souvisí s minulostí a historií, můžeme považovat za tradice. Jeden z nejvýznamnějších konzervativních autorů Roger Scruton zachází ještě dále, když hovoří o tom, že jednotlivé tradice mezi sebou mohou soupeřit a bylo by zbytečné tvrdit, že je nutné hlásit se ke všem. Tradice by podle něho měly vycházet z úspěšných období dějin, měly by vzbuzovat loajalitu a také by měly ukazovat k něčemu trvalému (Scruton 1993; s. 54). Příkladem takové tradice může být podle Scrutona rodina (Scruton 1993; s. 55).

Zatímco některé ze základních postojů konzervatismu už mohou být v dnešní době částečně upozaděné, o snaze chránit tradice a varovat před překotnými změnami se to říci rozhodně nedá. Úcta k tradicím i obavy z rychlých změn dodnes tvoří jeden ze základů konzervatismu. Z toho pak vychází celá řada konzervativních postojů v rámci praktické politiky. Jako příklad můžeme uvést třeba vztah konzervatismu k ekologii. Konzervativci většinou nepodporují radikální návrhy na řešení ekologické krize, avšak ochrana přírody je pro ně důležitým tématem. Jedná se totiž o ochranu něčeho důvěrně známého, co člověka obklopuje.¹³ Vztahem konzervatismu a ekologie se ve svém eseji *Ochrana přírody jako konzervativní téma* zabývá i Roger Scruton. Ten v tomto díle označuje konzervatismus a enviromentalismus za přirozené spojence (Scruton 2008).

1.2.2.2 Lidská přirozenost a nedokonalost člověka

Konzervatismus tradičně zdůrazňoval, že lidé jsou tvorové nedokonalí, kteří se nemohou řídit primárně rozumem. Lidské bytosti totiž nejsou stroje. Mysl člověka je komplexem obrovského množství myšlenek, emocí a motivací. Lidé jsou přirozeně (ale ne výhradně) sobečtí a upřednostňují osvědčené a známé. Podle konzervatismu to rozhodně nejsou věci, za které by se lidé měli nějakým způsobem stydět. Důležité je dodat, že konzervatismus varoval před snahami lidskou přirozenost, jakkoliv měnit. Lidská přirozenost a nedokonalost je podle konzervativců univerzální a nelze jí žádným způsobem zdokonalit (Vincent 2010; s. 69). Konzervatismus ve své tradiční podobě nebyl nadšen myšlenkou individualismu, ale ani myšlenkou masové společnosti. Podle konzervatismu je člověk tvor společenský, a proto považuje společnost abstraktních jednotlivců za nesmyslnou. Individualismus v liberálním vnímání navíc podle

---

¹³ Z tohoto důvodu je konzervativní ochrana přírody orientována spíše lokálně.

konzervativců člověka vytrhává z jeho kořenů. To však dělá i masa, která je tvořena izolovanými odcizenými jedinci. (Vincent 2010; s. 68).

Ze základních postojů konzervatismu je tento bod jedním z těch problematičtějších. Ne všichni konzervativci totiž na tyto otázky nahlízejí stejně. Obzvláště liberální konzervatismus, který budu podrobněji popisovat později, má na některé z těchto věcí jiné názory. To vyplývá právě z faktu, že je výrazně ovlivněn liberalismem, který má kupříkladu na individualismus úplně jiný pohled než původní konzervativci. Skeptické postoje k individualismu lze zároveň vnímat jako něco, co by některé konzervativce mohlo spojovat se socialisty.

1.2.2.3 Hierarchie, organická společnost a princip autority

Konzervativci společnost vnímají jako přirozeně hierarchickou. Společenskou rovnost proto odmítají jako něco, co je nežádoucí a nedosažitelné. Moc, status i majetek jsou vždy rozděleny nerovnoměrně (Heywood 2008; s. 94). Nerovnost má kořeny v přírodních i politických okolnostech a někteří lidé jsou přirozeně lepší. A to jak po intelektuální, tak po morální stránce (Vincent 2010; s. 69). Někteří lidé jsou chytřejší, jiní mají štěstí, že narodí do lepší rodiny, další mají lepší předpoklady pro vládnutí. Konzervativci tak uznávají pouze rovnost před zákonem. Požadavky na sociální, ekonomickou či politickou rovnost jsou v jejich vidění nepřijatelné (Vincent 2010; s. 78).

Konzervatismus ale nerovnost tradičně nevnímal jen jako důsledek rozdílů mezi jednotlivci, nýbrž jako součást organické společnosti (Kirk 2000; s. 27). Původní konzervativci zastávaly názor, že společnost je tvořena různými skupinami či třídami, z nichž každá má v rámci společnosti určitou nezastupitelnou roli a je přirozené, že tyto jednotlivé třídy a skupiny se v mnoha věcech odlišují a mají různé životní podmínky. (Heywood 2008; s. 94-95). To zároveň souvisí i s výše uvedeným. Každý jedinec je součástí organického celku a nelze jej pochopit bez toho, aniž bychom pochopili celek (Vincent 2010; s. 74).

Principy organické společnosti a hierarchie konzervatismu velmi často doplňoval o princip autority. Ta podle konzervativců vzniká přirozeně a není třeba kvůli ní uzavírat společenskou smlouvu. Andrew Heywood předkládá pro lepší pochopení příklad, v němž uvádí, že rodiče mají autoritu nad svými dětmi. Taková autorita je přirozená a je nutné ji vnucovat shora. Nemůže fungovat na principu souhlasu či smlouvy, protože děti nemohou vědět, co je pro ně dobré. Podobným způsobem pak autorita funguje i v dalších částech společnosti. Konzervativci se mohou lišit v tom, do jaké míry má být autorita uplatňována. Většina konzervativců se

shodne na tom, že i autorita má nějaké meze. Mohou ale existovat i tací, v jejichž vidění je autorita něčím naprosto nezpochybnitelným (Heywood 2008; s. 94-96).

Andrew Vincent dodává, že mnozí konzervativci byli napříč dvacátým stoletím výrazně ovlivněni argumenty pro rovnost příležitostí a rovná práva všech občanů (Vincent 2010; s. 69). Ačkoliv tedy dnes už většina konzervativních politiků nijak výrazně nerovnost nevyzdvihuje, určité tendence k elitářství u nich stále mohou být patrné.¹⁴ To souvisí i s tím, že původní konzervativci byli poměrně skeptičtí k demokracii a nepodporovali rozšiřování volebního práva (Vincent 2010; s. 77). To už samozřejmě u dnešních konzervativců nenajdeme, avšak mnozí z nich mohou být v dnešní době skeptičtí k přímé demokracii a nadužívání referend.

1.2.2.4 Konzervatismus a vláda

S principem autority souvisí i postoj konzervatismu k vládě. Ta je potřebná nejen kvůli nedokonalosti člověka. Měla by poskytovat rámec pravidel a zvyklostí, které udržují mír spravedlnost, svobodu a majetek. Konzervativci se v drtivé většině neliší v tom, že vnímají potřebnost státu. Neshodnou se pouze v tom, nakolik by stát měl využívat svých pravomocí. Zatímco liberální konzervativci jsou v tomto ohledu zdrženlivější, jiní konzervativci jsou otevřenější k tomu, aby stát svých pravomocí využíval ve větší míře. Konzervatismus zároveň nelze vnímat jako ideologii, která by jakkoliv ctěla autokratický způsob vlády. Konzervativci sice nejsou ani zastánci slabého státu, avšak ideální je pro ně určité vyváženost. V souladu s konzervativním postojem k tradicím, konzervativci většinou rovněž nejsou velkými podporovateli psaných ústav, protože ne vše je nutné zapsat a řada věcí by se měla řídit spíše nepsanými zvyky a pravidly (Vincent 2010; s. 75-76). To se v praxi může projevit například kritikou přijímání nadměrného počtu zákonů a pravidel.

1.2.2.5 Majetek a vlastnictví

Majetek má pro konzervativce obrovský význam. Mnozí konzervativci mohou souhlasit s liberálním postojem, podle kterého se v majetku projevují zásluhy. Konzervatismus ale vidí význam majetku i v dalších ohledech. Majetek například zajišťuje pocit bezpečí, protože v nejistém světě poskytuje lidem alespoň nějaké jistoty a dodává jim sebedůvěru. Majetek tedy lidi svým způsobem chrání. Konzervatismus zároveň tradičně podporoval šetrnost, kterou samu o sobě pokládal za ctnost. Lidé by měli spořit a investovat do nemovitého majetku. Vlastnictví majetku má navíc i další výhody. Ti, kteří vlastní nějaký majetek, budou s větší

---

¹⁴ Fakt, že konzervativci nerovnost jako takovou nevyzdvihují ale neznamená, že by podporovali snahu o nastolení rovnosti ve všech možných oblastech.

pravděpodobností respektovat vlastnické právo druhých a budou si uvědomovat, že majetek je třeba chránit před nepořádkem a zločinností. Vlastníci majetku pak z tohoto důvodu budou podporovat to, aby ve společnosti panoval řád a pořádek, čímž vlastně budou podporovat další konzervativní principy, o nichž v této části hovoříme.¹⁵ Konzervativci podporují soukromé vlastnictví i z filozofických důvodů. Majetek je totiž podle nich svým způsobem prodloužením lidské osobnosti, protože se v něm odráží mnohé z vlastníkovy osobnosti a charakteru. Dobrým příkladem je dům, v němž se nejvíce projevuje osobnost jeho majitele (Heywood 2008; s. 96). Kromě jiného také konzervativci spojují majetek se svobodou. Pokud člověk nemá žádná vlastnická práva, nemůže být plně svobodný (Vincent 2010; s. 76).

Odlíšné názory mohou mít konzervativci na to, jakým způsobem může či nemůže člověk s majetkem nakládat. Liberálněji zaměření konzervativci většinou podporují princip *laissez-faire*, který neklade téměř žádná omezení v tom, jak by měl člověk s majetkem zacházet. Konzervativní přístup ale vidí ve vlastnictví kromě práva i určité povinnosti. Majetek má totiž zásadní význam i pro společnost, protože mnohdy není výtvorem pouze současné generace. Část majetku přešla na současnou generaci z předchozích generací a současná generace je povinna ho chránit a uchovávat pro generace příští (Heywood 2008; s. 97).

1.2.2.6 Náboženství

Konzervatismus bývá velmi často spojován také s náboženstvím. Již výše jsme uvedli, že obhajoba tradic může u konzervativců vycházet z náboženské víry. Pokud Bůh stvořil svět takový, jaký je, pak jsou různé společenské zvyky a postupy mnohými logicky vnímány tak, že jsou dané Bohem. Podobný postoj zastával také zakladatel konzervatismu Edmund Burke, který věřil, že společnost je utvářena zákonem toho, kdo nás stvořil. Postupem času ale přece jen konzervatismus od náboženství v tomto ohledu svým způsobem ustupoval, což bylo dáno zejména tím, že se objevovaly nové postupy a tradice, které již byly zcela jednoznačně dány člověkem a nikoliv Bohem. Příkladem může být všeobecné volební právo (Heywood 2008; s. 87-88).

Přesto i dnes můžeme slyšet konzervativce obhajovat křesťanské hodnoty. Důležitý význam náboženství pro konzervativce dokreslují i postoje některých významných konzervativních autorů. Například Russell Kirk označuje politické problémy za takové, které jsou ve své podstatě problémy náboženskými a mravními (Kirk 2000; s. 26). Robert Nisbet zase hovoří o tom, že konzervatismus se od ostatních významných politických ideologií odlišuje důrazem,

---

¹⁵ Konzervativní důraz na řád a pořádek se může projevovat právě v důrazu na boj s kriminalitou.

který klade na úlohu církve a židovsko-křesťanské morálky (Nisbet 1993; s. 85). Můžeme tedy vidět, že pro konzervatismus je náboženství velmi důležité, avšak je nutné dodat, že ne každý konzervativce musí být věřící osobou a že některé směry konzervatismu mohou být k náboženství blíže než jiné. I tomuto se budeme věnovat v následující části, kde se na směry konzervatismu i jejich vztah k náboženství podíváme blíže.

1.2.3 Směry konzervatismu

Již výše jsme si sdělili, že konzervatismus se může více či méně lišit v závislosti na daném místě, času a situaci. Proto je logické, že existují určité směry konzervatismu, které sice vycházejí ze základů konzervativní ideologie, avšak v mnoha praktických otázkách mohou zastávat odlišné názory.¹⁶ Na úvod je třeba uvést, že neexistuje žádné jasně dané rozdělení konzervativních směrů. Těch totiž existuje celá řada, a ne všechny se musí nutně vyskytovat ve všech částech světa. Existuje řada směrů, které jsou spojeny pouze s konkrétním místem či obdobím. Některé z nich najdeme například pouze ve Spojených státech amerických.¹⁷ Jiné se zase mohly vyskytovat pouze v konkrétním období.¹⁸ Problematice konceptualizace konzervatismu se věnuje také Andrew Vincent, který ji označuje jako extrémně problematickou. Na jedné straně totiž existují autoři (například Roger Scruton), kteří považují jakoukoliv snahu o klasifikaci konzervatismu za zbytečnou. Jiní (například William Howard Greenleaf) se o určitou typologizaci konzervatismu pokusili. Problémem je ale obrovská odlišnost jednotlivých typologií. Některé rozlišují pouze dva směry konzervatismu, jiné tři, některé čtyři a řada dalších ještě více (Vincent 2010; s. 63).

Vzhledem k tomu, že se práce věnuje primárně České republice, dává smysl zaměřit se na směry konzervatismu, které můžeme nalézt ve středoevropském prostoru. S jistým zjednodušením lze konzervativní strany v tomto regionu rozdělit na národně konzervativní a konzervativně liberální (liberálně konzervativní) (Hloušek, Kopeček 2010; s. 194). Petr Fiala a František Mikš hovoří v souvislosti se střední Evropou také o nábožensky ukotveném konzervatismu (Fiala a Mikš 2019; s. 29-30). Ten můžeme spojit s křesťansko-demokratickými stranami a pro účely této práce jej označit jako sociální konzervatismus. Problémem je, že se jedná o velmi široký pojem, který může v různých částech světa nabývat různých podob. Zde

---

¹⁶ Tato poznámka je míněna tak, že se názorově mohou lišit jednotlivé konzervativní proudy. Neznamená to ale, že by se směry konzervatismu výrazněji lišily od základů konzervativní ideologie.

¹⁷ Jako příklad lze uvést progresivní konzervatismus.

¹⁸ S konkrétním obdobím a konkrétními politickými osobnostmi je spojena tzv. Nová pravice.

jej budeme vnímat jako směr, který reflektuje specifika náboženský vnímaného konzervatismu i specifika křesťanské demokracie.

Toto rozdělení směrů konzervatismu jsem využil rovněž ve své bakalářské práci, v níž jsem se kromě tří zmíněných směrů zaměřil ještě na tři další, které lze ale považovat za méně významné.¹⁹ V této práci se stručněji zaměřím pouze na ty výše uvedené, které bychom mohli označit za základní. Naším cílem zde není analyzovat konzervatismus z pohledu směrů konzervatismu či jeho vnitřních rozdílů. Přesto si ale směry konzervatismu při samotné analýze pomůžeme. Abychom totiž mohli hledat v programech levicových stran prvky konzervatismu, musíme konzervatismus jako politickou ideologii rozdělit do různých kategorií. Mezi tyto kategorie budou patřit i tři níže podrobněji rozebrané směry konzervatismu. Tento postup nám v kapitole věnující se odpovědím na výzkumné otázky umožní zamyslet se nad tím, ke kterému směru konzervatismu by mohly mít jednotlivé analyzované strany nejbližší, což sice nepatří mezi hlavní cíle práce, ale může se jednat o zajímavé a podnětné doplnění analýzy.

1.2.3.1 Sociální konzervatismus

Sociální konzervatismus by na první pohled někteří mohli spojovat se socialismem. Jednalo by se ale o chybnou úvahu, protože na rozdíl od liberálního nebo národního konzervatismu výrazněji nečerpá z žádné jiné ideologie. Termín „sociální“ naznačuje, že pro tento směr konzervatismu jsou na prvním místě společenské otázky.

Naprostou klíčovou je pro sociální konzervatismus rodina. Sociální konzervativci podporují tradiční formu rodiny a jakékoliv změny tohoto tradičního uzpůsobení považují za nežádoucí. To se v praxi projevuje tak, že sociální konzervativci mohou zastávat kritické postoje k potratům či sňatkům stejnopohlavních párů (Hloušek, Kopeček 2010; s. 161). Negativně se pak mohou stavět také k eutanazii či pornografii. Sociální konzervativci zastávají jiné postoje než například liberální konzervativci, co se úlohy státu týče. Výše zmíněným věcem nemá být ponechán volný průběh, ale stát do nich má aktivně zasahovat. Mnohé z postojů sociálního konzervatismu lze spojovat s křesťanskými principy, z nichž často vychází. Kromě snahy udržovat tradice a tradiční hodnoty je podpora náboženství další důležitou součástí tohoto směru. S vírou a náboženstvím lze sice spojit konzervatismus obecně, avšak výše jsme si řekli, že role náboženství v konzervativní ideologii už není tak výrazná jako kdysi. To lze považovat za reakci konzervatismu na proměnu společnosti, která je dnes výrazně více sekularizovaná, než tomu bylo v minulosti a věřících spíše ubývá. Tomu se postupně přizpůsobují i sociální

---

¹⁹ Konkrétně se jednalo o kulturní konzervatismus, zelený konzervatismus a libertariánský konzervatismus.

konzervativci, kteří už nekladou na roli křesťanství se společností takový důraz a morálně-politické otázky pro ně v rámci politiky mnohdy hrají spíše sekundární roli (Kopeček 2007; s. 53). Tento trend lze pozorovat zejména u různých křesťansko-demokratických stran. Přesto lze ale konstatovat, že ze všech směrů konzervatismu klade sociální konzervatismus na roli náboženství ve společnosti největší důraz.

Křesťansko-demokratické strany, které jsou se sociálním konzervatismem ve středoevropském prostoru spojovány zřejmě nejčastěji, se od liberálního konzervatismu poměrně výrazně liší v pohledu na ekonomiku. Hlásí se k myšlence sociálně tržní ekonomiky, což v zásadě znamená, že podporují tržní ekonomiku v určitých sociálně definovaných parametrech (Vincent 2010, s. 79). To vychází i ze solidární křesťanské nauky. Sociálně konzervativní postoje jsou totiž do značné míry ovlivněny katolickou morálkou a sociálním myšlením (Kalyvas a van Kersbergen 2010; s. 197) Tento fakt může vést k tomu, že sociální konzervativci mohou být ze všech konzervativců nejpřístupnější spolupráci s levicově orientovanými stranami. S těmi se mohou shodnout v otázkách progresivního zdanění či sociálního státu. Neznamená to ale, že by sociální konzervativci nutně odmítali konzervativní postoj k rovnosti. Návrhy, které by někteří mohli označit jako levicové, prosazují z toho důvodu, že pro udržení konzervativní společnosti vnímají jako klíčovou celospolečenskou vzájemnou solidaritu (Kopeček 2007; s. 50). Něco takového lze zcela jednoznačně vnímat jako konzervativní myšlenku. I proto lze v programech sociálně konzervativních stran velmi často nalézt zmínky o mezigenerační solidaritě.

V souladu se svou solidární naukou mohou být sociální konzervativci výrazně méně kritičtí k imigraci nebo pomoci uprchlíkům než například národní konzervativci. Specificky křesťanští demokraté pak zastávají spíše pozitivní postoje i k nadnárodním organizacím. Ostatně například na vznik evropských struktur a prohlubování evropské integrace měly zásadní vliv právě křesťansko-demokratické strany (Hloušek a Kopeček 2010; s. 178).

Pro sociální konzervatismus jsou tedy zásadní společenské otázky. Od ostatních směrů se může lišit tím, že klade naprosto zásadní důraz na roli rodiny a náboženství. Rodina je důležitá pro všechny konzervativce, avšak právě sociální konzervativci si na rodinné politice zakládají nejvíce. Od ostatních konzervativců se mohou lišit i o něco větší otevřeností vůči světu.

1.2.3.2 Liberální konzervatismus

Již samotný název liberální konzervatismus nám napovídá, že se jedná o směr konzervatismu, který má určité společné znaky s liberalismem. Konzervatismus a liberalismus jsou dvě ze tří základních politických ideologií. Je tedy logické, že se tradičně jednalo o ideologie, které spolu

určitým způsobem soupeřily a zastávaly odlišné postoje. Dějinný vývoj spojený se vznikem socialismu ale svedl některé konzervativce a liberály ve Velké Británii dohromady už ve druhé polovině devatenáctého století (Kirk 2000; s. 348). Právě z tohoto spojení se postupem času vyvinul směr konzervatismu, který lze označit jako liberální. Problematickou může být mnohdy nejasná hranice, díky níž se můžeme setkávat i s termínem „konzervativní liberalismus“. Jasně ale je, že typickým znakem tohoto směru je určité propojení konzervativních a liberálních myšlenek. Liberální konzervatismus proto můžeme označit za jakýsi mix konzervatismu a klasického liberalismu, z něhož liberální konzervativci přejímají zejména ekonomické postoje, ale také důraz na individualismus a svobodu jednotlivce (Vincent 2010; s. 65). Liberální konzervativci také lpí na principu volného trhu a zásadách „laissez faire“. Důležité jsou pro ně například také nízké daně a ve většině případů se staví odmítavě k progresivnímu zdanění. S důrazem na individualismus a svobodu jednotlivce může souviset i touha po zeštíhlování státního aparátu a odbourávání byrokracie, aby se právě stát nestal tím, kdo svobodu jednotlivce omezuje. Liberální konzervatismus klade důraz také na hodnoty jako jsou podnikavost nebo individuální odpovědnost (Hloušek a Kopeček 2010; s. 196). Z toho může v praktické politice vyplývat třeba vůle podporovat podnikatele nebo usilovat o zeštíhlení systémů sociálních dávek, které již z principu nejsou příliš v souladu s individuální odpovědností.

Z konzervatismu liberální konzervativci přejímají zejména ochranu soukromého vlastnictví, která do značné míry souvisí s výše uvedenými principy. Pro liberální konzervatismus ale bývá typická i úcta k tradičním hodnotám a institucím. Přesto lze v případě tohoto směru považovat ekonomické otázky za klíčový prvek. Například Sir Ian Gilmour ve Velké Británii v osmdesátých letech dvacátého století bojoval v souladu s tradičními zásadami konzervatismu za to, aby princip volného trhu nebyl vnímán jako dominantní konzervativní hodnota. Politika v jeho vidění světa měla mít vždy přednost před ekonomikou. Andrew Vincent pak zmiňuje, že klíčová zásada liberálního konzervatismu je v podstatě opakem toho, o co usiloval Gilmour (Vincent 2010; s. 65).

Méně jednoznačný může být přístup liberálních konzervativců k některým sociálním otázkám. V těch mohou zastávat různé postoje od těch liberálnějších (pak je samozřejmě otázkou, zda se ještě jedná o konzervatismus), až po ty konzervativnější. Roman Joch uvádí jako příklad vztah k LGBT komunitě, kterou liberální konzervativci tolerují, ale mnozí z nich nejsou ochotni akceptovat, aby tato komunita získávala další práva, která by ji stavěla na úroveň manželských rodin vychovávajících děti (Joch 2019; s. 31). Ve vztahu k náboženství jsou pak liberální konzervativci typicky mnohem více sekulární (Hloušek a Kopeček 2010; s. 206).

Pokud bychom tedy chtěli vyzdvihnout nějaké specifikum liberálního konzervatismu oproti ostatním směrům, bezesporu bychom měli zvolit důraz, který liberální konzervatismus klade na ekonomické otázky. Liší se nějakým způsobem v pohledu na ekonomiku liberální konzervatismus od klasického liberalismu? Andrew Vincent píše, že do jisté míry ano. Pro liberální konzervativce je totiž důležité, aby měl trh určitý bezpečnostní rámec zákona o pořádku. Liberální konzervativci jsou obecně ochotnější využívat stát k obraně či prosazování tržních zájmů, než je tomu u klasických liberálů (Vincent 2010; s. 78-79). Přesto může být v mnoha případech hranice mezi liberálním konzervatismem a liberalismem poměrně tenká.

1.2.3.3 Národní konzervatismus

Národní konzervatismus je směr konzervatismu, který klade výrazný důraz na důležitost národní a kulturní identity. Podobně jako má liberální konzervatismus blízko liberalismu, může mít národní konzervatismus blízko k nacionalismu či politickým směrům, které bývají označovány jako „krajně“ či „radikálně“ pravicové. Již výše jsme si ale sdělili, že pro konzervatismus jsou velmi podstatné tradiční hodnoty a instituce. Nelze pochybovat o tom, že národ je dnes společenstvím, které lze považovat za tradiční a mnozí konzervativci proto takové společenství budou chtít uchovávat. O důležitosti národů píše i již několikrát zmíněný významný konzervativní autor Roger Scruton ve svém díle *O Potřebnosti národů*. Scruton sice obhajuje národní loajalitu, ale varuje před radikálním nacionalismem (Scruton 2011). Můžeme však konstatovat, že konzervatismus jako takový je ideologií, která podporuje myšlenku národních společenství a mnozí dnešní konzervativci kladou důraz na důležitost uchování národní a kulturní identity a hodnoty jako je suverenita nebo patriotismus (Hloušek, Kopeček 2010; s. 186). Většina konzervativců ale národ vnímá spíše jako vlast a spíše než jako nacionalisty, by se nabízelo označit je jako vlastence (Fiala, Mikš 2019; s. 10). Koncepce národního konzervatismu je však o něco blíže nacionalismu a při obhajobě národa a jeho důležitosti pro společnost vystupují národní konzervativci výrazně radikálněji než ti ostatní (Hloušek a Kopeček 2010; s. 195).

O něco radikálnější přístup mohou mít národní konzervativci i v případě sociálních otázek. Zásadní je pro ně rodinná politika a role tradiční rodiny. Instituce rodiny je totiž klíčová pro to, aby mohl národ přežít. Národní konzervativci tak velmi často stojí v opozici vůči sňatkům stejnopohlavních párů nebo potratům (Lendvai-Bainton a Stubbs 2020; s. 542). Zároveň mohou klást důraz i na některé politické aspekty křesťanství (Hloušek, Kopeček 2010; s. 195). Od umírněnějších sociálních konzervativců se ale mohou výrazně odlišovat v tom, jaký důraz kladou na hodnoty jako je řád a pořádek. Takový důraz totiž může u národních konzervativců

vést až k autoritářským tendencím. Kromě toho lze u národních konzervativců logicky spatřovat také obavy z imigrace či multikulturalismu, což jsou jevy, které mohou ohrožovat jejich pojetí národní a kulturní identity.

Výrazné odlišnosti mezi národní a liberálním konzervatismem lze mnohdy najít v ekonomických oblastech. Již samotný koncept národního konzervatismu totiž do jisté míry může svádět k protekcionistickým tendencím, které nemají s klasickou představou pravicové politiky (která je většinou s konzervatismem spojována) mnoho společného (Hloušek a Kopeček 2010; s. 194-195). Ekonomická politika národního konzervatismu bývá častěji spíše centristická (Hloušek a Kopeček 2010; s. 206). Takovou politiku lze označit za bližší spíše tradičním konzervativním představám. Nemusí to ale být nutně pravidlem a mohou existovat i konzervativci, kteří kladou velký důraz na národní a kulturní identitu v kombinaci s uplatňováním ekonomicky liberální politiky.

Výše jsme uvedli, že pro národní konzervativce jsou základem národní a kulturní identita, suverenita nebo patriotismus. To se projevuje i v tom, jak národní konzervativci nahlíží na zahraniční politiku. Velmi často mohou zastávat kritické postoje k internacionalismu či globalizaci. Pozitivně pak nepřístupují ani k integraci v rámci různých mezinárodních organizací. Nemusí nutně být proti existenci těchto organizací, avšak zastávají zdrženlivé postoje k hlubší spolupráci, které by mohla ohrožovat národní identitu a suverenitu. Jako konkrétní příklad můžeme uvést kritiku Evropské unie, která podle mnohých národních konzervativců národním státům vnucuje proti jejich vůli genderovou či LGBT ideologii (Lendvai-Bainton a Stubbs 2020; s. 542).

Specifikem národního konzervatismu je tak jednoznačně důraz, který klade na národní a kulturní identitu. Ten se může projevovat například v ostré kritice mezinárodních organizací, globalizace nebo multikulturalismu. Neznamena to, že ostatní konzervativní směry by všechny tyto jevy musely vnímat vždy pozitivně, avšak v porovnání s národním konzervatismem je jejich případná kritika výrazně mírnějšího rázu. Národní konzervatismus se oproti ostatním konzervativním směrům může odlišovat také vyšší mírou radikálnosti a určitými sklony k autoritářství. Od liberálního konzervatismu se může značně lišit také v ekonomických postojích. Pokud jsme v případě liberálního konzervatismu mluvili o těsné hranici mezi tímto směrem a liberalismem, u národního konzervatismu musíme zmínit mnohdy těsnou hranici mezi ním a krajní pravíci.

1.3 Socialismus

Socialismus patří mezi nejvýznamnější a nejstarší politické ideologie. Termín „socialismus“ se stal běžným zhruba ve čtyřicátých letech 19. století, kdy byl již běžně rozšířený zejména v industrializovaných společnostech. Ze socialismu se ale postupem času oddělila řada dalších myšlenkově podobných ideologií a názorových proudů, které se liší zejména ve volbě nástrojů, jakými by se socialismu mělo dosáhnout. Lišit se mohou i v tom, jak by socialistická společnost měla vypadat (Heywood 2008; s. 117). V rámci této kapitoly budu vycházet zejména z publikací, které se zabývají politickými ideologiemi obecně. Socialismus bude nejprve stručně charakterizován a následně se blíže zaměřím na některé jeho konkrétní aspekty. Struktura se nebude výrazně lišit od předchozí kapitoly věnující se konzervatismu.

V případě socialismu se můžeme podobně jako u konzervatismu setkat s tím, že není úplně jednoduché jej definovat, jelikož pod termínem „socialismus“ si lze představit celou řadu různých věcí. To zdůrazňuje i Andrew Vincent, podle kterého socialismus nelze vnímat jako „jedinou věc“ (Vincent 2010; s. 89). Andrew Heywood hovoří o přinejmenším třech způsobech, jimiž může socialismus chápán. Na jedné straně jej lze vnímat striktně jako ekonomický model, který je jakousi protiváhou kapitalismu. Druhým způsobem může být interpretace socialismu jako dělnického hnutí. Sám Heywood se ale ve své knize kloní ke třetímu způsobu a socialismus chápe jako politickou ideologii, která vychází ze specifického souboru myšlenek, hodnot a teorií (Heywood 2008; s. 120). Ty nejdůležitější si stručně představíme v jedné z následujících podkapitol. Na úvod se ale zaměříme na to, jakým způsobem vůbec socialismus vznikl a jakým vývojem prošel.

1.3.1 Vznik a vývoj socialismu

Socialismus se podobně jako konzervatismus a liberalismus objevuje v 19. století. Nejčastěji se hovoří o dvacátých a třicátých letech (Vincent 2010; s. 84). Zásadním pro vznik socialismu byl ekonomický kapitalismus, který úzce souvisel s průmyslovou revolucí. Podobně jako liberalismus, tak také socialismus měl kořeny v osvícenství, což se projevovalo jeho vírou v hodnoty jako rozum či pokrok. V tom se socialismus zásadně lišil od konzervatismu. Lišil se ale i od liberalismu, protože kritizoval liberální tržní společnost a usiloval o předložení alternativy (Heywood 2008; s. 118). Mírně odlišný postoj na vznik socialismu předkládá Anthony Giddens, podle něhož jsou počátky socialismu spojeny s vývojem raně industriální společnosti, k němuž došlo ve druhé polovině 18. století. Giddens dodává, že myšlenkové jádro

socialismu původně spočívalo zejména na opaku individualismu a jeho snaha kritizovat kapitalismus se objevila až později (Giddens 2001; s. 13).

V době, kdy socialismus vznikal, byly podmínky pro průmyslové dělnictvo velmi tvrdé. I proto se první socialisté uchýlovali k poměrně radikálním či revolučním představám. Zmínit lze například Francouze Charlese Fouriera či Brita Roberta Owena, kteří usilovali o vybudování utopických komunit, kde by si byli všichni rovni. Komplexnější teorii později vypracovali Karl Marx a Friedrich Engels (Heywood 2008; s. 118)²⁰. Jejich jména jsou sice často spojována s komunismem, avšak Giddens dodává, že než komunismus získal svůj specifický význam v souvislosti se vznikem Sovětského svazu, značně se se socialismem překrýval. Propracovanou ekonomickou teorii poskytl socialismu právě až Marx, jehož zásadní myšlenky přijali všichni socialisté (Giddens 2001; s. 13).

Postupem času se ale dělnická třída měnila a společně s ní i socialismus. Na konci 19. století už v západní Evropě existovaly odbory i politické strany usilující o zlepšení postavení dělnické třídy, což bylo umožněno rostoucí demokratizací. Ta byla spojena zejména s rozšiřováním volebního práva, což vedlo k tomu, že si část socialistických stran osvojila právní a ústavní postupy. Ve druhém desetiletí 20. století byly socialistické strany rozděleny do dvou základních táborů. První z nich usiloval o moc skrze volby a prosazoval řešení problémů skrze reformy. Druhý tábor naopak stále hovořil o nutnosti revoluce. K definitivnímu rozkolu došlo v roce 1917, kdy proběhla revoluce v Rusku. Revolucionáři se začali označovat jako komunisté, zatímco umírněnější skupiny se označovali za socialisty či sociální demokraty (Heywood 2008; s. 118-119).

Komunismu i sociální demokracii se budeme podrobněji věnovat v dalších částech práce. Obě tyto ideologie si prošly různými obdobími i krizemi, které se vrcholily na konci 20. století. Zřejmě i proto mohou někteří socialismus považovat za již mrtvou ideologii, která se vzdálila svým původním ideálům.²¹ S tím úplně nesouhlasí Andrew Vincent, podle kterého sice utrpěl osudnou ránu marxistický socialismus, avšak pro širší socialistickou tradici se o nic fatálního nejedná (Vincent 2010; s. 110). Cílem této práce ale není spekulovat nad budoucností socialismu. Na tomto místě se můžeme spokojit s tezí, že dokud se určité části segmenty společnosti včetně politických stran k této ideologii hlásí, má smysl se jí nadále zabývat.

---

²⁰ Tomuto tématu se budeme podrobněji věnovat později.

²¹ O „smrti socialismu“ píše například Anthony Giddens.

1.3.2 Základní postoje socialismu

1.3.2.1 Rovnost a pojetí svobody

Rovnost v pojetí socialistů můžeme označit jako víru v sociální rovnost neboli v rovnost výsledků. Tuto ideu rovnosti socialisté odůvodňovali třemi hlavními argumenty. V první řadě podle nich rovnost podporuje spravedlnost. Socialisté totiž nevěří, že by majetková nerovnost byla způsobena pouze tím, že se lidé rodí s různými vlastnostmi a schopnostmi. Nerovnost mezi lidmi je podle socialistů způsobena spíše nerovnou strukturou společnosti. Socialisté tedy vyžadují, aby společnost v otázce materiálních podmínek s lidmi zacházela co nejrovněji. Rovnost v právním či politickém smyslu v očích socialistů nepostačuje, protože přehlíží ty nerovnosti, které vyplývají ze samotné podstaty kapitalismu (Heywood 2008; s. 123-125).

Sociální rovnost je podle socialistů také základem pospolitosti a spolupráce. Pokud totiž lidé žijí v rovných podmínkách, snáze se identifikují s druhými a je pro ně snazší společně usilovat o obecný prospěch. Rovnost pak v takovém případě podporuje sociální solidaritu. Socialisté o rovnost usilují i na základě svého přesvědčení o tom, že uspokojování potřeb je základem seberealizace člověka. V obecné rovině se tedy socialisté shodnou na potřebě rovnosti. Názory jednotlivých levicových ideologií a proudů se však neshodnou na rozsahu rovnosti, který by se měl nastolit (Heywood 2008; s. 125).

Tomu, jak socialisté vnímají nerovnost se věnuje také Roman Joch v článku *Socialismus a komunismus: styčné body a rozdíly*.²² Jeho ideologické zaměření rozhodně není socialistické, a proto se k této ideologii staví částečně kriticky. V textu píše, že podle socialistů je rovnost před zákonem nedostatečná. Je tedy nutné, aby státní moc usilovala o materiální rovnost, která ale podle Jocha ve společnosti nikdy sama od sebe nevznikne. Rovnosti tedy musí stát dosahovat omezováním lidské svobody (Joch 2006).

Na slova Romana Jocha přímo navážeme, protože v souvislosti se socialistickou koncepcí rovnosti se objevují i různé pohledy na to, jak vlastně socialisté vnímají svobodu. Volání po rovnosti by totiž mohlo být v rozporu se svobodou (jak naznačuje Joch). Andrew Vincent se snaží nalézt odpověď na to, zda tomu tak musí být nebo zda existuje pojetí svobody, které není v rozporu s usilováním o rovnost. Vincent argumentuje tím, že socialisté nevěří v absolutní rovnost, protože nejsou přesvědčeni o tom, že lidé by si měli být rovni například ve fyzických nebo duševních schopnostech. Socialisté věří spíše v rovnost v sociálním slova smyslu. Ve

---

²² Text je redakčně upraven a vychází z příspěvku, který byl přednesen na semináři „Dusivé oběti: spolupráce komunistů a sociálních demokratů“

většině případů se soustředí zejména na to, aby si všichni byli rovni v přístupu ke vzdělávání či zdravotnictví, díky čemuž pak mohou rozvíjet své schopnosti a dovednosti. Takové pojetí rovnosti podle Vincenta není v nesouladu se svobodou. Pokud přijmeme argument, že svoboda se zabývá maximalizací možností a rozvojem jednotlivce (jak mnozí socialisté věří), pak snaha o vytvoření rovných podmínek není v nesouladu se svobodou a socialistické pojetí svobody tedy není v rozporu se socialistickým pojetím rovnosti (Vincent 2010; s. 100-103).

1.3.2.2 Pospolitost a spolupráce

Pro pochopení socialismu je zapotřebí si také uvědomit, že socialisté upřednostňují pospolitost před individuálním úsilím. Tato socialistická vize by se dala označit jako kolektivistická, protože klade důraz na schopnost lidí spolupracovat a neusilovat jen o prosazení svých vlastních zájmů. Socialisté věří tomu, že lidská přirozenost je tvárná a formovaná zkušenostmi, které člověk získává situacemi, které zažívá v rámci společnosti. Z toho vyplývá fakt, že jednotlivce od společnosti nelze oddělit. Jednotlivec může podle socialismu sám sebe pochopit pouze skrze sociální skupiny, jejichž je součástí (Heywood 2008; s. 120-121). Ačkoliv tedy můžeme říci, že socialistická vize je kolektivistická, nemůžeme zaměňovat socialismus a kolektivismus. Andrew Vincent kolektivismus označuje za instrumentální nástroj veřejné politiky, který je spojen ve větší či menší míře s centrálním státním plánováním. Ačkoliv socialismus tyto nástroje využívá velmi často, mohli je za určitých okolností využívat i liberálové nebo konzervativci (Vincent 2010; s. 84-85).

Jisté ale je, že socialisté kladou důraz na schopnost lidí spolupracovat a dosahovat tak společných cílů. Z toho také plyne, že upřednostňují spolupráci před konkurencí. Ta totiž lidi staví proti sobě a podporuje sobectví. Pokud naopak jednotlivci pracují společně, mohou si mezi sebou vytvářet pouta sympatií nebo vzájemné náklonnosti. Socialisté jsou navíc přesvědčeni o tom, že lidi je možné motivovat i morálními stimuly. Motivem k usilovné práci nemusí být pouze odměna, ale také touha přispívat k obecnému dobru, která může vyplývat z pocitu odpovědnosti za potřebné. Podle socialistů tedy musí mezi materiálními a morálními stimuly existovat určitá vyváženost. Z toho plyne i fakt, že podle socialistů je jedním z významných motivů dosahování ekonomického růstu to, že takovýto růst následně pomáhá financovat péči o ty nejchudší a nejzranitelnější (Heywood 2008; s. 122-123).

1.3.2.3 Socialismus a společenské třídy

S výše uvedenými principy do značné míry souvisí i pohled socialismu na problematiku společenských tříd. Socialisté tyto třídy tradičně považovali za důsledek nejvýznamnějšího

dělení společnosti. Podle socialismu nejsou hlavními aktéry dějin jednotlivci, ale společenské třídy. Lidé totiž podle socialistů mají tendenci myslet a jednat stejně jako ti, kdo mají stejné ekonomické postavení a z něho vyplývající stejné zájmy (Heywood 2008; s. 125-126).

Právě problematika společenských tříd ale patří k něčemu, v čem se pohledy socialistů mohou lišit. Politika související se společenskými třídami je v případě socialismu velmi úzce spojena s jednou konkrétní třídou, kterou je třída dělnická. Samotný vznik socialismu totiž úzce souvisí právě s dělnickou třídou. Ta měla být nástrojem, pomocí něhož se socialismu dosáhne (Heywood 2008; s. 126). Andrew Vincent v knize *Modern Political Ideologies* ale vysvětluje, že spojovat socialismus čistě s dělnickou třídou by bylo chybné. Zdůrazňuje, že některé proudy socialismu se opíraly či opírají o jiné segmenty společnosti jako jsou například zemědělci či odbory (Vincent 2010; s. 107).

Socialistické vidění společenských tříd se nám může zdát podivné, pokud si připomene pohled socialismu na rovnost. Je ale důležité dodat, že socialisté nevnímali společenské třídy jako něco nezbytného. Cílem socialismu bylo dosáhnout takové společnosti, které by byla buď úplně beztřídní nebo v níž by byly nerovnosti alespoň co nejvíce zmenšeny (Heywood 2008; s. 126).

Zatímco principy jako rovnost nebo pospolitost a spolupráce lze vnímat jako nadčasové, socialistické vidění tříd nikoliv. Společenské třídy jsou totiž spojeny se společností, která od vzniku socialismu prošla řadou změn. Sepětí socialismu s třídní politikou tudíž s proměnou společnosti začalo ve druhé polovině dvacátého století slábnout. Příčinou byl zejména úbytek proletariátu spojený s deindustrializací, což socialistické strany donutilo ke změně politického kurzu s cílem oslovit voliče z řad střední třídy (Heywood 2008; s. 126-127).

1.3.2.4 Socialismus a jeho vztah k soukromému vlastnictví

Již jsme uvedli, že socialisté rozhodně nepatří mezi zastánce nerovnosti a konkurence. A právě tyto dva faktory často spojovali s institutem soukromého vlastnictví. Postoj socialismu ale nelze vnímat tak, že by lidé neměli vlastnit nic. Například vlastnictví domu nebo oblečení socialisté nijak nerozporují. Zejména v minulosti ale nebyli zastánci vlastnictví výrobních prostředků. Vlastnictví takových prostředků je totiž nespravedlivé, protože bohatství je vytvářeno kolektivním úsilím a nemělo by tedy být vlastněno jednotlivcem, nýbrž společností. Soukromé vlastnictví má podle socialistů také špatné morální následky, jelikož vede k přesvědčení, že štěstí lze dosáhnout hromaděním majetku. Vlastnictví také podporuje konkurenci, protože ti, kdo nic nevlastní, chtějí vlastnit alespoň něco. To potom může vést k různým mezilidským konfliktům (Heywood 2008; s. 127).

Ani v tomto případě ale neexistovala jasná shoda a můžeme rozlišit dva základní pohledy na soukromé vlastnictví. Radikálnější pohled zastávali Marx a Engels, kteří očekávali zrušení soukromého vlastnictví, které mělo být nahrazeno beztrždní komunistickou společností. Lidé by v takové společnosti majetek užívali společně. Lenin byl po převzetí moci v Sovětském svazu přesvědčen o tom, že prostředkem k naplnění tohoto cíle je znárodnění majetku. Během vlády Stalina byla pak kolektivizace definitivně dovršena. Společné vlastnictví tak v tomto případě znamenalo státní vlastnictví. Přístup méně radikálních socialistů byl odlišný. Usilovali totiž pouze o zestátnění strategicky důležitých odvětví ekonomiky. Některá průmyslová odvětví tak měla zůstat v rukou soukromých vlastníků, zatímco některá jiná měla spadat do veřejného vlastnictví. Postupem času se ale umírnění socialisté od těchto cílů odklonili a soustředili se spíše na snahu dosáhnout rovnosti a sociální spravedlnosti (Heywood 2008; s. 127-129).

1.3.3 Proudny socialismu

Socialismus se historicky dělil na různé proudy, které se více či méně lišily ve svých postojích a názorech. Andrew Heywood socialismus dělí na jedné straně na fundamentalistický a revizionistický, přičemž fundamentalistický socialismus reprezentovali komunisté, zatímco revizionistický sociální demokraté. Oba proudy se neshodly zejména v tom, do jaké míry by měly být základní principy socialismu prosazovány (Heywood 2008; s. 129).

Na druhé straně dělí Heywood socialismus na revoluční a evoluční. Tyto dva proudy se neshodnou primárně na tom, jakým způsobem by se k socialismu mělo dojít. Revoluční socialisté zastávali názor, že socialismus je možné nastolit pouze svržením stávajícího politického systému, přičemž cestou k tomuto svržení je násilná revoluce. Tento postoj vznikl v reakci na industrializaci a s ní spojené špatné pracovní podmínky dělnictva. Myšlenky revolučního socialismu byly velmi úzce spojeny s idejemi, které rozvíjel Karl Marx. K první socialistické revoluci došlo v roce 1917 v Rusku. Později ale revoluční socialismus významným způsobem oslabil pád Východního bloku na přelomu 80. a 90. let. I díky těmto událostem dnes nezastává příliš významnou roli a v rámci Evropy je již toto pojetí socialismu téměř nemyslitelné (Heywood 2008; s. 129-131).

Evoluční socialismus se rozvíjel v rozvinutějších zemích střední a západní Evropy, kde na konci 19. století postupně dělnictvo začalo ztrácet nádechy pro revoluci, a i skrze různé instituce se začalo začleňovat do společnosti. Postupně navíc díky demokratizaci začali získávat volební právo i dělníci. Někteří socialisté se tak začali odvracet od myšlenky nutnosti revoluce a prosazovali demokratickou cestu k socialismu. Postupně vznikaly i politické strany, skrze něž

se evoluční socialisté snažili šířit a aplikovat své myšlenky. Jako příklad lze uvést Sociální demokracii (SPD) v Německu nebo Labouristickou stranu ve Velké Británii. V 70. letech 20. století se pak k evolučnímu socialismu začaly hlásit i komunistické strany ze západní Evropy (Heywood 2008; s. 131-133).

1.3.4 Další levicové ideologie

S rozdělením socialismu na různé proudy souvisí i další ideologie, které se ze socialismu vyvinuly. Je nutno poznamenat, že tyto ideologie mají se socialismem mnoho společného, ale zároveň se s klasickými socialistickými vizemi mohou v různých věcech rozcházet. Rozhodně je však nelze vnímat jako samostatné ideologie, ale spíše o jakési odnože socialismu, které vycházejí ze stejných základů.²³ Ve stručnosti se postupně zaměříme na marxismus (a komunismus) a sociální demokracii. Obě tyto ideologie totiž do značné míry korespondují s tím, co jsme si představili již výše. Sociální demokracii můžeme přiřadit k revizionistickému a evolučnímu socialismu, zatímco marxismus lze spojit s fundamentalistickým a revolučním pojetím socialismu. Důležité je dodat, že ne každý socialista bude souhlasit s tím, aby byl komunismus jakkoliv spojován se socialismem. Například Miloš Zeman prohlásil, že komunismus se socialismem nic společného nemá, protože socialismus nemůže být nedemokratický (Zeman 2005; s. 70). Kromě marxismu a sociální demokracie se zaměříme taktéž na demokratický socialismus, k němuž se hlásí strana Levice a její předchůdci. Dále je nutné zmínit, že typologií socialismu může existovat celá řada. Přemysl Rosůlek píše v knize *Úvod do studia politické vědy* o tom, že rozpětí socialismu sahá od „*utopického komunismu, přes marxismus-leninismus, neomarxismus, stalinismus, reformní komunismus, eurokomunismus, fenomén státu blahobytu, hnutí sociálně-demokratických stran, třetí cestu, sociální liberalismus, křesťanský socialismus po sociální konzervatismus*“ (Rosůlek 2004; s. 150).²⁴

1.3.4.1 Marxismus

Jak již název napovídá, marxismus úzce souvisí s osobou Karla Marxe. Marxismus jako takový se ale plně kodifikuje až po Marxově smrti. Zásahu na tom měli zejména Friedrich Engels, Karl Kautsky a Georgij Plechanov (Heywood 2008; s. 135-136). Pohledy na marxismus jako takový se liší a stejně tak se liší jeho interpretace. Nelze jej vnímat jako jednotný a snadno

---

²³ To potvrzuje i výše uvedené tvrzení Anthonyho Giddense o tom, že komunismus se socialismem původně v podstatě překrýval.

²⁴ V této práci ale sociální konzervatismus nevnímáme jako směr socialismu, nýbrž jako směr konzervatismu.

definovatelný soubor myšlenek. Jednou z hlavních příčin je to, že marxismus se napříč dějinami určitým způsobem vyvíjel. I proto jej můžeme rozdělit na tři části. První z nich je klasický marxismus, který vychází z učení samotného Karla Marxe. Druhou část tvoří ortodoxní komunismus, který sice vycházel z klasického marxismu, avšak komunističtí revolucionáři v Moskvě si jej do značné míry upravili pro vlastní potřeby. Poslední částí je pak moderní marxismus neboli neomarxismus, který se snaží o určité přenesení myšlenek marxismu do současné doby, přičemž je ale nucen reflektovat negativní zkušenost s komunismem ve střední a východní Evropě i jinde ve světě (Heywood 2008; s. 135-143). Toto rozdělení je poměrně přehledné, avšak lze jej vnímat též jako zjednodušené. Andrew Vincent zmiňuje řadu dalších proudů, které lze zmínit v souvislosti s marxismem a komunismem. Můžeme uvést například trockismus, revizionistický marxismus, humanistický marxismus, maoismus, eurokomunismus nebo feministický marxismus (Vincent 2010; s. 88).

1.3.4.2 Sociální demokracie

Na úvod kapitoly věnující se sociální demokracii je třeba si ujasnit několik věcí. Výše jsme uvedli, že sociálně demokratické strany existovaly již na konci 19. století. Například Sociálně demokratická strana Československa vznikla už v roce 1878. Pokud ale chceme ve spojitosti se sociální demokracií hovořit o jakési ideologii, musíme se zaměřit na mnohem pozdější období, protože jako určitý ideologický postoj se sociální demokracie formuje teprve v polovině dvacátého století. Sociálně demokratické strany se v tomto období v mnohém lišily od těch, které fungovaly na konci 19. století. Fakticky se sice v mnoha případech jednalo o stále stejné formace, avšak jejich politika a ideje byly výrazně odlišné. Sociální demokraté již neusilovali o úplnou likvidaci kapitalismu, ale spíše o jeho reformu. Cílem tedy bylo nastolit rovnovážný stav mezi tržním hospodářstvím na straně jedné a státními zásahy na straně druhé (Heywood 2008; s. 146).

1.3.4.2.1 Postoje sociální demokracie

Anthony Giddens ve svém díle *Třetí cesta – Obnova sociální demokracie* popisuje některé základní aspekty tzv. klasické sociální demokracie či staré levice. Proč jsou použity termíny jako „klasická sociální demokracie“ a „stará levice“? Giddens ve svém díle totiž navrhuje jakýsi nový koncept sociální demokracie, jemuž se podrobněji budeme věnovat později. Na úvod kapitoly popisující sociální demokracii starého stylu Giddens opakuje to, co jsme zmínili již výše. Sociální demokracie podle něho vnímala kapitalismus volného trhu jako zdroj mnoha problémů, ale věřila, že tyto jevy lze zmírnit nebo úplně odstranit za pomoci státních intervencí. Přítomnost státu v ekonomice i jiných oblastech je normální a žádoucí, protože veřejná moc

představuje kolektivní vůli. Kolektivní rozhodování pak částečně nahrazuje tržní mechanismy (Giddens 2001; s. 18).

Podle Giddense se za nezbytnou považuje též účast státu v rodinném životě, protože sociální dávky poskytované státem jsou pro mnohé rodiny životně důležité. Stát by měl převzít odpovědnost všude, kde se o sebe jednotlivci nedokáží postarat. Pro sociální demokraty je důležitá také otázka rovnosti. Větší rovnosti by mělo být dosaženo strategiemi jako je například progresivní zdanění, které lze považovat za jeden z nástrojů sociálního státu. Takové zdanění bere bohatým a dává chudým. Cílem sociálního státu je vytvořit společnost s menšími sociálními rozdíly a zároveň chránit jedince během celého jejich života (Giddens 2001; s. 18). Přemysl Rosůlek zmiňuje, že sociální stát se stal téměř nezbytnou součástí západních demokracií. Dle jeho mínění ale tento pojem nelze spojovat pouze se sociální demokracií, protože za tíhnutím k sociálnímu státu může stát i konzervativní taktika. Jako příklad zmiňuje Bismarckův etatistický paternalismus (Rosůlek 2004; s. 155).

Bývalý prezident České republiky a předseda ČSSD Miloš Zeman považuje za hlavní hodnotu sociální demokracie solidaritu. V těsném závěsu za solidaritou by pak podle Zemana měla mít levicová strana individuální úspěch. Sociální demokracie má klást důraz na rozvinutý veřejný sektor a doplňovat neviditelnou ruku trhu. Nemá ji ale nahrazovat (Zeman 2005; s. 62-63).

Bývalý předseda vlády České republiky za ČSSD Stanislav Gross hovořil v souvislosti se sociální demokracií dokonce i o „tradičních hodnotách“. Za takové hodnoty v případě sociální demokracie považoval prosazování volebního práva pro ženy či práva na shromažďování. Za stále platné hodnoty označoval demokratický přístup, solidaritu a ohled vůči lidem, kteří se dostali do složitých situací. Na závěr zmiňoval hodnoty nové, k nimž řadil ty, které souvisí s hospodářskou globalizací. Jako příklad označoval evropskou integraci, u jejíhož zrodu sociální demokraté stáli (Gross 2005; s. 168).

1.3.4.2.2 Krize sociální demokracie

Sociální demokracie po druhé světové válce byla dominantní politickou silou, což bylo způsobeno tím, že dokázala využít dynamiku trhu, aniž by zároveň prohlubovala nerovnosti. Avšak sedmdesátá a osmdesátá léta přinesla recesi, zvyšující se poptávku po sociálních podporách a snižující se výnosy. Sociální demokraté čelili dilematu: snižovat inflaci a daně pro efektivitu fungování trhu za cenu nedostatku prostředků na sociální programy nebo zachovat sociální podpory bez ohledu na potřeby trhu. Kromě toho se sociální demokracie potýkala s deindustrializací spojenou s úbytkem tradiční voličské skupiny – dělnické třídy, globalizací a

oslabením důvěry v levice po zhroutilí komunismu na východě Evropy. Tyto problémy vedly k vnitřní nestabilitě a volebním porážkám v osmdesátých a devadesátých letech (Heywood 2008; s. 151-152). To pak logicky donutilo sociální demokraty k hledání nových koncepcí a variant k odvrácení krize sociální demokracie.

1.3.4.2.3 Třetí cesta a neorevizionismus

Jedním ze způsobů, jak překlenout krizi sociální demokracie se stal princip tzv. třetí cesty. Na úvod je třeba říci, že se jedná o velmi častý pojem, který nelze spojovat jen a pouze se sociální demokracií. Podle Anthonyho Giddense pochází termín „třetí cesta“ z počátku dvacátého století a stal se populárním zejména v pravicových uskupeních dvacátých let. Obecně však tento termín historicky nejčastěji používali socialisté a sociální demokraté, kteří tím poukazovali na to, že právě oni našli cestu odlišnou od amerického kapitalismu i sovětského komunismu. Termín „třetí cesta“ použil například také český ekonom Ota Šik, který jím označil tržní socialismus (Giddens 1998, s. 30-31). I proto není „třetí cesta“ jediným pojmem, který se v souvislosti se snahami o obrození sociální demokracie objevil. Velmi často se hovořilo o „neorevizionismu“, „nové sociální demokracii“ nebo třeba „radikálním středu“.

Obecným cílem se ale stala snaha o nalezení jakési „třetí cesty“, která by znamenala alternativu jak ke kapitalismu, tak ke klasickému socialismu (Heywood 2008; s. 153-154). Třetí cesta se vyznačovala tím, že přijímala trh jako nadřazený mechanismus pro dosažení určitých výsledků, což třetí cestu odlišuje od původní sociální demokracie. Zároveň ale zahrnuje důraz na roli silných státních intervencí, což jí zase odlišuje od neoliberalismu (Green-Pedersen, van Kersbergen 2002; s. 511). Politika třetí cesty je spojena například s Dánskem či Nizozemskem, čemuž se ve svém textu *The Politics Of The „Third Way“ - The Transformation of Social Democracy in Denmark and The Netherlands* věnují právě Green-Pedersen a van Kersbergen.

1.3.4.3 Demokratický socialismus

Demokratický socialismus je pojem, který může mít celou řadu významů. V souladu s výše uvedeným bychom čistě teoreticky mohli jako demokratický socialismus označit jakýkoliv socialismus, který funguje na demokratické bázi. Demokratický socialismus by v takovém případě mohl být spojen i se sociální demokracií, což se ostatně také mnohdy děje. Postupem času ale demokratický socialismus získal i jiný význam. Marek Hrubec označuje jako demokratický socialismus provázání politické a ekonomické demokracie (Hrubec 2018; s. 75).

Demokratickému socialismu se věnují i Luke March a Cas Mudde v článku *What's Left of the Radical Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation*. Podle nich byl

demokratický socialismus dlouho považován za jakési synonymum sociální demokracie. Od roku 1989 se ale jako demokratický socialismus začalo označovat něco, co není možné ztotožnit se sociální demokracií ani s komunismem. Demokratičtí socialisté zastávají levicovější postoje než sociální demokraté. Neodmítají parlamentní demokracii, ale volají po radikální změně systému. Ta by v jejich vidění měla vést ještě k širší demokratizaci, a to zejména na těch nejnižších úrovních. Aby něco takového bylo možné, je podle demokratických socialistů zapotřebí zbavit se kapitalismu (March a Mudde 2005; s. 34).

Problematikou demokratického socialismu a jeho geneze se zabývá taktéž Matt Bolton v článku nazvaném „*Democratic Socialism*“ and the Concept of (Post) Capitalism. V textu hovoří o nastupujícím demokratickém socialismu, který spojuje s takovými osobnostmi jako jsou třeba Jeremy Corbyn ve Velké Británii nebo Bernie Sanders ve Spojených státech amerických. Bolton v článku potvrzuje, že demokratický socialismus se liší od klasické sociální demokracie. Dodává, že demokratický socialismus požaduje radikální přerozdělení moci uvnitř ekonomické sféry. Demokracie nemá být omezena pouze na politické instituce, ale měla by proniknout rovněž do světa práce. Rozhodovací kompetence ve firmách pak budou odebrány soukromým vlastníkům a o všech postupech budou rozhodovat demokratickou formou pracující. Takový systém má být jednoznačně odlišný od kapitalismu a měl by vést k jakési post-kapitalistické společnosti (Bolton 2020; s. 334-337).²⁵

1.4. Vztah konzervatismu a levicových ideologií

V rámci této kapitoly se podíváme na to, jak se obě ideologie navzájem vnímaly a zaměříme se také na některé způsoby, jakými se autoři z obou stran spektra snažili či snaží minimálně částečně překlenout rozdíly mezi oběma ideologiemi.²⁶ Zaměříme se také na politologický koncept GAL-TAN, který do jisté míry mění tradiční vnímání pravolevé osy.

1.4.1 Vztah levice ke konzervatismu a problematika levicového konzervatismu

Levice tradičně vnímala konzervatismus jako jednoho ze svých hlavní soupeřů, konkurentů či přímo nepřátel. Například Anthony Giddens označuje konzervatismus přímo jako hlavní protějšek socialismu (Giddens 2001; s. 13). Je ale nutné dodat, že Giddens ve svém díle rozebírá

---

²⁵ Bolton se v textu snaží rovněž identifikovat některé slabiny této koncepce a vysvětlit, proč toto pojetí demokratického socialismu nemůže vést k post-kapitalistické společnosti (Bolton 2020).

²⁶ Konceptu třetí cesty už se na tomto místě znovu věnovat nebudeme.

zejména vztah mezi socialismem a sociální demokracií na jedné straně a neoliberalismem reprezentovaným Novou pravicí na straně druhé. Jak jsme si však ukázali výše, konzervatismus je nutné vnímat z více různých pohledů a nelze jej vnímat pouze tímto způsobem.

O vztahu sociální demokracie a konzervatismu se zmiňuje bývalý předseda ČSSD Vladimír Špidla. Ten hovoří o tom, že liberálové nepředstavují opozici vůči sociální demokracii, protože sociální demokraté i liberálové jsou internacionalisté, odmítají nacionalismus a usilují o otevřené cirkulující elity. Liberálové podle Špidly dále přihlížejí k tématům jako je ochrana životního prostředí, rovnost nebo svoboda, což jsou hodnoty a principy, které zastává i sociální demokracie. Liberálové a sociální demokraté jsou tak podle Špidlova názoru dva břehy téže řeky a jsou opozicí proti konzervativcům. Právě konzervativce a nacionalisty Špidla považuje za hlavní soupeře sociálních demokratů. Konzervatismus podle Špidly nemusí být pouze pravicový, ale může být také levicový. V českých podmínkách Špidla za konzervativce označoval ODS i komunisty (Špidla 2005; s. 122). Touto úvahou nás Vladimír Špidla směřuje k důležité otázce. Totiž, zda může existovat něco jako „levicový konzervatismus“. Tedy určitá syntéza socialismu (či některé z jeho odnoží) a konzervatismu.

Problematické termínu „levicový konzervatismus“ se věnuje Andrew Vincent v knize *Modern Political Ideologies*. Vincent na tuto problematiku nahlíží z úplně jiného pohledu než Špidla. Podle Vincenta totiž může být konzervativní i komunismus nebo liberalismus, avšak z úplně jiného hlediska. Za konzervativní křídlo v levicové politické straně totiž čistě teoreticky můžeme označit každé křídlo, které určitým způsobem hájí stávající řád či myšlenky v rámci dané strany a varuje před změnami a chaosem. To ale vůbec nemusí znamenat, že má dané křídlo něco společného s konzervatismem jako politickou ideologií (Vincent 2010; s. 57-58).

Jiným způsobem o levicovém konzervatismu hovoří Petr Drulák v předmluvě knihy *Tajnosti Levice – Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*, jejímž autorem je Jean-Claude Michéa. Toho Drulák v předmluvě označuje jako „konzervativního socialistu“. Považuje ho za představitele směru, který nazývá jako konzervativní socialismus, jenž není ani liberální, ani komunistický. Zajímavostí je, že Michéa ve svém díle radí opustit termín „levice“, který podle jeho názoru zničil liberalismus. Levice se liberalismem nechala zničit tím, že za své přijala hodnoty jako je víra v nevyhnutelnost společenského pokroku. Na spojení levice a liberalismu Michéa kritizuje také fakt, že liberalismus je nevyhnutelně spojen se sociálně nespravedlivým kapitalismem. Kapitalismus přitom vnímá i jako něco, co rozkládá přirozená společenství. Podle Druláka se právě v tom může shodovat s částí konzervativní pravice, která podobně jako Michéa vnímá kriticky také liberální individualismus. Důležité je dodat, že Jean-

Claude Michéa své postřehy spojuje primárně s francouzským politickým prostředím. Drulák ale tvrdí, že jeho postoje jsou přenositelné a sám se některé z nich pokouší aplikovat na českou politickou scénu. Za levicově liberální stranu označuje ČSSD, čímž v zásadě rovněž odůvodňuje fakt, že ztratila své voliče. Rozpor mezi liberální orientací sociální demokracie a jejími tradičními voliči považuje za nepřekonatelný. Michéovo východisko konzervativní levice označuje za podnětné, avšak dodává, že je otázkou, jak jej uplatnit v politické praxi (Drulák 2019; s. 5-16).

K určité syntéze konzervatismu s levicí ale může docházet i jinými způsoby. Zajímavý přístup ke zkoumané problematice zaujímají Liesbet Hooghe a Gary Marks v článku, který jsem zmínil v úvodu práce. Jejich text pracuje s teorií konfliktních linií, jejímiž autory jsou Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan. Tento koncept zde nebudu podrobněji představovat, jelikož se jedná o jednu z nejvýznamnějších a nejznámějších politologických teorií vůbec. Hooghe a Marks ale píše, že tento koncept už ve své originální podobě není úplně aktuální, jelikož původní štěpné linie byly ovlivněny tím, že v evropské společnosti výrazně klesl význam církve i odborů. Zásadní změny v politické struktuře naopak přináší evropská integrace a s ní spojená krize eurozóny a o něco později také krize migrační. Tyto události dle Hooghe a Markse způsobily vznik nové konfliktní linie, již je transnacionální linie. Autor a autorka vycházejí i z děl dalších významných politologů. Jako příklad uveďme článek Ronalda Ingleharta *The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies* z roku 1971. Hoogh a Marks na základě dat ukazují, že zavedené politické strany (sociální a křesťanská demokracie, konzervativci a liberálové) na nastupující změny reagují pomalu a nejsou se schopny přizpůsobit dostatečným způsobem poptávce voličů. Toho využívají menší či nové strany, jejichž pozice autorka a autor ilustrují na konceptu GAL-TAN (Green-Alternative-Libertarian a Traditional-Authoritarian-Nationalist). Tento koncept je v podstatě alternativou k tradičnímu pravolevému dělení. GAL-TAN ale nepracuje pouze s ekonomickou osou, nýbrž také s kulturně-sociální dimenzí.²⁷ Hooghe a Marks v textu rovněž poukazují na to, že evropská integrace má své poražené, mezi něž kromě těch, jimž záleží na národní identitě a suverenitě patří ti, kteří z rozličných důvodů nejsou schopni těžit z výhod, které evropská integrace přináší. Tyto voliče ale nedokáží uspokojit tradiční strany, které se z různých důvodů nejsou schopny přesunout z pozic, jež bychom mohli označit jako středové (v rámci GAL-TAN). S evropskou integrací nespokojení voliči pak přichází na stranu TAN, na níž můžeme najít jak strany krajně

---

²⁷ Důležité je dodat, že nutně nejde o nahrazení pravolevé osy. GAL-TAN většinou bývá součástí jakéhosi politického čtyřúhelníku, v němž je na ose X levice-pravice a na ose Y právě GAL-TAN.

pravicové, tak také strany krajně levicové. Za určitých okolností mohou tedy i levicově orientované strany sdílet postoje se stranami, které bychom mohli označit za nacionalistické či tradicionalistické (Hooghe a Marks 2018; s. 109-127).

Něco takového do jisté míry naznačuje i Jan Klán z KSČM, jemuž jsem k tématu této práce položil několik otázek. Ten sice nechce levici spojovat s konzervatismem, ale k otázce, zda existuje něco jako levicový konzervatismus dodává, že někteří lidé tak uvažují, i když se nejedná o převažující trend. Podle Klána se něco takového projevovalo zejména v minulosti, kdy někteří politici tento prostor vyplňovali například silnějším vztahem k tradicím. Něco takového už ale podle jeho názoru ustupuje do pozadí (Klán 2024). Kde tedy hledat souvislost s výše uvedeným? Podle Klána vznikají jako reakce na globalizaci sebevědomé emancipační reakce, ale také reakce obranné a konzervativní. Ty jsou typické pro ty nejzranitelnější občany, které je třeba chránit a pomoci jim participovat na vytváření nových a lepších sociálních podmínek a zvýšení životní úrovně (Klán 2024). Tím Klán v podstatě popisuje zmíněnou skupinu, která nedokáže těžit z výhod evropské integrace.

1.4.2 Vztah konzervatismu k levici

V rámci této práce je důležité podívat se také na to, jaký má vlastně konzervatismus vztah k levici. Již ze základního popisu ideologií je zřejmé, že tento vztah v obecné rovině nebude příliš pozitivní. Historicky byly obě ideologie naladěny spíše nepřátelsky, což do značné míry vyplývalo z jejich povahy a zásadních rozdílů v pohledech na některé otázky. Zatímco konzervatismus usiloval o udržení řádu, ochranu tradičních sociálních skupin a institucí a považoval za přirozenou nerovnost, socialismus přicházel spíše s revolučními nápady, voláním po radikálních změnách a usiloval o nalezení jakési ideální společnosti, která pro konzervativce byla nejen nereálná a nepředstavitelná, ale též nežádoucí. Již výše jsme si uvedli, že konzervativci ve Velké Británii se mnohdy začali spojovat s liberály právě z obav před nastupujícím socialismem, který hrozil rozbitím řádu a zavedených pořádků. Obě ideologie se vyvíjely a nadále vyvíjejí. V předchozí podkapitole jsme se věnovali tomu, zda existuje něco jako „levicový konzervatismus“. Kromě politologických studií jsme se ale věnovali pouze pohledům levicových autorů. Proto se nyní pojďme podívat i na konzervativního autora, který hovoří o potřebě přiblížit konzervativní strany původně levicovým voličům.

Tímto autorem je Andrej Duhan, jehož postoje můžeme nalézt v knize *Konzervativní revoluce: Ideové základy nové konzervativní pravice*. Autor se v tomto díle zabývá zejména tím, co je to konzervatismus a nastiňuje řadu současných problémů, na které se snaží nalézt konzervativní

řešení. V kontextu této práce je ale zajímavá především poslední kapitola, která se snaží načrtnout jakési ideové základy „konzervativní revoluce“. Duhan kritizuje fakt, že konzervatismus se stal pouhou karikaturou a redukoval se pouze na prosazování liberálního pojetí svobody a neoliberální ekonomickou politiku (Duhan 2022; s. 229). Tato mainstreamová pravice pak zapomněla na důraz na společnost a nevěnovala si rostoucí kulturní a ekonomické nejistoty. V konečném důsledku pak tento zúžený konzervatismus ponechal kulturní a společenské otázky levicovému liberalismu (Duhan 2022; s. 230). Tyto myšlenky následně Duhana vedou k tomu, aby se snažil najít ideový základ, ze kterého by měl konzervatismus vycházet. Nebudeme se zde věnovat všem bodům, jimiž se autor zabývá. Důležitý pro tuto kapitolu je zejména třetí bod, v němž se Duhan věnuje elektorátu. Kdysi typičtí voliči konzervativní pravice dnes podle něho volí liberální progresivistickou levici. Liberálně konzervativní strany pak nezvládají pnutí mezi oběma ideologiemi a jejich voliči utíkají k liberálním centristům na straně jedné a k pravicovým populistům na druhé straně. Konzervativci proto podle Duhana musí svou novou základnu budovat na bázi konzervatismu, a nikoliv na bázi pravicovosti nebo neoliberalismu. Svě voliče musí hledat v menších městech a nižší střední třídě, kterou opustila sociální demokracie. Kulturní konzervatismus se podle Duhana musí spojit se sociálně citlivou hospodářskou politikou, v níž bude mít stát přiměřenou roli, která bude zaměřena na podporu domácího kapitálu, malých a středních podnikatelů, zaměstnanců, prorodinnou politiku a zajištění veřejných služeb (Duhan 2022; s. 233-234).

Duhan dále píše, že konzervativní politika musí být v kulturní i ekonomické rovině pro většinu a musí dbát na rovnováhu mezi zájmy jednotlivých tříd a segmentů. Konzervativci musí být podle jeho názoru stranou, která bude hodnotově i ekonomicky všelidová (Duhan 2022; s. 234). V závěru potom Duhan dodává, že konzervatismus se musí oprostít od dogmat neoliberalismu a pravicového liberalismu ve prospěch pragmatické a centristické ekonomické politiky (Duhan 2022; s. 236). Tyto postoje Andreje Duhana nemůžeme v žádném případě interpretovat tak, že by se snad konzervatismus s tradiční levicí názorově neodlišoval. Na druhou stranu nám ale ukazují, že propast mezi konzervatismem jako politickou ideologií (v určitých formách) a tradiční levicí nemusí být až tak hluboká, jak by se na první pohled mohlo zdát. Na tomto místě je třeba odkázat se na výše zmíněný fakt. Totiž že konzervatismus se může vzájemně lišit v závislosti na čase a prostoru a že každý konzervativce může tuto ideologii vnímat v odlišné rovině. Z tohoto důvodu je nutné konstatovat, že názory Andreje Duhana rozhodně nelze

vnímat jako něco, na čem by se většina konzervativců musela shodnout.²⁸ Stejně tak je třeba dodat, že Duhan rozhodně nepíše o něčem, co bychom mohli označit jako „levicový konzervatismus“. Jím navržená podoba konzervatismu má být i nadále součástí pravé strany spektra, což je ostatně jednoznačně patrné z názvu jeho díla.

1.5 Srovnání konzervatismu a levicových ideologií

V této části se budu věnovat srovnání konzervatismu a levicových ideologií. Zmíníme zejména největší rozdíly a neshody obou ideologií a podíváme se také na to, jak vnímají vybrané současné společenské a politické otázky.²⁹

1.5.1 Lidská přirozenost

První socialisté velmi často toužily, po zavržení tradic a používali jazyk přírodních věd. Původní socialistické projekty byly utopické a snažily se nalézt přesnou vnitřní strukturu lidské přirozenosti. Pokud by se jim něco takového podařilo, mohli by na základě přesných výpočtů vytvořit dokonalou společnost, v níž by byly uspokojeny všechny lidské potřeby a touhy (Vincent 2010; s. 95). Již výše jsme si vysvětlili, jak na lidskou přirozenost hledí konzervatismus, podle kterého lidskou přirozenost není žádoucí žádným způsobem měnit. Lidé jsou tvorové nedokonalí, což nelze změnit. Přednost pro ně bude mít vždy to, co je vyzkoušené a důvěrně známé. Je tak zřejmé, že v tomto ohledu se obě ideologie výrazně neshodují.

1.5.2 Vnímání rovnosti, společenské hierarchie a autority

Další zásadní rozpor mezi oběma ideologiemi najdeme ve vnímání rovnosti. Zatímco konzervatismus vnímá nerovnosti jako něco přirozeného, socialismus usiluje o co nejvyšší míru rovnosti. S tím souvisí i postoj ke společenské hierarchii, kterou konzervatismus vnímá v zásadě pozitivně, zatímco socialismus se k ní staví kriticky. Pokud je podle konzervatismu společnost přirozeně hierarchická, je rovnost pro tuto ideologii nereálným a nedosažitelným cílem, o který nemá smysl usilovat. Socialisté se v tomto s konzervativci neshodnou, avšak ani vzájemně se neshodnou v tom, do jaké míry má být rovnost nastolena.

Obě ideologie se neshodnou ani v pohledu na autoritu. Pro konzervatismus je autorita shora nutnou a přirozenou, protože pomáhá udržet společnost soudržnou. Socialisté naopak byli vůči autoritě tradičně spíše podezřívaví, protože jí vnímali jako něco, co napomáhá zájmům

---

²⁸ Zejména liberálněji orientovaní konzervativci by pravděpodobně nesouhlasili s tezemi o opuštění dogmat neoliberalismu a pravicového liberalismu.

²⁹ Zejména se zaměříme na ty, u kterých lze předpokládat významnou souvislost se zkoumaných tématem.

mocných a bohatých (Heywood 2008; s. 228). Z toho do jisté míry vyplývá také fakt, že obě ideologie se příliš neshodují ani v pohledu na roli společenských elit. A to zejména v případě, že bychom jako elity vnímali právě mocné a bohaté.

1.5.3 Pohled na roli národa a náboženství

Konzervativci a socialisté se odlišují i v tom, jak vnímají roli národa. Pro konzervativce je národ důležitou sociální skupinou, která si zaslouhuje ochranu. Výše jsme si pak vysvětlili, že některé směry konzervatismu mohou na národ a národní identitu klást výrazně větší důraz než směry jiné. Stoprocentně jednoznačný nemusí být ani postoj socialistů. Ti tradičně na národ pohlíželi spíše jako na produkt, jehož smyslem je zakrývání sociální nespravedlnosti a posilování stávajícího řádu. Pro socialisty má tudíž přednost internacionalismus před nacionalismem (Heywood 2008; s. 165).³⁰

Pro konzervativce je důležitým zdrojem společenské soudržnosti i náboženství. Socialisté na něj tradičně měli spíše negativní postoj a zejména radikálněji orientované proudy socialismu vnímaly náboženství jako něco nepřátelského (Heywood 2008; s. 302). V evropském prostoru je nejdůležitější zmínit křesťanství, které může mít díky hodnotám jako je solidarita nebo soucit se socialismem některé společné znaky. Na základě toho pak může mít socialismus některá společná témata se sociálními konzervativci. Rozdíl je ale v tom, že pro sociální konzervativce jsou tato témata podstatná právě proto, že vycházejí z křesťanství, zatímco pro socialisty z toho důvodu, že jsou základními hodnotami socialismu. Na celkovém vnímání některých problémů to však nic zásadního měnit nemusí.

1.5.4 Ekonomické postoje a vlastnictví

Pokud se zaměříme na ekonomické postoje obecně, nemusí být rozdíly mezi konzervatismem a socialismem až tak zásadní, jak by se na první pohled mohlo zdát. Zcela bezesporu můžeme konstatovat, že se socialistickým pojetím se v žádném případě nemohou shodnout liberálněji zaměřeni konzervativci, kteří vycházejí z ekonomické teorie klasického liberalismu. Na druhou stranu je ale třeba konstatovat, že kupříkladu národní nebo sociální konzervativci v mnoha případech neprosazují liberální přístupy k ekonomickým záležitostem a dalo by se říci, že mnohdy stojí někde mezi klasickým liberalismem a socialismem. V části práce, kde jsem se věnoval základním principům konzervatismu, nebylo příliš mnoho napsáno o postojích

---

³⁰ V některých podmínkách se ale mohou objevit i levicoví nacionalisté. Příkladem může být Irsko. Stejně tak je nutné dodat, že určitý důraz na národní identitu se nutně nemusí rovnat nacionalismu.

konzervativců k ekonomickým záležitostem. Důvodem je fakt, že žádný univerzální přístup konzervatismu k ekonomickým záležitostem neexistuje.³¹ Je důležité si uvědomit, že konzervatismus stojí nad ekonomikou, konzervativci se nikdy napevno nespojili s konzistentní ekonomickou teorií, ale pragmaticky si vybírali podle okolností (Duhan 2022; s. 236). Tento fakt nás ale dostává do ošemetné situace, jelikož znesnadňuje analýzu programů a dalších materiálů levicových stran. Pokud totiž neexistuje žádná univerzální ekonomická teorie, z níž by konzervatismus vycházel, není jednoduché hledat v programech a dalších materiálech levicových stran prvky konzervatismu, které by souvisely s ekonomickými postoji.

Celou situaci nám může pomoci vyjasnit Andrew Vincent v knize *Modern Political Ideologies*, který zdůrazňuje, že v rámci konzervativní ideologie existují dva základní přístupy k ekonomice. První přístup je tradicionalistický a k volnotržnímu hospodářství zaujímá skeptičtější postoje. Druhý je výrazně protržní a je spojen zejména s liberálním konzervatismem a Novou pravicí. Vincent hovoří o tom, že křesťansko-demokratická myšlenka sociálně-tržní ekonomiky je v souladu s konzervativní tradicí mnohem více než myšlenky klasického liberalismu (Vincent 2010; s. 78). To do značné míry vychází z historie. Někteří z původních konzervativců v průběhu devatenáctého století totiž zastávali poměrně kritické postoje k industrializaci či ekonomickému individualismu. Podle jejich přesvědčení totiž tyto jevy vedly k úpadku konzervativních hodnot jako jsou tradice, řád či náboženství. V konzervativním myšlení tedy existuje antikapitalistická tradice (Vincent 2010; s. 62). Ta se u některých konzervativců může do jisté míry projevat i v současnosti. Připomeňme slova Petra Druláka o tom, že část konzervativní pravice může být kritická k liberálnímu individualismu a k tomu, že kapitalismus rozkládá přirozená společenství (Drulák 2019; s. 11).

Můžeme tedy vidět, že rozdílnost postojů v ekonomických otázkách nemusí být mezi oběma ideologiemi až tak zásadní. Přesto nemůžeme ani zdaleka hovořit o podobnosti, protože zde existuje důležitý a velmi zásadní rozpor v otázce vlastnictví. Zatímco pro konzervativce je soukromé vlastnictví téměř posvátné, pro socialisty se jedná o něco, co zásadně podporuje nerovnosti ve společnosti. Otázka soukromého vlastnictví je společně s postojem k rovnosti zřejmě jedním z největších rozporů, který mezi těmito dvěma ideologiemi nalezneme. Pro konzervativce je představa společného vlastnictví, s níž přicházeli zejména původní socialisté, naprosto nepředstavitelná, protože v jejich očích vede k bezduché společnosti (Heywood 2008;

---

³¹ S výjimkou postojů k vlastnictví, které bychom do této oblasti mohli zařadit.

s. 96). Zároveň je ale nutné dodat, že zejména sociální demokraté nemusí být proti soukromému vlastnictví naladěni tak nepřátelsky jako někteří původní socialisté.

1.5.5 Pohledy na některé současné společenské a politické otázky

Na tomto místě se pouze krátce zaměříme na dvě témata, která mohou být pro další kontext práce důležitá, avšak postoje obou ideologií k nim nelze jednoznačně určit z toho, co je psáno výše. Začneme postojem k evropské integraci. Na první pohled by se mohlo zdát, že levicově orientované strany by něco takového měly v souladu s internacionalistickým pohledem na svět podporovat. Podobně jako v předchozích případech je ale nutné si uvědomit, že odlišné proudy konzervatismu či socialismu mohou různé otázky vnímat různými pohledy. Například národní konzervativci se mohou s určitými levicovými směry shodovat na kritice globalismu či nadnárodních organizací.³² Nutno ale dodat, že mnozí levicově orientovaní politici naopak kupříkladu evropskou integraci vnímají jako jeden ze základů sociálně demokratické politiky. To ale platí i pro sociální konzervativce (křesťanské-demokraty), které lze společně se sociálními demokraty vnímat jako průkopníky poválečné evropské integrace.³³

Shoda mezi konzervativci a socialisty často nemusí panovat u hodnotových otázek. Již několikrát jsme hovořili o tom, jak moc je pro socialisty podstatná rovnost či rovnoprávnost. Nejedná se zdaleka jen o rovnost ekonomickou, ale i sociální. Levicové strany často hovoří o rovnosti mezi pohlavími nebo o právech menšin. I z tohoto důvodu například nechtějí upírat ženám právo na potrat nebo usilují o uzákonění sňatků pro osoby stejného pohlaví, v čemž se s konzervativci neshodují.

1.6 Závěr první kapitoly

V této kapitole jsme si dopodrobna rozebrali obě zkoumané politické ideologie, jimiž jsou konzervatismus a socialismus. Na první pohled je viditelné, že obě ideologie se zásadně odlišují a v mnoha otázkách jdou přímo proti sobě. Na druhou stranu jsme ale několikrát zmínili fakt, že ani jednu ideologii nelze vnímat jako jednolitý a neměnný proud. Konzervatismus i socialismus samozřejmě vychází z určitých základních postojů (jinak by nebyly ideologiemi), ale během dlouhých let jejich existence se v řadě otázek vnitřně rozdělovali a nadále rozdělují. I proto jsme se zabývali také názory, které se příkop mezi těmito ideologiemi (ať už

---

³² Něco takového velmi dobře ilustruje výše rozebraný článek *Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage*

³³ O roli křesťansko-demokratických stran v souvislosti s evropskou integrací jsem se zmínil v podkapitole o sociálním konzervatismu.

z jakéhokoliv důvodu), snažily určitým způsobem překlenout. Kupříkladu konzervatismus nelze vnímat z jediného úhlu pohledu. Je logické, že liberální konzervativci se s tradičními socialisty neshodnou téměř v ničem, jelikož jedním ze základů liberálního konzervatismu je důraz na volný trh a soukromé vlastnictví. Jak je to ale v případě liberálních konzervativců a socialistů vyznávajících princip třetí cesty? Poměrně blízko mohou mít k socialismu v určitých otázkách sociální konzervativci, jejichž přístup k určitým (zejména ekonomickým) otázkám, může být někdy dokonce bližší socialistům než liberálním konzervativcům. V jiných otázkách (například postoj ke globalizaci, nadnárodním organizacím nebo individualismu) zase nemusí stát určité směry či odnože socialismu příliš daleko od národních konzervativců. Socialisté tedy bezesporu v některých případech mohou zastávat stejné názory jako konzervativci a nelze vyloučit, že v určitých případech přejímají některé prvky konzervatismu. Zda tomu tak opravdu je, se dozvíme v následujících částech práce.

2. Metodologie

Třetí část práce se bude věnovat samotné analýze programů a dalších materiálů vybraných levicových politických stran. Pro analýzu programů a dalších materiálů vybraných levicových stran bude využita obsahová analýza. Obsahová analýza je systematickým výzkumným přístupem, jehož cílem je podrobné zkoumání obsahu textů či jiných komunikačních prvků. Tato metoda identifikuje, kategorizuje a interpretuje vzory, témata, a klíčové prvky v analyzovaném materiálu a je tedy vhodnou metodou pro výzkum, který je náplní této práce. Obsahovou analýzu lze rozdělit na kvalitativní a kvantitativní, přičemž v této práci je použita kombinace obou přístupů. Kvalitativní část umožní hlubší porozumění textu, což je v případě výzkumu politické ideologie jako je konzervatismus velmi důležité, jelikož programy politických stran mohou obsahovat i pasáže, které na první pohled nemusí s konzervatismem souviset, ale v rámci hlubšího významu mohou poukazovat na konzervativní tendence.³⁴ Kvantitativní část zase umožní interpretaci výsledků tak, aby bylo možné srovnávat jak jednotlivé programy konkrétní politické strany, tak programy napříč stranami.

Základem pro obsahovou analýzu je v příloze podrobněji popsání kódovací schéma. Toto schéma obsahuje pět kategorií, z nichž každá obsahuje několik kódů. Samotná analýza bude probíhat tak, že budou pečlivě zkoumány jednotlivé programy a další materiály jednotlivých stran a v případě, kdy bude nalezena pozitivní shoda mezi jedním z kódů a některou z pasáží

---

³⁴ Například skeptický postoj ke změnám.

programu, bude k danému kódu přiřazen bod výskytu.³⁵ Body budou přiřazovány zvláště pro každý program, což umožní určit, v jakých programech se vyskytovaly prvky konzervatismu a o které konkrétní prvky se jednalo. Tento postup zároveň napomůže tomu, aby bylo možné identifikovat, které prvky se v programech vyskytují nejčastěji. Analýza bude probíhat za pomoci softwaru QDA Miner Lite, což umožní u jednotlivých programů a kódů pracovat s procenty. U každého programu tak bude zaznamenáno, kolik daný kód tvořil procent z celkového programu a kolik procent z programu lze na základě příslušné analýzy označit jako konzervativní. Je však důležité mít na paměti, že tyto procentuální hodnoty jsou spíše ilustrační a poslouží nám zejména na srovnávání jednotlivých programů. Ne každá pasáž z programů politických stran totiž nutně musí mít takové atributy, abychom ji mohli přiřadit k nějaké politické ideologii, což logicky z celkového hlediska snižuje procento, které lze označit jako konzervativní. Na druhou stranu je třeba dodat, že procenta umožní překlenout jeden z potenciálních problémů tohoto přístupu, kterým je odlišný rozsah jednotlivých dokumentů.

Objektem analýzy jsou programy a další materiály tří vybraných politických stran. Primárně budou ve všech případech analyzovány volební programy pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.³⁶ V případě potřeby pak budou pro příslušné období analyzovány i další stranické dokumenty (například dlouhodobé programy či programy k jiným volbám). Původní plán počítal i možnou s analýzou některých dalších dokumentů jako jsou třeba různé výstupy či rozhovory, avšak samotné programy poskytují více než dostatečné množství analyzovatelného materiálu a pokud by byla práce doplněna i o rozborů dalších materiálů, byla by příliš rozsáhlá.

Metody analýzy použité v této práci se liší od těch, které využívá *Manifesto Project*. Tento projekt se věnuje obsahové analýze programů politických stran ve více než padesáti zemích, přičemž analyzuje programy více než tisíce politických stran od roku 1945 až do současnosti (Manifesto Project 2024a). Z těchto informací je jasné, že se jedná o kvantitativní obsahovou analýzu. *Manifesto Project* se zabývá měřením pozic politických stran, které považuje za relevantní.³⁷ Využívá rozsáhlé kódovací schéma, které kromě kategorií pracuje i se subkategoriemi a u mnoha konkrétních aspektů nezaznamená pouze výskyt některého z kódů v pozitivním slova smyslu, ale také v tom negativním. V rámci *Manifesto Project* je tak

---

³⁵ K jedné pasáži programu může být přiřazen pouze jeden kód.

³⁶ Výjimkou je v tomto případě strana Levice a její předchůdci, u nichž nejsou k dispozici programy ke všem volbám. To je dáno i tím, že v některých volbách nekandidovali samostatně. Analýza se proto zaměří spíše na dlouhodobé programy a další dostupné materiály jako je například Manifest demokratického socialismu.

³⁷ Na tomto místě nebudeme rozebírat jaké strany to jsou, neboť to není předmětem této práce.

kódován jak například pozitivní přístup k evropské integraci, tak také negativní přístup k evropské integraci (Manifesto Project 2021; s. 2-8). Nutnost širokého kódovacího schématu je dána tím, že *Manifesto Project* se věnuje stranám napříč celým politickým spektrem, přičemž využívá koncept stranických rodin (Manifesto Project 2022). Při kódování pracuje *Manifesto Project* s procenty, avšak nikoliv, co se slov týče, nýbrž co se vět týče. Výsledkem tak může být například to, že více než 40 % vět v programu dané strany bylo zakódováno pod kód číslo 501, který se týká ochrany přírody. Na základě výsledků obsahové analýzy je poté *Manifesto Project* schopen měřit pozice stran na škále „levice-pravice“ (Manifesto Project 2024b). Mimo to ale měří i škálu „konzervatismus-progresivismus“ a řadu dalších.

Metody této práce se od *Manifesto Project* liší již jen na základě zaměření. Tato práce se věnuje pouze třem politickým stranám v jednom konkrétním státu, přičemž zkoumá jejich vztah s jednou (i když rozvětvenou) politickou ideologií. Z tohoto hlediska je jasné, že nevyžaduje tak široké kódovací schéma, které by navíc bylo problematické i z výše uvedených důvodů. Stejně tak zde pracuji pouze s pozitivními (či negativními) výskyty daného kódu. Jedním z kódů je například odmítavý přístup k imigraci, přičemž pasážemi, v nichž některá ze stran vyjadřuje pozitivní vztah k imigraci, se zabývám jen v informativní rovině, aby bylo možné udělat si obrázek o tom, jak se strana k dané problematice staví. Samozřejmě by bylo možné níže rozebrané kódovací schéma ještě rozšířit a kódovat i opačné jevy. To by umožnilo lépe rozhodnout, zda daná strana je či není konzervativní. Je ale nutné dodat, že něco takového nepatří mezi cíle práce. Jednalo by se navíc o značně problematický verdikt. Na rozdíl od *Manifesto Project* totiž pracuji pouze s levicovými stranami a nemám tedy možnost srovnávat míru konzervatismu v těchto stranách s mírou konzervatismu v konzervativních stranách. Proto není mou ambicí určovat míru konzervatismu v levicových stranách. Mým cílem je určit, zda se vůbec prvky konzervatismu v programech zkoumaných stran objevují a pokud ano, tak v jakých obdobích a o jaké konkrétní prvky se nejčastěji jedná. Stejně jako *Manifesto Project* pracuji s procenty, avšak procenta v rámci analýz v této práci označují, kolik procent z celkového počtu slov tvoří konzervativní prvky v programu dané strany. Tato procenta pak nemají za cíl měřit míru konzervatismu, ale zejména porovnávat jednotlivé zkoumané strany napříč zkoumaným obdobím. Oproti *Manifesto Project* bych jako určitou výhodu této práce vnímal, že pracuji s konzervativními směry, což umožňuje udělat si obrázek o tom, s jakými konkrétními aspekty konzervatismu levicové strany pracují.

2.1. Kódovací schéma

Při analýze programů a dalších materiálů bude využitou kódovací schéma, které je rozděleno do pěti kategorií, z nichž každá obsahuje několik kódů. K takovému rozdělení bylo nutné přistoupit zejména z toho důvodu, že konzervatismus jako politická ideologie je poměrně široký pojem, který vyjma své tradičnější podoby zahrnuje celou řadu směrů, z nichž každý má svá specifika. Výše jsme si navíc ukázali, že jednotlivé směry konzervatismu mohou v některých otázkách zastávat odlišné politické postoje. I proto je nutné pracovat s více kategoriemi, které nám umožní analyzovat i odporující si postoje různých skupin konzervativců. Na druhé straně je ale třeba dodat, že tento postup může přinášet i určité komplikace. Vzhledem k tomu, že kódovací schéma se pokusí zachytit konzervatismus v jeho nejširší možné podobě, nelze vyloučit, že v některých případech budou jako prvky konzervatismu zakódovány i ty pasáže, které socialismus nepřevzal z konzervativní ideologie, ale vycházejí z jeho samotného základu. Tento problém pak může do jisté míry ztížit interpretaci výsledků.³⁸ Jedná se ale o přijatelnější variantu než celou analýzu okleštit pouze na nejobecnější podobu konzervatismu, což by analýzu jako celek a její možné implikace výrazně ochudilo.

Zároveň je třeba dodat, že konzervatismus může nabývat obrovské množství různých podob a není v možnostech tohoto kódovacího schématu pokrýt je kompletně všechny. V takovém případě by totiž výrazně vzrostlo riziko, že konkrétní pasáž programu bude možné zakódovat několika různými způsoby. S takovým problémem se může potýkat i tato práce, jelikož struktura programových dokumentů stran něčemu takovému může do jisté míry napomáhat. Pokud tento typ problému nastane, je nutné ho různými způsoby řešit. V první řadě je důležité podívat se na celkový kontext programu a konkrétní pasáže, což může výrazně usnadnit rozhodnutí, kam danou pasáž zařadit. Druhým způsobem řešení je pečlivá analýza dané pasáže a následné rozhodnutí, co je vlastně pro danou pasáž zásadní a na co v ní strana primárně cílí. Vzhledem ke struktuře programů ale něco takového samozřejmě není možné úplně ve všech případech. Strany totiž mnohdy přichází pouze se samotnými návrhy, aniž by je nějak konkrétněji zdůvodnily či více rozebraly. Konkrétní podoba a popis jednotlivých kódů se nachází v příloze (Příloha č. 1), kde je rozepsáno, co může být pod jaký kód zařazeno. Pro lepší přehlednost je přiložena též tabulka s přehledem kódovacího schématu.

---

³⁸ Závěry práce s něčím takovým budou počítat.

2.2 Výběr případů

Vzhledem k samotné povaze práce bylo logické, že jako případy pro analýzu musí být vybrány české levicové strany. Jednou z možností bylo tuto analýzu rozšířit o levicové strany z dalšího státu či dokonce z více států, avšak v takovém případě by práce byla příliš rozsáhlá. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl analyzovat pouze levicové strany v České republice, což umožní výzkum zasadit do širšího kontextu české politiky a vzájemně porovnat jednotlivé levicové proudy. Pokud přihlédneme k významu českých levicových stran, je naprosto jednoznačné, že základními objekty analýzy musí být České strana sociálně demokratická (ČSSD)³⁹ a Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), což jsou dlouhodobě dvě nejvýznamnější české levicové strany. Vzhledem k pestré škále jednotlivých proudů socialismu jsem se do výzkumu rozhodl zařadit i třetí stranu, která se ale významem ani zdaleka nerovná dvěma výše uvedeným. Je jí poměrně mladá politická strana Levice. Aby bylo možné zachovat určitou časovou posloupnost, rozhodl jsem do analýzy zařadit také některého z předchůdců této strany, na které dle svých stanov navazuje. Jako nejvhodnější kandidát se jevila Strana demokratického socialismu, která vznikla v roce 1997. Její význam je však nesrovnatelný s ČSSD i KSČM, a proto jí v práci budu věnovat výrazně méně prostoru. Vzhledem k nižšímu množství dostupných dokumentů ke Straně demokratického socialismu a Levici jsem se rozhodl zařadit do analýzy také materiál strany Levý blok, která je předchůdkyní Strany demokratického socialismu.

2.3 Rozhovory

Na závěr metodologické části práce se krátce zaměříme na to, jako roli mají v práci rozhovory. Původní koncepce práce počítala s tím, že jejich role bude výraznější a že se práce bude moci blíže zaměřit na některá konkrétní období. Vzhledem k rozsahu analýzy ale nebylo možné tento postup aplikovat. Samotná analýza navíc poskytuje většinu dat potřebných ke zodpovězení výzkumných otázek. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl pro provedení strukturovaných rozhovorů místo polostrukturovaných. Ne všechny oslovené osobnosti ale měly zájem na otázky odpovídat. V dalších případech bylo zodpovězení otázek přislíbeno, avšak ani přes opakované žádosti k němu nedošlo. Naprosto zásadním pro mě byl rozhovor se zástupcem KSČM, u níž z analýzy programů vyplývá nejvíce nejasností. Z tohoto důvodu práce obsahuje některé informace ze strukturovaného rozhovoru s Mgr. Janem Klánem, který je doslovně

---

³⁹ Oficiální název strany v současné době zní Sociální demokracie (SOCDEM)

přepsán v Příloze č. 2. Jan Klán je členem KSČM od roku 2003, přičemž mezi lety 2010 a 2017 byl poslancem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Od roku 2022 je předsedou KV KSČM Středočeského kraje (Mgr. Jan Klán 2024). Jako respondentu jsem Jana Klána zvolil právě ze zmíněných důvodů. Součástí strany je již poměrně dlouho a zároveň je i nadále aktivním členem, díky čemuž mohl poskytnout odpovědi na některé aktuálnější otázky. Kromě tohoto rozhovoru práce využívá také veřejně dostupný rozhovor s Jiřím Dolejšem a již citované rozhovory s Milošem Zemanem, Vladimírem Špidlou a Stanislavem Grossem z knihy *Bludné cesty sociální demokracie*.

3. ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

V případě České strany sociálně demokratické (dále jen ČSSD) je nejprve třeba si vyjasnit, jak tuto stranu budeme označovat. V červnu roku 2023 se totiž strana oficiálně přejmenovala a nově se jmenuje Sociální demokracie (SOCDEM) (Součková 2023). Vzhledem k dlouhé historii ale budu tuto stranu v rámci práce označovat jako ČSSD. Důvodem je fakt, že práce se soustředí na dobu, kdy strana nesla svůj původní název, a proto by nedávalo smysl používat ten současný. Poněkud matoucí pak samozřejmě může být to, že název i tradiční značku ČSSD dnes užívá strana Česká suverenita sociální demokracie. Aby bylo vše ještě komplikovanější, stal se v únoru roku 2024 předsedou této strany bývalý předseda původní ČSSD Jiří Paroubek (České Noviny 2024). V této práci ale budeme zkratku „ČSSD“ používat pouze v souvislosti s bývalou Českou stranou sociálně demokratickou, která dnes nese název Sociální demokracie.

ČSSD je stranou s velmi bohatou historií. Už v preambuli stanov se strana se hlásí k tomu, že je pokračovatelkou Československé strany sociálně demokratické, Československé sociálně demokratické strany dělnické a právní nástupkyní Československé sociální demokracie. Strana usiluje o uplatnění principů svobody, demokracie, sociální spravedlnosti, rovných příležitostí, solidarity a odpovědnosti za udržitelný rozvoj. Všech těchto principů chce strana dosáhnout cestou parlamentní a přímé demokracie (Sociální Demokracie 2023). Můžeme tedy vidět, že na základě této stručné pasáže ze stanov strany, se zcela jednoznačně jedná o levicově orientovanou stranu

3.1 Vývoj strany do roku 1992

Při snaze o stručný popis vzniku a vývoje strany, nám může posloužit hned několik zdrojů. Jedním z nich je například na internetu volně dostupná *Encyklopedie ČSSD*, která vznikla při

příležitosti sto třicátého pátého výročí založení strany.⁴⁰ Zejména pro novější vývoj strany je pak důležitým zdrojem článků Jana Bureše nazvaný *Příklad úspěšně obnovené strany: Vývoj české sociální demokracie po roce 1989*.

ČSSD je nejstarší českou politickou stranou. Sociálně-demokratická strana československá v Rakousku totiž vznikla už v roce 1878 (Encyklopedie ČSSD 2013). Strana má velmi bohatou historii, která však pro kontext této práce není úplně zásadní. Podrobně se jí věnuje jak zmíněná *Encyklopedie ČSSD*, tak třeba také historik Zdeněk Kárník v knize *Bludné cesty sociální demokracie*. V této práci se budeme věnovat až událostem od roku 1989, kdy byla po listopadových událostech ČSSD obnovena.

Již v listopadu 1989 se o určitou revitalizaci sociálně demokratických myšlenek snažil Rudolf Battěk, který ale neusiloval o znovuoobnovení sociální demokracie jako strany. Battěk podporoval sjednocení v rámci jednoho demokratického hnutí a teprve po stabilizaci nové demokracie mělo dojít ke znovuoobnovení sociálně demokratické strany. Jinak na celou situaci nahlížela trojice Slavomír Klaban, Břetislav Nedbálek a Ladislav Všecký, která spolupracovala s exilovým sociálním demokratem Jiřím Horákem. Již 19. listopadu 1989 byl ustaven přípravný výbor pro znovuoobnovení strany. Ten se musel potýkat s řadou problémů a jako nová politická strana byla sociální demokracie definitivně zaregistrována až na začátku února 1990. Stranu ale trápily spory s Občanským fórem a vnitřní neshody ohledně vztahu ke KSČ. Na činnosti strany se navíc odmítal podílet Rudolf Battěk, který působil právě v Občanském fóru. Řádný XXIV. sjezd Československé sociální demokracie se konal na konci března 1990. V době jeho konání už se na činnosti strany podílel i Battěk, který se stal soupeřem Jiřího Horáka ve druhém kole volby předsedy strany. Tím se stal druhý jmenovaný, který ČSSD vedl do voleb v roce 1990. Strana vystupovala silně antikomunisticky, a dokonce se připojila k výzvě na zákaz činnosti komunistické strany. Zvolená strategie se ale ukázala jako neúspěšná a zástupci ČSSD se nedostali ani do jedné ze tří volených sněmoven (Bureš 2008; s. 42-44).

Během let 1990 a 1991 došlo také k integraci Klubu za socialistickou přestavbu – Obroda do ČSSD. Ten tvořili bývalí reformní komunisté, což kritizovali někteří straníci. Sjezd strany v dubnu 1991 ale tuto integraci schválil a Horák zde také jednoznačně obhájil post předsedy

---

⁴⁰ Encyklopedie ČSSD nás bude provázet v podstatě napříč celou kapitolou věnující se ČSSD. Vzhledem k tomu, že se jedná o zdroj, jehož autory jsou sami sociální demokraté, budou z tohoto zdroje čerpány jen faktické informace.

strany. Během tohoto roku také do strany začali přicházet někteří bývalí členové Občanského fóra. Jedním z nich byl i Miloš Zeman (Bureš 2008; s. 45).

3.2 ČSSD v období 1992-1995

3.2.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1992

Analýza programu ČSSD z roku 1992 se bude mírně lišit od těch, které budou následovat. Důvodem je, že tento program je veřejně k dispozici pouze v anglickém překladu, kvůli čemuž není možné pracovat s doslovnými citacemi. Na programu je patrné, že vznikl v turbulentní době plné zásadních společenských i politických změn. I proto je silně ideologický a neobsahuje příliš mnoho praktických návrhů. To je patrné už v úvodu, kde se píše, že myšlenka spojení demokracie se sociálními otázkami je jednou ze základních hodnot moderního světa. ČSSD se jakožto levicová strana zcela jednoznačně distancuje od minulého režimu a píše, že jejím cílem není levicová utopie nezbytně vedoucí k totalitarismu. Sociální demokracie se naopak chce učit ze zkušeností ekonomicky úspěšných a sociálně a ekologicky odpovědných evropských zemí. Strana si zároveň uvědomuje, že mnoho sociálně demokratických hodnot zdiskreditovali komunisté, kvůli čemuž je ve společnosti moderní spíše konzervativní pravicová politika (ČSSD 1992; s. 1).

V programu můžeme nalézt několik prvků klasického konzervatismu. ČSSD se sice na žádném místě tohoto dokumentu nezabývá tradicemi, avšak identifikovat můžeme důraz na řád a pořádek. ČSSD chce zajistit vnitřní i vnější bezpečnost státu, aby se země nestala cílem pro různé narušitele včetně mezinárodní mafie (ČSSD 1992; s. 3). Strana také vyjadřuje podporu iniciativám místních hnutí, které usilují o bezpečnost v rámci svých komunit, měst a předměstí (ČSSD 1992; s. 9). V jednom případě nalezneme v programu důraz na stabilní sociální struktury.⁴¹ ČSSD totiž píše, že individuální svoboda nemůže existovat bez vědomí sounáležitosti, spojení a solidarity s ostatními – se členy vlastní rodiny, národa a lidstva obecně (ČSSD 1992; s. 1). Tím strana vlastně vyjadřuje konzervativní myšlenku, že seberealizace jednotlivce je možná právě uvnitř různých sociálních struktur, jejichž je přirozenou součástí. Výrazný prostor sociální demokracie věnuje také soukromému vlastnictví. ČSSD se hlásí k tomu, že uznává nepopíratelné a nedotknutelné právo na soukromé vlastnictví (ČSSD 1992; s. 5). Strana také slibuje, že využije své pozice na levém středu politického spektra ke garanci

---

⁴¹ V rámci tabulky je název tohoto kódu zkrácen na „autorita, hierarchie, elity“, avšak dle kódovacího schématu výše sem patří právě i důraz na stabilní sociální struktury.

soukromého vlastnictví (ČSSD 1992; s. 11). Ochrana přírody v souladu s konzervatismem se v rámci tohoto programu neobjevuje, což je dáno tím, že tomuto tématu není věnován nijak zvlášť rozsáhlý prostor.

Částečně je naopak patrný konzervativní přístup ke změnám a reformám. Program sice řadu různých změn navrhuje, ale v některých případech vyzývá k tomu, aby byl při jejich uplatňování zvolen opatrnější postup. Hned v úvodu ČSSD jednoznačně píše, že jejím cílem nejsou nové, nevyzkoušené a neprobádané cesty (ČSSD 1992; s. 1). Sociální demokracie je také přesvědčena, že bezohledné chování komunistů k lidem žijícím ve venkovských oblastech nesmí být nahrazeno novými experimenty, které mohou být pro život v naší zemi stejně nebezpečné (ČSSD 1992; s. 12). Tyto body můžeme označit jako „opatrný přístup k reformám“.

Sociální konzervatismus se v programu objevuje ve formě finanční podpory rodin. ČSSD je odhodlána pomáhat kdekoliv, kde bude potřeba aktualizovat programy na pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi. Strana si je také vědoma toho, jak složité je vyřešit problematiku bydlení pro mladé rodiny, avšak považuje toto téma za tak podstatné, že na snahy o jeho řešení nemůže rezignovat (ČSSD 1992; s. 12). Mezigenerační solidarita se v programu neobjevuje. Identifikovat naopak můžeme určitý důraz na důležitost náboženství, když ČSSD píše, že bude spolupracovat s charitativními organizacemi včetně náboženských a bude je také podporovat (ČSSD 1992; s. 14). Otázky ohledně stejnopohlavních párů strana neřeší. Konstatuje ale, že je právem každé ženy se rozhodnout, zda chce mít dítě či nikoliv (ČSSD 1992; s. 12). Ačkoliv to v programu není explicitně zmíněno, tak bychom tento bod mohli vnímat jako podporu práva na potrat, což je v rozporu se sociálním konzervatismem.

Liberální konzervatismus se v programu objevuje, avšak celkové postavení ČSSD v ekonomických otázkách není úplně jednoznačné. Sociální demokracie se distancuje od slibů komunistické levice, ale také od intenzivního individualismu pravice (ČSSD 1992; s. 2). Strana také píše, že není v žádném případě možné rezignovat na zásadní úlohu státu. Konzervativní ekonomické teorie dle ČSSD tvrdí, že trh a soukromé vlastnictví jsou jediné faktory zdravé ekonomiky, avšak v takovém případě pouze jedna ideologie nahrazuje druhou a pro ekonomiku jsou nebezpečné obě (ČSSD 1992; s. 3). Můžeme tedy vidět, že v rámci tohoto programu se sociální demokracie snaží najít jakousi střední cestu mezi komunistickou levicí a nastupující pravíci. Sociální demokraté také píší, že hlavní myšlenkou programu je balanc mezi vlivem trhu a vlivem státu (ČSSD 1992; s. 3). Jednoznačnou podporu tržního hospodářství tak v programu nenajdeme. V pasáži věnující se vzdělání dokonce ČSSD píše, že nechce do světa dětí vpustit vykořisťovatelský trh (ČSSD 1992; s. 13). Tématům jako jsou daně či byrokracie

se ČSSD v programu v podstatě nevěnuje. Důraz naopak klade na podporu podnikatelů. Strana píše, že její plán ekonomického růstu se zaměří na konkrétní a specializovaný program na podporu podnikatelských aktivit a soukromé podnikání neplánuje podporovat pouze slovy, ale také činy (ČSSD 1992; s. 5). Sociální demokracie chce také navyšovat podporu regionálního podnikání. Posledním prvkem liberálního konzervatismu, který se v programu objevuje, je důraz na individuální svobodu. Ten je viditelný už v úvodu programu, kde strana píše, že jakožto občané Československé federativní republiky sdílíme zodpovědnost za naši individuální svobodu (ČSSD 1992; s. 1).

Strana se v programu věnuje i národnostním otázkám. Důraz na národní a kulturní identitu je patrný třeba v konstatování, že národ bez kultury a vzdělání, je národ bez hodnot, který může mít jen těžko v současné Evropě místo (ČSSD 1992; s. 12). V oblasti kultury zve strana ke spolupráci všechny učitele, vědce a umělce, kterým záleží na zachování našeho kulturního dědictví (ČSSD 1992; s. 13). Sociální demokraté dle svých slov nejsou nacionalisté, ale patrioti (ČSSD 1992; s. 13). Můžeme tedy konstatovat, že důraz na národní či kulturní identitu v programu nechybí, ale prvky „nacionalismu místo internacionalismu“ v programu nenajdeme. Nacionalismus strana odmítá třeba i ve vztahu k možnému rozdělení Československa, když píše, že odmítá slovenský separatismus i českou aroganci (ČSSD 1992; s. 13). ČSSD chce také směřovat k co nejrychlejší integraci do evropské komunity a konstatuje, že v Evropě se utvořila řada institucí a aliancí, které překračují národní odlišnosti a hranice (ČSSD 1992; s. 10). Strana odmítá extrémní pravici a věří, že s oživením demokratické kultury ustanou ve společnosti nacionalistické tendence (ČSSD 1992; s. 7-8). V programu pak nenajdeme ani jakýkoliv odpor vůči imigraci. ČSSD naopak píše, že nejlepší cestou, jak se zbavit strachu z cizinců, je potkávat je (ČSSD 1992; s. 10). Program neobsahuje ani prvky protekcionismu, což je ale vzhledem k dobovému kontextu pochopitelné.

Celkově můžeme konstatovat, že program ČSSD z roku 1992 není konzervativní, ale určité prvky konzervatismu obsahuje. Neklade sice důraz na tradice a tradiční hodnoty, ale za důležitou hodnotu považuje bezpečnost, kterou lze spojit s důrazem na řád a pořádek. Sociální demokracie podporuje soukromé vlastnictví a v některých případech vyznává opatrný přístup k reformám. Se sociálním konzervatismem se shoduje ve vůli finančně podporovat rodiny a určitou důležitost přiznává i náboženství. V ekonomických otázkách se ČSSD snaží hledat jakousi střední cestu mezi komunistickou levicí a konzervativní pravicí, na základě čehož odmítá absolutní prioritizaci trhu. S liberálním konzervatismem se ale shoduje třeba v potřebě podporovat podnikatele a v částečné podpoře individuální svobody. ČSSD také klade důraz na

národní i kulturní identitu, ale zároveň odmítá nacionalismus a hlásí se ke snaze o co nejrychlejší vstup do evropských nadnárodních struktur. Celkově program obsahuje 24 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 5,87 % z celkového textu. Tabulka podrobně ukazující výskyt a procentuální hodnoty jednotlivých kódů se nachází v příloze (Příloha č. 2)

3.2.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1992-1995

Volby v roce 1992 pro ČSSD dopadly zklamáním. Oproti přechozím volbám sice pronikla do Federálního shromáždění i České národní rady, avšak výsledky v rozmezí 6,5 % - 7,5 % hlasů nenaplnily očekávání. Nepovedený výsledek oslabil pozici Jiřího Horáka v čele strany. Mnozí mu vyčítali fakt, že se strana snaží být konstruktivní opozicí a není dostatečně kritická. Tuto politiku podporoval zejména tzv. rakovnický proud. Jako hlavní oponent této skupiny se vyprofiloval Miloš Zeman, který naopak požadoval zahájení výrazně radikálnější opoziční politiky. (Bureš 2008; s. 45-46)

V únoru se konal XXVI. sjezd ČSSD v Hradci Králové. Ten změnil název strany na Českou stranu sociálně demokratickou a zvoliv nové vedení. Jiří Horák se rozhodl neobhajovat svůj post předsedy strany. O post předsedy se tak utkali tři výše načrtnuté stranické proudy. Jeden z nich reprezentoval Miloš Zeman, druhý Jiří Paroubek a zástupcem středového proudu byl Pavel Novák. Ten se utkal ve druhém kole s Milošem Zemanem, přičemž měl podporu Jiřího Paroubka a rakovnického proudu. Těsně ale nakonec zvítězil Miloš Zeman. Problém pro nového předsedu ale představoval fakt, že při volbě místopředsedů se ostatní proudy spojily a prosadili na tyto posty své zástupce. Přesto Zeman postupem času posiloval svou pozici uvnitř strany a snažil se sociální demokracii posunout do role hlavního kritika vlády. ČSSD i nadále kritizovala podobu ekonomické transformace, avšak nekritizovala ekonomickou transformaci jako takovou. To pomáhalo růstu preferencí strany, protože v tomto období se začaly projevovat některé negativní důsledky transformace jako například hospodářská kriminalita. V dubnu 1995 se v Bohumíně konal další sjezd strany. Ten se stal jednoznačným úspěchem pro Miloše Zemana, který jednoznačně zvítězil a posílilo i jeho křídlo uvnitř strany. Sjezd byl ale významný i z pohledu tzv. Bohumínského usnesení, v němž strana jednoznačně odmítla spolupráci s extremistickými subjekty, za který označila i KSČM (Bureš 2008; s. 47-49).

3.3 ČSSD v období 1996-1997

3.3.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1996

Program ČSSD z roku 1996 není svou strukturou nijak neobvyklý. Určitým specifikem je fakt, že v jeho úvodu strana poměrně rozsáhlé popisuje vlastní historii. Hned v úvodu dokumentu se také hlásí k „*pojetí sociálně a ekologicky orientované tržní ekonomiky*“ (ČSSD 1996; s. 1). Strana dále píše, že podporuje „*zásady evropského sociálního modelu, který zahrnuje respektování demokracie a lidských práv, svobodné odbory, zaměstnaneckou účast na řízení podniků, sociální ochranu na principech solidarity, rovné příležitosti a důstojné životní podmínky pro všechny*“ (ČSSD 1996; s. 1). Můžeme tedy konstatovat, že v úvodu programu se strana poměrně jednoznačně hlásí ke své sociálně demokratické orientaci.

To ale neznamená, že by se v programu neobjevovaly prvky konzervatismu. Poměrně výraznou stopu má v dokumentu klasický konzervatismus. Identifikovat můžeme třeba důraz na tradice a tradiční hodnoty. To je patrné v pasáži o kultuře, kde strana konstatuje, že „*kultura je stav, jehož společnost dosáhla nejen v umění, ale i ve vzdělání, urbanistice, ekologii, krajinotvorbě a ustálených společenských tradicích*“ (ČSSD 1996; s. 14). Na tradice se strana odvolává i v dalších pasážích. Podpořit chce například „*existenci malotřídních škol jako tradiční součást naší školské soustavy všude tam, kde to umožňují místní podmínky*“ (ČSSD 1996; s. 18). Nalézt v dokumentu můžeme rovněž důraz na řád a pořádek. ČSSD usiluje „*o zajištění účinné ochrany občanů, kteří dodržují zákony*“ a „*o omezení kriminality a jiných sociálně patologických jevů, zejména drogové závislosti*“ (ČSSD 1996; s. 21). Strana usiluje také o „*rozšíření práva občanů při nutné obraně, spolehlivější ochranu svědků trestné činnosti a zvýšení trestního postihu zavržených trestných činů*“ (ČSSD 1996; s. 21). Velmi zajímavé jsou některé další prvky konzervatismu, které se v programu objevují. Částečně v rozporu se socialismem by totiž mohlo být tvrzení, že ČSSD není „*proti majetkové a příjmové diferenciaci*“ a nezastává „*rovnostářské názory*“ (ČSSD 1996; s. 4). Tento bod totiž můžeme vnímat jako důraz na společenskou hierarchii. Pod stejný kód, avšak pod důraz na autoritu ve společnosti, můžeme zařadit předpoklad sociální demokracie, že „*pouze výrazné učitelské osobnosti, jejich přirozená autorita, tvůrčí vynalézavost a mravní spoluzodpovědnost za výsledky vzdělávání každého žáka mohou být nositeli nezbytných změn v našem školství*“ (ČSSD 1996; s. 3). V programu se objevují také prvky ochrany přírody v souladu s konzervativními ideály. Příklad najdeme v pasáži, kde se píše: „*hlásíme se k zásadám trvale udržitelného rozvoje, které chápeme*

především jako odpovědnost vůči budoucím generacím a jako naši povinnost předat jim životní prostředí v lepším stavu, než jaké jsme sami zdědili“ (ČSSD 1996; s. 15).

Konzervativní přístup ke změnám a reformám lze v programu identifikovat pouze jednou. Konkrétně se jedná o úsilí zachovat „*tradici evropského nekomerčního solidárního zdravotního pojištění, bez finanční spoluúčasti nemocného na nezbytných preventivních a léčebných úkonech“ (ČSSD 1996; s. 17).* Vzhledem k použití termínu „tradice“ by mohlo být sporné, zda by tento bod neměl být zařazen spíše pod ochranu tradic. Je ale nutné dodat, že „evropské nekomerční solidární pojištění“ nelze vnímat jako konzervativní tradici, která by pod takovýto kód patřila. Proto je v tomto případě přesnější označit tuto pasáž jako „odmítání rychlých a unáhlených změn“, jelikož strana spíše usiluje o zachování nějakého systému, který v jejích očích funguje, přičemž tento systém nemůžeme označit za tradiční konzervativní hodnotu nebo instituci. Další prvky z druhé kategorie kódovacího schématu už se v programu neobjevují. Je ale nutné dodat, že ČSSD neusiluje ani o žádné extrémně výrazné změny, které by konzervativnímu pojetí vyloženě odporovaly.

Větší zastoupení má v programu sociální konzervatismus. Objevuje se například finanční podpora rodin. ČSSD prosazuje „*konkrétní opatření v oblasti rodičovského příspěvku, mateřské dovolené, zkrácené a pružné pracovní doby, usnadnění nástupu do zaměstnání po ukončení výchovy malých dětí i umožnění dřívějšího odchodu do důchodu v závislosti na počtu vychovaných dětí“ (ČSSD 1996; s. 12).* Svou roli má v programu také mezigenerační solidarita. To je dobře patrné v pasáži, kde strana konstatuje, že „*mimořádně důležitá je solidarita s našimi staršími spoluobčany v důchodovém věku“ (ČSSD 1996; s. 13).* ČSSD také píše, že jejím cílem je společnost, která „*bude pěstovat úctu ke stáří“ (ČSSD 1996; s. 5).* Sociální demokracie v programu připouští i důležitost náboženství pro společnost, když píše, že je „*stranou světonázorově otevřenou, respektující i význam křesťanství a náboženských společenství pro vznik moderní evropské společnosti“ (ČSSD 1996; s. 3-4).* Kritika náboženství a zmínky o návrzích jako je právo žen na potrat nebo registrované partnerství stejnopohlavních párů, se v programu neobjevují.

Výraznou roli má v programu také liberální konzervatismus. ČSSD má sice na tržní hospodářství trochu jiný pohled než liberální konzervativci, avšak připouští, že „*úloha "neviditelné ruky" trhu a konkurenčního prostředí při ekonomickém rozhodování a podnikání je nezastupitelná“ (ČSSD 1996; s. 5).* To samozřejmě můžeme vnímat jako podporu tržního hospodářství. Strana ale zároveň dodává, že v některých oblastech počítá „*s uplatněním "viditelné ruky" státu i veřejné samosprávy“ (ČSSD 1996; s. 5).* Identifikovat se dá též odmítání

zvyšování daní, když ČSSD píše, že neusiluje „o zvyšování daňových sazeb“ (ČSSD 1996; s. 6). Jediný návrh na zdanění se objevuje v části programu věnované ochraně přírody, kde ČSSD usiluje o předložení systému „*ekologických daní*“ (ČSSD 1996; s. 16). ČSSD ale odmítá i regulace, když píše, že nechce, aby „*stát nařizoval podnikům, komu mají dodávat a co mají vyrábět*“ (ČSSD 1996; s. 7). Velmi často se v dokumentu objevuje kritika byrokracie. ČSSD je „*pro decentralizaci veřejné správy a pro samosprávu tak, aby byl omezen vliv státní byrokracie a aby se občané mohli co nejaktivněji podílet na správě věcí veřejných*“ (ČSSD 1996; s. 1). Dále se píše, že strana je „*pro společnost odbyrokratizovanou*“ (ČSSD 1996; s. 4). Sociální demokraté také chtějí odstranit „*současný byrokraticko-centralistický způsob řízení nemocnic*“ (ČSSD 1996; s. 17). Důležitou roli má v programu podpora podnikatelů. ČSSD přijímá zodpovědnost státu „*za podporu soukromým podnikům formou průmyslové, zemědělské i proexportní politiky*“ (ČSSD 1996; s. 2). Důraz chce klást na „*politiku proexportní, podporující pronikání našich výrobců na zahraniční trhy*“ (ČSSD 1996; s. 7). V jednom případě se pak objevuje také důraz na individuální svobodu, když ČSSD píše, že „*svoboda jedince a svobodná, vzájemně výhodná spolupráce občanů je naším cílem*“ (ČSSD 1996; s. 20-21). Kromě několika zmíněných bodů se v programu neobjevuje mnoho prvků, které by byly s liberálním konzervatismem v rozporu. ČSSD se dokonce snaží jakýmsi způsobem skloubit individualismus se solidaritou, když píše, že „*princip solidarity není protipólem individuálního úspěchu, ale protipólem egoismu, tedy úspěchu, který je vykupován neúspěchem druhých*“ (ČSSD 1996; s. 4).

Identifikovat lze v programu rovněž prvky národního konzervatismu. Jedná se zejména o důraz na národní a kulturní identitu. Sociální demokracie píše, že „*každá vláda je v této věci odpovědná celé společnosti za zákony, jimiž národní kulturu chrání a podporuje*“ (ČSSD 1996; s. 14). ČSSD také deklaruje, že „*předměty kulturní a historické hodnoty musí být zachovány na českém území a chráněny před bezhlavým vývozem do zahraničí*“ (ČSSD 1996; s. 15). Částečně se v programu objevují také prvky protekcionismu. Patrný je třeba v pasáži, kde strana píše: „*v případě nepřiměřeného schodku zahraničního obchodu nebo ohrožení existence významných podniků uplatníme dovozní ochranná opatření*“ (ČSSD 1996; s. 7). Vůbec se naopak neobjevuje „*nacionalismus místo internacionalismu*“. ČSSD má velmi kladný vztah k Evropské unii. Píše, že nemá „*obavy z postupné evropské integrace*“ (ČSSD 1996; s. 22-23). Kritický přístup k národně konzervativnímu postoji k EU je pak patrný v pasáži, kde strana odmítá „*negativistické přístupy k Evropské unii, nacionalistické postoje i velikášské sklony k poučování, které mohou vést jen k izolaci ČR*“ (ČSSD 1996; s. 23).

Můžeme tedy vidět, že program ČSSD z roku 1996 nemá úplně daleko k liberálnímu konzervatismu, jelikož kombinuje liberálně ekonomickou politiku a důraz na některé klasické prvky konzervatismu. Liberální ekonomická politika se projevuje v nepřipouštění zvyšování daní (s výjimkou ekologické daně), kritikou byrokracie a voláním po (v některých oblastech) zeštíhlování státu. Sociální demokracie uznává i důležitost „neviditelné ruky“ trhu, ačkoliv zároveň připouští, že trh není všemocný. Poměrně často se objevuje také podpora podnikatelů, což je rovněž prvek společný s liberálním konzervatismem. V jednom případě lze dokonce pozorovat i důraz na individuální svobodu. Důležité je dodat, že v programu se neobjevuje příliš mnoho bodů, které by byly s liberálním konzervatismem v zásadním rozporu. ČSSD sice přece jen usiluje o to, aby byla nějaká role ponechána státu a velmi často píše o solidaritě a sociálně tržním hospodářství, ale zároveň se snaží ilustrovat, že solidarita nemusí být v rozporu se svobodou jednotlivce. Sociální demokraté také odmítají „rovnostářství“. Z klasických prvků konzervatismu se objevuje důraz na tradice, tradiční hodnoty a instituce, řád a pořádek nebo ochranu přírody v souladu s konzervatismem. ČSSD dokonce zmiňuje i důležitost autority ve společnosti. Jen minimálně se v programu objevuje konzervativní přístup ke změnám a reformám. Částečně se vyskytuje sociální konzervatismus, který se projevuje zejména finanční podporou rodin a mezigenerační solidaritou. V jednom místě lze pak identifikovat rovněž připuštění důležitosti náboženství. Příliš významnou roli naopak v programu nehraje národní konzervatismus, jehož prvky lze sledovat pouze v určitém důrazu na kulturní identitu a v několika málo pasážích, které lze označit za protekcionistické. Národní konzervatismus je také jediným směrem konzervatismu, který je s program ČSSD v jednoznačném rozporu.

Program má tedy celkově v mnohém blízko k liberálnímu konzervatismu, ale přesto je zřejmé, že vychází zejména z ideologie socialismu a jejích základních hodnot, k čemuž se ostatně v úvodu hlásí. Celkově program obsahuje 41 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 8,72 % z celkového textu. Poměrně nízké procento je dáno zejména relativní rozsáhlostí programu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 3)

3.3.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1996-1997

Ve volbách v roce 1996 obdržela ČSSD 26,4 % hlasů a stala se druhou nejsilnější stranou za ODS. Výsledek voleb definitivně legitimizoval demokratickou levici na české politické scéně. Zajímavostí bylo, že ČSSD získávala bývalé voliče stran jako například Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa nebo Občanské demokratické aliance. Stranu naopak

volilo jen 14 % voličů, kteří v roce 1992 volili koalici Levý blok, jejíž součástí byla KSČM (Bureš 2008; 49-50).

Sociální demokracie se po volbách rozhodla tolerovat menšinovou pravicovou vládu, což do značné míry vycházelo i z toho, že se pro ČSSD nenabízeli žádní vhodní koaliční partneři. Díky toleranci vlády se navíc mohl stát Miloš Zeman předsedou Poslanecké sněmovny a sociální demokracie měla alespoň částečnou možnost prosazovat některé části svého programu. Na podzim roku 1996 zaznamenala ČSSD solidní výsledek i v rámci první senátních voleb, když získala 25 z 81 mandátů. Vzhledem k úspěšnému období nebylo překvapením, že na XVIII. sjezdu v Bohumíně v březnu 1997 obhájil Zeman post předsedy strany. Na podzim 1997 poté vypukla vládní krize a ČSSD podporovala myšlenku vypsání předčasných voleb. Strana věřila ve volební úspěch, po kterém měla v úmyslu sestavit vládní koalici s KDU-ČSL, která se něčemu takovému nebránila. Sociální demokracie nakonec podpořila sestavení „poloúřednické“ vlády Josefa Tošovského výměnou za souhlas hlavních politických stran, že se v červnu 1998 uskuteční předčasné volby (Bureš 2008; s. 50-51).

3.4 ČSSD v období 1998-2001

3.4.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 1998

Úvod předvolebního programu strany z roku 1998 se podobá tomu z roku 1996. ČSSD zde znovu popisuje svoji historii, i když tentokrát stručněji. Výrazně se ale změnil tón, jakým strana hovoří. Program je kritičtější k dosavadní vládě a v rámci své kritiky zmiňuje dokonce i konzervatismus, proti němuž se svým způsobem vymezuje. ČSSD píše, že *„díky nesprávné hospodářské a sociální politice minulých konzervativních vlád má Česká republika nejnižší tempo ekonomického růstu ve střední Evropě“* (ČSSD 1998; s. 1). Některé své obecnější cíle strana zmiňuje až v závěru programu, kde píše, že je *„pro solidární společnost, jejímž cílem je prosperita pro všechny, v níž lidskost zvítězí nad sobectvím“* (ČSSD 1998; s. 27). Strana zde také popisuje, na jaké voliče cílí. Chce oslovit *„dělníky, techniky, zemědělce, pracovníky ve službách, lékaře, učitele, umělce, vědce a podnikatele“* (ČSSD 1998; s. 27).

V programu se objevuje méně prvků klasického konzervatismu, než tomu bylo v dokumentu z roku 1996. Důraz na tradice je patrný v pasáži o vzdělání, kde chce strana navázat *„na naše národní tradice, které vždy vzdělanost obyvatel pokládaly za jednu z nejvyšších hodnot“* (ČSSD 1998; s. 2). Důležitost tradic strana zmiňuje i dále, když píše, že *„vysoký stupeň komercializace kultury má často škodlivý dopad na uchování a rozvoj tradičních hodnot,*

kteřé spolu se vzděláním vždy představovaly pro český národ záruku jeho svébytnosti“ (ČSSD 1998; s. 20). Kromě důrazu na tradice a tradiční hodnoty už se z klasického konzervatismu objevuje pouze důraz na řád a pořádek. V programu se píše, že „ochrana práv občanů, jejich svobod, života, zdraví a majetku je jednou ze základních povinností státu a ČSSD je pevně rozhodnuta tuto povinnost splnit“ (ČSSD 1998; s. 23). Strana „dále bude usilovat o to, aby boj proti obchodu s drogami a organizovanému zločinu byl prováděn se vši tvrdostí odpovídající světovým standardům“ (ČSSD 1998; s. 23). Oproti předchozímu programu se nevyskytuje ochrana přírody v souladu s konzervativními ideály. V kapitole věnující se této problematice ČSSD vzhledem ke snahám ČR o vstup do EU řeší spíše řadu bodů, které mají vést ke splnění různých podmínek s tím souvisejících. V rámci programu se tentokrát neobjevuje ani konzervativní přístup ke změnám a reformám. Vzhledem ke kritickému tónu je program naopak celkově o něco vstřícnější k různým změnám a reformám.

Sociální konzervatismus se objevuje ve formě finanční podpory rodin a mezigenerační solidarity. Finanční podpora rodin je patrná v pasáži, kde strana píše: *„péči o výživu a výchovu dětí nepovažujeme pouze za soukromou věc rodičů, ale uznáváme spoluodpovědnost státu za zdravý populační vývoj“ (ČSSD 1998; s. 15). ČSSD chce také „věnovat soustavnou pozornost podpoře veřejných služeb pro rodiny s dětmi (jesle, mateřské školy, školní jídelny, mimoškolní výchovná zařízení)“ (ČSSD 1998; s. 15). Mezigenerační solidarita je viditelná v pasáži, kde strana píše, že je „solidární s důchodci, protože každý z nás jednou zestárne“ (ČSSD 1998; s. 2). Další prvky sociálního konzervatismu už se v programu neobjevují. Podobně jako u předchozího programu nenajdeme hodnotový konzervatismus. Tentokrát ale není možné identifikovat ani důraz na roli náboženství. V jedné z kapitol programu se strana věnuje i restitucím, kde sice církve a náboženství explicitně nezmiňuje, ale určitou souvislost hledat můžeme. V programu se píše: „k překonání stavu přetrvávajících majetkových nejistot budeme prosazovat ukončení restitucí v České republice — tzv. restituční tečku, s výjimkou restitucí židovského majetku „arizovaného“ v době okupace“ (ČSSD 1998; s. 11).*

Častěji se v programu objevuje liberální konzervatismus, i když je třeba říci, že postoje ČSSD se v rámci tohoto programu určitým způsobem posunuly. Strana věnuje výrazně více prostoru neduhům spojeným s tímto obdobím a významně se věnuje tématům jako je korupce nebo privatizace. Program je také kritičtější k tržnímu hospodářství. Pro stranu je nadále prioritou *„sociálně a ekologicky orientovaná tržní ekonomika“ (ČSSD 1998; s. 6). ČSSD dále píše, že „dosavadní proklamovaná ultraliberální strategie transformace — extrémně minimalizující úlohu státu — k vytvoření moderní tržní ekonomiky nevedla“ a že „selhalo především odmítání*

„viditelné ruky“ hospodářské politiky státu, zaměřené na zvyšování konkurenční způsobilosti podniků při předčasné liberalizaci vůči zahraničí“ (ČSSD 1998; s. 6). Mimo to je jasně deklarováno, že „pro sociální demokracii, která odvozuje charakter a strukturu státu primárně od lidských práv, nikoli od principu tržního mechanismu, je stát nadále mimořádně důležitým prostředkem k humanizaci společnosti“ (ČSSD 1998; s. 3). ČSSD také píše, že „byt a bydlení jsou pro rozvoj občana nezastupitelnou hodnotou, kterou nelze přenechat jen živelnému působení trhu“ (ČSSD 1998; s. 16).

Zatímco vyložená podpora tržního hospodářství se v programu tentokrát neobjevuje, odmítání zvyšování daní ano. Stejně jako v předchozím programu strana píše, že neusiluje „o zvyšování daňových sazeb“ (ČSSD 1998; s. 7). V některých případech ale ČSSD podporuje zavádění regulací. Usiluje například o „zabezpečení účinné regulace cen služeb pro bydlení, která znemožní jejich neoprávněné zvyšování“ (ČSSD 1998; s. 16). Výrazně častěji se objevuje kritika byrokracie. Strana chce, „aby daňové příjmy státu nebyly vynakládány na přebujelou státní byrokracii“ (ČSSD 1998; s. 2). Téma byrokracie řeší strana i u daňové problematiky, kde navrhuje dva směry a píše, že „první směr spočívá v poskytování dočasných výhod podle jasných, jednotných pravidel vylučujících byrokratickou zvlí nebo korupci státních úředníků“ (ČSSD 1998; s. 8). ČSSD chce také dosáhnout toho, aby „vynakládané prostředky byly využívány ve prospěch občanů a byl výrazně omezen byrokratický aparát“ (ČSSD 1998; s. 13). Dále se píše, že sociální demokracie „má v oblasti veřejné správy v úmyslu zastavit trend k neodůvodněnému nárůstu a zároveň byrokratizaci veřejné správy“ (ČSSD 1998; s. 26). Podobných bodů se v dokumentu nachází ještě více. K možnému zeštíhlování státu je ale v rámci tohoto programu ČSSD přece jen o něco kritičtější. Odmítá totiž „ideologii „neodpovědnosti státu“ za osud jednotlivce“ a „neúměrné zesílení státní moci stejně jako její neúměrné zeslabení“ (ČSSD 1998; s. 3). V programu lze identifikovat i prvky podpory podnikatelů. Strana se například „bude podílet na vytváření podmínek umožňujících podnikům „investice do produktivity“ a budoucí expanzi“ (ČSSD 1998; s. 8). Kromě toho se v programu píše třeba, že „přímé i nepřímé podpory malých a středních podniků budou trvalou součástí vládní hospodářské politiky ČSSD, jejímž základním cílem je vytvoření zdravého podnikatelského prostředí“ (ČSSD 1998; s. 9). Na jednom místě se v tomto dokumentu objevuje také důraz na individuální svobodu. To je viditelné v pasáži věnující se vzdělání, kde strana píše, že za prvořadý cíl vzdělávání považuje výchovu „občana jako nezávislé a svobodné osobnosti“ (ČSSD 1998; s. 18).

Výrazně menší počet prvků konzervatismu spadá do kategorie národního konzervatismu. Lehce se objevuje důraz na národní a kulturní identitu, který je viditelný ve vyjádření, že ČSSD sportovní reprezentaci státu chápe „*jako významný prostředek propagace České republiky i jako motivační faktor národní hrdosti a vlastenectví*“ (ČSSD 1998; s. 22). Na jednom místě lze vysledovat rovněž protekcionismus. Sociální demokracie chce „*čelit diskriminaci domácí nabídky na domácím trhu zahraničními firmami*“ (ČSSD 1998; s. 6). Nacionalismus místo internacionalismu se v programu opět neobjevuje. V programu se jednoznačně píše, že „*ČSSD se ztotožňuje s myšlenkou integrace států evropského kontinentu a za svou prioritu považuje přijetí České republiky do Evropské unie v souladu s naplňováním předpokladů a připravenosti země na takovéto členství*“ (ČSSD 1998; s. 12). Na druhou stranu je třeba dodat, že ČSSD není vyloženě proti ztrátě národní identity. Strana totiž chápe „*evropský integrační proces jako žádoucí a prospěšný jak pro Českou republiku, tak pro členské země EU s tím, že integrace sama členské země obohatí, aniž by stírala jejich národní identity*“ (ČSSD 1998; s. 12). Vůli ČSSD po integraci do nadnárodních organizací dobře ilustruje rovněž fakt, že důležitou roli pro stranu „*hraje strategický zájem České republiky stát se členem aliančních organizací kolektivní obrany demokratických států, především Severoatlantické aliance, Západoevropské unie a aktivně se podílet na činnosti OSN, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě i dalších struktur kolektivní a kooperativní bezpečnosti*“ (ČSSD 1998; s. 24). ČSSD se chce také zaměřit na to, „*aby zahraniční politika byla výrazněji podpořena českou veřejností, zejména pokud jde o začlenění ČR do Severoatlantické aliance a Evropské unie*“ (ČSSD 1998; s. 24). Migraci se strana výrazněji nevěnuje, ale určitý prostor věnuje tématu multikulturalismu. Sociální demokracie píše, že „*dnešní členství České republiky v Radě Evropy a naše budoucí integrace v Evropské unii pomohou české společnosti překonávat některé negativní postoje k jinak hovořícím, vyhlížejícím a žijícím lidem, jimiž trpí každé izolované společenství*“ (ČSSD 1998; s. 5). Zcela v rozporu s národním konzervatismem je pak fakt, že ČSSD bude činit vše pro to, „*aby se česká společnost v co největší rozumné míře otevírala Evropě i světu a přetvářela se ve společnost multikulturní*“ (ČSSD 1998; s. 5).

V programu ČSSD z roku 1998 tedy můžeme sledovat určité pokračující trendy. Strana má i nadále některé programové body podobné s liberálním konzervatismem. To je patrné zejména v kritice byrokracie, podpoře podnikatelů nebo odmítání zvyšování daní. K určitým změnám ale přece jen došlo. Vliv dvou Klausových vlád zřejmě výrazně ovlivnil fakt, že ČSSD se v některých pasážích kriticky vyjadřuje ke „konzervatismu“ či „ultraliberalismu“ a hlasitě volá po tom, aby role státu nebyla omezována až příliš. Častěji také píše o tom, že vše nemůže vyřešit

„neviditelná ruka trhu“. Více prostoru než v předchozím programu pak strana věnuje třeba tématu korupce, které příliš nelze spojovat s konkrétní ideologií. Velkou část programu tvoří rovněž popis, jakým způsobem by měl stát naplňovat různé podmínky, které mu pomohou ke vstupu do Evropské unie, což rovněž jen těžko spojíme s konkrétní politickou ideologií. Možná i proto naopak ubylo prostoru, který v předchozím programovém dokumentu dostával klasický konzervatismus. Ten se v důrazu na tradice a tradiční hodnoty nebo řád a pořádek objevuje stále, avšak v o něco menší míře. Některé další kódy se pak v programu neobjevily vůbec. Totéž platí i o konzervativním přístupu ke změnám a reformám, který v dokumentu identifikovat nemůžeme. Lehce se objevuje sociální konzervatismus. Ten se stále projevuje ve finanční podoře rodin a mezigenerační solidaritě. Strana sice tentokrát nepíše o roli náboženství ve společnosti, ale zároveň se proti ní ani nijak explicitně nevymezuje. Nejméně se sociální demokraté stále shodují s národním konzervatismem. Lehký důraz na národní identitu sice v programu najdeme, ale velmi vstřícné postoje ČSSD k Evropské unii s tímto směrem konzervatismu příliš nekorrespondují. Totéž platí i o volání po multikulturní společnosti. V programu se tedy prvky konzervatismu objevují, ale rozhodně jej jako celek nemůžeme vnímat jako konzervativní. Celkově dokument obsahuje 31 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 4,1 %. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 4).

3.4.2 Vývoj ČSSD mezi lety 1998-2001

Ještě před volbami v roce 1998 vypukla tzv. bamberská aféra. Ta ale výsledek voleb výrazně neovlivnila, jelikož ČSSD ve volbách zvítězila, když získala 32,31 % hlasů, což znamenalo 74 mandátů. Problémem se ale ukázala být vyjednávání o vládní koalici. KDU-ČSL sice neměla problém spolupracovat s ČSSD, ovšem o Unii Svobody to neplatilo. Výsledkem nakonec byla tzv. opoziční smlouva mezi ODS a ČSSD. ODS slíbila umožnit vznik vlády ČSSD, nevyvolat hlasování o její nedůvěře a nepodpořit takový návrh podaný jinou stranou. Díky tomu sice mohla vzniknout jednobarevná menšinová vláda ČSSD, ovšem ODS získala posty předsedů obou parlamentních komor a ČSSD slíbila připravit společné rozsáhlé reformy volebního zákona (Bureš 2008; s. 51-52)

Všechny tyto události opět probudily některé vnitrostranické spory, které se týkaly zejména zmíněných reforem volebního zákona. Ani to ale nevedlo k proměnám uvnitř strany, protože na sjezdu v Praze v dubnu roku 1999 se nic zásadního nezměnilo. Opoziční smlouva se ale postupem času zdála být čím dál tím větším problémem, jelikož mnoho voličů ČSSD nemohlo straně odpustit dohodu s hlavním rivalem. Objevily se také čím dál tím častější stížnosti na

stav politické kultury v České republice. Důsledkem bylo, že ČSSD začaly rychle klesat preference. To se projevilo v prvních krajských volbách v roce 2000, v nichž strana zaznamenala pouze 15 % podporu. Uvnitř strany narůstala nespokojenost, kterou Miloš Zeman uklidnil tím, že oznámil, že na sjezdu strany v roce 2001 už nebude kandidovat na předsedu strany a po volbách v roce 2002 zcela opustí vysokou politiku. Sjezd v roce 2001 zvolil na Zemanovo doporučení novým předsedou Vladimíra Špidlu, místopředsedou se stal Stanislav Gross (Bureš 2008; s. 53-56).

3.5 ČSSD v období 2002-2005

3.5.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2002

Program ČSSD z roku 2002 se od těch předchozích svou strukturou výrazně liší. Sociální demokracie tentokrát nezvolila klasickou podobu programu rozdělenou do tematických kapitol. Struktura tohoto programu je poměrně specifická, jelikož každá jeho část začíná tím, že určitý člen imaginární rodiny (otec, matka, syn, dcera, strýc a podobně) popíše, co ho trápí. Strana u každého tohoto člena přidává krátký popis, kdo daná osoba je, co dělá a jaká má od státu očekávání. Poté vždy následuje strana, na níž ČSSD předkládá pro danou osobu seznam toho, co pro splnění jejích požadavků udělá. Podoba dokumentu ale vede k tomu, že program jako celek je v mnoha otázkách velmi obecný a příliš se nedrží tematických kapitol. Oproti předchozím programům strana spíše předkládá, co hodlá udělat, ale jen minimálně specifikuje jak. Z toho důvodu v programu nalezneme řadu neurčitých vyjádření, které lze jen těžko spojovat s konkrétní politickou ideologií. Příkladem může být třeba to, že ČSSD udělá „*vše pro to. aby se v naší zemi všem poctivým lidem žilo lépe*“ (ČSSD 2002; s. 3). V závěru programu můžeme najít určité vymezení vůči pravici, když strana píše, že „*pokud uspěje pravice, zvítězí názor, že každý se má spolehnout jen sám na sebe*“ (ČSSD 2002; s. 26). V úvodu ČSSD popisuje svoji ideologii, když píše, že bude „*nadále plně podporovat zásady evropského sociálního modelu, který zahrnuje respektování demokracie a lidských práv, svobodné odbory, zaměstnaneckou účast na řízení podniků, sociální ochranu na principech solidarity, rovné příležitosti a důstojné životní podmínky pro všechny*“ (ČSSD 2002; s. 3).

I přes zvláštní strukturu programu můžeme identifikovat některé prvky konzervatismu. Z klasického konzervatismu se objevuje důraz na tradice a tradiční hodnoty či instituce. Mezi ty totiž můžeme řadit i tradiční společenská odvětví, která strana podporuje, když píše, že bude „*intenzívně podporovat organizace myslivců, rybářů, zahrádkářů, včelařů, chovatelů drobného domácího zvířectva apod.*“ (ČSSD 2002; s. 19). Důraz na tradice je velmi dobře viditelný také

v pasáži, kde ČSSD slibuje „ochraňovat dědictví našich předků, uchovávat a rozvíjet všechny zdroje národního bohatství naší země“ (ČSSD 2002; s. 25). Identifikovat lze rovněž důraz na řád a pořádek, když strana píše, že udělá „vše pro zajištění pořádku a bezpečnosti“ (ČSSD 2002; s. 25). Tentokrát nechybí ani prvek ochrany přírody v souladu s konzervatismem. V textu se píše: „k přírodě budeme nadále přistupovat jako k celospolečenskému bohatství“ (ČSSD 2002; s. 19). To lze vnímat jako konzervativní bod, jelikož konzervatismus rovněž přírodu považuje za celospolečenské bohatství, které spojuje všechny generace. V programu se objevují i prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Konkrétně se jedná o opatrný přístup k reformám, který je patrný v daňové problematice. Strana hned dvakrát konstatuje, že nepřipustí „daňové ani jiné experimenty, které by mohly poškodit občany“ (ČSSD 2002; s. 3).

Výrazný prostor má v programu sociální konzervatismus. Stejně jako v předchozích programech budeme hovořit o finanční podpoře rodin a mezigenerační solidaritě. Finanční podpora rodin je jednoznačná hned v úvodu programu, kde se píše: „podporu státu více než dosud zaměříme na rodiny s dětmi“ (ČSSD 2002; s. 3). Strana také slibuje „podporu mladých rodin na centrální i komunální úrovni“ (ČSSD 2002; s. 7). ČSSD dále píše, že vychází „z toho, že pomoc státu rodinám představuje investici do společnosti, výchova dětí není jen soukromou záležitostí rodičů, ale i významným prvkem úspěšného rozvoje“ (ČSSD 2002; s. 7). Patrná je i mezigenerační solidarita. Sociální demokracie ctí zásadu, že „starší generace není přítěží, ale aktivní součástí bohatství společnosti“ (ČSSD 2002; s. 11). Náboženství ani otázkám potratů či sňatků stejnopohlavních párů se strana v programu nevěnuje.

Identifikovat naopak můžeme některé prvky liberálního konzervatismu, i když je třeba konstatovat, že oproti předchozím programům jich je spíše méně, což je ale dáno i strukturou programu. Ten je totiž do jisté míry psán tak, jako by byl opravdu odpovědí pro zmíněné členy rodiny a programové body se snaží popisovat spíše poměrně jednoduše, aniž by zacházel do hlubších detailů. I proto v textu nenajdeme v podstatě nic o tržním hospodářství. ČSSD se naopak částečně dotýká daňové problematiky, když stejně jako v předchozích programech píše, že nehodlá „zajišťovat rozpočtové příjmy celkovým zvyšováním daňových sazeb“ (ČSSD 2002, s. 23). Stejně jako v předchozích programech ale dodává, že daňové sazby nechce ani předčasně snižovat (ČSSD 2002; s. 23). V dokumentu se objevuje i kritika nadměrné byrokracie. Strana slibuje „podporu decentralizaci veřejné správy a rozvoji samosprávy, aby byl omezen vliv byrokracie a občané se mohli účinně podílet na veřejné správě“ (ČSSD 2002; s. 3). ČSSD také usiluje o „racionalizaci státní správy v zájmu jejího zlevnění a boje s byrokracií“ (ČSSD 2002; s. 23). Patrná je v programu také podpora podnikatelů. Sociální demokracie podporuje

„využívání programů podporujících drobné a střední podnikání se zaměřením zejména na hospodářsky slabé regiony“ (ČSSD 2002; s. 15). Velmi podobný bod se pak v programu objevuje ještě jednou. V dokumentu lze nalézt také důraz na individuální svobodu a nezávislost. Tu totiž můžeme spojit rovněž se zodpovědností, což podporuje i ČSSD, když píše, že bude „motivovat občany k odpovědnosti za sebe, svou rodinu a obec“ (ČSSD 2002; s. 17).

Národní konzervatismus se v rámci tohoto programu neobjevuje vůbec. ČSSD věnuje jen minimální prostor kultuře a problematikou ohledně národní identity a její ochrany se nezabývá. Totéž platí třeba i pro migraci a multikulturalismus. Velmi překvapivé je, že v programu se prakticky vůbec nezmiňuje ani zahraniční politika. Výjimkou je Evropská unie, které ale strana oproti programu z roku 1998 věnuje velmi omezený prostor. Postoje ČSSD se ale v těchto otázkách nemění. Sociální demokracie prosazuje „vstup do EU tak, aby se ČR stala jejím plnohodnotným členem se všemi výhodami, jež z toho plynou“ (ČSSD 2002; s. 3). Na to strana navazuje, když chce prosadit, „aby se Česká republika začlenila do hlavního proudu evropského myšlení a stala se plnohodnotným a rovnoprávným členem EU“ (ČSSD 2002; s. 25).

Program ČSSD z roku 2002 nemůžeme označit za konzervativní už jen z toho důvodu, že se strana v úvodu programu hlásí k hodnotám, které příliš v souladu s konzervatismem nejsou. I přesto některé prvky konzervatismu v dokumentu identifikovat můžeme. Připomeňme, že program je výrazně stručnější než předchozí, od nichž se liší rovněž strukturou, což má vliv na množství výskytu prvků konzervatismu a do jisté míry i na jejich podobu. Přesto se identifikované prvky výrazněji neliší od předchozích programů. Nadále lze nalézt řadu prvků spadajících pod liberální konzervatismus, které doplňují některé prvky klasického konzervatismu. Z liberálního konzervatismu lze uvést podporu podnikatelů nebo kritiku nadměrné byrokracie. Z klasického konzervatismu pak důraz na tradice, tradiční hodnoty a instituce, důraz na řád a pořádek či ochranu přírody v souladu s konzervatismem. Poměrně výraznou roli má v rámci tohoto dokumentu sociální konzervatismus, který se projevuje zejména skrze finanční podporu rodin. Té ČSSD v tomto dokumentu věnuje poměrně výrazný prostor. To naopak neplatí pro národní konzervatismus, protože žádný z jeho prvků v tomto programu identifikovat nemůžeme. Oproti předchozímu analyzovanému dokumentu naopak ve dvou případech nalezneme konzervativní přístup ke změnám a reformám. Celkem se v programu vyskytuje 18 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 6,75 % z textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 5)

3.5.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2002-2005

Před volbami v roce 2002 se vítězství ČSSD neočekávalo. Nové vedení strany se rozhodlo distancovat od opoziční smlouvy a spolupráce s ODS, což se nakonec ukázalo jako správný tah, jelikož sociální demokracie ve volbách zvítězila se ziskem 30,2 % hlasů. Straně se navíc podařilo sestavit vládu, když se jejími koaličním partnery staly KDU-ČSL a US-DEU (Unie Svobody – Demokratická Unie). Vláda ale disponovala jen těsnou většinou 101 mandátů. I proto někteří preferovali spíše menšinovou vládu s podporou KSČM, která ve volbách zaznamenala výrazný úspěch, což ve straně opět vyvolalo dohady. Uvnitř strany si navíc udržoval výrazný vliv bývalý předseda Miloš Zeman, který byl k vládě v mnoha ohledech kritický. V roce 2003 se konaly prezidentské volby, avšak vedení ČSSD nemělo příliš velký zájem o to, aby na post prezidenta kandidoval Zeman. Vnitrostranické referendum ale ukázalo, že bývalý předseda strany má velkou podporu členské základny a sociální demokracie tak přistoupila na to, aby do druhé volby nastoupil. V prvním kole ho ale nepodpořili ani všichni poslanci a senátoři strany. Prezidentem se nakonec stal Václav Klaus, což předsedu ČSSD Vladimíra Špidlu poškodilo. Stále více kriticky se k němu vyjadřoval Miloš Zeman a uvnitř strany začala vznikat opozice. To se projevilo i na sjezdu v roce 2003, kde Špidla obhájil post předsedy strany jen velmi těsně. V červnu 2004 už ale přišel definitivní konec Vladimíra Špidly v čele ČSSD. Ta totiž ve volbách do Evropského parlamentu obdržela pouze 8,78 % hlasů. Následovala ostrá kritika, po které Špidla 1. července 2004 odstoupil z čela strany (Bureš 2008; s. 57-60).

Řízení strany se ujal první místopředseda Stanislav Gross, který byl v srpnu jmenován rovněž do čela vlády. V rámci té se dostával do častých sporů s předsedou KDU-ČSL Miroslavem Kalouskem, což opět uvnitř ČSSD vyvolalo volání po tom, aby místo stávající koalice sociální demokracie vytvořila menšinovou vládu s podporou KSČM. Grossovu pozici navíc zkomplikovala aféra, která se kolem jeho osoby objevila v lednu 2005. Ta se týkala pochybností okolo financování jeho bytu. Na konci března 2005 se sešel XXXII. sjezd ČSSD, na němž došlo ke střetu dvou koncepcí. Na jedné straně stál Gross jako zastávce modernizace strany. Na straně druhé stál Zdeněk Škromach, který volal po návratu k původním levicovým hodnotám. Výsledkem sjezdu bylo zvolení Grosse řádným předsedou strany, což ale i vzhledem k jeho aféře vyvolalo vládní krizi. Po turbulentních událostech vyvrcholila celá situace Grossovou rezignací na post předsedy vlády. V dubnu došlo k vytvoření nové vlády na původním půdorysu, v jejímž čele stále místopředseda sociální demokracie Jiří Paroubek. Předchozí události způsobily výrazný pokles preferencí strany a úkolem nového premiéra tak bylo trend

znovu obrátit. Až do září zůstal v čele ČSSD Stanislav Gross. Po jeho rezignaci byl pověřen vedením strany statutární místopředseda Bohuslav Sobotka, který měl stranu vést do řádného sjezdu. Ten se měl konat v roce 2006 (Bureš 2008; s. 60-62).

3.6 ČSSD v období 2006-2009

3.6.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2006

Program ČSSD z roku 2006 se oproti programu z roku 2002 vrací ke klasičtější podobě tematických kapitol, které kombinují celistvý text s konkrétními návrhy psanými v bodech. Program je velmi dlouhý a jedná se vůbec o nejdelší dokument, který bude v rámci této práce analyzován. Z tohoto důvodu se oproti ostatním analýzám bude mírně lišit i struktura této podkapitoly. V úvodu programu promlouvá předseda strany Jiří Paroubek a už v jeho úvodním slovu nalezneme několik prvků konzervatismu. Předseda ČSSD pokládá za důležitý „*pocit bezpečí v ulicích beze strachu o sebe a majetek*“ (ČSSD 2006; s. 5), což lze vnímat jako důraz na řád a pořádek. Zásadní je dle Paroubka také „*prohlubování podpory rodinám, zejména mladým s dětmi*“ (ČSSD 2006; s. 5), což můžeme označit jako finanční podporu rodin. Předseda sociální demokracie ale nezapomíná ani nepřilíš konzervativní hodnotu, kterou je rovnost a také dodává, že ČSSD vedla zemi správným směrem (ČSSD 2006; s. 5). V souvislosti s tím konstatuje, že „*nadcházející volby jsou referendem o Modré šanci ODS, která představuje riskantní, nebezpečný a nevyzkoušený ekonomický experiment*“ (ČSSD 2006; s. 5). Tento bod můžeme označit opatrný přístup k reformám, jelikož nevyklučuje změny v ekonomické oblasti, ale varuje před něčím nevyzkoušeným.

Do minulosti se strana ohlíží v další kapitole programu, kde shrnuje, co vše se povedlo v období, kdy byla u moci. V programu se píše, že „*sázka na sociální demokracii v parlamentních volbách 1998 a 2002 se jistě vyplatila, Česká republika dnes zažívá nebývalý hospodářský rozkvět, většině obyvatel se zvyšuje životní úroveň, v zemi vládne příkladná sociální stabilita a smír*“ (ČSSD 2006; s. 9). I v tomto ohlédnutí ale můžeme nalézt některé prvky konzervatismu. ČSSD se hlásí k tomu, že „*dokázala zároveň s růstem mezd postupně snižovat daňovou zátěž*“ (ČSSD 2006; s. 9), což lze vnímat jako prvek liberálního konzervatismu v oblasti nezvyšování a snižování daní. Dále se píše, že „*byl přijat program novomanželských půjček na bydlení a řada dalších mechanismů na podporu mladých rodin*“ (ČSSD 2006; s. 9). Sociální demokracie se hlásí i k tomu, že „*podporuje podnikání*“ a „*snižuje administrativní zátěž*“ (ČSSD 2006; s. 9). Druhý zmíněný bod můžeme zahrnout pod kritický

přístup k byrokracii. Ohlédnutí za úspěchy strana uzavírá popisem základních hodnot. Podle ČSSD *„je to představa o společné prosperitě, blahobytu a kvalitě života co nejširších vrstev obyvatelstva, o moderním demokratickém a sociálním státě, kde mohou občané plně vzít osud do svých rukou, a přitom se spolehnout na státem zaručené základní sociální jistoty“* (ČSSD 2006; s. 10). Sociální demokraté se dále věnují svým vizím, jimž se budeme věnovat v dalších odstavcích, které podobně jako u všech ostatních programů budou kopírovat strukturu kódovacího schématu.

V programu můžeme nalézt důraz na tradice, tradiční hodnoty a tradiční společenské instituce. Jednou takovou je i rodina, které se strana nevěnuje jen čistě z ekonomického hlediska. V dokumentu se píše: *„vytvářením příznivých podmínek pro život rodin s dětmi chceme zvýšit prestiž rodin a rodičovství“* (ČSSD 2006; s. 16). Zvyšování prestiže rodin za podporu rodiny jako tradiční instituce určitě označit můžeme. Pro ČSSD je důležité rovněž lázeňství, *„a proto bude pokračovat ve velkorysé finanční podpoře a v přípravě právních kroků, které zajistí, aby tento obor pokračoval v tradicích českého lázeňství jak po stránce odborné, tak i finanční“* (ČSSD 2006; s. 24). Tradiční společenská odvětví podporuje ČSSD i na venkově. Strana v programu píše: *„jsou to myslivci, rybáři, dobrovolní hasiči, zahrádkáři, včelaři, drobní chovatelé, chovatelské svazy, asociace a unie, budeme tyto organizace i nadále podporovat, spolupracovat s nimi a využijeme jejich schopností a invence k rozvoji venkovského prostoru“* (ČSSD 2006; s. 43-44). Důraz na tradice ale v programu nalezneme i v souvislosti se sportem. ČSSD píše, že *„spolkové pojetí sportu má v České republice více než stopadesátiletou historii“* a *„význam a tradice spolkového sportu nevymizely ani v moderní době“* (ČSSD 2006; s. 58). V programu se objevuje rovněž důraz na řád a pořádek, což jsme mohli vidět už v úvodním slovu předsedy Paroubka. Tento důraz ale nalezneme i v dalších pasážích programu. V programu se například píše, že *„ochranu života, zdraví, lidských práv občanů a jejich majetku považuje ČSSD i nadále, stejně jako v minulém volebním období, za klíčovou prioritu své politiky“* (ČSSD 2006; s. 68). V dokumentu můžeme identifikovat rovněž důraz na soukromé vlastnictví a jeho nedotknutelnost. V programu je jednoznačně napsáno, že *„soukromé vlastnictví sloužící k poskytování veřejných zdravotnických služeb je pro ČSSD nezpochybnitelné“* (ČSSD 2006; s. 24). Z první kategorie pak můžeme vidět ještě ochranu přírody v souladu s konzervatismem. Ta je asi nejlépe patrná v pasáži, kde strana píše, že *„ochrana přírody slouží dnešním i budoucím generacím“* (ČSSD 2006; s. 62).

V programu tedy můžeme spatřit poměrně velké množství prvků klasického konzervatismu, ale můžeme identifikovat rovněž body, které v souladu s konzervatismem úplně nejsou. Převážně

se jedná o obrovský důraz, který v tomto dokumentu klade ČSSD na rovnost. Strana chce „*nekompromisně všemi právními a politickými prostředky bojovat za rovnost přístupu a podmínek ve všech oblastech veřejného a společenského života bez ohledu na rozdíly pohlaví, věku, rasy, národnosti, zdravotního stavu, náboženského a politického přesvědčení*“ (ČSSD 2006; s. 15). Kritizuje také fakt, že „*v postavení žen a mužů přetrvávají nerovnosti, které vyplývají z tradičního pohledu na rozdělení jejich rolí v soukromém a veřejném životě*“ (ČSSD 2006; s. 16). ČSSD dále konstatuje, že „*rozdělení role muže a ženy v rodině je poplatné některým převládajícím stereotypům, které již nejsou opodstatněné*“ (ČSSD 2006; s. 18). V závěru programu poté najdeme pasáž, kde se píše, že „*plná občanská rovnost je jedním ze základních cílů, o jejichž dosažení ČSSD usiluje*“ (ČSSD 2006; s. 66).

V programu můžeme nalézt prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Podobně jako u klasického konzervatismu je ale třeba dodat, že v programu se rovněž objevuje řada návrhů, které o změny usilují. Nejedná se ale o vyloženě radikální návrhy, takže je zde nebudeme konkrétně zmiňovat a zaměříme se spíše na ty pasáže, které lze označit jako konzervativní. Často se jedná o body, které strana zmiňuje v souvislosti se zdravotnictvím. Odmítání změn je patrné v pasáži, kde se píše, že „*ČSSD odmítá demontáž tohoto systému tak, jak ho ve své Modré šanci připravuje ODS*“ (ČSSD 2006; s. 24). Kromě ODS ale strana kritizuje i KDU-ČSL a Stranu zelených a jejich návrhy na platby u lékařů. ČSSD prosazuje „*zachování bezplatného zdravotnictví*“ (ČSSD 2006; s. 24). Opatrný přístup k reformám je v programu viditelný už v úvodu, což jsme již v souvislosti se slovy Jiřího Paroubka zmínili. Tématu se ale strana věnuje i nadále, když píše, že „*sociální demokracie proto nepůjde cestou nezodpovědných experimentů, které by měly negativní dopady na obyvatelstvo a podlomily by výkonnost hospodářství*“ (ČSSD 2006; s. 27). Z druhé kategorie kódovacího schématu se v programu objevuje ještě kritika nadměrné legislativy. Té se sociální demokracie věnuje v rozsáhlé pasáži, kterou uzavírá tím, že „*ČSSD považuje za nutné v následujících letech přijímat pouze takové nové normy, které budou skutečně nezbytné, další roky by měly být věnovány stabilizaci právního řádu*“ (ČSSD 2006; s. 66).

Třetí kategorie kódovacího schématu, již je sociální konzervatismus se v programu vyskytuje převážně ve formě finanční podpory rodin. Tu jsme částečně mohli vidět už v úvodu, avšak v programu se objevuje nesčetněkrát. ČSSD chce například „*zvýšit porodné na první dítě na 60 000 Kč, na druhé dítě 90 000 Kč, na třetí dítě 120 000 Kč, toto porodné bude rodičům vypláceno ve třech splátkách během tří let*“ (ČSSD 2006; s. 16). Dále strana chce třeba „*rozšiřovat formy finanční podpory pro rodiny, které usilují o vzdělávání svých dětí, například*

podporou stipendií či grantů pro vysokoškoláky“ nebo *„průběžně analyzovat formy daňového zvýhodňování rodin s dětmi a na základě výsledků navrhopat způsoby efektivnější daňové podpory různých typů rodin“* (ČSSD 2006; s. 17). Finanční podpora rodin se v programu objevuje opravdu často. O něco méně se v dokumentu vyskytuje mezigenerační solidarita. Patrná je ale v úsilí *„podporovat osvětu a přípravu na stáří s cílem sblížení generací v rodině a zlepšení mezigenerační solidarity“* (ČSSD 2006; s. 19). Kromě toho chce ČSSD i v budoucnu *„bojovat za zachování důchodového systému založeného na zásluhovosti a na mezigenerační solidaritě“* (ČSSD 2006; s. 21). Sociální demokracie také uznává důležitost náboženství. Konkrétně patrné je to v pasáži, kde ČSSD píše, že *„uznává nezastupitelné poslání církvi a všech humanitních náboženství pro zachování duchovních a morálních hodnot společnosti“* (ČSSD 2006; s. 57). Strana dále dodává, že *„prostřednictvím dialogu chce rozvíjet a rozšiřovat tvůrčí spolupráci s církvemi a náboženskými společnostmi v ČR i v mezinárodním měřítku“* (ČSSD 2006; s. 57). Pokud bychom hledali nějaké rozpory se sociálním konzervatismem, tak můžeme zmínit, že sociálním konzervativcům by se zřejmě příliš nelíbily postoje ČSSD v otázkách tradičních genderových rolí, o nichž jsme hovořili výše. Podobně by zřejmě vnímali i fakt, že *„ČSSD bude i nadále prosazovat přijetí zákona zavádějícího registrované partnerství osob stejného pohlaví“* (ČSSD 2006; s. 66).

Hojně se v dokumentu vyskytují také prvky liberálního konzervatismu. Několik z nich můžeme označit jako podporu tržního hospodářství. ČSSD píše, že *„trh není prvkem, který by měl být potlačován, naopak musí být cílevědomě rozvíjen“* a chce *„redukovat oblasti, kde je trh omezován státem“* (ČSSD 2006; s. 29). Sociální demokracie dodává, že *„stát by však měl zasahovat pouze tam, kde to je nezbytně nutné, tedy v situacích selhání či zneužití trhu jeho vlastními aktéry“* (ČSSD 2006; s. 29). Z těchto pasáží by se mohlo zdát, že mezi ČSSD a liberálním konzervatismem v těchto otázkách v podstatě neexistují rozdíly. To ale není úplně pravda, jelikož strana zároveň píše, že zdravotní péče je *„veřejnou službou pro občany, a nikoliv předmětem pouhého volného trhu a zisku, proto je úloha státu při poskytování zdravotní péče nezbytná“* (ČSSD 2006; s. 24). Možná nejlépe tedy vztah ČSSD k tržnímu hospodářství vystihuje tato pasáž: *„v tomto smyslu jsme si vědomi toho, že jedna ruka netleská – ani ta neviditelná tržní ani ta viditelná státní“* (ČSSD 2006; s. 28). Ne úplně jednoznačný přístup zastává strana také v otázce daní. V úvodu programu výrazně popisuje, jakým způsobem dokázala v uplynulých obdobích snižovat daně. Podobně je tomu i v části programu věnující se právě daním, kde velmi dopodrobna popisuje, jaké daně byly za její vlády sníženy a k čemu to vedlo. Nesmíme zapomenout také na to, že pod kód týkající se snižování či nezvyšování daní

patří také odmítání regulací. To je patrné v návrhu „*systematicky eliminovat korupční příležitosti a ošetřit rizikové procesy ve veřejné správě odbouráváním nadbytečné regulace*“ (ČSSD 2006; s. 31). I v této problematice však najdeme rovněž pasáže, které příliš v souladu s liberálním konzervatismem nejsou. Asi nejvýrazněji patrné je to zde: „*ČSSD i do budoucna trvá na tom, že páteří našeho systému musí zůstat progresivní daň z příjmu fyzických osob, která nejlépe vyjadřuje solidární princip a zároveň koriguje výkyvy hospodářského cyklu, budeme obhajovat existenci majetkových daní, které alespoň částečně uhrazují náklady státu při ochraně majetkového vlastnictví*“ (ČSSD 2006; s. 35).

V programu nalezneme i prvky kritických postojů k byrokracii. ČSSD tvrdí, „*že při odstranění přežitých pravidel a zbytečné administrativní zátěže by mohlo více lidí pracovat a více lidí by se mohlo zapojit do podnikání*“ (ČSSD 2006; s. 29). Strana chce také „*snížit administrativu pro občany i podnikatele ve styku s finančními úřady*“ (ČSSD 2006; s. 36). Dále je podle sociálních demokratů zapotřebí „*bojovat proti korupci a zbytečné byrokracii využíváním informačních technologií*“ (ČSSD 2006; s. 53). Velmi výraznou roli má v programu podpora podnikatelů, která je viditelná v řadě různých aspektů. ČSSD například píše: „*legislativními kroky, úpravou daňového systému i podporou propagace chceme vytvářet motivující prostředí pro malé, střední i velké podnikatele*“ (ČSSD 2006; s. 33). Sociální demokracie také „*bude prosazovat revizi platné legislativy ovlivňující podnikání s cílem eliminovat její negativní vlivy na konkurenceschopnost našich podnikatelů a zvýšení její přehlednosti*“ (ČSSD 2006; s. 36). Pro stranu je poté taktéž důležité „*zlepšování inovační a technologické infrastruktury pro podnikání*“ (ČSSD 2006; s. 37). V jednom případě se v programu objevuje také kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek, která je patrná ve snaze o zjednodušení tohoto systému. ČSSD píše, že „*je potřeba posílit motivační prvky ve struktuře nabízených podpor a zavést účinnou prevenci a kontrolu zneužívání systému jak občany, tak podnikatelskou sférou, k tomu povede zjednodušení a propojení systémů dávek a opatření aktivní politiky zaměstnanosti*“ (ČSSD 2006; s. 14). Důraz na individuální svobodu a nezávislost se v programu tentokrát neobjevuje.

Pouze minimálně se v programu vyskytují prvky národního konzervatismu. Důraz na národní a kulturní identitu můžeme vidět v oblasti, kde bychom to úplně nečekali. ČSSD totiž píše, že „*moderní ekonomika je založena na výzkumu a vývoji, vzdělání, ale i začlenění specifické národní kultury*“ (ČSSD 2006; s. 29). Tento bod můžeme vnímat tak, že ČSSD připouští, že specifická národní kultura, která je v zásadě součástí národní identity, určitým způsobem ovlivňuje moderní ekonomiku. Typičtější už je tato pasáž: „*ČSSD si uvědomuje důležitost uchování a neustálé kultivace národního jazyka pro rozvíjení kulturních aktivit a tvorbu*

kulturního dědictví, proto bude upřednostňovat rozvoj mateřského jazyka a specifík národní kultury, podporovat nové autory a interprety i chránit prostor informačních, vzdělávacích a zábavních aktivit před bezduchostí a lacinou komercializací“ (ČSSD 2006; s. 56). Kromě důrazu na národní a kulturní identitu v programu nalezneme už pouze odmítavý postoj k imigraci. Ten je patrný v bezpečnostní politice strany, kde se píše, že se strana bude soustředit na boj s „nelegální migrací“ (ČSSD 2006; s. 69). Důležité je dodat, že ČSSD rozhodně přistěhovalectví neodmítá, protože zároveň píše, že bude „usilovat o integraci rodin přistěhovalců do české společnosti a vytvoření nezbytných podmínek pro jejich ekonomickou soběstačnost a ochranu před diskriminací“ (ČSSD 2006; s. 20). „Nacionalismus místo internacionalismu“ v programu nenalezneme vůbec. Ve vztazích k Evropské unii zůstává strana v zásadě konzistentní, a tedy v nesouladu s národním konzervatismem. To velmi dobře vystihuje pasáž, kde se píše, že „přistoupení České republiky k Evropské unii bylo v zájmu všech občanů ČR, tak i v národním zájmu ČR jako celku, stejně tak to platí o příštích fázích integračního procesu, stejný význam má evropské sjednocování také pro ostatní občany a státy EU i pro unii jako celek, silná EU znamená silnou ČR, silná ČR přispívá k posílení EU“ (ČSSD 2006; s. 73). ČSSD pak dodává, že „Čeští sociální demokraté odmítají politiku, která vede k oslabování Evropské unie, jsou proti úzkému chápání Evropské unie jako oblasti volného obchodu“ (ČSSD 2006; s. 75)

Tento extrémně dlouhý program tedy obsahuje velké množství prvků konzervatismu. Poměrně často můžeme vidět klasický konzervatismus, který se projevuje zejména důrazem na tradice, tradiční instituce či společenská odvětví. Objevuje se ale i důraz na řád a pořádek nebo ochrana přírody v souladu s konzervatismem. Na druhou stranu je třeba dodat, že velký důraz klade ČSSD také na rovnost, která v souladu s konzervatismem není. V některých případech pak do jisté míry kritizuje tradiční uspořádání v rodinách, s čímž by mnozí konzervativci rovněž nesouhlasili. Program obsahuje celou řadu návrhů na všemožné změny, avšak existují i oblasti, kde ČSSD trvá na tom, aby ke změnám nedocházelo nebo případně prosazuje jen opatrné reformy. Nejčastěji se v programu objevuje sociální konzervatismus v podobě finanční podpory rodin. O něco méně často pak lze identifikovat mezigenerační solidaritu a důraz na náboženství. Se sociálním konzervatismem se ČSSD neshoduje pouze v otázkách registrovaného partnerství pro stejnopohlavní páry. Poněkud ambivalentní vztah má ČSSD k tržnímu hospodářství a zásahům státu do ekonomiky a zdanění. V souladu s liberálním konzervatismem je naopak v kritice byrokracie či podpoře podnikatelů. Národní konzervatismus se v programu vyskytuje jen zřídka v podobě lehkého důrazu na národní a kulturní identitu a kritického postoje

k nelegální migraci. ČSSD se s postoji národních konzervativců i nadále neshoduje ve vztahu k Evropské unii. Celkově program obsahuje 95 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 7,33 % z textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 6).

3.6.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2006-2009

Řádný sjezd ČSSD se konal v květnu 2006 v Praze a delegáti zvolili předsedou strany Jiřího Paroubka. ČSSD obdržela v následných volbách 32,32 % hlasů, což byl pro stranu dosud nejlepší výsledek, který však nestačil na vítězství. Po volbách následovala patová situace, protože součet mandátů ČSSD a KSČM činil rovných 100. Po dlouhých vyjednáváních, kdy se řešila celá řada možných scénářů jako například vláda ČSSD a KDU-ČSL s podporou KSČM, získala důvěru vláda ODS, KDU-ČSL a Strany zelených. K tomu ale potřebovala hlasy dvou přeběhlíků z ČSSD, což sociální demokracie ostře odsoudila. Na sjezdu v roce 2007 obhájil post předsedy Jiří Paroubek (Bureš 2008; s. 62-64). Právě zmíněná možnost zformování vlády s podporou KSČM ale ukazovala na to, že Jiří Paroubek byl výrazně otevřenější možné spolupráci s KSČM než jeho odpůrci a v parlamentu se jednoznačně orientoval na spolupráci s komunisty. Jeho postupy se ale mnoha členům nepozdávaly a na zmíněném sjezdu v roce 2007 post předsedy obhájil se ziskem poměrně těsné většiny (Kopeček a Pšeja 2007; s. 20-21). Analýza programu ČSSD z roku 2006 ale výraznější posun ČSSD směrem ke KSČM neukazuje, což může ukazovat na rozdílnost chování strany při hlasování v parlamentu a při utváření předvolebního programu.

Fakt, že se ČSSD ocitla po delší době v opozici, ale straně v některých ohledech pomáhal. To se projevilo zejména v krajských a senátních volbách v roce 2008, které sociální demokracie ovládla takovým způsobem, že se o tomto volebním triumfu hovořilo jako o „oranžové tsunami“. ČSSD po těchto volbách obsadila všech 13 postů hejtmanů a poprvé získala rovněž křeslo předsedy Senátu (Sůsa a Soukup 2021). V roce 2009 došlo k pádu druhé Topolánkové vlády uprostřed českého předsednictví Evropské unie (Encyklopedie ČSSD 2013). Jen o několik měsíců později se konaly druhé volby do Evropského parlamentu, v nichž ČSSD výrazně vylepšila svůj výsledek z roku 2004, když skončila druhá za ODS a získala 7 europoslaneckých křesel (Sůsa a Soukup 2021). Politická situace ale nebyla ideální. Na pád vlády reagovala politická reprezentace vytvořením polouřednické vlády Jana Fischera a dohodou o termínu předčasných voleb. Ústavní zákon o předčasných volbách ale v létě roku 2009 zrušil Ústavní soud. Nestabilní politická situace vedla k tomu, že zavedené politické

strany se musely potýkat s klesajícími preferencemi, na což měl vliv i vznik nových aktérů jako například TOP 09 nebo Věcí veřejných (Encyklopedie ČSSD 2013).

3.7 ČSSD v období 2010-2012

3.7.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2010

Program ČSSD z roku 2010 není tak rozsáhlý jako ten z roku 2006, avšak strukturou se od něj zásadněji neliší. Už z názvu programu je patrné, že vznikl po období, které strana strávila v opozici. Název totiž zní „*Program změny a naděje*“. V úvodu programu opět nalezneme slova předsedy strany Jiřího Paroubka. Ten mimo jiné píše, že program ČSSD „*vychází z tradičních sociálně demokratických hodnot, kterými jsou svoboda, spravedlnost a solidarita*“ (ČSSD 2010; s. 3). Ačkoliv se zde sociální demokracie hlásí k tradicím, nelze tuto pasáž zakódovat jako konzervativní, jelikož se jedná právě o tradice sociální demokracie. Z úvodu programu je znát rovněž aktuální ekonomická situace spojená s hospodářskou krizí. I proto Jiří Paroubek píše, že nepřipustí, „*aby hospodářská krize byla zneužita českou pravicí k dokončení asociálních reforem předchozí vlády ODS*“ (ČSSD 2010; s. 3). To lze vnímat jako opatrný přístup k reformám. ČSSD totiž obecně neodmítá změny, ale pouze tyto zmíněné reformy. Opatrný přístup k reformám můžeme vidět i v samotném závěru úvodníku Jiřího Paroubka, kde se píše, že „*letošní volby do Poslanecké sněmovny rozhodnou o tom, zda se naše země bude dál přibližovat nejvyšším zemím Evropské unie, nebo zda půjdeme cestou pravicových experimentů*“ (ČSSD 2010; s. 3).

V programu můžeme nalézt řadu prvků klasického konzervatismu. Důraz na tradice je jasně patrný v pasáži, kde se píše: „*nedílnou součástí naší politiky na venkově bude nadále podpora tradic a spolkového života (rybářů, chovatelů, zahrádkářů, včelařů, myslivců, sportovců, hasičů, folkloru atd.)*“ (ČSSD 2010; s. 17). Identifikovat můžeme i důraz na řád a pořádek. ČSSD píše, že „*základní povinností státu je ochrana života, svobody a vlastnictví*“ a dodává, že „*lidé opravdu musí zřetelně pociťovat, že slušnost a dodržování práv a povinností se vyplatí*“ (ČSSD 2010; s. 27). Jako důraz na důležitost autority ve společnosti můžeme vnímat pasáž, kde strana slibuje, že vrátí „*policii, státnímu zastupitelství a soudnictví výkonnost a autoritu*“ (ČSSD 2010; s. 30). V jednom případě se v programu objevuje také důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví. V textu se píše, že sociální demokracie ctí „*soukromé vlastnictví*“ (ČSSD 2010; s. 9). Hned několikrát se pak v dokumentu objevuje ochrana přírody v souladu s konzervatismem. Ta je patrná třeba v pasáži, kde ČSSD píše, že „*trvalým cílem je vytvářet podmínky pro kvalitní život všech občanů včetně zachování životního prostředí pro budoucí*

generace“ (ČSSD 2010; s. 8). Asi nejlépe viditelná je ale v konstatování, že „zemědělství a lesní hospodářství nejsou jen standardním prostředkem obživy, jsou zejména způsobem uchování krajinných hodnot a udržení živé přírody, v níž má člověk své místo, rozvoj šetrného zemědělství a lesního a vodního hospodářství zachovává tradice a umožňuje na nich budovat pevné zázemí potravinové a ekologické rovnováhy země“ (ČSSD 2010; s. 33). V rozporu s klasickým konzervatismem je opět důraz sociální demokracie na rovnost. Ten můžeme sledovat třeba v tvrzení, že „politika rovnosti příležitostí je neoddělitelně spojena se snižováním ekonomické a sociální nerovnosti“ (ČSSD 2010; s. 22). Mnohým konzervativcům by se pak nemusela příliš pozdávat politika ČSSD v otázkách přímé demokracie. Podle sociálních demokratů je totiž „nezbytné prosadit ústavní zákon o obecném celostátním referendu a zákon o krajském referendu“ (ČSSD 2010; s. 30).

V programu nalezneme i pasáže, které lze označit jako konzervativní přístup ke změnám a reformám. Některé jsme si uvedli již výše. V dokumentu se jich ale objevuje více, a proto se pojdme na některé příklady odmítání změn podívat. ČSSD třeba píše, že zabrání „experimentům typu výpovědi z práce bez udání důvodů nebo zkrácení výpovědní lhůty“ (ČSSD 2010; s. 6). To můžeme jednoznačně označit za odmítání změn, protože sociální demokraté o jakýchkoliv změnách v těchto otázkách vůbec nechtějí slyšet. V programu se také píše: „zásadně odmítáme návrhy české praxe, aby lidé museli platit za léčbu běžných nemocí či provádění běžných operací, jako jsou například chřipka, operace kýly nebo křečových žil“ (ČSSD 2010; s. 20). Ne ve všech případech ale ČSSD změny vyloženě odmítá. Jako opatrný přístup k reformám lze označit konstatování, že „upravený systém státních maturit či jejich alternativy by měl být spuštěn teprve po kvalitní a zevrubné přípravě škol, pedagogů a studentů“ (ČSSD 2010; s. 26).

Výraznou stopu má v programu sociální konzervatismus projevující se zejména finanční podporou rodin. ČSSD chce zavést „zvýhodněné novomanželské půjčky na pořízení a modernizaci bytu pro mladé lidi do 40 let s odpočty na každé narozené dítě“ (ČSSD 2010; s. 6). Strana se také zasadí „o rozšíření zařízení péče o děti včetně pro děti do tří let, a to jak rozšířením veřejných služeb například v oblasti školek a jeslí, tak podporou zaměstnavatelů při jejich zřizování“ (ČSSD 2010; s. 21). Podpoře rodin se ale ČSSD věnuje i v jiných oblastech. Konstatuje například, že „podpora rodičů řádně vychovávajících své děti je zásadním faktorem vzdělávací politiky“ (ČSSD 2010; s. 25). V programu se naopak neobjevují zmínky o mezigenerační solidaritě. V samotném závěru ale nalezneme důraz na důležitost náboženství. V dokumentu se píše: „církve a náboženské společnosti vnímáme jako důležitou součást

občanské společnosti, konají nejenom prospěšné aktivity v oblasti charitativní, zdravotní, sociální a vzdělávací, ale vytvářejí též prostředí vzájemnosti, důvěry a pevného hodnotového zakotvení a přispívají tak ke stabilitě společnosti i k různorodosti obsahu společenského života“ (ČSSD 2010; s. 35). Oproti předchozímu programu zde nenalezneme pasáže, které by byly se sociálním konzervatismem v rozporu, jelikož jakýmkoliv tématům souvisejícím s hodnotovým konzervatismem se ČSSD vůbec nevěnuje.

V programu se naopak objevuje řada bodů souvisejících s liberálním konzervatismem. Na jednom místě lze identifikovat zcela jednoznačnou podporu tržního hospodářství, když ČSSD píše, že ctí *„tržní hospodářství“* (ČSSD 2010; s. 9). Protichůdné postoje sociální demokracie zastává u daňové problematiky. Strana slibuje, že *„daň z příjmu příjmově středním a nižším vrstvám neporoste“* (ČSSD 2010; s. 14). To lze vnímat jako odmítání zvyšování daní. Zároveň ale píše, že zvýší *„sazbu daně z příjmů právnických osob ze současných 19 % na 21 %, což je úroveň z roku 2008“* (ČSSD 2010; s. 14). Příliš v souladu s liberálním konzervatismem pak není ani progresivní daň, přičemž ČSSD se zcela jednoznačně hlásí k tomu, že bude chtít zavést *„progresivní zdanění příjmů fyzických osob“* (ČSSD 2010; s. 14). Jednoznačně se strana naopak staví k problematice byrokracie. ČSSD se hlásí k tomu, že bude *„pokračovat ve snižování administrativy a byrokracie v podnikání“* (ČSSD 2010; s. 4). Právě podpora podnikatelů je pak tím, co se v programu objevuje z liberálního konzervatismu nejčastěji. V dokumentu se jednoznačně píše, že *„podpora podnikatelských aktivit je trvalou prioritou ČSSD“* (ČSSD 2010; s. 11). Kromě toho konstatuje, že *„hlavním úkolem vlády a parlamentu musí být vytváření takového prostředí a podmínek pro podnikání, které umožní zvyšování konkurenceschopnosti firem nejen na domácím trhu, ale zejména na zahraničních trzích“* (ČSSD 2010; s. 10). Strana chce rovněž zjednodušit a urychlit *„proces zahájení podnikání (založení firmy) tak, aby zahájení činnosti netrvalo déle než 3 dny“* (ČSSD 2010; s. 11). V programu se v jednom případě objevuje také kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek. ČSSD píše, že zjednoduší a zprůhlední *„systém sociálních dávek včetně účinného postihu a prevence jejich zneužití“* (ČSSD 2010; s. 23). Jednou v textu můžeme identifikovat také důraz na individuální svobodu, který se projevuje ve slibu, že strana povede *„státní správu tak, aby co nejméně omezovala svobody občana“* (ČSSD 2010; s. 29). Z celkového hlediska by se mohlo zdát, že ČSSD je v některých otázkách skoro až liberálně konzervativní. Musíme ale dodat, že strana i nadále zůstává věrná svému sociálně demokratickému základu, když píše, že *„program ČSSD rozvíjí hlavní směr evropské politiky, tedy demokratický sociální stát, tento dlouhodobě úspěšný evropský model spojuje hospodářskou výkonnost s rovností a sociální ohleduplností“* (ČSSD 2010; s. 8).

Příliš významnou stopu v programu nemá národní konzervatismus. Lehce se objevuje důraz na národní a kulturní identitu. Ten můžeme identifikovat v tvrzení ČSSD, že bude v Evropě „*chránit naši společnou svobodu, stejně jako národní zájem a identitu*“ (ČSSD 2010; s. 31). V programu můžeme nalézt i odmítavý či opatrný postoj k imigraci. ČSSD píše, že „*podmínkou imigrace musí být závazek respektování obecných evropských morálních hodnot a osvojení si jazyka země*“ (ČSSD 2010; s. 32). Slibuje také „*bojovat proti migraci nelegální*“ a dodává: „*až na výjimky vynikajících, především vysokoškolsky vzdělaných odborníků z celého světa, budeme preferovat imigraci jen (převážně) ze slovanských zemí jižní a jihovýchodní Evropy*“ (ČSSD 2010; s. 32). V programu se ale objevují i určité náznaky podpory multikulturalismu. Třeba když sociální demokracie píše, že „*je to právě kultura, resp. dialog mezi různými kulturami, jenž je nezanedbatelným prostředkem v boji proti xenofobii a rasismu*“ (ČSSD 2010; s. 35). Prvky „*nacionalismu místo internacionalismu*“ se ani v tomto programu neobjevují. ČSSD jasně píše: „*podporujeme co nejrychlejší uvedení Lisabonské smlouvy do praxe a budeme se podílet na tom, aby nové nástroje Unie pomohly zásadním způsobem zvýšit vliv Evropské unie na světové scéně*“ (ČSSD 2010; s. 31). Internacionalismus strany je velmi dobře patrný i v konstatování, že „*ČR by měla aktivně podporovat respektování základních lidských a občanských práv a svobod všude na světě včetně práv národnostních, náboženských či etnických menšin a v této souvislosti odmítnout jakýkoli dvojí standard, současně by měla vystupovat proti všem formám potlačování základních svobod občanů, genocidě, rasismu, extrémnímu nacionalismu, xenofobii, netoleranci, antisemitismu, a především proti všem formám terorismu, individuálního či státního*“ (ČSSD 2010; s. 9). Jen zřídka se v programu objevuje protekcionismus, který je patrný jen v této pasáži: „*nepřipustíme diskriminační a nekalé praktiky především zahraničních velkoobchodních řetězců a vytvoříme efektivní kontrolní procesy s důsledným postihováním zjištěných provinění*“ (ČSSD 2010; s. 17-18).

Program ČSSD z roku 2010 obsahuje poměrně velké množství prvků konzervatismu. Trendy se ale výrazněji nemění. V programu můžeme opět vidět prvky klasického konzervatismu jako jsou důraz na tradice a tradiční hodnoty, důraz na řád a pořádek či ochrana přírody v souladu s konzervatismem. V rámci tohoto dokumentu ale můžeme identifikovat též důraz na autoritu ve společnosti a nedotknutelnost soukromého vlastnictví. ČSSD ale ani nadále rozhodně neustupuje z toho, že jednou z jejích základních hodnot je rovnost. I proto program jako celek rozhodně nelze vnímat jako konzervativní. Přesto v něm můžeme spatřit řadu prvků konzervativního přístupu ke změnám a reformám. I v tomto dokumentu pak ČSSD klade velký důraz na finanční podporu rodin. Z prvků sociálního konzervatismu se objevuje ještě důraz na

důležitost náboženství. V programu nalezneme všechny kódy, které spadají pod liberální konzervatismus. Určité rozpory můžeme opět vidět u daňové problematiky, kde některé postoje strany lze vnímat jako liberálně konzervativní, zatímco jiné jsou s tímto směrem konzervatismu v rozporu. Velký důraz ČSSD klade na podporu podnikatelů. Jen minimálně se naopak v dokumentu objevují prvky národního konzervatismu. V programu se lehce objevuje důraz na národní a kulturní identitu a také odmítavý či opatrný přístup k imigraci. V mnoha zásadních otázkách se ale ČSSD s národním konzervatismem vyloženě neshoduje. Program obsahuje celkem 58 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 10,89 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 7).

3.7.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2010-2012

Ve sněmovních volbách v roce 2010 ČSSD získala 22,08 % hlasů a stala se nejsilnější stranou. Oproti předchozím volbám ale ztratila téměř 600 000 hlasů a ani přes vítězství nedokázala sestavit vládu. Tu sestavila ODS s TOP 09 a Věcmi veřejnými. Nová koalice disponovala pohodlnou většinou 118 poslaneckých křesel a premiérem se stal Petr Nečas (Sůsa a Soukup 2021). Bezprostředně po vyhlášení výsledků voleb odstoupil ze své funkce předseda ČSSD Jiří Paroubek, který tuto roli vykonával od roku 2006 (Encyklopedie ČSSD 2013). Řízení strany poté převzal Bohuslav Sobotka, zatímco Paroubkův vztah k ČSSD se podobně jako v případě dalšího bývalého předsedy strany Miloše Zemana začal ochlazovat. Paroubek založil vlastní stranu Národní socialisté – Levice 21. století, za níž později zkoušel kandidovat do Evropského parlamentu (Sůsa a Soukup 2021).

ČSSD tedy byla už druhé volební období řadě v opozici, avšak v komunálních, krajských a senátních volbách byla poměrně úspěšná. Na podzim roku 2010 uspěla sociální demokracie v komunálních volbách a poprvé ve své historii se stala nejsilnější komunální stranou. Úspěch navíc přišel i ve volbách do Senátu, kde ČSSD disponovala absolutní většinou (Encyklopedie ČSSD 2013). V březnu 2011 byl na stranickém sjezdu zvolen novým předsedou Bohuslav Sobotka, který předchozích šest let vykonával pozici místopředsedy (Sůsa a Soukup 2021). V roce 2012 se konaly krajské a senátní volby, v nichž ČSSD znovu uspěla. Další posílení senátorského klubu znamenalo, že ČSSD společně s dalšími ideově spřízněnými senátory dosáhla v Horní komoře na ústavní většinu. Sociální demokracii se podařilo zachovat dominantní postavení i na úrovni krajů. V devíti případech to ale bylo za cenu uzavření tzv. oranžovo-rudých koalic s KSČM (Encyklopedie ČSSD 2013).

3.8 ČSSD v období 2013-2016

3.8.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2013

Program ČSSD z roku 2013 je rozsahem kratší než ty předchozí. Dokument také více než s uceleným textem pracuje s konkrétními body. To má za následek to, že řada pasáží nabízí pouze jednoduše formulované návrhy bez složitějšího odůvodňování a podrobných popisů jako tomu bylo u předchozích dvou programů. Jednoznačně patrné z programu je, že sociální demokracie byla v předchozích letech v opozici. ČSSD „*na sebe bere úkol stmelit společnost rozdělenou sedmiletým neúspěšným vládnutím pravice*“ (ČSSD 2013; s. 3). Strana dále dodává, že „*světová ekonomická krize byla u nás v uplynulých letech umocněna chaotickým vládnutím ODS a TOP 09, které postrádalo jakoukoliv rozumnou hospodářskou politiku, prohlubovalo zadlužení, zvyšovalo nezaměstnanost a přibližovalo občany k hranici chudoby*“ (ČSSD 2013; s. 3).

V programu nalezneme prvky klasického konzervatismu. Důraz na tradice a tradiční hodnoty je patrný už v úvodu dokumentu, kde se píše: „*abychom dostáli naši historii, tradicím, kulturním kořenům a mohli být považováni za nedílnou součást rodiny civilizovaných evropských národů, musíme oprášit stále platné hodnoty spravedlnosti, svobody a solidarity*“ (ČSSD 2013; s. 3). Identifikovat můžeme také důraz na řád a pořádek, který je viditelný ve vůli strany posílit „*počet policistů zejména v místech s vysokou kriminalitou a sociálním napětím*“. Z klasického konzervatismu program obsahuje ještě ochranu přírody v souladu s konzervatismem. To se projevuje třeba v této pasáži: „*budeme chránit volnou krajinu, kterou chápeme jako hodnotu samu o sobě a se kterou musí být zacházeno s maximální šetrností*“ (ČSSD 2013; s. 24). Na jediném místě se v dokumentu objevuje konzervativní přístup ke změnám a reformám. Konkrétně se jedná o odmítání změn, které lze identifikovat v odhodlání strany zabránit „*rušení poštovních služeb*“ (ČSSD 2013; s. 20). V rámci tohoto programu ČSSD neklade takový důraz na rovnost. V rozporu s konzervatismem by tak mohla být snad jen snaha prosadit „*návrh ústavního zákona o obecném referendu vyvolatelném lidovou iniciativou zdola, který umožní občanům vynutit si konání referenda o zásadních otázkách fungování státu*“ (ČSSD 2013; s. 29).

Sociální konzervatismus se tentokrát v programu objevuje pouze ve formě finanční podpory rodin. ČSSD chce například prosadit „*porodné i na druhé a třetí dítě*“ nebo „*podporu zaměstnavatelů, kteří vytvoří pracovní místa pro matky a otce po rodičovské dovolené, a podporu služeb, které umožní lepší skloubení péče o dítě s pracovní aktivitou*“ (ČSSD 2013; s.

11). Strana také podpoří „výstavbu startovacích bytů pro mladé rodiny“ (ČSSD 2013; s. 11). V rámci úrogramu nelze identifikovat mezigenerační solidaritu ani důraz na roli náboženství ve společnosti. U druhého jmenovaného je tomu spíše naopak. ČSSD bude „usilovat o výrazné snížení finančních plateb státu v rámci církevních restitucí tak, aby náhrada byla přiměřená a skutečně spravedlivá“ a nepřipustí „vydávání majetku, který církve v únoru 1948 již nevladnily“ (ČSSD 2013; s. 30).

Program obsahuje také prvky liberálního konzervatismu. Sociální demokracie se tentokrát příliš nevěnuje tržnímu hospodářství. Velký prostor je naopak věnován daňové problematice. ČSSD bude „usilovat o zlevnění léků snížením daně z přidané hodnoty na léky nebo jejich osvobozením od této daně“ (ČSSD 2013; s. 8). V dokumentu se také píše: „s cílem posílit domácí poptávku snížíme celkové daně chudším“ (ČSSD 2013; s. 15). V jiných oblastech chce ale strana daně naopak zvyšovat. ČSSD píše: „daň z příjmu právnických osob zvýšíme o 1 až 2 procentní body a bude zavedena druhá sazba ve výši 25–30 % pro velké firmy v energetickém, telekomunikačním a finančním sektoru“ (ČSSD 2013; s. 17). Strana zároveň i nadále prosazuje progresivní zdanění. V programu je psáno: „daň z příjmu fyzických osob nastavíme jako progresivní se dvěma sazbami ve výši 15 % a 27,5 % ze stávající superhrubé mzdy, což odpovídá 20 % do 100 000 Kč a 30 % nad 100 000 Kč z hrubé mzdy“ (ČSSD 2013; s. 17). Z prvků konzervatismu můžeme v dokumentu vidět také kritiku byrokracie. Strana chce v oblasti školství omezit „přebujelou administrativu, aby měli pedagogové čas na učení a přípravu“ (ČSSD 2013; s. 10). Nechybí ani podpora podnikatelů. ČSSD píše, že „je nutno podporovat rozvoj malého a středního podnikání, které stále představuje nevyužitou rezervu růstu a zaměstnanosti, zejména v malém průmyslu, tyto subjekty získají více příležitostí z veřejných zakázek a budou mít podporu v rozvíjení nových technologií. Prostředkem bude rozvoj Českomoravské záruční a rozvojové banky, která se jako 100% státem vlastněná instituce stane silnou univerzální komerční bankou a bude financovat především malé a střední podnikání a rozvoj infrastruktury“ (ČSSD 2013; s. 15).

Nijak zvlášť výrazně nejsou ani v tomto programu ČSSD prvky spadající pod národní konzervatismus. Důraz na národní a kulturní identitu lze spatřit v konstatování, že „sport je důležitým prvkem národní identity a národní prezentace v zahraničí“ (ČSSD 2013; s. 10). Na jednom místě pak můžeme identifikovat protekcionismus, když ČSSD píše, že podpoří „kvalitní domácí zemědělské a potravinářské produkty proti dovozům nekvalitních potravin ze zahraničí“ (ČSSD 2013; s. 16). V dalších otázkách se strana s národním konzervatismem opět neshoduje. Chce například podpořit „export do zemí EU, a to pozitivním přístupem k prohlubování

evropské integrace“ (ČSSD 2013; s. 15). ČSSD chce také připravit „*ČR ke vstupu do eurozóny*“ (ČSSD 2013; s. 33).

Program ČSSD z roku 2013 tedy obsahuje i vzhledem ke své délce výrazně menší počet prvků konzervatismu než ty předchozí. Na druhou stranu je ale třeba konstatovat, že konkrétní podoba těchto prvků se výrazněji nemění. V programu lze stále identifikovat prvky klasického konzervatismu jako je důraz na tradice a řád a pořádek nebo ochranu přírody v souladu s konzervatismem. Oproti předchozím programům ubylo konzervativního přístupu ke změnám a reformám, což může být způsobeno i velmi dlouhým obdobím, které strana strávila v opozici. Výraznou stopu má v programu stále finanční podpora rodin. Oproti předchozím dokumentům se naopak ČSSD nevyjadřuje pozitivně o roli náboženství. Zásadní změny nejsou viditelné ani v otázkách souvisejících s liberálním konzervatismem. V některých oblastech klade strana velký důraz na roli státu, avšak stávající systém či kapitalismus nikterak nekritizuje. V daňové problematice se v některých případech přiklání ke snižování daní, zatímco v jiných naopak ke zvyšování. I nadále pak usiluje o odbourávání byrokracie či podporu podnikatelů. Stabilní zůstává i vztah strany k Evropské unii. Prvky národního konzervatismu se obecně objevují minimálně. V souvislosti se sportem strana píše o národní identitě. Na jednom místě pak můžeme identifikovat protekcionismus. Celkem se v programu objevuje 23 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 6,53 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 8)

3.8.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2013-2016

V roce 2013 v české politice propukla další aféra, jejímž výsledkem byla demise Nečasovy vlády v červnu tohoto roku (Sůsa a Soukup 2021). V té době už byl prezidentem republiky v první přímé volbě zvolený bývalý předseda ČSSD Miloš Zeman. V rámci těchto voleb ale kandidoval rovněž zástupce ČSSD navržený senátory, jímž byl Jiří Dienstbier. Ten skončil v prvním kole volby na čtvrtém místě se ziskem 16,12 % hlasů (ČSÚ 2017). Právě nový prezident Zeman v reakci na demisi vlády pověřil sestavením nové vlády Jiřího Rusnoka, jehož vláda ale nezískala důvěru Poslanecké sněmovny. Ta následně podala návrh na vlastní rozpuštění, který prezident přijal a na konci října 2013 už se konaly předčasné volby. Ty byly úspěchem pro ČSSD, která v nich zvítězila se ziskem 20,45 % hlasů. Triumf sociální demokracie ovšem částečně kazil fakt, že oproti volbám z roku 2010 se jednalo o další propad v počtu hlasů (Sůsa a Soukup 2021).

Stranu navíc v následujících dnech čekalo velmi turbulentní období. Hned v den vyhlášení výsledků voleb se totiž na zámku v Lánech sešel prezident Zeman se statuárním místopředsedou ČSSD Michalem Haškem, místopředsedy Zdeňkem Škromachem a Milan Chovancem a několika dalšími straníky. Následující den toto křídlo v rámci předsednictva ČSSD odstavilo předsedu Bohuslava Sobotku z jednání o budoucí vládě a zároveň ho vyzvalo k rezignaci na post předsedy strany. Sobotka uvedené události označil jako puč. Detaily se poté navíc dostaly do médií a pučisté nakonec Sobotku podpořili. Ten ale požadoval, aby vyvodili zodpovědnost a odešli z předsednictva strany, což čtyři z nich opravdu udělali. Bohuslav Sobotka nepřijal pouze rezignaci Milana Chovance. Po jednáních poté vznikla vláda ČSSD, hnutí ANO a KDU-ČSL. Vláda disponovala většinou 111 mandátů (Sůsa a Soukup 2021).

O rok později se konaly volby do Evropského parlamentu, v nichž ČSSD oproti těm předchozím oslabila. Získala 14,17 % hlasů, což se rovnalo čtyřem mandátům. Během Sobotkovy vlády ale ČSSD klesaly volební preference, na což měl vliv i zvláštní vztah premiéra s ministrem financí, jímž byl předseda hnutí ANO Andrej Babiš. Kolem jeho osoby se během tohoto volebního období objevila řada skandálů. I přesto však Sobotka zůstal předsedou vlády až do roku 2017 (Sůsa a Soukup 2021).

3.9 ČSSD v období 2017-2020

3.9.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2017

Program ČSSD z roku 2017 se svou strukturou od většiny programů ČSSD neliší. V úvodu opět najdeme slova volebního lídra, kterým byl tentokrát Lubomír Zaorálek. Mění se pouze to, že program byl psán po období, v němž byla ČSSD vládní stranou. Místo kritiky pravicových stran tak úvod obsahuje spíše výčet toho, co se sociální demokracii povedlo. Zaorálek konstatuje, že ve vládě strana prosadila velkou část svého programu. Patří sem „*zrušení poplatků ve zdravotnictví a snížení DPH na léky, zrušení tzv. druhého pilíře, návrat pevného věku pro odchod do důchodu, obnovení investiční politiky státu a snížení nezaměstnanosti na nejnižší úroveň v EU*“ (ČSSD 2017; s. 2). Na závěr svého úvodu ale přece jen Lubomír Zaorálek přichází s určitým vymezením se vůči některým oponentům, když píše: „*bud' zůstaneme stát na místě, budeme se tvářit, že dnešní nerovnosti jsou vlastně v pořádku a že nám ani moc nevadí, když nám ujede vlak, a zůstaneme na okraji technologicky i civilizačně, pomohou si pak jen ti, kteří už dnes patří k ekonomické elitě a dávno je netrápí běžné starosti občanů a zaměstnanců, anebo posuneme celou zemi vpřed*“ (ČSSD 2017; s. 2).

V programu najdeme na poměry ČSSD už poměrně tradiční skladbu prvků klasického konzervatismu. Důraz na tradiční instituci, jíž je v tomto případě rodina, je patrný v tvrzení, že *„sociální politika ČSSD vychází z toho, že nám musí zbýt také čas na rodinu a její budování, to ona je naším nejpřirozenějším přístavem bezpečí“* (ČSSD 2017; s. 3). Strana chce také podpořit *„tradiční formy zemědělství“* (ČSSD 2017; s. 34). Důraz na řád a pořádek tentokrát nelze vidět v části zabývající se bezpečností, ale poněkud paradoxně v části zabývající se daňovou problematikou. ČSSD totiž píše, že *„také v této oblasti musí zavládnout řád a spravedlnost“* (ČSSD 2017; s. 3). Jako poslední z kódů klasického konzervatismu se v programu objevuje ochrana přírody v souladu s konzervatismem. Strana totiž za svoji prioritu označuje takový rozvoj, *„který přináší prospěch hospodářství i životní situaci lidí, ale neničí tím zbytečně naši krajinu, půdu a vzduch“* (ČSSD 2017; s. 33). Podobné postoje zastávají i mnozí konzervativci, kteří usilují o ochranu přírody, avšak zároveň nechtějí připustit, aby se zastavil ekonomický rozvoj a klesala životní úroveň obyvatelstva. Co se týče pasáží, které jsou s konzervatismem v rozporu, tak se opět jedná zejména o důraz na boj proti nerovnostem. Ten je v rámci tohoto programu spjat zejména s daňovou problematikou, a proto se mu budeme věnovat až později. Zde postačí zmínit bod ze závěru programu, kde ČSSD jasně deklaruje, že je třeba *„zastavit rostoucí nerovnosti“* (ČSSD 2017; s. 35).

Velký prostor tentokrát v programu nemá konzervativní přístup ke změnám a reformám. To je do značné míry poněkud paradoxně způsobeno tím, že předchozí volební období strávila ČSSD ve vládě. Pokud si připomeneme některé předchozí programy, tak v nich ČSSD často odmítala změny, na nichž pracovaly pravicově orientované koalice a varovala před nevyzkoušenými experimenty. V momentě, kdy se ČSSD vrátila do vlády, tak většinu těchto věcí zastavila (některé jsou popsány v prvním odstavci této podkapitoly) a v rámci tohoto programu tak již nemá potřebu se o nich podrobněji zmiňovat. V programu tak tentokrát najdeme pouze jednu pasáž, kterou můžeme zakódovat jako opatrný přístup k reformám. V dokumentu se píše: *„český vzdělávací systém prošel v posledních letech mnoha změnami, chceme české školství stabilizovat a vytvořit podmínky pro kvalitní a dostupné vzdělávání“* (ČSSD 2017; s. 22). V dalších oblastech strana ale naopak změny prosazuje, což je patrné v závěru programu, kde píše: *„chceme se pustit do změn, které budou znamenat důstojné mzdy a kvalitní veřejné služby pro všechny, chceme, aby se s námi měnila i Evropa, se kterou je naše budoucnost spojena“* (ČSSD 2017; s. 35).

Třetí kategorie kódovacího schématu nazvaná „sociální konzervatismus“ se v rámci tohoto programu objevuje pouze ve formě finanční podpory rodin. Ta se v programu vyskytuje velmi

často. ČSSD píše, že „celková finanční a další podpora rodin s dětmi musí být taková, aby narození dětí nevedlo k výraznému poklesu životní úrovně členů rodiny“ (ČSSD 2017; s. 16). Strana chce také zavést „novomanželské půjčky, které bude poskytovat do výše 300 tisíc korun Českomoravská záruční a rozvojová banka za úroky výrazně nižší než tržní“ (ČSSD 2017; s. 16). Finanční podpora rodin je ale patrná i u problematiky vzdělávání. Sociální demokracie slibuje prosadit, „aby veřejné základní školství bylo pro rodiče a děti opravdu bezplatné, včetně volnočasových aktivit“ a zároveň prodloužit „provozní dobu mateřských škol a školních družin tak, aby více pomohly pracujícím rodičům“ (ČSSD 2017; s. 22). V programu naopak nenajdeme pasáže, které bychom mohli označit jako důraz na mezigenerační solidaritu. Strana se nevěnuje ani náboženství či otázkám souvisejícím s postavením stejnopohlavních párů nebo právem na potrat.

O něco složitější je opět vztah ČSSD a liberálního konzervatismu. Celkově se dá hovořit o tom, že v rámci tohoto programu se v ekonomických otázkách ČSSD posouvá spíše směrem doleva. To je patrné třeba už v konstatování, že potřebujeme „sociálně-tržní ekonomiku, v níž se stát neschovává před svou zodpovědností za rovné šance, hospodářský program, rozumná pravidla a spravedlivé přerozdělování“ (ČSSD 2017; s. 3). Patrný je také kritický přístup k „oligarchům“ a k nejbohatším vrstvám společnosti obecně (v některých případech by tuto kritiku šlo vnímat i jako kritiku elit). V programu se píše: „neviditelná ruka trhu se nám léta snažila vnutit model, v němž úzká vrstva oligarchů vlastní víc než všichni ostatní dohromady, a často dokonce víc než stát“ (ČSSD 2017; s. 3). Tento přístup se částečně přelévá i do daňové problematiky. V dokumentu je psáno: „u základních potravin – pečiva, mléka, mléčných výrobků, masa, ryb a čerstvého ovoce a zeleniny – snížíme DPH na druhou sníženou sazbu, tedy na 10 %“ (ČSSD 2017; s. 13). Tento bod můžeme jednoznačně vnímat jako liberálně konzervativní, avšak v řadě dalších případů už chce ČSSD daně zvyšovat. Strana chce například zavést „daň z prodeje podílů firem či akcií na stejné úrovni, jako jsou daně dividendy“ (ČSSD 2017; s. 14). Velký prostor věnuje ale také progresivnímu zdanění. ČSSD plánuje zavést „spravedlivé progresivní zdanění velkých firem s vysokými zisky“ (ČSSD 2017; s. 14). Podobných příkladů bychom našli v programu celou řadu. Výstižnější proto možná bude podívat se na to, jak se strana k této problematice staví v úvodu kapitoly věnující se těmto otázkám. Píše se zde: „velké majetky u nás generují velké zisky, ty si ale užívají jen jednotlivci ve svém soukromí, daně z kapitálu jsou v naší zemi jedny z nejnižších v Evropě a daně z prodeje podílů akciových firem či z korunových dluhopisů, ve vyspělých zemích naprosto běžné, se u nás neplatí vůbec, majetkové daně, které v ostatních zemích představují významný zdroj příjmu veřejných rozpočtů, jsou u nás nastaveny

na směšně nízkých úrovních i u miliardových majetků, stovky miliard ročně od nás utíkají do zahraničí prostřednictvím nadnárodních korporací, to se musí změnit“ (ČSSD 2017; s. 13).

Konzistentní zůstává strana v podpoře podnikatelů. Chce například pomoci *„našim podnikům k vyšším výkonům, lepším zakázkám a větší prestiži“ (ČSSD 2017; s. 3).* ČSSD chce také založit *„Českou investiční banku, která bude v souladu s celkovou strategií hospodářské politiky poskytovat zvýhodněné úvěry především českým malým a středním podnikům a investorům“* a zvýšit *„podporu exportu z českých podniků“ (ČSSD 2017; s. 10).* Z prvků liberálního konzervatismu pak můžeme identifikovat ještě kritický přístup k byrokracii. Podle ČSSD *„digitalizace umožní také snížení byrokratické zátěže pro lékaře, sestry a další zdravotnický personál“ (ČSSD 2017; s. 20).*

Prvky národního konzervatismu nemají ani v tomto programu příliš významné postavení. Důraz na národní a kulturní identitu je patrný pouze v programové pasáži věnující se kultuře, kde strana konstatuje, že *„bez kultury místní není kultura národní“ (ČSSD 2017; s. 25).* V programu z roku 2013 se sociální demokraté vůbec nevěnovali migraci. To se ale vzhledem k faktu, že tento program už vznikl po migrační krizi, mění. ČSSD nedovolí *„snížovat cenu práce v ČR neregulovanou pracovní migrací ze zemí mimo Evropskou unii“ (ČSSD 2017; s. 11).* Strana chce také *„podporovat vytváření systému preventivních opatření k zastavení nelegální migrace“* a odmítá *„takové modely, jejichž ústředním a trvalým principem jsou povinné přerozdělovací kvóty“ (ČSSD 2017; s. 29).* V jednom případě pak lze identifikovat také protekcionismus. Sociální demokracie chce zvýšit *„ochranu kvalitní domácí zemědělské a potravinářské produkce – zejména organických potravin a biopotravin – proti dovozům nekvalitních potravin ze zahraničí“ (ČSSD 2017; s. 34).* „Nacionalismus místo internacionalismu“ v programu nenajdeme. Postoje strany k Evropské unii zůstávají konzistentní. V programu se píše: *„chceme Evropu aktivně utvářet a měnit, a proto chceme být v jejím jádru“ (ČSSD 2017; s. 28).* Internacionalismus je ale v dokumentu znát i na pasážích, které kritizují globální nerovnosti. Podle ČSSD *„stabilita a udržitelné podmínky nejsou možné, pokud se nebudou řešit trvalé a stále rostoucí globální nerovnosti“ (ČSSD 2017; s. 28).*

V programu ČSSD z roku 2017 tedy můžeme nalézt posun spíše směrem od konzervatismu než směrem ke konzervatismu. Je to dáno zejména tím, že ČSSD věnuje o něco větší důraz nerovnostem, kterými se zabývá u řady rozličných témat. Následkem je pak třeba to, že se v programu objevuje částečná kritika elit a o něco více patrný než v předchozích programech, je rovněž internacionalismus. Na druhé straně ale můžeme konstatovat, že skladba prvků konzervatismu se výrazněji nemění. Z klasického konzervatismu opět nechybí důraz na tradice,

tradiční hodnoty a instituce, důraz na řád a pořádek a ochrana přírody v souladu s konzervatismem. Oproti předchozím programům pravděpodobně vlivem politické situace ubylo prvků konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Velmi důležitou roli má ale v programu i nadále finanční podpora rodin. U kategorie liberálního konzervatismu je částečně patrný již zmíněný posun směrem doleva, který se projevuje například kritičtějším přístupem k „volné ruce trhu“ či vyšším počtem návrhů podporujících růst či vznik nových daní. Přesto ale můžeme identifikovat i pasáže, které volají po snižování daní. Nechybí ani podpora podnikatelů a kritika byrokracie. Národní konzervatismus se velmi lehce projevuje v důrazu na národní a kulturní identitu či protekcionismus. Oproti předchozímu programu naopak vzhledem k migrační krizi přibylo prvků, v nichž se ČSSD staví k imigraci rezervovaně. V dokumentu se celkem objevuje 34 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 7,41 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 9).

3.9.2 Vývoj ČSSD mezi lety 2017-2020

V červnu 2017 se Bohuslav Sobotka rozhodl vzdát se funkce předsedy ČSSD a znovu nekandidovat na post předsedy vlády. Volebním lídrem pro volby do Poslanecké sněmovny se stal Lubomír Zaorálek. Ani tato změna ale klesající preference strany nezastavila a ČSSD ve volbách obdržela pouze 7,27 % hlasů (Sociální demokracie 2024). To se výrazně podepsalo i na počtu mandátů, jelikož strana jich ztratila hned 35 a v nově ustavené Poslanecké sněmovně jich držela pouze 15. Následovaly bouřlivé diskuze uvnitř strany, zda je pro ČSSD správnou volbou pokračovat ve vládě s hnutím ANO v roli menšího koaličního partnera nebo zda by bylo lepší zůstat v opozici. Dle mínění mnoha sociálních demokratů totiž hnutí ANO ČSSD odsávalo voliče. Výsledkem diskuzí nakonec bylo zapojení ČSSD do vlády s hnutím ANO. Koalice však nedisponovala potřebnou většinou, a proto se musela opírat rovněž o podporu KSČM. ČSSD v nové vládě obsadila 5 ministerských křesel (Sůsa a Soukup 2021). V tu dobu už stál v čele strany nový předseda, jímž se stal Jan Hamáček. Ten ve vládě zastával post ministra vnitra (Sociální demokracie 2024). Pokles preferencí strany ale i nadále pokračoval a ČSSD ztrácela své pozice na úrovni krajů i v Senátu, kde v roce 2018 přišla o pozici předsedy, kterou od roku 2008 zastával Milan Štěch (Sůsa a Soukup 2021). Klesající preference se potvrdily i ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2019, v nichž ČSSD obdržela pouze 3,95 % hlasů a poprvé tak neměla v této instituci žádného zástupce (ČSÚ 2019).

3.10 ČSSD v roce 2021

3.10.1 Analýza předvolebního programu ČSSD z roku 2021

Program ČSSD z roku 2021 je do značné míry ovlivněn probíhající pandemií Covidu-19. Sociální demokracie píše, že *„letošní volby rozhodnou o tom, kdo zaplatí náklady za pandemií“* a *„je nepřípustné, aby se stát snažil zhojit rány za peníze dolních deseti milionů Čechů“*. Strana také kritizuje ODS, ANO a SPD. Celkově je možné konstatovat, že ačkoliv byla součástí vlády, tak je oproti předchozímu programu výrazně kritičtější. ČSSD také v zásadě definuje na jaké voličské skupiny cílí, když píše, že *„stejně jako během pandemie, i po ní bude stát sociální demokracie na straně pracujících většiny – těch s nízkými a průměrnými příjmy, rodin s dětmi, samoživitelů a důchodců, mottem sociální demokracie pro tyto volby je „spravedlivá země“, a aby chudí platili život na vysoké noze bohatým spravedlivé není“* (Programy do voleb 2021a).

V programu můžeme vidět některé prvky klasického konzervatismu. Podobně jako v dokumentu z roku 2017, tak i zde ČSSD slibuje, že podpoří *„tradiční formy zemědělství“* (Programy do voleb 2021a). Žádný další prvek důrazu na tradice, tradiční hodnoty a instituce už ale v programu nenalezneme. Objevuje se naopak důraz na řád a pořádek. Ten je patrný v konstatování, že *„cizinci nesmí zneužívat možnost žít v ČR“* a ČSSD upraví *„zákony tak, aby bylo možné rychle zakročit proti cizincům páchajícími u nás trestnou činností“* (Programy do voleb 2021a). Nejvíce prvků konzervatismu z první kategorie kódovacího schématu můžeme zařadit pod ochranu přírody v souladu s konzervatismem. Sociální demokraté se zasadí *„o další obnovu českých lesů a jejich ekosystémů, obnova lesů zničených kůrovcovou kalamitou nesmí proběhnout formou rychlé výsadby monokultur tak, jako tomu bylo v minulosti, pro zvýšení odolnosti a pestrosti lesů se budou vysazovat různé typy převážně původních dřevin“* a uvolní *„také tlak na umělé zalesňování, aby se lesy mohly obnovit vlastní silou a být tak odolnější“* (Programy do voleb 2021a). V tomto případě můžeme vidět, že ČSSD dbá na obnovu místních lesů a zároveň si uvědomuje, že tak náročný proces není možné uspěchat. Podobných příkladů je v textu více, avšak na rozdíl od přechodících programů zde nalezneme rovněž bod, který je v tomto tématu s konzervatismem spíše v rozporu. V programu se píše: *„ochrana přírody nemůže být jen lokální, bez společné globální akce se neubráníme devastujícím změnám klimatu, jasně podporujeme mezinárodní dohody o zamezování globálních změn klimatu a podporujeme zavedení globálních uhlíkových hranic“* (Programy do voleb 2021a). S některými konzervativci by se ČSSD pravděpodobně neshodla ani v otázkách přímé demokracie. Strana totiž v programu píše, že posílí *„prvky přímé demokracie“*. Nechybí potom ani důraz na boj

proti nerovnostem, když ČSSD konstatuje, že *„kvalitní vzdělávací systém a vzdělaná společnost jsou nejlepší cestou, jak omezit společenské nerovnosti a zajistit České republice v 21. století prosperitu“* (Programy do voleb 2021a). Jako útok proti soukromému vlastnictví by pak někteří mohli vnímat požadavek ČSSD zestátnit *„vodárenské podniky včetně vodovodů a kanalizací, tak aby voda jako strategická surovina byla opět pod veřejnou kontrolou České republiky a docházelo k její modernizaci“* (Programy do voleb 2021a).

O něco častěji, než v předchozím programu můžeme vidět konzervativní přístup ke změnám a reformám. Tentokrát se ale nejedná o opatrný přístup k reformám, nýbrž o odmítání změn. ČSSD například píše: *„stejně jako v době asociálních pravicových vlád budeme i teď bránit všem snahám o zpoplatňování zdravotnictví či školství, navyšování věku odchodu do důchodu a zpomalování růstu penzí“*. Sociální demokracie slibuje zachovat *„stávající průběžný systém financování starobních důchodů, tedy vyplácení důchodů z odvodů ekonomicky aktivních“* a bude trvat na *„odmítnutí jakýchkoli pokusů o zavedení školného“* (Programy do voleb 2021a). V dalších oblastech ale strana naopak prosazuje poměrně výrazné změny, což je patrné zejména u některých ekonomických otázek, jimž se budeme věnovat později. Mimo to chce sociální demokracie zásadně změnit třeba *„systém doplatků na léky“* (Programy do voleb 2021a).

V podstatě nic se nemění u kategorie sociálního konzervatismu, která se stejně jako u předchozích několika programů projevuje pouze ve formě finanční podpory rodin. ČSSD chce zavést *„novomanželské bezúročné půjčky až 1 milion Kč pro mladé rodiny, za každé narozené dítě se pracujícím rodičům odepíše dluh ve výši 100 tis. Kč“*. Dále plánuje zajistit *„provoz družin pro všechny děti do 10 let při každé základní škole, každodenně budou otevřené od 7 do 18 hodin, aby skutečně ulehčovaly sladování práce a rodiny“*. Kromě toho také nechce dopustit *„aby rodiče velkou část své mzdy během letních měsíců utratili za volný čas svých dětí, které nemohou jinak zabezpečit“*. Po vzoru Německa a Polska pak zavede *„přídavek na každé dítě ve výši 3 tisíc Kč měsíčně pro ty rodiny, ve kterých alespoň jeden rodič pracuje“* (Programy do voleb 2021a). Podobných příkladů bychom v programu našli ještě více. Sociální demokracie se naopak nevěnuje mezigenerační solidaritě ani náboženství. O něco větší prostor ale věnuje hodnotovým otázkám, v nichž se s postoji sociálního konzervatismu příliš neshoduje. Strana chce totiž *„směřovat k uzákonění práva na eutanázii u nevléčitelně nemocných osob“* a zavést *„manželství pro stejnopohlavní páry, které za současných podmínek nemohou naplnit své vztahy, zakotvit v životě, dopřát sobě i svým dětem, které již dnes vychovávají, jistotu a stabilitu“* (Programy do voleb 2021a).

Program obsahuje i prvky liberálního konzervatismu. ČSSD se tentokrát v podstatě nezabývá trhem a tržním hospodářstvím. V některých případech nalezneme pasáže, v nichž ČSSD slibuje snižování či nezvyšování daní. Nadále slibuje třeba snížení *„DPH u základních potravin (pečivo, zelenina, ovoce, maso, ryby atd.) na nejnížší sazbu“*. Oproti přechozím programům ale přibýlo návrhů na různé regulace. ČSSD píše, že *„regulace agenturního zaměstnávání je nezbytná pro narovnáni pracovních podmínek zaměstnanců“*. Dále chce také zákonem omezit *„on-line kontrolu zaměstnanců na pracovišti“* a *„regulovat služby typu Airbnb, tedy ty, které slouží k jiným účelům, než je dlouhodobé bydlení“*. Mimo to navíc zůstávají i návrhy na navyšování daní či zavádění nových daní. ČSSD například plánuje zavést *„bankovní daň z aktiv s progresivními sazbami“* (Programy do voleb 2021a). V dokumentu můžeme identifikovat i prvek kritiky byrokracie, když strana píše, že zpřehlední a zjednoduší *„zákon o veřejných zakázkách s cílem ušetřit státu maximum finančních prostředků ale také odlehčit veřejné sféře od extrémního administrativního zatížení“*. O zeštíhlování státního aparátu ale v rámci tohoto programu mluvit nemůžeme, jelikož sociální demokraté píší, že *„život během pandemie nám ukázal, že potřebujeme silný a efektivní stát“* (Programy do voleb 2021a). Velký prostor má v programu opět podpora podnikatelů. Některé pasáže, které takto můžeme označit zůstaly prakticky doslova stejné jako v programu z roku 2017. O něco více se ale ČSSD věnuje podnikatelům na venkově, když píše, že *„rozvoj venkova předpokládá podporu lokálních forem podnikání“* a slibuje *„podporovat zejména malé a střední zemědělce“* (Programy do voleb 2021a). Je ale nutné dodat, že ne ve všech oblastech stojí ČSSD na straně podnikatelů a firem. V některých případech totiž klade výrazně větší důraz na práva zaměstnanců. To se projevuje třeba tím, že *„cílem sociální demokracie je zavést nejpozději do roku 2030 čtyřdenní pracovní týden“*. Liberálním konzervativcům by se nemuselo líbit ani směřování ČSSD k tomu, že *„u firem nad dva tisíce zaměstnanců, které mají pro ČR ale i jednotlivé kraje strategický význam, nebude možné zástupce zaměstnanců v dozorčí radě firmy přehlasovat“* (Programy do voleb 2021a). Posledním prvkem liberálního konzervatismu, který se v programu objevuje, je kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek. Sociální demokracie chce totiž *„systém sociálních dávek“* zreformovat (Programy do voleb 2021a).

V programu se tentokrát neobjevuje žádná pasáž, kterou bychom mohli označit jako důraz na národní a kulturní identitu. ČSSD se naopak stejně jako v předchozím programu věnuje tématu migrace a slibuje *„systematicky podporovat preventivní opatření k omezení nelegální migrace do EU a eliminaci s tím spojené trestné činnosti“*. Odmítá také *„unijní řešení na principu povinných přerozdělovacích kvót“* (Programy do voleb 2021a). Konzistentní zůstává postoj

strany k Evropské unii. ČSSD píše: „*chceme Evropskou unii aktivně utvářet a konstruktivně i progresivně měnit, proto ale musíme být v jejím jádru*“ (Programy do voleb 2021a). V dokumentu se pak objevuje také jeden prvek protekcionismu, který je úplně identický jako v programu z roku 2017. Sociální demokracie zvýší „*ochranu kvalitní domácí zemědělské a potravinářské produkce – zejména organických potravin a biopotravin – proti dovozům nekvalitních potravin ze zahraničí*“ (Programy do voleb 2021a).

Celkově lze tedy říci, že program ČSSD z roku 2021 rozhodně není konzervativní a od konzervatismu naopak spíše ustupuje, čímž pokračuje v trendu započatém v roce 2017. V programu nenalezneme příliš mnoho prvků klasického konzervatismu, a naopak nalezneme řadu bodů, které jsou s konzervatismem spíše v rozporu. ČSSD zároveň sice odmítá v některých oblastech změny, avšak v řadě dalších naopak po výrazných změnách volá. Sociální konzervatismus se v programu objevuje ve formě finanční podpory rodin, což se oproti drtivé většině programů strany nemění. Novinkou je naopak prosazování eutanazie či sňatků stejnopohlavních párů, což je se sociálním konzervatismem v rozporu. V programu ubylo i prvků liberálního konzervatismu. Strana sice v některých případech stále usiluje o snižování či nezvyšování daní, avšak navrhuje celou řadu regulací a v mnoha oblastech chce daně naopak zvyšovat. Tradičně v programu nalezneme několik zmínek o nežádoucím množství administrativy. Nechybí ani podpora podnikatelů, avšak v některých oblastech se strana od striktní podpory podnikatelů posunula k mnohem většímu důrazu na podporu zaměstnanců, což se v praxi projevuje návrhy, které by některé větší podnikatele mohly omezovat. Národní konzervatismus v dokumentu nemá výraznou roli. Vůbec se neobjevuje důraz na národní a kulturní identitu. Strana ale stejně jako v roce 2017 zastává spíše odmítavý postoj k imigraci a v jednom případě lze identifikovat i protekcionismus. Naopak rozhodně nemůžeme hovořit o nacionalismu, protože ČSSD volá po těsnější integraci do Evropské unie, když usiluje o to, aby Česká republika byla součástí jejího jádra. Celkem se v programu objevuje 38 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 4,8 % z textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 10).

3.10.2 Vývoj ČSSD v roce 2021

Propad strany pokračoval i nadále. Vše vyvrcholilo ve volbách na podzim roku 2021, kdy se strana poprvé nedostala do Poslanecké sněmovny, jelikož skončila pod pětiprocentní hranicí. Výsledkem byl konec Jana Hamáčka v čele strany, kde ho v prosinci roku 2021 nahradil Michal Šmarda, pod jehož vedením začala konsolidace strany (Sociální demokracie 2024).

3.11 ČSSD – shrnutí

ČSSD je strana, která zcela jednoznačně vychází ze svého sociálně demokratického základu, což je ostatně v podstatě ve všech programech jednoznačně deklarováno. I přesto lze v programových dokumentech strany prvky konzervatismu identifikovat. Řada z nich se objevuje téměř ve všech z nich, ale i tak lze v analyzovaném období spatřit určité přelomy a změny. Program z roku 1992 je sám o sobě poměrně specifický, jelikož pracuje hlavně s problematikou změny politického i ekonomického systému. V programu z roku 1996 pak nalezneme jen naprosté minimum prvků, které by byly v rozporu s konzervatismem, což se ale od roku 1998 mění. Tento fakt je způsoben tím, že ČSSD se pod vedením Miloše Zemana snažila o vymezení se vůči dlouholeté vládě ODS a v mnoha otázkách začala zaujímat opačné postoje. V dalších programech ale začal vliv konzervatismu v programech strany postupně narůstat, což vyvrcholilo zejména v letech 2006 a 2010, kdy byl v čele strany Jiří Paroubek. Následně začal vliv konzervatismu opět spíše upadat a od roku 2017 byl v některých otázkách znát posun spíše směrem od konzervatismu než naopak. Až do zmíněného roku totiž ČSSD nebyla v úplně zásadním rozporu ani s liberálním konzervatismem, ačkoliv s mnohými jeho kroky nesouhlasila. Od roku 2017 je ale znát určitý posun k většímu počtu návrhů na zvyšování daní, zavádění nových regulací či výraznější preferenci práv zaměstnanců.

Pokud se postupně podíváme na jednotlivé prvky konzervatismu dle struktury kódovacího schématu, můžeme si některé výše popsané trendy potvrdit. Důraz na tradice, tradiční hodnoty a instituce z programů postupem času spíše mizel (s výjimkou roku 1992, kdy tento kód nenalezneme vůbec). Relativně konzistentní zůstal důraz na řád a pořádek, který se minimálně jednou objevil v každém z programů. Poměrně pravidelně se objevovaly také prvky ochrany přírody v souladu s konzervatismem. Důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví byl jednoznačný zejména v roce 1992. V dalších programech už se objevoval pouze nárazově. Totéž platí i o důrazu na stabilní společenské struktury, hierarchii, autoritu a roli elit. Prvky tohoto kódu se objevovaly jen zřídka a dalo by se říci, že spíše nahodile. Minimálně se společenskou hierarchií a rolí elit je totiž ČSSD spíše v rozporu, jelikož dlouhodobě považuje za jednu ze svých hlavních hodnot rovnost (částečnou výjimkou může být program strany z roku 1996, kde ČSSD píše, že nezastává rovnostářské názory).⁴²

V programech ČSSD je mnohdy patrný konzervativní přístup ke změnám a reformám. Nejčastěji se jedná o úplné odmítání změn (zejména těch, které by nějakým způsobem mohly

---

⁴² V tomto případě je ale třeba vycházet z toho, že se ČSSD zřejmě snažila vymezit se vůči KSČM.

ohrožit sociální stát) či opatrný přístup k reformám (často ve formě varování před nevyzkoušenými experimenty). Tento přístup se v programech ČSSD objevoval většinou v závislosti na konkrétním období. Primárně se jednalo o ta období, v nichž strana vnímala, že něco z toho, co dlouhodobě prosazovala, je v ohrožení. To se týkalo zejména těch období, kdy byla u vlády pravice a sociální demokraté se obávali plánovaných či již rozpracovaných reforem. Naopak po některých obdobích, kdy byla u moci sociální demokracie, jsme viděli spíše snahu v rozpracovaných reformách pokračovat a prohlubovat je. Výjimkou je až poslední program z roku 2021, z něhož je částečně patrné, že si ČSSD uvědomovala svoji slabší pozici a slabší pozici levice obecně, na základě čehož se snažila varovat voliče před možnou destrukcí některých základních prvků sociálního státu. O odmítání či kritice „radikálních“ řešení ale nenalezneme nic v žádném z programů strany. Jen zřídka se pak objevovala kritika nadměrné legislativy.

Sociální konzervatismus se v programech objevoval stabilně ve formě finanční podpory rodin. Ve starších programech jsme mohli pravidelně sledovat také prvky mezigenerační solidarity, které však začaly postupem času z dokumentů mizet. Totéž se týká i důrazu na roli náboženství ve společnosti, který byl po poměrně dlouhou dobu součástí programů ČSSD pravidelně. Důležité je také dodat, že sociální demokraté se proti křesťanství či náboženství obecně ve svých programech v podstatě nijak nevyhraňují.⁴³ Hodnotový konzervatismus se v programech neobjevuje a jedná se zřejmě o jedinou oblast, v níž je ČSSD se sociálním konzervatismem v přímém rozporu. V minulosti jednoznačně podporovala registrované partnerství pro stejnopohlavní páry či právo na potrat. V posledním programu pak píše o eutanazii či manželství pro stejnopohlavní páry.

Postoje k ekonomickým otázkám jsme si částečně nastínili již v úvodu tohoto shrnutí. Explicitní podpora tržního hospodářství tak, jak jej vnímá liberální konzervatismus, se v programech příliš často neobjevuje. ČSSD sice v zásadě tržní hospodářství podporuje, avšak trvá rovněž na silném sociálním státu, který jej bude vyvažovat. Důležité je ale dodat, že v žádném případě neodmítá kapitalismus a neusiluje o celkovou změnu systému. V oblasti daní a regulací zastávala ČSSD dlouho spíše liberálnější postoje, odmítala zvyšování daní a regulací navrhovala jen minimum. Postupem času se ale její politika v této oblasti změnila a ČSSD prosazovala snižování daní pouze pro některé (zejména chudší) skupiny občanů. Pro bohatší občany, banky a podobně naopak navrhovala nové a vyšší daně. Pravidelnou součástí programů

---

⁴³ Jedinou výjimkou je občasná kritika restitucí (ČSSD ale málokdy zmiňovala konkrétně církevni).

byly rovněž návrhy na progresivní zdanění. Dokument z roku 2021 pak také přinesl návrhy na celou řadu regulací v různých oblastech včetně podnikání. Právě podpora podnikatelů je něčím, co je jednoznačně patrné ve všech programech ČSSD. Je otázkou, jestli by liberální konzervativci souhlasili se všemi postupy, jimiž chtěla ČSSD napříč roky podnikatele podporovat, avšak je faktem, že z programů byl patrný důraz na svobodu podnikání a podporu zejména středních a malých podnikatelů. Různá omezení pro podnikatele se objevila až ve zmíněném programu z roku 2021. Ve starších programech byla patrná kritika byrokracie a v některých případech byly viditelné i návrhy na zeštíhlování státu. V posledních programech už se ale tento kód tak často nevyskytoval, což je s velkou pravděpodobností do značné míry způsobeno digitalizací, která některé dříve palčivé problémy dokázala částečně vyřešit. Spíše nárazově se v programech objevuje kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek, jejichž reformu strana v některých programech prosazovala. Totéž se týká také důrazu na individuální svobodu a nezávislost. ČSSD sice tyto hodnoty bere do jisté míry za své, avšak téměř vždy je podmiňuje společností jako celkem a v některých starších programech dokonce explicitně odmítá „individualismus pravice“.

Jen velmi slabě se napříč programy objevuje národní konzervatismus. Ve starších programech strany jsme mohli pravidelně sledovat důraz na národní a kulturní identitu, který však postupně ochaboval. V oblasti kultury se strana většinou soustředila spíše na ekonomické otázky související s cestovním ruchem než na ochranu kulturní identity národa. Otázky ohledně imigrace začala ČSSD řešit poměrně brzy a v programu se objevují již poměrně dlouho před migrační krizí. Po samotné migrační krizi ale strana přece jen začala klást na toto téma o něco větší důraz a k imigraci se staví rezervovaně, což lze vnímat jako postoj, který je v souladu s národním konzervatismem. To ale rozhodně neplatí o vztahu k Evropské unii, který se u strany v podstatě nijak nevyvíjí a napříč roky zůstává jednoznačně pozitivní. Něco podobného platí i pro NATO, kterému se ale strana v programech příliš nevěnuje. Výrazný vliv v programu nemá ani protekcionismus, který lze sice identifikovat ve většině programů, avšak většinou se týká pouze jedné či dvou konkrétních oblastí.

Nejvíce konzervativních prvků bylo možné identifikovat v programu z roku 2006, kde se vyskytuje 95 prvků konzervatismu.⁴⁴ Nejméně se jich objevilo v programu z roku 2002, v němž bylo možné identifikovat pouze 18 prvků konzervatismu.⁴⁵ Největší procentuální zastoupení měl konzervatismus v programu z roku 2010, ve kterém jeho prvky tvořily 10,89 %. Nejmenší

---

⁴⁴ Tento fakt je ale do značné míry způsoben délkou programu.

⁴⁵ Taktéž zde hraje výrazný vliv rozsah.

naopak v programu roku 1998, kde prvky konzervatismu tvořily pouze 4,1 % z celkového textu. Průměrně se v programech objevovalo 40,22 prvků konzervatismu. Procentuální průměr činí 6,92.⁴⁶ U obou těchto hodnot je třeba vzít v potaz fakt, že jednotlivé programy se více či méně lišily svou délkou, stylem i strukturou, což může čísla do jisté míry zkreslovat. Žádný z programů ČSSD se ale neodlišoval natolik, aby nemohl být do celkového shrnutí zařazen. Tabulka shrnující průměrnou četnost a procentuální výskyt jednotlivých kódů napříč všemi programy ČSSD se nachází v příloze (Příloha č. 11).

4. Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

Komunistická strana Čech a Moravy (dále jen KSČM) je politickou stranou, která se hlásí k hodnotám a tradicím pokrokového levicového hnutí doma i v zahraničí. Strana usiluje o postavení moderního a aktivního levicového uskupení v současné společnosti. Chce se orientovat na hájení zájmů prostých občanů, kteří svou prací vytvářejí materiální a duchovní hodnoty. Tito občané by měli mít možnost co nejvíce rozhodovat sami o sobě i o společenských záležitostech. KSČM prosazuje myšlenku sociálně spravedlivé společnosti a socialismu jako otevřené, skutečně demokratické společnosti, která se opírá o zásady samosprávy a fungující ekonomiky. Strana chce společnost, která lidem dává svobodu a rovnost šancí. Za potřebnou KSČM považuje seriózní spolupráci s odbory, zájmovými organizacemi, občanskými iniciativami a sdruženími (KSČM 2024).

Ve svých stanovách strana označuje za své programové cíle socialismus, demokratickou společnost svobodných a rovnoprávných občanů, společnost politicky postavenou na maximální občanské samosprávě, společnost prosperující a sociálně spravedlivou, společnost pečující o zachování a zlepšování životního prostředí a společnost zabezpečující lidem důstojnou životní úroveň a prosazující bezpečnost a mír. Program KSČM vychází dle stanov z dialektického a historického materialismu. Program je otevřen dialogu s mezinárodním komunistickým a levicovým hnutím a novým myšlenkám a poznatkům. Strana pracuje na základě kolektivnosti jednání a rozhodování a široké vnitrostranické demokracie (KSČM 2022).

---

⁴⁶ Hodnoty se mohou velmi mírně lišit podle způsobu výpočtu, minimální odchylka v řádu setin je způsobena zaokrouhlováním.

4.1 Vznik a vývoj strany do roku 1992

KSČM vznikla 31. března roku 1990 a stala se právní nástupkyní Komunistické strany Československa (KSČ), jejíž historii se zde věnovat nebudeme. Důvodem je fakt, že se rámcově jedná o všeobecně známé události a také omezený rozsah práce. Pro její kontext jsou navíc důležitější novější události jako je vznik KSČM a její první léta.

Již v prosinci 1989 proběhl mimořádný sjezd KSČ (od roku 1990 KSČS), který rozhodl o vytvoření územní organizace komunistů v Čechách a na Moravě. K tomu definitivně došlo na ustavujícím sjezdu KSČM, který se konal na konci března roku 1990. První řádný sjezd strany se konal v říjnu 1990 v Olomouci. Na tomto sjezdu byl přijat první samostatný program strany. Došlo také k přetvoření KSČS na federaci KSČM a KSS (Komunistická strana Slovenska). KSS se později přeměnila na Stranu demokratickej ľavice a ještě před rozpadem Československa se plně osamostatnila. Federace obou stran zanikla v dubnu roku 1992 (KSČM 2024).

Zajímavostí je, že v případě KSČM neproběhla důsledná transformace, která by bývalou komunistickou státostranu přeměnila na stranu sociálně demokratickou či demokraticky socialistickou. To bylo do značné míry způsobeno tím, že role strany při přechodu k demokratickému režimu byla nejednoznačná, jelikož uvnitř organizace existovala řada vnitřních rozporů a neshod ohledně toho, jak by se strana vlastně měla zachovat. To mělo za následek, že některé skupiny, které zastávaly více reformní postoje a usilovaly o určitou transformaci strany postupně KSČM opouštěly (Mareš 2002, s. 83-89). Prvním předsedou KSČM byl na výše zmíněném ustavujícím sjezdu v březnu 1990 zvolen Jiří Machalík. Na taktéž zmíněném řádném sjezdu v průběhu října téhož roku byl ale nahrazen Jiřím Svobodu, který měl straně dodat reformnější ráz (Mareš 2002, s. 89-90). Další pokus o transformaci strany proběhl během roku 1991. Snahy nakonec vyvrcholily vnitrostranickým referendem o změně názvu strany, jehož výsledky byly vyhlášeny až na mimořádném sjezdu v únoru 1992. Více než tři čtvrtiny hlasujících se vyjádřily pro zachování názvu strany (Mareš 2002, s. 90).

4.2 KSČM mezi lety 1992–1995

4.2.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1992

KSČM do voleb v roce 1992 kandidovala v rámci koalice Levý blok.⁴⁷ Podle toho vypadala i struktura programu, která se liší od programů, jež budeme analyzovat dále. V úvodu programu nalezneme jakési desatero koalice jako celku. Následně je program rozdělen na dvě části. První z nich je programem hnutí Demokratická levice ČSFR, jemuž se zde věnovat nebudeme. Druhou (a podstatně delší) část tvoří program KSČM, jemuž se zde společně s úvodním desaterem budeme věnovat.

Úvodní desatero je psáno spíše v obecnějším duchu. V roce 1992 byla velkým tématem privatizace, což je hned v úvodu patrné. Levý blok píše, že *„privatizace nesmí vést k výprodeji národního majetku.“* Koalice *„proto bude požadovat jen takovou privatizaci, ve které by se rozhodující díl národního jmění stal majetkem těch, kteří v závodech pracují a podílejí se na jejich rozvoji.“* V souvislosti s tím se zde objevuje první prvek konzervatismu, kterým je protekcionismus spadající pod národní konzervatismus. Levý blok totiž vznáší požadavek, že *„české podniky musí zůstat v českých rukou“*. Jedná se ale o jediný prvek konzervatismu, který v úvodním desateru nalezneme (Levý blok 1992; s. 2).

Nyní už se přesuňme k programu KSČM. Hned samotný úvod programu nám poskytuje velmi dobrý přehled o základních postojích strany, z nichž je patrné, že se jedná o levicově orientovanou politickou stranu. KSČM se zároveň v programu vyrovnává se svou minulostí: *„My komunisté netoužíme po obnově předlistopadových pořádků, nechceme se však ani vracet ke kapitalismu, tím méně ke kapitalismu dávno zašlé doby, který je nám v současnosti vnucován, svět se mění a my chceme jít spolu s těmi, kdo vidí jeho budoucnost ve spojení hospodářského pokroku se sociální spravedlností, s šetrným vztahem k okolní přírodě, s tolerancí a humanitou v lidských vztazích“* A nechybí ani postoj k probíhající privatizaci: *Nerozdávejme národní majetek, nejsme proti soukromému podnikání v malém ani ve velkém měřítku, ani proti účasti zahraničního kapitálu v naší ekonomice, pokud se budou rozvíjet v rámci plurality a rovnoprávnosti všech vlastnických forem, jsme však proti, tomu, aby se národní majetek hluboko pod cenou rozprodával těm, kteří se o jeho vznik nijak nezasloužili, aby se vracel osobám, které naň nemají nejmenší morální nárok, aby unikal různými cestami do zahraničí, šanci hospodařit s národním majetkem musí dostat především ti, kdo s ním pracují!“* (Levý blok

---

⁴⁷ O okolnostech vzniku koalice podrobněji píše hned pod analýzou programu.

1992; s. 5). Strana také v programu v podstatě definuje, na jaké voličské skupiny primárně cílí. „KSČM se hlásí k ochraně zájmů pracujících, těch, kteří svou prací vytvářejí duchovní a materiální bohatství národa, a současně těch, které obnova kapitalismu staví do nových podmínek, na které nejsou připraveni a jimž nebudou vždy schopni čelit.“ (Levý blok 1992; s. 6).

V rámci programu můžeme nalézt některé prvky klasického konzervatismu. Často se objevují zejména odkazy na tradiční hodnoty a instituce. Strana například zmiňuje, že „jsme zemí s bohatými národními tradicemi, nechceme se jich vzdávat, vážíme si jich, budeme je rozvíjet a opírat se o ně i v budoucnu.“ (Levý blok 1992; s. 6). Kromě národních tradic se objevuje také bod, který hovoří o podpoře místních spolků na vesnicích, které lze rovněž považovat za tradiční: „v rozvoji společenského života na vesnici hrají významnou roli i místní spolky – lidová myslivost, dobrovolní hasiči atd., jejichž činnost je třeba ocenit a podpořit“ (Levý Blok 1992; s. 8). Dokument obsahuje také některé pasáže, které můžeme vnímat jako důraz na řád a pořádek. Strana pro občana požaduje, „aby mohl chodit bezpečně po ulici bez ohrožení zdraví, života nebo majetku, aby každá nepoctivost, ať už se děje v malém anebo ve velkém měřítku, byla přísně postihována, aby si byl občan jist svou bezpečností.“ (Levý blok 1992; s. 5). Z první kategorie kódovacího schématu nalezneme ještě ochranu přírody v souladu s konzervatismem. Většina z ekologické části programu sice pod tento kód nespadá, avšak konzervativně vyznívající pasáže zde najdeme: „budeme podporovat drobnou ekologii, v níž lze uplatnit místní občanskou iniciativu – údržbu sídlištní zeleně, čistoty měst a obcí“. Kromě toho chce KSČM „příspěť k vytváření a ochraně územních systémů ekologické stability krajiny na lokální i regionální úrovni a vrátit české a moravské krajině zdraví, které je podmínkou zdraví jejich obyvatel.“ (Levý blok 1992; s. 9).

Konzervativní přístup ke změnám a reformám se v programu objevuje na jediném místě. Konkrétně se jedná o bod, v němž strana píše, že „změny ve školském systému je nutno uskutečňovat promyšleně, s ohledem na výsledky soudobých sociologických a pedagogických výzkumů a na naše národní tradice.“ (Levý blok 1992; s. 10). Na tomto místě by mohlo být sporné, pod jaký kód tuto pasáž zařadit. Nabízet by se mohl důraz na tradice a tradiční instituci, avšak tento programový bod se primárně věnuje změnám ve školství a nikoliv tradicím. KSČM zároveň změny neodmítá ani nevylučuje, že by případná změna nemohla být rychlá. Je ale v přístupu k případné změně opatrná, a proto tento programový bod budeme vnímat jako opatrný přístup k reformám.

Jen velmi okrajově se v rámci programu objevuje sociální konzervatismus. V dokumentu se neobjevují téměř žádné návrhy, které by cílily na finanční podporu rodin. Výjimkou je požadavek „*aby jesle i mateřské školy byly finančně dostupné mladým rodinám*“ (Levý blok 1992; s. 10). Jednou se v programu objevuje něco, co bychom mohli označit jako mezigenerační solidaritu. Konkrétně se jedná o tento bod: „*na druhé straně bude nutná zvýšená péče o sociálně potřebné občany důchodového věku, odkázané samy na sebe, postarat se o jejich, nezbytné potřeby je základním požadavkem humanity a lidské solidarity*“ (Levý blok 1992; s. 10). Některé další body jsou potom přímo v rozporu se sociálním konzervatismem. KSČM pokládá za nutnou podmínku plnohodnotného uplatnění žen ve společnosti „*možnost, aby si ženy svobodně volily mezi výkonem povolání a péčí o rodinu, a aby se mohly svobodně rozhodovat o mateřství*“ (Levý blok 1992; s. 9). Mimo to se v programu objevuje také požadavek na to, aby nebyl vrácen církevní a šlechtický majetek (Levý blok 1992; s. 7).

Přítomny jsou i prvky liberálního konzervatismu. Nejčastěji je to kritika byrokracie. Strana například tvrdí, že „*bude podporovat samosprávné formy řízení společenského života, které by měly nahradit byrokratické formy státní správy neodpovídající moderní občanské společnosti*“ (Levý Blok 1992; s. 6). V jednom případě nalezneme i podporu podnikatelů. KSČM se hlásí k tomu, že „*bude podporovat drobné a střední soukromé podnikání*“ (Levý blok 1992; s. 7). Mnohem častěji ale nalezneme pasáže, které liberálnímu konzervatismu přímo odporují. Za všechny zmiňme tu asi nejvýstižnější. KSČM „*sdílí přesvědčení, že rozvrácená ekonomika se živelným působením tržních sil sama do pořádku neuvede, že je nezbytná její společenská kontrola a státní regulační zásahy*“ (Levý blok 1992; s. 7).

Vůbec nejvýraznější stopu má v rámci tohoto programu národní konzervatismus. Nejčastěji se objevuje důraz na národní a kulturní identitu. O propojení kultury a národní identity KSČM velmi konkrétně hovoří i v jednom z bodů, když tvrdí že „*význam kultury pro naši současnost i budoucnost, pro zachování naší národní identity a pověsti jednoho z nejvzdělanějších evropských národů je nedozírný*“ Komunisté také „*budou usilovat, aby kulturní hodnoty a jejich tvorba nezanikly pod náporom komercializace*“. Hodně silně zní také prohlášení, že „*i brak a kýč negativně působí na duchovní svět člověka, jsou živnou půdou pro pronikání životního stylu a životních náhledů, které jsou nám cizí, destruuji národní vědomí a naši kulturní identitu*“ (Levý blok 1992; s. 10). Důraz na národní identitu je ale zmíněn i v pasáži věnující se školství a vnímat tak můžeme třeba i obavy z požadavků Němců. V samotném závěru programu pak nalezneme celý odstavec, který vysvětluje podstatu a důležitost národní identity (Levý blok 1992; s. 5-10). Kromě národní a kulturní identity nalezneme i některé prvky národně-

konzervativního protekcionismu. To asi nejlépe ilustruje tento bod: *“budeme rovněž prosazovat, aby nosné, klíčové podniky naší ekonomiky, resp. jejich rozhodující podíly, zůstaly v československých rukou“* (Levý blok 1992; s. 7).

Program jako celek určitě nemůžeme označit za konzervativní. Z mnoha bodů je jasné, že KSČM se ke konzervatismu rozhodně nehlásí a s mnoha pasážemi z tohoto programu by konzervativci nesouhlasili. Zároveň je ale jasně patrné, že v programu se objevují prvky konzervatismu. Některé jsou spíše nahodilé, ale jiné se v programu objevují na více místech. Nejsilnější pozici má v programu národní konzervatismus, což je dáno zejména častým výskytem důrazu na národní a kulturní identitu. Celkově se v tomto programu objevuje 23 prvků konzervatismu. Ty dohromady tvoří 8,92 % z celého programu. Tabulka podrobně ukazující výskyt a procentuální hodnoty jednotlivých kódů se nachází v příloze (Příloha č. 12).

4.2.2 Vývoj KSČM mezi lety 1992-1995

V roce 1992 čekaly KSČM volby, v nichž kandidovala jako součást koalice Levý blok. Součástí této koalice byla také Demokratická levice ČSFR a na činnosti koalice se podílela i celá řada dalších menších uskupení. Volby pro koalici dopadly úspěšně, když obdržela 14,05 % hlasů do České národní rady, a stala se tak nejsilnějším opozičním subjektem a hlavní levicovou silou. Na konci roku 1992 byl do funkce předsedy KSČM znovuzvolen Jiří Svoboda, který začal usilovat o přeměnu názvu strany (Mareš 2002; s. 91-92). Snahy Jiřího Svobody o reformu strany se neukázaly jako úspěšné. V červnu 1993 se konal III. sjezd, který zvolil novým předsedou odpůrce vnitrostranických reforem Miroslava Grebeníčka, čímž v podstatě skončily jakékoliv další pokusy o reformu strany. Důsledkem byl odchod řady proreformně orientovaných členů a vznik mnoha menších uskupení. Události v KSČM znamenaly i konec Levého bloku. Směřování strany se zásadně neměnilo ani v dalších letech. Miroslav Grebeníček obhájil post předsedy i na IV. sjezdu strany v prosinci roku 1995 (Mareš 2002; s. 92). V tomto období už strana vystupovala jako jednotný politický subjekt, jenž překlenul období vnitřních názorových rozporů (Kunštát 2013; s. 189).

4.3 KSČM mezi lety 1996–1997

4.3.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1996

Úvod předvolebního programu z roku 1996 je velmi kritický a zaměřuje se na hodnocení dosavadního polistopadového období. Strana představuje seznam věcí, které slibovalo Občanské fórum a tyto body následně srovnává s realitou. Celá tato pasáž je do značné míry

orientována na kritiku toho, že řada důležitých věcí je dostupná pouze pro bohaté. I v popisu toho, co je špatně, ale můžeme nalézt určité prvky konzervatismu. Komunistům se nelíbí například „poklonování špatným cizím vzorům a neúcta k domácím tradicím místo podpory domácích talentů“. To můžeme vnímat jako snahu chránit tradice. KSČM nesouhlasí ani s „prohlubováním závislosti ČR na nadnárodním kapitálu a západních velmocích“. Tento bod můžeme zařadit pod „nacionalismus místo internacionalismu“. Stejně lze vnímat i kritiku „vytváření nového prostoru pro jaderné zbraně a cizí jednotky na území ČR“. Poté už následuje úvodní část programu, v níž se strana hlásí k socialismu a vysvětluje, co pro ni socialismus znamená: „socialismus chápeme jako systém, v němž jsou nerozlučně spojeny svoboda, rovnost a solidarita, demokracie a lidská práva, sociální spravedlnost, uchování přírody i míru, je to společnost, která se opírá o hospodářský rozvoj, plnění funkcí státu, stále prohlubování samosprávy občanů ve všech oblastech života a poskytuje záruky pevných životních a sociálních jistot, odmítáme vykořisťování člověka člověkem“ (KSČM 1996; s. 2).

V rámci tohoto programu můžeme nalézt určité prvky klasického konzervatismu. Podobně jako v programu z roku 1992 lze identifikovat důraz na tradice. KSČM například usiluje o „vytvoření vyšších územních samosprávných celků v rozsahu vycházejícím z historických zkušeností a stále aktuální tradice Čech, Moravy a Slezska“ (KSČM 1996; s. 3). Strana také usiluje o „rozvoj charakteru a tradičních hodnot národní kultury obohacených o pozitivní hodnoty světové kultury“ (KSČM 1996; s. 5). V programu nalezneme i apel na řád a pořádek. KSČM sice přímo nepracuje s těmito slovy, avšak volí takové termíny, které dávají její postoj najevo poměrně důrazně. Strana požaduje „nekompromisní odhalování a zákonný postih nelegálního nabývání majetku a peněz, nelegálních daňových úniků, zneužívání obchodních, bankovních a jiných operací k praní špinavých peněz získaných z nezákonné výroby a nakládání s narkotiky a psychotropními látkami, organizované prostituce, mezinárodního terorismu a z obdobné trestné činnosti“ (KSČM 1996; s. 5). Podobně lze vnímat i vůli navrhnout „účinná opatření proti rozšiřování pornografie, růstu prostituce, drogové závislosti a kriminality ohrožující ženy, děti a mládež“ (KSČM 1996; s. 5). Ekologická část programu není konzervativně laděná a některé programové body by se konzervativcům příliš nezamlouvaly. Příkladem může být návrh na „nahrazení živelné tržní regulace progresivními eko daněmi a postih znečišťovatelů životního prostředí následnými ekologickými náklady“ (KSČM 1996; s. 3). Konzervativně lze naopak vnímat „podporu činnosti zájmových organizací, které pomáhají chránit přírodu (zahrádkářů, myslivců, včelařů, rybářů atd.) i dalších hnutí a iniciativ přispívajících k ochraně životního

prostředí“ (KSČM 1996; s. 3). V rámci tohoto programu naopak nenalezneme žádný prvek konzervatismu, který by spadl pod konzervativní postoj ke změnám a reformám.

Výrazněji zastoupen v programu není ani sociální konzervatismus. Výjimkou je finanční podpora rodin, která se na jednom místě objevuje. Konkrétně jde o bod, v němž strana požaduje „*rodinné přídavky vyplácet všem rodinám bez rozdílu*“ (KSČM 1996; s. 4). V dokumentu se naopak nachází body, které jsou se sociálním konzervatismem v přímém rozporu. Konzervativcům by se nemusel líbit návrh na „*právo žen na vlastní rozhodování o mateřství*“ (KSČM 1996; s. 5). Negativní postoj KSČM k církvím pak ilustruje požadavek na „*důslednou odluku církve od státu a školy*“ a také na to, „*aby se potřeby věřících hradily pouze z prostředků církvi a dobrovolných příspěvků věřících*“ (KSČM 1996; s. 5).

O něco výraznější je v rámci programu stopa liberálního konzervatismu. Ta je však velmi sporná, neboť se zde zároveň objevují body, které jsou s tímto směrem konzervatismu v rozporu. Poněkud překvapivě se objevuje určitý odpor ke zvyšování daní, který je patrný v návrhu na „*úpravy daňového systému s cílem nepřipustit zvyšování přímého i nepřímého zdanění řadového občana a zabezpečit dostatečné příjmy státního rozpočtu*“ (KSČM 1996; s. 3). Nutno dodat, že program rovněž obsahuje body, které po zvyšování daní naopak volají. Jedním z nich je požadavek na „*zvýšení daňové zátěže majetných*“ (KSČM 1996; s. 3). Strana chce také „*rodiny s vysokými příjmy zatížit vyšší daní z příjmu*“ (KSČM 1996; s. 4). Výraznou stopu má v programu kritický přístup k nadměrné byrokracii. KSČM chce například „*racionalizaci státní správy s cílem omezit nadbytečnou byrokracii*“ (KSČM 1996; s. 3). Dalším příkladem může být volání po „*oproštění vzdělávacího systému od neodborných byrokratických zásahů*“ (KSČM 1996; s. 5). V programu se objevuje také podpora podnikatelů, kterou ilustruje požadavek na „*podporu drobných a středních podnikatelů pomocí různých úlev a odpočtů*“ (KSČM 1996; s. 3). Jak již ale bylo řečeno výše, program rozhodně nelze vnímat jako liberálně konzervativní. Úplně odlišný postoj KSČM k ekonomickým otázkám je patrný v tom, že strana chce „*ekonomiku založenou na promyšlené regulaci tržních vztahů a na pluralitě vlastnictví, včetně vlastnictví nebo pronájmu podniků kolektivy zaměstnanců, družstevního vlastnictví, vlastnictví malých a středních podnikatelů a státního vlastnictví, prosazování klíčové úlohy takových forem společenského vlastnictví, které zaručí aktivní vlastnickou úlohu pracujících a efektivní, celospolečensky koordinované hospodaření pracovních kolektivů*“ (KSČM 1996; s. 3).

Podobně jako v programu z roku 1992, i zde hraje největší roli národní konzervatismus. Jako ochranu národní identity můžeme vnímat bod, v němž komunisté požadují „*pomoc státu i obcí*“

mladým lidem zakládajícím rodinu a rodinám s dětmi s cílem zastavit pokles porodnosti a vymírání národa“ (KSČM 1996; s. 4). Tento bod bychom teoreticky mohli vnímat též jako důraz na tradiční instituce (v tomto případě rodinu) či finanční podporu rodin. Přesnější je v tomto případě ale ochrana národní identity, jelikož KSČM jasně deklaruje, že pomoc mladým lidem zakládajícím rodinu a rodinám s dětmi je důležitá zejména proto, aby došlo k zastavení porodnosti a vymírání národa, což jsou pro uchování národní identity naprosto klíčové faktory. KSČM chce také *„vzdělávací systém zaměřený na komplexní a celoživotní rozvoj osobnosti v rozumové, citové, tělesné, mravní a profesní oblasti, s důrazem na občanskou a vlasteneckou výchovu*“ (KSČM 1996; s. 5). I v tomto případě můžeme hovořit o důrazu na národní identitu, který je patrný v požadavku na vlasteneckou výchovu. Důraz na národní a kulturní identitu a jejich ochranu se objevuje i v dalších bodech, avšak výše zmíněné pro ilustraci postačí. Na tomto místě je třeba věnovat prostor také kódu *„nacionalismus místo internacionalismu*“, který se v tomto programu objevuje poměrně často. KSČM chce třeba *„posílení základů naší státní suverenity a národní existence proti stále větší závislosti na Německu a USA*“ (KSČM 1996; s. 6). Obavy ze ztráty suverenity a internacionalismu jsou patrné i v požadavku na *„rovnoprávnou a demokratickou evropskou integraci a odmítnutí takových forem integrace, které by znamenaly podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztrátu národní suverenity a sociální oběti občanů*“ (KSČM 1996; s. 6). V programu opět nalezneme i národně-konzervativní protekcionismus. Ten je patrný v požadavcích na *„ponechání klíčových podniků v českých rukou a zachování českého většinového podílu v podnicích se zahraniční účastí*“ a *„omezení účasti cizího kapitálu na těžbě a prvotním zpracování domácích surovin s cílem chránit naše přírodní bohatství a zdroje*“ (KSČM 1996; s. 3).

Ani tento program nemůžeme vnímat jako konzervativní, avšak je nutné zmínit, že prvky konzervatismu jsou zde z procentuálního hlediska zastoupeny o něco více než je tomu v předchozím programu. Dominantní je opět národní konzervatismus, avšak v některých případech zde nalezneme rovněž prvky klasického konzervatismu a liberálního konzervatismu. U toho je ale důležité dodat, že se jedná spíše o nahodilé prvky, jelikož z celkového hlediska je program z ekonomického hlediska spíše antiliberální. Naprosto minimálně je zde patrný sociální konzervatismus. Překvapivá může být třeba absence mezigenerační solidarity. V programu pak vůbec nenalezneme stopy konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Celkově se v programu objevuje 26 bodů, které můžeme označit jako prvky konzervatismu. Tyto pasáže dohromady tvoří 14,78 % z celkového textu programu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 13).

4.3.2 Vývoj KSČM mezi lety 1996-1997

I v dalších letech zůstával v čele strany Miroslav Grebeníček. V roce 1996 již KSČM kandidovala samostatně a ve volbách do Poslanecké sněmovny získala 10,33 % hlasů, což stačilo na 22 mandátů. Vzhledem k tomu, že vznikla pravicová vláda a sociální demokracie s komunisty spolupracovat nechtěla, zůstala KSČM v opozici. V tomtéž roce se konaly také první volby do Senátu. Voliči tedy rozhodovali o obsazení všech jedenaosmdesáti křesel. Komunistům se podařilo získat dva senátory (Sůsa 2021).

4.4 KSČM mezi lety 1998–2001

4.4.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 1998

Program KSČM z roku 1998 nabízí mnoho podobných bodů jako program z roku 1996, což je dáno poměrně krátkým obdobím, které vznik obou programů dělilo. Stejně jako u předchozích programů je úvod psán ve výrazně kritickém tónu ke stávající politicko-spoločenské situaci. V tomto případě je ale úvod ještě kritičtější, protože se radikálně vymezuje proti stávajícímu systému. Strana píše, že *„základ dnešních problémů leží v ekonomice, v samotné podstatě kapitalistického systému, ten (kapitalismus) je u nás od počátku založen jen na pouhém majetkovém převratu spojeném s výlučnou podporou soukromého vlastnictví.“* (KSČM 1998; s. 1). Kritika stávajících poměrů ale pokračuje i na další straně. Vyjma opakované kritiky kapitalismu se zde setkáme také s vysvětlením toho, jak strana vnímá princip rovnosti: *„sociální spravedlnost a rovnost — nikoli rovnostářství, ale stejné šance pro všechny, to znamená rovné podmínky pro rozvoj každého občana, včetně bydlení, vzdělání, péče o zdraví, zajištění klidného stáří, možnosti ekonomických, kulturních i sportovních a zájmových aktivit, rovnost před zákonem bez ohledu na postavení“* Kromě rovnosti ale KSČM věnuje výrazný prostor také pojetí svobody nebo přímé demokracie, což je téma, které nalezneme napříč programy komunistů (KSČM 1998; s. 2).

Stejně jako v rámci dvou předchozích programů, tak i zde můžeme nalézt prvky klasického konzervatismu. Důraz na tradiční instituce lze pozorovat v tvrzení, že *„společnost, která chce mít perspektivu, musí být schopna zajistit mladým lidem podmínky pro založení rodiny“* (KSČM 1998; s. 2). V rámci tohoto bodu se mluví o rodině, kterou lze zcela bezpochyby považovat za tradiční společenskou instituci, která navíc pro konzervatismus patří mezi ty nejdůležitější. KSČM zde zároveň nehovoří o finanční podpoře, ale klade důraz na důležitost rodiny pro společnost, což je důvodem, proč je tento konkrétní bod zakódován jako důraz na tradice,

tradiční hodnoty a instituce. Úplně stejně lze vnímat i další pasáž, v níž KSČM píše o důležitosti rodiny pro společnost. Strana považuje „za neúnosné, aby byli mladí lidé nuceni ze sociálních důvodů odkládat založení rodiny“ a dodává, že „už dnes je naše společnost chudá na děti, děti, které nyní vyrůstají, potřebují normální rodinné zázemí i dostatek možností pro rozvoj svých zájmů, dobrý stát se stará o to, aby rodina mohla normálně žít.“ (KSČM 1998; s. 3).

Po vzoru předchozích programů se objevuje také důraz na řád a pořádek. Ten je nejvíce patrný v úvodu pasáže, která se věnuje bezpečnosti. KSČM zde píše: „bezpečí doma i na ulicích, vědomí, že ve škole našim dětem nenabízejí drogy, jistota, že nám nevytunelují úspory a nebudou nás ohrožovat žádné mafie – to je přání všech poctivých občanů“ (KSČM 1998; s. 3). Oproti předchozím programům zde ale nalezneme i bod, který můžeme označit jako důraz na soukromé vlastnictví a jeho ochranu. Komunisté si totiž dávají za cíl „výrazně posílit ochranu majetku a úspor všech občanů i ochranu drobných akcionářů“ (KSČM 1998; s. 3). I tak ale komunisty rozhodně nemůžeme vnímat jako zásadní zastánce ochrany soukromého vlastnictví, o čemž svědčí tvrzení, že „perspektivní ekonomiku nelze stavět na jednostranném zvýhodnění soukromého vlastnictví, bez odpovědnosti státu“ (KSČM 1998; s. 4). Konzervativně lze vnímat některé pasáže zabývající se ochranou přírody. V jednom z bodů najdeme důraz na to, že přírodu je chránit pro budoucí generace, což je něco, o čem mnohdy hovoří i konzervativci, pro které je důležité zachovat to, co sami převzali od svých předků i pro své potomky. Dále zde nalezneme také bod, který je identický s programem z roku 1996. KSČM chce „podporovat ekologické aktivity těch zájmových organizací a hnutí, které se aktivně podílejí na tvorbě a ochraně životního prostředí (zahrádkáři, myslivci, rybáři, chovatelé atd.)“ (KSČM 1998; s. 6).

V programu můžeme vidět i lehkou stopu konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Konkrétně se jedná o odmítání rychlých a unáhlených změn. KSČM chce „odmítnat politiku bezpodmínečného a unáhleného vstupu do EU bez diskuse o podmínkách integrace“. (KSČM 1998; s. 6). Za určitých okolností bychom tento bod mohli vnímat také jako „nacionalismus místo internacionalismu“, avšak KSČM zde explicitně neodmítá vstup do EU jako takový. Odmítá pouze to, aby k němu došlo bez důkladného zvážení všech faktorů a požaduje, aby nebyl unáhlený, což je jednoznačně konzervativní přístup ke změnám. Možností by taktéž bylo tuto pasáž označit za konzervativní přístup k reformám. Problémem je ale použití slova „bezpodmínečného“, z něhož částečně vyplývá, že straně nejde pouze o pečlivé zvážení všech faktorů před vstupem do EU, ale počítá rovněž s možností, že by Česká republika do Evropské unie nevystupovala vůbec. Z celkového hlediska je ale program změnám (často i velmi radikálním) spíše nakloněn a v tomto případě se tak jedná o výjimku.

V programu KSČM z roku 1998 už má výraznější roli než v předchozích i sociální konzervatismus. Na několika místech se totiž objevuje finanční podpora rodin. Asi nejvýstižnějším příkladem je cíl „výrazněji podporovat rodiny s dětmi, zvláště s více dětmi, formou progresivního zvýšení přídavků na děti a dalších dávek včetně porodného“. Výrazně se ale finanční podpoře rodin komunisté věnují i v rámci bytové politiky, kterou taktéž chtějí zaměřit na podporu rodin (KSČM 1998; s. 3). Strana chce také „zajistit podmínky pro důstojný život ve stáří a aktivní účast důchodců na společenském dění“ (KSČM 1998; s. 2). Tento bod můžeme označit jako mezigenerační solidaritu. V dalších bodech už se ale komunisté se sociálním konzervatismem neshodují. Stejně jako v předchozích programech chtějí „zachovat právo žen na vlastní rozhodování o těhotenství“ (KSČM 1998; s. 3). A nechybí ani proticírkevní pasáže. Komunisté požadují „ukončit restituce a provést revizi velkých restitučních rozhodnutí ve prospěch církve a osob s problematickými nároky“. (KSČM 1998; s. 4).

Stejně jako v předchozích programech KSČM, tak i v tomto nalezneme pasáže, v nichž strana brojí proti nadměrné byrokracii a požaduje zjednodušení státního aparátu. Příkladem je cíl „zastavit plýtvání rozpočtovými prostředky např. na administrativu a dosáhnout úspor reformou a zjednodušením systému státní a veřejné správy“. (KSČM 1998; s. 5). Poměrně často se pak v programu vyskytuje podpora podnikatelů. Podnikání strana chápe „jako schopnost efektivního hospodáření půdy a způsob obživy i seberealizace lidí, nikoliv soukromničení na úkor ostatních“ (KSČM 1998; s. 6). V dokumentu se pak objevuje hned několik konkrétních programových bodů, které zmiňují konkrétní opatření na podporu podnikatelů. KSČM chce například „zavést daňové a další zvýhodnění (např. zrychlené odpisy) produktivního podnikání a investic, včetně podpory středního a malého podnikání“ (KSČM 1998; s. 6). Kromě toho chce také „chránit legislativně malé a střední podnikání před nerovnými podmínkami na trhu i v přístupu k veřejné a státní správě“ (KSČM 1998; s. 6). Stejně jako v případě předchozích programů strany, tak i zde ale nalezneme pasáže, které jsou výrazně v rozporu s liberálním konzervatismem. KSČM třeba navrhuje „opustit tržní koncepci v oblasti poskytování zdravotní péče, protože je zcela vzdálena potřebám společnosti i etice povolání pracovníků ve zdravotnictví“ (KSČM 1998; s. 2). Komunisté také chtějí „zavést progresivní daň z majetku na základě povinného majetkového přiznání (do přiznání zahrnout obchodní podíly fyzických osob v podnikatelských subjektech, výnosy z akcií, všechny příjmy charakteru renty) a zavést mimořádnou spotřební daň na vybrané luxusní zboží“ (KSČM 1998; s. 6).

Také v tomto programu je ale nejvýraznější národní konzervatismus. Značnou stopu má v programu opět důraz na národní a kulturní identitu. To je patrné třeba na tom, že KSČM chce

„*vlasteneckou výchovou pěstovat v žácích vědomí národní identity, tradic a hrdost*“ (KSČM 1998; s. 4). Za jednu ze společenských priorit strana pokládá také „*péči o kulturní hodnoty a rozvoj národní kultury a vytváření podmínek pro kulturní zájmovou činnost občanů*“ (KSČM 1998; s. 4). Podobných bodů je v programu ještě více, avšak vzhledem k tomu, že se zásadněji neliší od těch, které jsme si uvedli výše, tak je zde není nutné opětovně zmiňovat. Prostor je totiž třeba poskytnout kódu „*nacionalismus místo internacionalismu*“, který se v rámci programu vyskytuje hned několikrát. KSČM v programu brojí proti NATO, což samo o sobě nelze vnímat úplně jako prvek konzervatismu, jelikož většina argumentů je založena spíše na jakémisi pacifismu. Výjimkou je tvrzení, že „*členství v paktu znamená i značné omezení státní suverenity*“ (KSČM 1998; s. 7). Podobné postoje pak KSČM zastává i vůči Evropské unii. Strana totiž projevuje vůli „*požadovat změnu charakteru evropské integrace a prosazení sociálně spravedlivého a ekologicky únosného evropského sjednocovacího procesu bez podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztráty národní suverenity, likvidaci celých hospodářských odvětví a sociální oběti občanů*“ (KSČM 1998; s. 7). KSČM také chce „*rozvíjet základy naší státní suverenity a národní existence proti stále větší jednostranné závislosti*“ (KSČM 1998; s. 7). Větší prostor, než v předchozích dokumentech má v rámci tohoto programu protekcionismus. Komunisté například chtějí „*vyhodnotit podíl a vliv zahraničního kapitálu ve sdělovacích prostředcích a do budoucna omezovat jeho vlastnický podíl*“ (KSČM 1998; s. 3). Podobné postoje má strana i v dalších otázkách. Chce totiž: „*chránit půdu a další přírodní bohatství a zdroje zejména před výprodejem zahraničním subjektům, omezit podíl cizího kapitálu na těžbě, prvotním zpracování i vývozu domácích surovin a snížit podíl zahraničního kapitálu v oblasti spojové a informační soustavy*“ (KSČM 1998; s. 5). Jako poslední příklad pak můžeme uvést vůli „*zamezit možnosti výprodeje zemědělské půdy do zahraničních rukou*“ (KSČM 1998; s. 6). Podobných návrhů se v programu objevuje celá řada.

I v rámci tohoto programu je dominantní národní konzervatismus, přičemž nejvýraznější zastoupení zde má protekcionismus, což je oproti předchozím programům rozdíl. S vyšší aktuálností vstupu ČR do EU a NATO ale narůstá také „*nacionalismus místo internacionalismu*“. V rámci tohoto programu má už tradičně zastoupení klasický konzervatismus. Projevuje se to v určitém důrazu na tradice i řád a pořádek. Najdeme zde ale také odkaz na soukromé vlastnictví. Velmi zřídka se zde objevuje také konzervativní přístup ke změnám a reformám. Konkrétně se v programu v jednom případě vyskytuje odmítání rychlých a unáhlených změn. Nárůst je patrný u sociálně konzervativní finanční podpory rodin a v jednom případě zde najdeme i důraz na mezigenerační solidaritu. V dalších otázkách se ale

program se sociálním konzervatismem vůbec neshoduje. Totéž platí i o liberálním konzervatismu. Ačkoliv v programu nalezneme prvky volání po snížení administrativy nebo byrokracie a podpory podnikatelů, dokument jako takový se s liberálním konzervatismem v ostatních věcech téměř neshoduje. Program KSČM z roku 1998 je o něco delší než program z roku 1996, což ovlivňuje procentuální výskyt jednotlivých prvků. Celkově se jich v programu objevuje 39 a tvoří 12,16 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 14).

4.4.2 Vývoj KSČM mezi lety 1998-2001

V roce 1998 se konaly předčasné volby do Poslanecké sněmovny, v nichž komunisté obdrželi 11,03 % a oproti předchozím volbám tedy mírně posílili, což vedlo i k lehce vyššímu počtu mandátů. KSČM měla v tomto období 24 poslanců. V tomto období také uvnitř strany rostl odpor vůči NATO a objevovaly se kritické postoje k chystanému vstupu České republiky do Evropské unie. Kritika NATO ale byla ze strany komunistů o mnoho silnější, což se projevovalo například pořádáním různých demonstrací nebo voláním po odstoupení Václava Havla. KSČM byla v těchto letech relativně úspěšnou stranou, což dokládá fakt, že mezi lety 1998 až 2000 měla nejvyšší počet senátorů ve své historii. V horní komoře parlamentu totiž zasedali hned čtyři senátoři zvolení za KSČM. Kromě toho začaly po volbách v roce 1998 výrazně stoupat voličské preference strany, což bylo způsobeno zejména finanční krizí a zklamáním občanů z polistopadového vývoje, který ještě umocnila tzv. opoziční smlouva. Tu po zmíněných volbách uzavřely ODS a ČSSD. V čele KSČM stál i v tomto období Miroslav Grebeníček (Sůsa 2021). Ten svůj post obhájil na V. sjezdu strany ve Žďáru nad Sázavou (Kunštát 2013; s. 190).

4.5 KSČM mezi lety 2002–2005

4.5.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2002

Úvod programu se podobá těm z předchozích programů. Objevuje se zde kritika společenské i ekonomické situace a zároveň vyjádření obav z „protiofenzivy pravice“. Novinkou je kritický přístup k ČSSD, která byla mezi lety 1998 a 2002 vládnoucí stranou. Sociální demokraté vládli na základě tzv. opoziční smlouvy s tolerancí ODS, což je taktéž objektem kritiky komunistů, podle nichž svým způsobem vlastně nadále vládla ODS. Na závěr úvodní pasáže programu komunisté deklarují své základní cíle: *„náš program pro volební období 2002-2006 se zaměřuje na tři hlavní oblasti: na lepší životní podmínky občanů, na dynamický rozvoj české ekonomiky*

a na rozvoj demokracie, samosprávy i odpovědnou roli státu, tyto oblasti nelze oddělit“ (KSČM 2002; s. 1).

V programu můžeme nalézt prvky klasického konzervatismu. Jedním z nich je důraz na tradice a tradiční instituce. Již několikrát jsme si uvedli, že jako tradiční instituci můžeme označit rodinu. KSČM píše, že *„mimořádně důležité je posilovat význam rodiny, vytvářet podmínky pro harmonické vztahy v rodině a věnovat maximální pozornost výchově dětí, stát se nemůže zřici své odpovědnosti“ (KSČM 2002; s. 1).* Důležitost rodiny komunisté zdůrazňují i v tomto programovém bodu: *„mláď je budoucnost světa, dokažme to dobře promyšlenou populační politikou a posilováním významu rodiny“ (KSČM 2002; s. 6).* Důraz na tradice je viditelný také na vůli *„zachovat krajové tradice a kulturní a společenské hodnoty venkovského života“ (KSČM 2002; s. 14).* KSČM chce též *„podporovat zmapování a uchování tradičního folklóru (hudba, tanec, lidové tradice a řemesla)“ (KSČM 2002; s. 8).* Podobných příkladů bychom v programu našli ještě více. Identifikovat můžeme také důraz na řád a pořádek. Komunisté hovoří o tom, že je důležité *„zvýšit bezpečnost občanů na ulici“ (KSČM 2002; s. 13).* Jen zřídka se v programu vyskytuje ochrana přírody v souladu s konzervatismem. Příkladem je vůle strany *„prosazovat ochranu a obnovu územních systémů ekologické stability krajiny“ (KSČM 2002; s. 12).* Ostatní kódy z první kategorie v programu nenajdeme. Totéž platí i o všech kódech kategorie druhé.

V rámci tohoto programového dokumentu nalezneme i některé prvky sociálního konzervatismu. Nejčastěji se jedná o finanční podporu rodin. Komunisté kupříkladu chtějí *„zachovat příspěvek na bydlení domácnostem a rodinám s nízkými příjmy a znovu posoudit účinnost, adresnost a výši příspěvku s cílem zlepšit možnosti bydlení u rodin se zvláště nízkými příjmy“ (KSČM 2002; s. 3).* V jednom případě se v programu objevuje také mezigenerační solidarita. Strana píše, že odmítá *„snahu pravice stavět proti sobě důchodce a občany v produktivním věku a odbourávat solidaritu mezi generacemi a sociálními skupinami“ (KSČM 2002; s. 7).* Na rozdíl od předchozích programů se zde neobjevují téměř žádné pasáže, které by se zabývaly právy žen. Totéž platí o církvích, o nichž v tomto dokumentu nenajdeme jedinou zmínku

Oproti předchozím programům se v dokumentu z roku 2002 častěji vyskytuje liberální konzervatismus. Opět je ale třeba zdůraznit, že v to v žádném případě neznamena, že by byl program jako takový liberálně konzervativní. Objevuje se zde totiž také řada bodů, které jsou s liberálním konzervatismem v přímém rozporu. Často se v rámci programu objevuje kritika byrokracie a volání po zeštíhlení státu. Komunisté už na začátku píší, že *„systém musí být efektivní a nezatížený zbytečnou administrativou, která pouze odčerpává veřejné prostředky“*

(KSČM 2002; s. 1). KSČM také chce „chránit obyvatele před byrokracií a korupcí ve veřejné správě“ (KSČM 2002; s. 12). Podobných bodů je v programu hned několik. Často se ale objevuje také podpora podnikatelů. KSČM „se bude orientovat zejména na rozvoj klíčových podniků, považuje však za nutné podporovat i malé a střední podnikání“ (KSČM 2002; s. 9). Komunisté píší také o tom, že je nutné „prohloubit podporu drobných a středních podnikatelů“ (KSČM 2002; s. 10). V programu se objevuje také zmínka o snižování daní, což můžeme vnímat jako odmítání vyšších daní. Komunisté hovoří o daňové reformě, jejímž základem „by mělo být snižování nepřímých daní, které postihují všechny občany, a to s větším dopadem na ekonomicky slabší skupiny“ (KSČM 2002; s. 10). Opět se ale jedná pouze o výjimku, jelikož v programu naopak najdeme i řadu návrhů, které hovoří o zvyšování daní. Strana chce „podpořit zvyšování přímých daní podle výše příjmu, včetně té složky daně, kterou hradí zaměstnavatel“ (KSČM 2002; s. 10). Objevuje se také cíl „zavést zvláštní daň na vybrané luxusní zboží, progresivně zdanit neproduktivně využívaný či špatně obhospodařovaný majetek a zavést ekologické daně“ (KSČM 2002; s. 10). Proti liberálnímu konzervatismu jsou i některé pasáže, které se věnují přístupu komunistů k trhu. KSČM píše o tom, že „řešení bytových potřeb má vliv na životní podmínky celých rodin včetně dětí a je proto zájmem nejen soukromým, ale především veřejným, a proto jej nelze ponechat pouze živelnému působení trhu“ (KSČM 2002; s. 3). Podobný přístup vidíme i dále, kde strana píše, že „zdravotnictví nemůže být podřízeno logice trhu, která diskriminuje méně majetné občany a odvádí ze zdravotnictví peníze“ (KSČM 2002; s. 4).

Stejně jako u předchozích analýz programu KSČM, tak i v rámci této se budeme věnovat národnímu konzervatismu, jehož prvky mají v tomto dokumentu určitou roli, která je však o něco menší než v předchozích programech. Znovu se objevují prvky zdůrazňující důležitost národní a kulturní identity. KSČM chce „vytvářet podmínky pro rozvoj české národní kultury a sportu, aby mohla přispívat k obohacení světové kultury a sportu a aby v procesu globalizace nebyla česká kulturní a sportovní tradice pohlcena ryze konzumním životním stylem“ (KSČM 2002; s. 7-8). Komunisté také chtějí „posílit odpovědnost státu a veřejné správy za vytváření podmínek pro šíření kulturních hodnot“ (KSČM 2002; s. 7). Celkově je ale důraz na národní a kulturní identitu výrazně slabší než v předchozích programech a určité pasáže doznaly změn. Například v kapitole věnující se vzdělání sice strana stále píše o vzdělávání, které má vychovávat k úctě k národním tradicím, avšak zároveň velmi ostře vyzývá k aktivnímu odporu proti rasismu a xenofobii (KSČM 2002; s. 4). S blížícím se vstupem do EU poněkud překvapivě ubylo kritiky. V rámci programu ale naopak nadále pokračuje velmi ostrý odpor k NATO.

„Nacionalismus místo internacionalismu“ se v programu objevuje pouze jednou. KSČM tvrdí, že „nemusíme být ve vleku zájmů velmocí a nadnárodního kapitálu“ (KSČM 2002; s. 14). V dokumentu nalezneme i prvky protekcionismu, jichž je ale opět výrazně méně než v programu z roku 1998. Komunisté budou „usilovat o snížení vlivu zahraničního rozhodování v ekonomice ČR“ (KSČM 2002; s. 10). Dále chtějí „prosazovat ochranu nemovitého majetku na území ČR, zejména zemědělské půdy, stavebních parcel a lesů a zabránit snahám, aby se tyto nemovitosti dostaly do rukou cizích občanů“ (KSČM 2002; s. 12). Příkladů protekcionismu v programu najdeme ještě více, avšak nyní se zaměříme na bod, který je s národním konzervatismem v přímém rozporu. V rámci tohoto programu totiž komunisté píší, že chtějí „podpořit multikulturní školní i mimoškolní výchovu a vzdělávání“ (KSČM 2002; s. 6). To je něco, s čím by národní konzervativci rozhodně nesouhlasili.

V programu z roku 2002 můžeme celkově identifikovat o něco méně prvků konzervatismu než u předchozího programu. Z celkového hlediska program rozhodně konzervativní není, což se projevuje na řadě bodů, z nichž některé jsme si výše zmínili. V programu se objevuje více důrazu na tradice a tradiční hodnoty a instituce. Vůbec se neobjevuje konzervativní přístup ke změnám a reformám. U sociálního konzervatismu příliš mnoho změn oproti předchozím dokumentům nenalezneme. Opět můžeme identifikovat některé body zmiňující finanční podporu rodin a částečně též mezigenerační solidaritu. Rozdíl je v tom, že KSČM tentokrát nevěnovala prostor kritice církvi ani právům žen. Oproti předchozímu programu přibýlo prvků liberálního konzervatismu, které však, i kvůli většímu rozsahu programu, netvoří tak významné procento z celkového textu. Výrazně naopak ubylo prvků národního konzervatismu, přičemž je třeba dodat, že tentokrát se v dokumentu objevují i takové pasáže, které jsou s národním konzervatismem v přímém rozporu. V tomto programovém dokumentu můžeme identifikovat 33 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 8,49 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 15).

4.5.2 Vývoj KSČM mezi lety 2002-2005

Stoupající preference KSČM se potvrdily i ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002, v nichž komunisté obdrželi 18,51 % hlasů, což jim zajistilo 41 poslaneckých mandátů. Problémem pro KSČM ale bylo, že ČSSD s nimi i nadále odmítala spolupracovat a vládu sestavila s KDU-ČSL a Uníí Svobody-Demokratickou unií.⁴⁸ Komunisté tak i nadále zůstávali

---

⁴⁸ Již v kapitole o ČSSD jsme si několikrát zmiňovali, že ve straně dlouhodobě působily proudy, které by se spoluprací s KSČM neměly zásadní problém, avšak tyto proudy ve straně nedokázaly získat dominantní roli.

v opozici. V roce 2003 se konaly další prezidentské volby, do nichž tentokrát komunisté nominovali právníka Miroslava Kříženeckého. Ten sice neuspěl a byl vyřazen již v prvním kole, avšak získal hlasy i od některých nekomunistických poslanců. Ke zvolení prezidenta nevedla první ani druhá volba. Ve třetí volbě komunisté podpořili Václava Klause, který byl přitom ideologicky od KSČM velmi vzdálen. Analýzy předchozích programů nám jasně ukazují, jak moc byli komunisté k jeho vládám kritičtí. Problémem ale bylo, že jeho soupeře, jímž byl Jan Sokol, považovala KSČM za ještě méně přijatelného kandidáta a podporu Klause následně ospravedlňovala tím, že bylo třeba zabránit zvolení Sokola, jehož vidění světa bylo podle slov předsedy Grebeníčka zásadně odlišné od toho komunistického. Výše jsme také viděli, že KSČM zastávala částečně euroskeptické názory. Ani ty ale nezabránilly vstupu ČR do Evropské unie, k němuž došlo 1. května 2004. Jen o několik týdnů později se konaly volby do Evropského parlamentu, v nichž KSČM uspěla se ziskem 20,26 % hlasů. To stačilo na druhé místo za ODS a na zisk šesti mandátů (Sůsa 2021).

V tomto období se v souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie začal uvnitř strany více projevovat určitý spor o to, jak a kam se má KSČM posouvat. Vladimír Handl v textu „*Evropeizace“ KSČM mezi „ortodoxií“ a „eurokomunismem“?*“ hovoří o konzervativním křídle, které se pohybovalo mezi euro-negativistickým a euro-skeptickým přístupem. Ve straně ale identifikuje také „euro-aktivisty“, kteří viděli v EU šanci pro obnovu levicového projektu (Handl 2004; s. 1). Podle Handla tvořila členskou základnu strany převážně tradicionalistická většina, která měla blíže spíše ke konzervativnímu křídlu strany.⁴⁹ O její podporu se na VI. sjezdu strany v roce 2004 ucházel i neokomunistický proud usilující o transformaci KSČM v modernější stranu. Na tomto sjezdu ale se ukázalo, že představy neokomunistů nemají uvnitř strany přílišnou podporu a že volání Miloslava Ransdorfa po změně strany umožňující bližší spolupráci s ČSSD, je pro část členské základny nepřijatelné (Handl 2004; 3-4). Handl tak konstatuje, že konzervativní křídlo si od voleb v roce 2002 zajistilo posílení svých pozic, kterou ještě potvrdil zmíněný VI. sjezd, po němž byl ve vedení strany jediný představitel skupiny neokomunistů Jiří Dolejš (Handl 2004; 8). Nedlouho po sjezdu ale došlo uvnitř strany k zásadní změně, když 1. října roku 2005 skončil v čele KSČM po rezignaci Miroslav Grebeníček. Na pozici předsedy strany ho nahradil Vojtěch Filip (iDnes.cz 2023). Tuto výměnu bylo možné částečně interpretovat jako vstřícný krok k ČSSD,

---

⁴⁹ Je nutné dodat, že Handl hovoří o konzervativním křídle v rámci komunistické strany, které spojuje s vůlí uchovat název, identitu strany a její tradiční ideje (Handl; 2004, s. 2). Nemůžeme tedy hovořit o konzervatismu ve smyslu politické ideologie. Z konzervatismu jsou zde patrné zejména tendence jako je odmítání změn či reforem nebo snaha o uchování tradic (nekonzervativních) a identity.

protože nový předseda Filip měl být pro spolupráci ČSSD vhodnější než konzervativní Grebeníček (Kopeček a Pšeja 2007; s. 20-21).

4.6 KSČM mezi lety 2006–2009

4.6.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2006

V úvodu programu KSČM kritizuje pravici a definuje své základní cíle i své podporovatele. KSČM *„si je vědoma toho, že nabízí svůj volební program v realitě kapitalistické společnosti. se kterou se však nesmiřuje, je si vědoma objektivního působení integračních a globalizačních procesů, vychází z odpovědnosti silné levicové strany, ke které se obrací naděje voličů a sympatizantů levicového a demokratického smýšlení a sociálního citění“*. Úvod nabízí také určité vyrovnání se s minulostí. V programu se totiž píše, že *„dlouhodobá orientace KSČM na systémovou změnu k socialismu demokratickou cestou je nemyslitelná bez trvalé kritické distance ode všeho, co znamenalo zneužití moci a deformaci socialistických myšlenek“*. Strana *„jako své voliče vnímá lidi práce, od dělníků a zemědělců, přes pracovníky obchodu a služeb, informačních a komunikačních oborů, po vědce, inženýry a techniky, manažery, lékaře, zdravotníky, učitele, zaměstnance ve státní a veřejné správě, pracovníky sféry kultury a sportu, ale i drobné a střední podnikatele a obrací se na mladé rodiny, mládež jako celek, studenty nevyjímaje, ženy, důchodce, zdravotně handicapované občany a nezaměstnané“* (KSČM 2006; s. 1).

Zbytek programového dokumentu je rozdělen do kapitol, které se věnují jednotlivým tématům. V programu můžeme nalézt prvky klasického konzervatismu. Jedním z nich jsou podobně jako u předchozích programů tradice a tradiční instituce. Strana prosazuje *„zabezpečení péče o venkov a dobré životní podmínky jeho obyvatel, pracovní příležitosti, dostupnost služeb, dopravní obslužnost jako základní předpoklady zachování a rozvoje venkovského osídlení, rázu a tradic venkova“* (KSČM 2006; s. 6). Strana dále píše o *„podpoře myslivosti, rybářství, včelařství, zahrádkářství a chovatelství jako společensky prospěšných a historicky tradičních aktivit zájmových sdružení i jednotlivců, přispívajících k zachování přírodní rovnováhy“* (KSČM 2006; s. 7). Komunisté se věnují také rodině, kterou vnímají *„jako přirozenou a základní jednotku společnosti“* (KSČM 2006; s. 11). V textu najdeme i odkazy na řád a pořádek. KSČM usiluje o *„snížení obecné kriminality ve všech jejích formách, které se dotýkají zájmů občanů, jejich života, zdraví a majetku, a nejvíce omezují pocit bezpečí ve městech, obcích a specificky v dopravě“* (KSČM 2006; s. 18). Dále chce věnovat *„maximální pozornost prevenci kriminality, protidrogové prevenci a příslušné osvětě“* (KSČM 2006; s. 16). Další kódy z první

kategorie se v tomto programu neobjevují. Nalezneme zde sice poměrně rozsáhlou část věnující se ekologii, ale ta žádné konzervativní prvky neobsahuje. Komunisté zde hovoří o světovém a evropském řešení a nevěří „na blahodárné působení neviditelné ruky trhu na oblast životního prostředí, ale na kvalifikované centrální řízení ochrany přírody a životního prostředí, technologický pokrok a cílený výzkum a vývoj, který podobný pokrok umožní“ (KSČM 2006; s. 7). V dokumentu se naopak objevuje jeden prvek konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Konkrétně jde o kritiku nadměrné legislativy, která je patrná v návrhu na „zjednodušení právního řádu a stabilizaci právního systému“ (KSČM 2006; s. 2).

Naopak ale můžeme nalézt pasáže, které lze označit za sociálně konzervativní. Stejně jako v předchozích programech se jedná o finanční podporu rodin a mezigenerační solidaritu. Komunisté například chtějí „rozšíření půjček na byt a bytové zařízení pro mladé rodiny“ (KSČM 2006; s. 10). Dále je podle nich třeba „zvláštní důraz věnovat udržení a rozvíjení populačního potenciálu státu, v tomto smyslu zvýšit a průběžně valorizovat porodné, přídavky na děti, rodičovský příspěvek (až do 50 % průměrné mzdy), sociální příspěvek či dávky pěstounské péče, mladým rodinám poskytovat bezúročné půjčky, pro zaměstnance pečující o dítě prosadit dodržování pružné pracovní doby či zkráceného pracovního úvazku, motivovat zaměstnavatele ke zřízení zařízení pro péči o děti při pracovištích“ (KSČM 2006; s. 11). Celkově můžeme konstatovat, že této tematice se KSČM v rámci tohoto programu věnuje poměrně často. O něco méně prostoru pak dostává mezigenerační solidarita, která je nejvíce patrná v požadavku na „garantovaný průběžný, příjmově i generačně solidární penzijní systém jako základní pilíř, jenž zabezpečí seniorům, kteří poctivě pracovali, důstojné stáří“ (KSČM 2006; s. 11). Oproti programu z roku 2002 se vrací body, které jsou se sociálním konzervatismem v rozporu. Velký prostor je věnován rovnoprávnosti žen. KSČM požaduje „ochranu práva žen na rozhodování o vlastním těle, hrazení antikoncepce ze zdravotního pojištění na podporu plánovaného rodičovství“ (KSČM 2006; s. 11). Hodně kriticky pak strana v programu vystupuje proti církvím a náboženství. Komunisté chtějí „výuku ve všech typech škol založenou důsledně na světonázorové neutralitě a soudobých vědeckých poznatcích a odmítnout veškeré snahy nadřazovat těmto poznatkům jakýkoli náboženský světový názor“ (KSČM 2006; s. 13). Tento postoje je ještě prohlouben v požadavku na „odluku církví od státu a podřízenost všech církví platným zákonům a rovnoprávnost církví se všemi občanskými sdruženími, bez zvláštních výsad“ (KSČM 2006; s. 15). Podobných pasáží v programu najdeme ještě více, avšak tyto pro ilustraci postačí.

V dokumentu se objevují i liberálně konzervativní prvky. Nejčastěji se setkáme s kritikou nadměrné byrokracie či požadavky na zmenšení a zjednodušení státního aparátu. Komunisté například chtějí usilovat o „přezkoumání působnosti ministerstev a dalších úřadů státní správy s cílem snížit jejich počet a rozsah činnosti“ (KSČM 2006; s. 3). KSČM píše také o „potírání korupce a projevů byrokratismu“ nebo o „odbourání byrokracie“ (KSČM 2006; s. 3–11). Kromě kritiky byrokracie se objevuje také podpora podnikatelů. Komunisté usilují o „podporu podnikání s důrazem na dostupnost zdrojů financování především malého a středního podnikání“ (KSČM 2006; s. 4). Stejně jako u předchozích programů zde ale můžeme vidět výrazně větší počet požadavků, které liberálnímu konzervatismu odporují. KSČM usiluje o „uchování státního vlastnictví strategických podniků“ (KSČM 2006; s. 4). V programu se objevuje také požadavek na „zvláštní zdanění neproduktivního výrobního majetku a luxusní spotřeby“ (KSČM 2006; s. 4). Komunisté dále píšou o tom, že „byty mají sloužit k bydlení, neobsazený nájemní byt, který nebude nabídnut k pronájmu v obci obvyklým způsobem, postihnout vyšším místním poplatkem nebo daní“ (KSČM 2006; s. 10). Kromě toho se u řady témat napříč programem objevuje deklarace, že dané odvětví „nesmí být ponecháno živelnému působení trhu“ (KSČM 2006; s. 1-19).

I v tomto programu má svoji pozici také národní konzervatismus. Nejčastěji najdeme odkazy týkající se ochrany národní a kulturní identity. Pro KSČM je důležitá například „podpora digitalizace a digitálního zveřejňování programových archivů médií veřejné služby jako podmínky uchovávání a šíření národního kulturního dědictví a zachování živé kultury pro další generace“ (KSČM 2006; s. 8). Strana dále píše o „rozvíjení národní identity a svébytnosti“ (KSČM 2006; s. 14). Komunisté také podporují „státní vlastnictví katedrály sv. Víta, které nejlépe vyjadřuje skutečnost, že tato významná kulturní památka patří lidu ČR“ (KSČM 2006; s. 15). Lehce se v programu objevuje také kód „nacionalismus místo internacionalismu“. KSČM „nevidí jinou cestu, než svobodnou volbu každého národa“. (KSČM 2006; s. 16). Na rozdíl od předchozího programu se v rámci tohoto dokumentu můžeme setkat s občasnou kritikou Evropské unie. Strana „prosazuje, aby členství ani následné upořádání EU nebyly na úkor národních zájmů ČR“ a „s kritickými výhradami respektuje členství České republiky v Evropské unii“ (KSČM 2006; s. 16). Výrazně ostřejší je kritika NATO, kterou ale KSČM prezentuje spíše z jakýchsi izolacionistických a pacifistických pozic než z pozic konzervativních. V programu je přítomný také protekcionismus. Strana například v pasáži o zemědělství prosazuje „vyhlášení moratoria na přímý a nepřímý prodej cizincům nejméně na 15 let“ (KSČM 2006; s. 6). Podobně jako v programu z roku 2002, tak i v tomto dokumentu

můžeme najít body, které jsou s národním konzervatismem v rozporu. Ne úplně jednoznačně vyznívá požadavek na „*odstranění všech forem diskriminace menšin a jednotlivců, včetně migrantů*“ (KSČM 2006; s. 2). Ten bychom totiž za určitých okolností mohlo vnímat i jako určitou podporu imigrace, což je s národním konzervatismem v rozporu. Stejně jako v roce 2002 navíc strana podporuje „*multikulturní školní i mimoškolní výchovu a vzdělávání*“ (KSČM 2006; s. 16). Obecně lze konstatovat, že v tomto programu se velmi často zmiňuje pozitivní přístup k etnickým i jiným menšinám a objevují se časté výzvy k boji proti rasismu, fašismu, xenofobii nebo nacionalismu. Komunisté například vyhlásují „*nesouhlas s tím, aby pod záminkou stíhání trestné činnosti s extremistických podtextem byla postihována antifašistická a levicová hnutí, a naopak byla málo postihována a tolerována činnost fašistických, rasistických a xenofobních skupin*“ (KSČM 2006; s. 19).

Vzhledem k poměrně velkému rozsahu je možné konstatovat, že v rámci programu z roku 2006 se příliš mnoho prvků konzervatismu nevyskytuje. V dokumentu můžeme i nadále nalézt určité vzorce, které jsme mohli sledovat už u předchozích programů. Objevují se prvky důrazu na tradice či řád a pořádek. Novinkou je kritika nadměrné legislativy, kterou ale můžeme vidět pouze v jednom případě. V programu nalezneme jen málo prvků sociálního konzervatismu, ačkoliv je možné konstatovat, že finanční podpoře rodin KSČM věnuje poměrně rozsáhlou ucelenou pasáž. Na rozdíl od programu z roku 2002 je v tomto textu velmi jasně zřetelná určitá nechuť KSČM k církvím. V dokumentu rovněž nalezneme kritiku byrokracie nebo podporu podnikatelů. Nechybí ani důraz na národní a kulturní identitu, jehož obsah se výrazněji neliší od předchozích programů. KSČM i nadále ostře kritizuje NATO a v rámci tohoto programu se také vrací k lehké kritice Evropské unie. Menší prostor mají v rámci dokumentu protekcionistické tendence. Komunisté oproti předchozím programům velmi přitvrdili v kritice pravého kraje politického spektra. Nechybí ani tradiční kritika pravice v obecném slova smyslu. Na rozdíl od programu z roku 2002 se naopak ani jednou neobjevuje jakákoliv přímá kritika ČSSD. Celkově v programovém dokumentu nalezneme 33 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 8,80 % textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 16).

4.6.2 Vývoj KSČM mezi lety 2006-2009

V parlamentních volbách v roce 2006 zaznamenali komunisté výrazně horší výsledek než v roce 2002. Strana obdržela 12,81 % hlasů (ČSÚ 2021a). To znamenalo i pokles počtu poslanců, který se snížil ze 41 na 26. KSČM i tak zůstala třetí nejsilnější stranou, avšak nadále setrvala v opozici. Úbytek voličů komunistů byl podle některých způsoben určitým

sblížením KSČM a ČSSD.⁵⁰ Za takové situace totiž část voličů přecházela k silnější sociální demokracii. Tento posun vyvolal i některé rozpory v rámci strany. To se projevilo například na otevřeném dopisu, který zaslal bývalý předseda KSČM Miroslav Grebeníček novému předsedovi Vojtěchovi Filipovi. V rámci tohoto textu kritizoval právě údajné sblížení KSČM s ČSSD a požadoval, aby se strana kromě pravice více vyhranila také proti sociálním demokratům (Novinky.cz 2006). V rámci voleb do Evropského parlamentu v roce 2009 zaznamenali komunisté lepší procentuální zisk než ve volbách do Poslanecké sněmovny o 3 roky dříve. KSČM získala 14,18 % hlasů, což stačilo na 4 mandáty (ČSÚ 2014a). V čele strany byl i v tomto období Vojtěch Filip, jehož setrvání ve funkci potvrdil VII. sjezd strany, který se konal v roce 2008 v Hradci Králové (Kunštát 2013; s. 191).

4.7 KSČM mezi lety 2010–2012

4.7.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2010

Program KSČM z roku 2010 patří spíše mezi ty stručnější programové dokumenty. Celý text zabírá necelých 10 stran, přičemž na začátku nalezneme krátký úvod, po němž následuje samotný program, který je rozdělený do deseti tematických okruhů. V úvodní části převažuje kritika pravicové vlády. Objevuje se rovněž pasáž, která spojuje politickou a hospodářskou krizi s kapitalismem. KSČM také definuje svůj základní programový cíl, kterým „*je socialismus, demokratická společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, v ekonomice s klíčovou rolí společenského vlastnictví*“ (KSČM 2010; s. 1).

V programu můžeme sledovat prvky klasického konzervatismu. Nejčastěji se objevuje důraz na tradice, tradiční hodnoty a instituce. Ten ale tentokrát můžeme sledovat trochu jinde než v předchozích programech. Tento dokument totiž nehovoří o tradicích v souvislosti s venkovem či zemědělstvím. Nechybí ale důraz na rodinu jako tradiční instituci a základ společnosti. KSČM píše, že „*rodina je důležitým základem společnosti, měla by odrážet stabilní vazbu rodičů a dětí, děti jsou budoucností našeho národa a státu, proto je důležité dbát na plnohodnotnou úroveň života rodiny i jednotlivců, výchovu dětí v rodině i ve společnosti*“ (KSČM 2010; s. 5). Komunisté také chtějí „*zdokonalovat a rozšiřovat rodinnou výchovu ve školách*“ (KSČM 2010; s. 6). Velmi zajímavý bod se objevuje i v další části programu. Komunisté totiž chtějí „*posilovat parlamentní charakter České republiky*“ (KSČM 2010; s. 8).

---

⁵⁰ O tomto tématu jsme o něco podrobněji hovořili již výše v souvislosti s ČSSD.

Tento bod můžeme rovněž označit jako důraz na tradiční instituce, jelikož parlament a parlamentarismus je něco, co v českém politickém prostředí bezpochyby tradiční je. Pokud bychom chtěli pasáž, kde je slovo „tradice“ zmíněno přímo, tak i tu v programu nalezneme. KSČM totiž podporuje „*národní a lidové tradice*“ (KSČM 2010; s. 7). Objevuje se také důraz na řád a pořádek. Ten je nejlépe patrný v pasáži, kde strana píše, že „*bezpečnost občanů, jejich ochrana před zločinem a právní jistota domoci se svého práva je důležitým společenským cílem, který musí zabezpečit stát*“ (KSČM 2010; s. 7). Nechybí ani prvky ochrany přírody v souladu s konzervativními ideály. Zajímavý je zejména podivně formulovaný bod: „*chápat myslivost, rybářství, včelařství, chovatelství a zahrádkářství bylo i jako součást ochrany přírody*“ (KSČM 2010; s. 5). Co je na něm zajímavého? Pokud se podíváme na analýzy předchozích programů, můžeme si všimnout, že podobný bod se objevuje v programu strany z roku 1996. O včelařství, zahrádkářství a dalších odvětvích se ale píše i v programu z roku 2006. V tom KSČM tyto aktivity označuje za tradiční a hovoří o jejich obecné podpoře a důležitosti pro společnost. V rámci tohoto programu však podobně jako v tom z roku 1996 zmiňuje tato odvětví pouze v souvislosti s ochrannou přírody. Jedná se tak o ilustrativní příklad, kdy odlišná formulace podobného bodu může vést k zařazení pod jiný kód.

Oproti předchozím programům se zde o něco více objevuje i konzervativní přístup ke změnám a reformám. Odmítání změn je patrné v návrhu „*zachovat poměrný volební systém při volbách do Poslanecké sněmovny a zastupitelstev krajů a obcí*“ (KSČM 2010; s. 8). Jako opatrný přístup k reformám lze vnímat požadavek na „*obnovu osvědčené struktury řízení Policie ČR*“ (KSČM 2010; s. 8). V tomto případě totiž komunisté upřednostňují návrat k něčemu vyzkoušenému před reformou a s ní spojeným krokem do neznáma. Z celkového hlediska ale rozhodně program nemůžeme vnímat jako konzervativní v přístupu ke změnám a reformám. Na mnoha místech totiž komunisté navrhuji rozsáhlé reformy či změny, které bychom mohli považovat za poměrně výrazné. Příkladem může být řada návrhů týkajících se přímé demokracie a její širší implementace do politického systému České republiky.

Ze sociálního konzervatismu v programu najdeme pouze finanční podporu rodin, která se ale vyskytuje v relativně vysoké četnosti a je vůbec nejrozšířenějším prvkem konzervatismu v tomto programu. Komunisté píší třeba o „*rozšiřování bezúročných půjček na pořízení bytu, rekonstrukci bytu a bytové zařízení pro mladé rodiny*“ (KSČM 2010; s. 3). KSČM prosazuje také „*vyšší podporu při narození druhého dítěte a dalšího dítěte (porodné, rodičovský příspěvek, přídavek na dítě)*“ (KSČM 2010; s. 6). Jako poslední příklad můžeme uvést návrh strany na „*pomoc mladým rodinám poskytováním novomanželských půjček*“ (KSČM 2010; s.

5). V programu nenalezneme mezigenerační solidaritu a stejně jako v předchozích programech se neobjevuje ani odpor k potratům či sňatkům stejnopohlavních párů, což ale není příliš překvapivé. Překvapením není ani negativní vztah k církvím, který symbolizuje odhodlání strany „*nepřipustit další vydávání majetku církvím*“ (KSČM 2010; s. 7).

Viditelné jsou v programu také prvky liberálního konzervatismu. Komunisté v některých případech odmítají zvyšování daní a usilují o jejich snížení. To ilustruje například cíl „*vrátit sníženou sazbu DPH z 10 % na 5 % u zboží základní potřeby, ekologické veřejné dopravy a zavést nulovou sazbu DPH u základních potravin a léků*“ (KSČM 2010; s. 3). Z celkového hlediska ale KSČM v oblasti daní nezastává liberálně konzervativní postoje. Komunisté totiž chtějí „*postupnou přípravu ekologické daně*“ (KSČM 2010; s. 3). Dále požadují „*u převodu vyšších majetků obnovit dědickou daň včetně progresse*“ (KSČM 2010; s. 4). Daňová progresse je téma, která se v programu objevuje na více místech, což ale není překvapivé, protože toto téma můžeme sledovat v podstatě ve všech programech strany. Podobné je to i s kritikou byrokracie nebo úsilím o zeštíhlování státu, které se však v tomto programu objevuje méně než v předchozích. Zakódovat tak můžeme pouze návrh na „*zjednodušení systému výkonu státní správy včetně počtu a rozsahu činnosti státních orgánů*“. Častěji se vyskytuje podpora podnikatelů. KSČM chce „*výrazně zvýšit veřejnou podporu individuálnímu, drobnému a malému podnikání*“ a „*snížit administrativní náročnost u OSVČ, drobných a malých podnikatelů*“ (KSČM 2010; s. 4). V programu nalezneme i návrhy, které prvkům liberálního konzervatismu odporují. Komunisté prosazují třeba „*obnovu sítě neziskových zdravotnických zařízení (vč. nemocnic), která nebudou působit na základě tržních principů*“ (KSČM 2010; s. 3).

Významný úbytek můžeme pozorovat u prvků národního konzervatismu. I nadále můžeme na některých místech sledovat důraz na národní a kulturní identitu. KSČM klade důraz na „*původní českou uměleckou tvorbu všech forem, ochranu kulturního dědictví včetně movitých i nemovitých památek spojených s národními dějinami*“ (KSČM 2010; s. 7). Zajímavý je také návrh na „*vysílání ve spisovném českém jazyce*“ (KSČM 2010; s. 9). Chybět pak nemůže ani v programech KSČM tradiční zmínka o odmítnutí „*zpochybňování dekretů prezidenta Beneše*“ (KSČM 2010; s. 10). Kód „*nacionalismus místo internacionalismu*“ se v programu objevuje jen velmi okrajově a identifikovat jej můžeme pouze ve vůli „*odmítnout jakékoli snahy o pošlapávání suverenity všech států*“ (KSČM 2010; s. 9). Z tohoto požadavku je patrné, že KSČM se kloní spíše ke klasickému uspořádání národních států. O Evropské unii ale v programu najdeme jen naprosté minimum zmínek. Jinak je tomu v případě NATO, z něhož

komunisté chtějí i nadále vystoupit. Výrazně ubylo také protekcionismu. Ten se projevuje pouze v cíli strany „zabránit nadměrné závislosti české ekonomiky na zahraničním kapitálu“ (KSČM 2010; s. 4). V programu tentokrát nenalezneme žádné pasáže, které by podporovaly multikulturní výchovu. Z určitých bodů lze pouze identifikovat odpor ke krajní pravici a radikálně pravicovým ideologiím, což ale samo o sobě nelze vnímat jako něco, co by bylo s národním konzervatismem v rozporu.

Program KSČM z roku 2010 rozhodně nemůžeme označit za konzervativní, ačkoliv se v něm konzervativní prvky objevují. Podobně jako v případě předchozích programů ale můžeme rovněž identifikovat řadu prvků, kterou jsou s konzervatismem či jeho směry v rozporu. V programu můžeme vidět klasické konzervativní prvky jako je důraz na tradice a tradiční instituce. Patrný je i důraz na řád a pořádek a lehce se objevuje i ochrana přírody v souladu s konzervativními ideály. Oproti předchozím programům jsme identifikovali o něco více prvků konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Vzhledem k celkovému pojetí programu se však jedná spíše o nahodilé prvky. To se nedá říci o finanční podpoře rodin, která má v programu ze všech prvků konzervatismu nejvýraznější roli. Další prvky sociálního konzervatismu už se však v programu neobjevují. V případě liberálního konzervatismu můžeme vidět několik návrhů na snížení daní, avšak z celkového hlediska převažují body, které navrhuje daňovou progresi či zvýšení daní v konkrétních oblastech. Oproti předchozím programům tentokrát KSČM jen minimálně kritizuje byrokracii a důraz na zeštíhlení státu je patrný v jednom jediném případě. Poměrně významnou roli má naopak podpora podnikatelů. V rámci tohoto dokumentu je novinkou fakt, že poklesla role národního konzervatismu, jehož prvky se dohromady v textu objevují pouze v šesti případech. Dohromady v programu nalezneme 32 prvků konzervatismu, které tvoří 11,02 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 17).

4.7.2 Vývoj KSČM mezi lety 2010-2012

V parlamentních volbách v roce 2010 získali komunisté 11,27 % hlasů (ČSÚ 2021b). Oproti předcházejícím volbám si tedy opět mírně pohoršili. Nadále navíc zůstali v opozici, protože vládu sestavila koalice ODS, TOP 09 a Věcí veřejných. Určitý úspěch pro stranu přišel alespoň v roce 2012, kdy senátor Václav Homolka jako vůbec první představitel KSČM dokázal obhájit svůj senátorský mandát (Sůsa 2021). Strana se sice v posledních programových dokumentech začala vyjadřovat méně radikálně, avšak určité skandály se jí nevyhýbaly. Jeden z nich přišel v roce 2011, kdy po smrti diktátora Severní Koreji Kim Čong-ila, zaslal do Pchjongjangu

předseda KSČM Vojtěch Filip kondolenci (Novinky.cz 2011). To ale nikterak neovlivnilo jeho pozici v čele strany. Na VIII. sjezdu v roce 2012 byl totiž opět zvolen předsedou (Kunštát 2013; s. 191).

4.8 KSČM mezi lety 2013–2016

4.8.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2013

Politická situace před volbami 2013 zmíněná níže do značné míry ovlivnila i podobu předvolebního programu KSČM. Ten v úvodu vystupuje velmi kriticky proti pravicovým vládám a oproti předchozím analyzovaným dokumentům výrazně více pracuje s problematikou korupce. Komunisté se také hlásí ke své levicové orientaci, KSČM totiž „*odmítá tezi šířenou pravicí o šetřící a hospodárné pravicí a rozhazovačné levici, která zadlužuje stát*“ (KSČM 2013; s. 1). Kritika pravice je patrná v pasáži, kde se píše, že „*korupční vláda Petra Nečase, která vzešla z voleb v roce 2010, byla jen vyvrcholením pravicové politiky, která dlouhodobě poškodila politické, sociální i ekonomické zájmy většiny obyvatel České republiky*“ (KSČM 2013; s. 1). V úvodní pasáži dále komunisté prezentují ve stručné formě své krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé cíle. Na závěr úvodní pasáže pak deklarují, že „*strategickým cílem KSČM je socialismus, demokratická společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, postavená na maximální občanské samosprávě, prosperující a sociálně spravedlivá, pečující o zachování a zlepšování životního prostředí, zabezpečující lidem důstojnou životní úroveň a prosazující bezpečnost a mír*“ (KSČM 2013; s. 1-2).

V rámci dalších částí programu pak můžeme identifikovat jen několik prvků klasického konzervatismu. Za důraz na tradice a tradiční hodnoty lze považovat jediný bod z celého programu. KSČM slibuje „*podporu neprofesionální kultury, tvůrců a interpretů vychovávajících zejména mládež ke slušnému chování, úctě k práci, občanské snášenlivosti a tradicím*“ (KSČM 2013; s. 11). V programu nenalezneme pasáže, které bychom mohli ztotožnit s důrazem na řád a pořádek, autority ani nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Kapitola věnující se ochraně přírody je velmi podobná té z roku 2010. Komunisté opět usilují o „*vnímání myslivosti, rybářství, včelařství, chovatelství a zahrádkářství jako součásti systému ochrany přírody*“. Jako prvek konzervativní ochrany přírody lze vnímat též prosazování „*aktivní role zemědělců při ochraně krajiny, ochrany a obnovy vodních zdrojů a zemědělského i lesního půdního fondu jako nenahraditelných přírodních zdrojů*“ (KSČM 2013; s. 13). Konzervativní přístup ke změnám a reformám je patrný v úsilí o „*zachování struktury Hasičského*

záchranného sboru ČR v čele s generálním ředitelstvím“ (KSČM 2013; s. 3). Tento bod můžeme označit jako odmítání rychlých a unáhlených změn, protože komunisté zřejmě nesouhlasí se změnou něčeho, co není v jejich očích potřeba měnit. V dokumentu nalezneme také identickou pasáž s programem z roku 2006, v níž KSČM volá po „*zjednodušení právního řádu a stabilizaci právního systému*“ (KSČM 2013; s. 15). Tento bod lze označit jako kritiku nadměrné legislativy.

Příliš mnoho prostoru v programu nedostává sociální konzervatismus. Finanční podpora rodin je patrná pouze v návrhu na „*zpracování koncepce propopulační politiky zahrnující podporu mladých rodin a zvýšení porodnosti*“ (KSČM 2013; s. 10). Konkrétní návrhy, které by se podporou rodin detailněji zabývaly ale v programu nenajdeme. Totéž platí i pro mezigenerační solidaritu a vzhledem k předchozím analýzám nás už zřejmě nepřekvapí ani absence hodnotového konzervatismu ve smyslu negativního postoje k potratům či sňatkům stejnopohlavních párů. Komunisté naopak usilují o „*ochranu práva žen na rozhodování o vlastním těle a hrazení antikoncepce ze zdravotního pojištění na podporu plánovaného rodičovství*“ (KSČM 2013; s. 12). Nechybí ani kritický postoj k církvím. Ten je patrný třeba v návrhu na „*prosazení referenda o dalším osudu zákona o tzv. církevních restitucích a urychlené zrušení příspěvku státu na činnost církví*“ (KSČM 2013; s. 8). Oproti všem doposud analyzovaným programovým dokumentům strany zde ale nalezneme rozdíl. V jednom bodě totiž komunisté do jisté míry připouští důležitost náboženství pro společnost, když píší o tom, že chtějí prohloubit spolupráci „*s odbory a levicovými i sociálně citícími věřícími*“ (KSČM 2013; s. 15).

Velký prostor mají v programu ekonomická témata, která jsou však většinou s liberálním konzervatismem spíše v rozporu. Začneme bodem, který lze za liberálně konzervativní označit. KSČM klade důraz na „*nezvyšování nepřímých daní zejm. DPH*“ a požaduje „*postupný návrat k sazbám před rokem 2007 (tj. 5 a 19 %), jednání s EU o zavedení nulové sazby DPH na léky*“ (KSČM 2013; s. 5). Kromě toho ale požaduje „*vrácení progresu do daně z příjmu fyzických osob*“ nebo „*zavedení tzv. milionářské daně a daně na luxusní zboží*“ (KSČM 2013; s. 5). V jednom případě můžeme identifikovat kritiku byrokracie, která se tentokrát objevuje v souvislosti s Evropskou unií. KSČM chce „*cílevědomě odmítat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU a odstranit je*“ (KSČM 2013; s. 16). Už na tomto místě můžeme zmínit, že se jedná v podstatě o jedinou zmínku o Evropské unii v rámci celého programu. Z liberálně konzervativních kódů v programu nalezneme ještě podporu podnikatelů. Komunisté považují za jednu ze svých priorit „*podporu*

konkurenceschopnosti malého živnostenského, obecního a družstevního podnikání“ (KSČM 2013; s. 4). V dalších bodech se ale s liberálním konzervatismem spíše rozchází. To je patrné třeba v kritickém přístupu k privatizaci (KSČM 2013; s. 6).

V programu můžeme identifikovat také národní konzervatismus. Ten se projevuje důrazem na národní a kulturní identitu. KSČM v této oblasti píše o „*prosazování čistoty a ochrany českého jazyka v médiích a při výuce na všech stupních škol*“ (KSČM 2013; s. 11). Důraz na kulturní identitu je patrný také v požadavku na „*obranu existující sítě kulturních zařízení a podporu jejího rozšiřování, jakožto i podporu kulturního života v regionech a oživení kulturních památek*“ (KSČM 2013; s. 11). Stejně jako v předchozích programech pak KSČM zdůrazňuje odmítnutí „*zpochybňování dekretů prezidenta Beneše*“ (KSČM 2013; s. 16). Z dalších národně konzervativních bodů už můžeme v programu identifikovat pouze protekcionismus. Ten je viditelný například v návrhu na „*omezení zbytečného dovozu dotovaného zahraničního zboží a potravin*“ (KSČM 2013; s. 7). Kritika mezinárodních organizací ani důraz na národní suverenitu se v programu prakticky neobjevuje. Výjimkou je „*požadavek na zrušení NATO*“ (KSČM 2013; s. 16). Kritika NATO ale i nadále zaznívá spíše z jakýchsi pacifistických pozic a je spojena s voláním po míru. KSČM místo NATO upřednostňuje jinou podobu bezpečnostního uspořádání, což samo o sobě nelze vnímat jako nacionalistický přístup místo internacionalistického, jelikož strana nikterak nevyklučuje nahrazení NATO jinou koncepcí kolektivní bezpečnosti. V programu nenalezneme ani žádné zmínky o migraci či multikulturalismu.

Program KSČM z roku 2013 patří mezi ty, které obsahují méně prvků konzervatismu. To je dáno dobovým kontextem, který způsobil, že se komunisté výrazně více zabývali ekonomickými, a hlavně protikorupčními tématy. Druhou příčinou je pak samotná podoba programu. Dokument totiž obsahuje v zásadě jen strohý bodový soupis jednotlivých návrhů bez toho, aniž by je doplnil o další argumenty jako tomu bylo v některých předchozích programech. I přes tyto překážky se ale v programu některé prvky konzervatismu přece jen vyskytují, avšak většina z nich spíše nahodile. Z klasického konzervatismu nalezneme jeden jediný bod, který lze označit za důraz na tradice a tradiční hodnoty. Ve dvou případech pak můžeme identifikovat ochranu přírody v souladu s konzervativními ideály. Konzervativní přístup ke změnám a reformám je patrný ve dvou případech, avšak v programu zásadně převažují návrhy na významné změny a reformy. V jednom případě se v programu objevuje sociálně konzervativní finanční podpora rodin. Novinkou je důraz na náboženství a jeho důležitost pro společnost, který lze v programu zaznamenat v jednom případě. Mimo tento jeden bod ale výrazně

převažuje velmi kritický přístup k církvím. Podobný problém je i s body, které můžeme identifikovat jako liberálně konzervativní. V programu se sice tři takovéto pasáže objevují, avšak pasáže, které jsou s liberálním konzervatismem v rozporu je jednoznačně více. Oproti starším programům je pak i nadále patrný jakýsi ústup národního konzervatismu. Důraz na národní a kulturní identitu je sice pořád částečně patrný, ale „nacionalismus místo internacionalismu“ v programu nenalezneme vůbec. Protekcionistické návrhy pak lze identifikovat ve dvou případech. Celkově se v programu objevuje pouze 16 prvků konzervatismu, což je zatím ze všech programů KSČM jednoznačně nejméně. Tyto prvky dohromady tvoří 7,95 % z celého programu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 18).

4.8.2 Vývoj KSČM mezi lety 2013-2016

V roce 2013 došlo k pádu vlády Petra Nečase, což KSČM jako protestní straně pomohlo a projevilo se to na výsledku voleb do Poslanecké sněmovny na podzim tohoto roku, v nichž komunisté získali 14,91 % hlasů (ČSÚ 2021c). To stačilo na získání třiceti tří mandátů (ČSÚ 2021d). I tak ale nadále zůstala KSČM opoziční stranou. V roce 2013 se také konala první přímá volba prezidenta, o jejíž prosazení KSČM dlouhodobě usilovala, což bylo patrné ve většině jejích programů, kde byla právě přímá volba prezidenta pravidelně zmiňována u segmentů věnujících se přímé demokracii. Komunisté do této volby ale vlastního kandidáta nenominovali (ČSÚ 2017). V květnu 2014 pak KSČM usilovala o obhájení čtyř mandátů v Evropském parlamentu. Oproti předchozím volbám do této instituce si ale komunisté pohoršili, když získali 10,98 % hlasů, což stačilo na 3 mandáty (ČSÚ 2014b).

4.9 KSČM mezi lety 2017–2020

4.9.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2017

Program KSČM z roku 2017 se od předchozích liší svou strukturou. Po úvodu následuje jakýsi manifest, který předkládá základní cíle strany, které jsou prezentovány jen velmi strohou formou a v samotném programu, který následuje, jsou v některých případech rozebrány více do hloubky. V rámci analýzy jsem se zaměřil na dokument jako celek, včetně úvodu i volebního manifestu. Úvod je tentokrát laděn hodně ekonomicky. Kromě těchto témat řeší také rovnoprávnost, přičemž velký důraz je kladen na rovnost žen a mužů. Druhý úvod pak následuje před samotným programem a v některých pasážích vyznívá až téměř apokalypticky. KSČM píše, že „vládnoucí elity dnes hájí zájmy velkého kapitálu, banky bobtnají a peníze občanů mizí

rychle v zahraničí, církve v roli miliardáře vytrvale vysává stát, přičemž mladé rodiny jsou odkázány k životu v nouzi, senioři nemají na nutné léky, chudí chudnou a bohatí bohatnou, lidé jsou zbavováni naděje a důstojnosti“ (KSČM 2017; s. 11).

V dokumentu nalezneme jen naprosté minimum prvků klasického konzervatismu. Ten se projevuje pouze v důrazu na řád a pořádek, který lze identifikovat v pasáži, kde strana píše o „*zajištění vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku*“ (KSČM 2017; s. 21). V programu se naopak objevují body, které jsou s konzervatismem vyloženě v rozporu. Příkladem může být jaké si znevažování soukromého vlastnictví. KSČM totiž píše o „*posílení institutu vyvlastňování ve veřejném zájmu*“ (KSČM 2017; s. 12). Konzervativci, kteří často čerpají zkušenosti z historie, by pravděpodobně nesouhlasili ani s požadavkem na „*zrušení Ústavu pro studium totalitních režimů pro nadbytečnost*“ (KSČM 2017; s. 18). Konzervativní přístup ke změnám a reformám se v programu objevuje pouze v rámci kritiky nadměrné legislativy. Ta je patrná v požadavku na „*zabránění automatické implementaci směrnic a nařízení do českého právního řádu*“ (KSČM 2017; s. 18). Tento bod by za určitých okolností bylo možné zakódovat také jaké „*nacionalismus místo internacionalismu*“, avšak z programu jednoznačně nevyplývá jeho spojitost s Evropskou unií. V dalších otázkách už se ale jakékoliv prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám neobjevují. Strana naopak konstatuje, že „*většina si dnes již přeje změnu*“ (KSČM 2017; s. 11).

Sociální konzervatismus se v programu objevuje ve formě finanční podpory rodin. KSČM slibuje „*podporu rodin s dětmi a porodnosti, a to cestou podpory bydlení, sociální podpory, rodičovské dovolené, zvýšení mateřské, daňových úlev – zvýšení daňové slevy na první dítě, zavedení slevy na dani z příjmů za zabezpečení volnočasových aktivit dětí*“ (KSČM 2017; s. 11). Další prvky sociálního konzervatismu už se v programu identifikovat nedají. Patrný je ale negativní vztah strany k církvím. Komunisté píší, že „*prosadí revizi a zdanění církevních restitucí a urychlí odluku státu od církve*“ (KSČM 2017; s. 9). Dále pak požadují třeba „*financování soukromých a církevních škol z jejich vlastních zdrojů, ne ze státního rozpočtu*“ (KSČM 2017; s. 15). Jako poslední příklad můžeme uvést „*podporu sekulárního státu – odstranění veškerých extenzivních nároků náboženských skupin na specifická práva*“ (KSČM 2017; s. 18).

Prvků liberálního konzervatismu v programu nalezneme více. V jednom případě se v programu objevuje odmítání vyšších daní, když KSČM požaduje „*daňovou úlevu lidem s nízkými příjmy*“ (KSČM 2017; s. 8). Opět se ale jedná o výjimku. Komunisté totiž zároveň podporují „*progresivní zdanění zisků velkých korporací a oligarchů*“ (KSČM 2017; s. 8). Kritika

byrokracie je patrná v pasáži, kde strana slibuje, že sníží „*administrativu na školách – učitel má učit, ne papírovat*“ (KSČM 2017; s. 8). V podstatě totožný bod se v programu objevuje ještě jednou. Jediným rozdílem je, že místo slova „učitel“ je použit termín „pedagog“. O byrokracii KSČM píše i v souvislosti s Evropskou unií, když slibuje, že „*omezí přebujelou národní i bruselskou byrokracii*“ (KSČM 2017; s. 9). Na jednom místě se v programu objevuje také podpora podnikatelů. Komunisté slibují „*podporu místního živnostenského podnikání zejména v oblasti zjednodušení administrativy, přístupu k financím, informacím a výběrovým řízením*“ (KSČM 2017; s. 13). Vůbec poprvé se pak objevuje jednoznační kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek. KSČM požaduje „*kontrolu čerpání sociálních dávek a zabránění jejich zneužívání*“ (KSČM 2017; s. 14). Z celkového hlediska ale ani u tohoto programu nemůžeme tvrdit, že by se jednalo o liberálně konzervativně vyznívající dokument. Vyjma daňové problematiky se totiž komunisté s liberálním konzervatismem neshodují ani v postoji k privatizaci, který je u KSČM tradičně velmi kritický. Vyloženě marxisticky pak vyznívá bod o tom, že „*zaměstnanec musí být pro zaměstnavatele partnerem, nikoliv nevolníkem či zdrojem vykořisťování*“ (KSČM 2017; s. 12).

Výraznější, než v několika předchozích programech je v tomto dokumentu národní konzervatismus. Na několika místech se objevuje důraz na národní a kulturní identitu. Ten je patrný už ve volebním manifestu, kde strana zdůrazňuje, že zavede „*brannou a vlasteneckou výchovu*“ (KSČM 2017; s. 7). Komunisté píší také o „*posilování pozice kvalitní a národní kultury*“ (KSČM 2017; s. 16). Stejně jako v předchozích programech KSČM, tak také v tomto nalezneme obavy z možné revize dekretů prezidenta Beneše (KSČM 2017; s. 22). Vůbec poprvé se také vzhledem k dobovému kontextu objevuje odmítavý postoj k imigraci. Komunisté odmítají „*vnucované kvóty na přerozdělování běženců*“ (KSČM 2017; s. 7). Zmínky o kvótách se v programu objevují dokonce vícekrát. Mimo to KSČM píše také o „*zamezení migračních vln pomocí preventivních akcí*“ (KSČM 2017; s. 21). V programu nemůžeme identifikovat „nacionalismus místo internacionalismu“. Určitá kritika EU se sice v programu objevuje, avšak je zaměřena zejména na demokratický deficit. KSČM se také zabývá tím, aby měly menší státy v rámci Evropské unie stejná práva jako státy větší. Větší prostor je opět věnován kritice „zbytečné militarizace“ a NATO. Již v úvodu programu KSČM zcela jasně deklaruje, že bude „*usilovat o ukončení členství České republiky v NATO*“ (KSČM 2017; s. 7). O něco větší prostor, než v předchozích programech má v rámci tohoto programu také protekcionismus. KSČM slibuje, že „*zastaví další rozprodej majetku naší vlasti*“ a „*omezí odliv zisků do zahraničí*“ (KSČM 2017; s. 8). Dále se píše také o „*požadování revize smluv, které*

umožňují, aby zisk vytvořený v ČR byl vyváděn do zahraničí, zvláště v oblastech důležitých pro soběstačnost a bezpečnost státu“ (KSČM 2017; s. 12).

Program z roku 2017 sice obsahuje o něco více prvků konzervatismu než program z roku 2013, avšak je třeba dodat, že je o něco delší rozsahem. V rámci tohoto programu nalezneme jen naprosté minimum prvků klasického konzervatismu. Ani v jednom případě se tentokráte neobjevuje důraz na tradice či tradiční instituce. Nenalezneme ani žádné prvky konzervativní ochrany přírody. Pouze v jednom případě lze identifikovat konzervativní přístup ke změnám a reformám. Poměrně zřídka se v programu objevuje také sociální konzervatismus, který je patrný pouze v návrzích na finanční podporu rodin. Další sociálně konzervativní body v textu nenalezneme. V některých případech naopak můžeme identifikovat body, které jsou se sociálním konzervatismem v přímém rozporu. Liberální konzervatismus se sice vyskytuje o něco častěji, avšak i zde je třeba dodat, že převažují spíše body, které jsou s liberálním konzervatismem v rozporu. Oproti předchozím programům je novinkou výskyt kritiky způsobu přerozdělování sociálních dávek. Po určité přestávce má v rámci tohoto dokumentu opět větší vliv národní konzervatismus. Ten se tradičně projevuje důrazem na národní a kulturní identitu a protekcionismem. Novinkou v rámci tohoto programu je odmítavý postoj k imigraci, který je způsoben zejména dobovým kontextem spojeným s migrační krizí. Celkem se v programu objevuje 23 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 6,5 % z celkového textu. To je nejnižší procentuální hodnota ze všech doposud analyzovaných programů KSČM. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 19).

4.9.2 Vývoj KSČM mezi lety 2017-2020

Další volby do Poslanecké sněmovny se konaly v roce 2017. Komunisté v nich dosáhli svého do té doby nejslabšího výsledku, když obdrželi 7,76 % hlasů (Sůsa 2021). To stačilo pouze na 15 mandátů, což oproti předchozímu volebnímu období znamenalo ztrátu více než poloviny křesel (ČSÚ 2021e). Vítězem voleb se stalo hnutí ANO, jehož předseda Andrej Babiš měl ale problémy se sestavením vlády. Důvěru dostal až jeho druhý kabinet, který tvořila koalice ANO a ČSSD s podporou právě KSČM, které tak nejslabší volební výsledek paradoxně napomohl k největšímu vlivu. O podpoře vládě se v rámci strany diskutovalo a definitivně ji schválil X. sjezd v dubnu 2018. Na dalších frontách se ale straně příliš nedařilo. V roce 2018 byl v senátních volbách poražen Václav Homolka, čímž komunisté přišli o svého posledního senátora. Ubývající počet voličů pak ukázaly také do zastupitelstev obcí, v nichž strana rovněž oslabila. Od roku 2016 hrál v KSČM významnou roli zástupce konzervativního křídla strany

Josef Skála, který byl místopředsedou strany. Právě kolem jeho osoby vznikla platforma Restart (v době kdy už místopředsedou strany nebyl), která usilovala o to, aby členové vedení strany vyvodili ze špatných výsledků odpovědnost, k čemuž mělo dojít na mimořádném sjezdu. Skálovy snahy nahradit v čele strany dosavadního předsedu Vojtěcha Filipa ale nebyly úspěšné (Sůsa 2021).

V roce 2018 se konala také další prezidentská volba, do níž KSČM svého kandidáta nepostavila (ČSÚ 2018). Kandidáty naopak postavila do voleb do Evropského parlamentu, v nichž obdržela 6,94 %, čímž si zajistila jeden mandát. Jeho držitelkou je současná předsedkyně strany Kateřina Konečná (ČSÚ 2019). V roce 2020 pak ještě zesílila kritika vedení strany, když KSČM ve volbách do krajských zastupitelstev získala pouhých 13 mandátů, což byl oproti předchozím volbám o 73 křesel horší výsledek (Sůsa 2021).

4.10 KSČM mezi lety 2021–2023

4.10.1 Analýza předvolebního programu KSČM z roku 2021

Úvod programu je v tomto případě výrazně ovlivněn dobovým kontextem, který byl spojen s pandemií Covidu-19. KSČM píše, že *„prožíváme jedno z nejhorších období v novodobých dějinách naší vlasti, pandemie omezila náš život i naši svobodu a výrazně zhoršila životní podmínky mnoha obyvatel“* (Programy do voleb 2021b). Komunisté se v úvodu zabývají také tím, co v předchozím volebním období prosadili a jaké byly podmínky jejich tolerance vlády. Již v úvodu se objevuje několik prvků konzervatismu, jimž se budeme věnovat později. Nechybí ani přihlášení se k socialismu. Komunisté píší, že *„jako strana, jejímž strategickým cílem je socialismus, usilují o zásadní změnu poměrů v České republice ve prospěch většiny jejich obyvatel“* (Programy do voleb 2021b).

I v rámci tohoto programu můžeme sledovat pokračující trend výrazného poklesu prvků klasického konzervatismu. V dokumentu totiž nenajdeme žádné prvky důrazu na tradice a tradiční instituce. Tentokrát chybí i důraz na řád a pořádek. Stejně jako v ostatních programech, tak ani zde nelze identifikovat přítomnost jakéhokoliv důrazu na autoritu, hierarchii a roli elit. Komunisté se nezmiňují ani o nedotknutelnosti soukromého vlastnictví. Právě v otázce soukromého vlastnictví se KSČM s konzervatismem výrazně neshoduje, když prosazuje *„vyvlastnění nevyužívaných a dlouhodobě chátrajících budov ve prospěch obcí, s cílem jejich využití pro výstavbu obecních bytů či jiných veřejně prospěšných zařízení sloužícím občanům“* (Programy do voleb 2021b). Stejně jako v programu z roku 2017 pak píší také o *„posílení*

institutu vyvlastňování ve veřejném zájmu“ (Programy do voleb 2021b). Jediným kódem z první kategorie, který lze v programu identifikovat, je ochrana přírody v souladu s konzervativními ideály. Komunisté prosazují *„místo gigantických investic na nová a neefektivní vodní díla potřebnou revitalizaci vodních toků a zvyšování retenční schopnosti půd*“ (Programy do voleb 2021b). Tento přístup lze rozhodně vnímat jako konzervativní, protože upřednostňuje drobnější úpravy na lokální úrovni.

Výrazně větší roli, než ve všech ostatních programech KSČM má v tomto dokumentu konzervativní přístup ke změnám a reformám. Hned ve třech případech je patrné odmítání změn. To se týká třeba v požadavku na *„zachování průběžného financování důchodů, které při adekvátní valorizaci na rozdíl od spoření nepodléhá inflaci*“ (Programy do voleb 2021b). Kromě důchodů je tento přístup patrný i v dalších oblastech. Komunisté prosazují *„odmítnutí aktuálního prosazování eura a zachování koruny jako oficiální platné měny ČR*“ (Programy do voleb 2021b). Identifikovat lze v programu rovněž opatrný přístup k reformám, který je patrný v tom, že strana v politice okolo pandemie odmítá *„kroky chaotické a nepromyšlené*“ (Programy do voleb 2021b). Vidět můžeme též kritiku nadměrné legislativy. Podle KSČM je nutná *„důsledná revize nadbytečných právních předpisů*“ (Programy do voleb 2021b).

Sociální konzervatismus je v programu opět zastoupen pouze ve formě finanční podpory rodin, která je v rámci tohoto programu druhým nejčastěji se vyskytujícím kódem. KSČM chce usilovat o *„přijetí účinných opatření na pomoc rodinám s dětmi včetně těch, které jim umožní lepší sladění rodinného a pracovního života (dostupná zařízení pro děti předškolního věku, pružné pracovní úvazky apod.)*“ (Programy do voleb 2021b). Komunisté píší také o možnostech *„zvýhodněných půjček mladým a novomanželům na výstavbu bytu, popř. nevratných půjček na vybavení bytu v případě narození dítěte*“ (Programy do voleb 2021b). S bydlením a podporou rodin souvisí i navrhovaný *„státní program výstavby státního, obecního a družstevního bydlení, zejména dostupných bytů pro mladé rodiny*“ (Programy do voleb 2021b). Další prvky sociálního konzervatismu se v programu neobjevují. Komunisté se sice věnují i důchodcům, avšak důraz na mezigenerační solidaritu nenalezneme. Chybí i hodnotový konzervatismus či důraz na důležitost náboženství. Konkrétně v této oblasti se v programu objevují spíše body, které jsou se sociálním konzervatismem v rozporu. Strana chce *„pokračovat v úsilí o zdanění církevních restitucí*“. Kromě toho také usiluje o *„zrušení výjimek z placení daně z pozemku, kterou má církev na své stavby využívané k hospodářským účelům*“ (Programy do voleb 2021b).

V programu lze identifikovat také několik prvků liberálního konzervatismu. Ve dvou případech se objevuje odmítání zvyšování daní. Komunisté požadují *„zachování nižších daní u*

zaměstnanců s podprůměrnou mzdou“ (Programy do voleb 2021b). Dále se píše, že *„daňový balíček sice ulevil i lidem s podprůměrnými příjmy, je ovšem potřeba pro ně toto daňové snížení trvale zachovat*“ (Programy do voleb 2021b). Opět ale převažují body, které naopak volají po zvyšování daní. KSČM považuje za zásadní *„posílit roli státu a prosadit zvýšení daní těm nejbohatším*“ (Programy do voleb 2021b). Dále komunisté požadují třeba *„zdanění kšeftování s byty – výrazně progresivní daň z druhé a dalších nemovitostí kolaudovaných k trvalému bydlení (nikoli k vlastnímu bydlení majitele, ale k dalšímu pronájmu za účelem zisku) a z nevyužívaných stavebních pozemků*“ (Programy do voleb 2021b). Napříč celým programem bychom našli ještě několik dalších příkladů. Můžeme tedy vidět, že v daňové problematice jsou požadavky na snižování či nezvyšování daní u KSČM opět spíše výjimečné. To v rámci tohoto programu platí i pro požadavky na zeštíhlování státního aparátu a odbourání byrokracie. Zakódovat tak lze pouze návrh na *„snižování administrativy ve školách i školských a poradenských zařízeních*“ (Programy do voleb 2021b). Častěji se objevuje podpora podnikání, která se opět týká zejména malých a středních podnikatelů. Komunisté požadují například *„podporu malých a středních podnikatelů, kteří se budou podílet na praktické přípravě učňů*“ (Programy do voleb 2021b). Důležitá je pro KSČM také *„podpora českých firem*“ (Programy do voleb 2021b). V jednom případě se stejně jako v programu z roku 2017 objevuje kritika způsobu přerozdělování sociálních dávek. Tu lze pozorovat v návrhu na *„kontrolu čerpání sociálních dávek a zabránění jejich zneužívání*“ (Programy do voleb 2021b). Prvků liberálního konzervatismu se tedy v tomto programu neobjevuje málo, ale abychom si mohli udělat reálnou představu, je třeba se podívat i na některé body, které jsou s liberálním konzervatismem v rozporu. Marxistický přístup je patrný v požadavku na *„zrušení pracovních agentur (zastavit dvojí vykořisťování zaměstnanců)*“ (Programy do voleb 2021b). Kromě toho komunisté i nadále zaujímají velmi kritické postoje k privatizaci, což je viditelné v návrhu na *„provedení inventury státního majetku a prověření privatizačních procesů i zpětně od jejich počátků*“ (Programy do voleb 2021b).

Velmi výraznou stopu má v tomto programu národní konzervatismus, který se objevuje v podobné míře jako tomu bylo v programech strany na přelomu století. V několika případech se objevuje důraz na národní a kulturní identitu. KSČM požaduje *„výchovu dětí a mládeže k vlastenectví*“ (Programy do voleb 2021b). Důležité je pro stranu také *„opětovné otevření otázky návrhu zákona o českém jazyce s cílem uchovat jeho bohatství pro budoucí generace*“ (Programy do voleb 2021b). A nechybí ani v programech komunistů tradiční požadavek na *„zastavení snah o zpochybňování dekretů prezidenta Edvarda Beneše*“ (Programy do voleb

2021b). O něco radikálněji než v předchozím programu, vyznívají postoje proti imigraci. Komunisté jednoznačně odmítají „*nelegální ekonomickou migraci*“ a říkají „*NE jakýmkoli vnucovaným kvótám pro přijetí nelegálních migrantů*“ (Programy do voleb 2021b). Poměrně často se objevuje také „*nacionalismus místo internacionalismu*“, přičemž lze konstatovat, že rétorika KSČM je v těchto otázkách výrazně agresivnější než v minulosti. Komunisté požadují například „*svobodnou volbu nákupu léčivých přípravků a očkovacích látek (vakcín) bez politického diktátu EU*“ (Programy do voleb 2021b). Dále píší o tom, že „*o rozvoji naší země musí přednostně rozhodovat sami občané – ne diktát EU či USA*“ (Programy do voleb 2021b). Můžeme tedy vidět, že přístup KSČM je poměrně radikální a tyto návrhy se nacházejí na samé hraně toho, kdy je lze ještě označit za národně konzervativní. Rétorikou se totiž výrazněji neliší od krajní pravice. Zároveň se ale KSČM od krajní pravice jasně distancuje, když požaduje „*posílení boje proti fašismu, rasismu, náboženské a jiné nesnášenlivosti a diskriminaci*“ (Programy do voleb 2021b). Komunisté dále podporují „*referendum především v otázkách vystoupení ČR z NATO a EU*“ (Programy do voleb 2021b). Přímý požadavek na vystoupení z Evropské unie se ale v programu neobjevuje. Z NATO naopak chtějí komunisté i nadále vystoupit. Vůbec nejčastěji se v programu objevuje protekcionismus. Strana požaduje například „*podmínku, že v ČR smí podnikat jen subjekt, který je v ČR registrován a který v ČR platí daň z příjmu*“ (Programy do voleb 2021b). Důležitá je pro stranu také „*revize smluv, které umožňují, aby zisk vytvořený v ČR byl vyváděn do zahraničí, zvláště v oblastech důležitých pro soběstačnost a bezpečnost státu (tzv. Tobinova daň, zvýhodnění investování zisku v ČR před jeho vyvedením do zahraničí)*“ (Programy do voleb 2021b). V podobném duchu jsou psány i další pasáže, které lze označit jako protekcionistické.

V programu KSČM z roku 2021 je jasně viditelný trend určitého obratu, který jsme mohli zaznamenat v programu z roku 2017. Komunisté se tehdy od méně radikálního pojetí opět začali obracet podobným směrem, který jsme mohli sledovat u programů na přelomu století. V rámci tohoto dokumentu se tato změna ještě více prohloubila. Její součástí ale není klasický konzervatismus, který se v programu na rozdíl od některých starších programů neobjevuje prakticky vůbec. O něco častěji se naopak objevuje konzervativní přístup ke změnám a reformám, když komunisté hned několikrát zaujímají k možným změnám skeptické postoje. Celkově je ale program laděn poměrně radikálně a hned v úvodu se objevuje výzva k „*zásadní změně*“, takže text jako celek rozhodně za konzervativní označit nemůžeme. To platí i pro liberální konzervatismus. V programu sice nalezneme hned několik jeho prvků, avšak převažují spíše takové body, které jsou s tímto směrem konzervatismu v rozporu. Ze sociálního

konzervatismu lze v dokumentu identifikovat pouze finanční podporu rodin. Nejčastěji se tedy objevují prvky národního konzervatismu, které se ale určitým způsobem liší od těch, které jsme mohli sledovat ve starších programech. Ubylo důrazu na národní a kulturní identitu, přičemž zejména kultura je věnován oproti starším programům naprosto minimální prostor. Logicky se vzhledem ke světovému dění objevuje odmítavý postoj k imigraci. Vůbec nejzajímavější jsou ale do jisté míry nacionalistické postoje KSČM, které jsou navíc spojeny s velmi radikální a ostrou rétorikou. Ve velké míře je přítomný také protekcionismus, který se ale objevoval ve většině programů strany. Celkem lze v tomto programu identifikovat 37 prvků konzervatismu, což je po programu z roku 1998 druhý nejvyšší počet. Tyto prvky dohromady tvoří 10,32 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 20).

4.10.2 Vývoj KSČM v roce 2021

Krise KSČM vyvrcholila ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021, kdy komunisté obdrželi pouze 3,6 % hlasů a poprvé tak zůstali bez jediného mandátu. Ihned po volbách rezignoval na pozici předsedy strany Vojtěch Filip, který měl kvůli zdravotnímu stavu v úmyslu skončit už dříve. V únoru 2020 totiž prodělal infarkt, avšak termín řádného sjezdu byl kvůli pandemii posunut. Po nepovedených volbách se konal mimořádný sjezd, na kterém uspěla již výše zmíněná europoslankyně Kateřina Konečná, která stojí v čele strany dodnes (Sůsa 2021).

4.11 KSČM – shrnutí

KSČM rozhodně nemůžeme označit za konzervativní stranu, což nám jasně ukazují stanovy. Ani v rámci programových dokumentů ale konzervatismus nepřevažuje. Na druhou stranu je nutno konstatovat, že určitou roli prvky konzervatismu v programech KSČM hrají. Zejména u starších programů jsme mohli sledovat i prvky klasického konzervatismu, přičemž zejména důraz na tradice, tradiční hodnoty a tradiční instituce se objevoval poměrně často a pravidelně. Mizet z předvolebních programů strany začal až v roce 2013. Na důvod jsem se ptal Jana Klána, podle kterého se strana vyvíjí a v globalizované společnosti nelze dávat důraz jen na místní tradice, ačkoliv jsou také důležité. Ve vztahu k rodině jako významné stavební jednotce společnosti ale KSČM zůstává tradiční (Klán 2024). Lehce se v programech objevoval i důraz na řád a pořádek či ochrana přírody v souladu s konzervativními ideály, avšak role těchto témat v programech nebyla zásadní. Jen naprosto minimálně se objevoval důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví, což lze považovat za jeden z ústředních bodů konzervatismu. Zejména v posledních programech byly jasně patrné návrhy, které jsou se soukromým vlastnictvím

v přímém rozporu. Vůbec v programech nenalezneme důraz na hierarchickou společnost, autoritu a roli elit.

Konzervativní postoj ke změnám a reformám se ve starších programech strany neobjevuje téměř vůbec. V posledních programech byl ale naopak viditelný čím dál tím více. Tento fakt může být do jisté míry způsobem dobovými kontexty. Po změně režimu bylo jasné, že určité změny nastat musí. KSČM tehdy ve svých programových dokumentech kritizovala povahu těchto změn, ale neodmítala změny jako takové. Spíše přicházela s vlastními návrhy. Jakožto opoziční strana pak KSČM téměř v každém volebním období prosazovala řadu změn, a ačkoliv jsme v některých případech viděli určitý odpor ke změnám a reformám, jednalo se spíše o konkrétní a nahodilé body. V posledním programu se konzervativní přístup ke změnám a reformám objevuje častěji, což je zřejmě způsobeno tím, že v předcházejícím volebním období byla na komunistech závislá vláda a jednalo se tak vůbec o první porevoluční vládu, na níž měla KSČM výraznější vliv. Je proto logické, že prošlo také více bodů, s nimiž strana souhlasila a nechtěla, aby v dalším volebním období docházelo k jejich změnám či rušení. Ani tak ale nemůžeme v tomto ohledu KSČM považovat za konzervativní. Skeptický postoj ke změnám se totiž i nadále týkal spíše některých konkrétních bodů a v jádru se strana i nadále hlásila k zásadním změnám systému.

Sociální konzervatismus se v programech KSČM vyskytoval poměrně pravidelně ve formě finanční podpory rodin, která se minimálně jednou objevila v každém z programů. Lišila se pouze četností, v některých případech strana tomuto tématu tolik prostoru nevěnovala, jindy byla finanční podpora rodin zmíněná ve více bodech. Poněkud překvapivě se v programech jen velmi sporadicky objevovala mezigenerační solidarita. Komunisté se sice důchodcům v programech věnovali, avšak zmíněk o mezigenerační solidaritě bylo napříč programy k vidění jen velmi málo. Z rozhovoru s Janem Klánem ale vyplývá, že mezigenerační solidarita je pro stranu důležitá. Klán kritizuje fakt, že ke stáří se dnes přistupuje jako k něčemu špatnému a mezigenerační solidaritu dává do souvislosti s nepodmíněným základním příjmem (Klán 2024). Vůbec se v programech strany neobjevuje hodnotový konzervatismus ve smyslu odmítání potratů či sňatků stejnopohlavních párů. KSČM naopak napříč programy možnost potratu podporovala. Ke sňatkům stejnopohlavních párů se v programu z roku 2021 nijak nevyjadřuje. Proto jsem se zeptal na názor Jana Klána, který se označil za zastávce klasické rodiny, avšak zároveň preferuje, aby stejnopohlavní páry měly svůj status. Konkrétně píše o registrovaném partnerství, jehož práva budou analogická manželství (Klán 2024). Mohlo by se tedy zdát, že KSČM je v těchto otázkách konzervativnější než ČSSD, avšak Jan Klán jednoznačně deklaruje,

že se jedná pouze o jeho osobní názor. Zároveň také dodává, že to byla právě KSČM, která po roce 2000 přišla s registrovaným partnerstvím a zmiňuje, že již před rokem 1989 bylo Československo jedním z prvních států, který dekriminalizoval homosexualitu. Na závěr dodává nepříliš konzervativní poznámku, že komunistická levice byla a je progresivní (Klán 2024). Napříč téměř všemi programy je patrný negativní vztah KSČM k církvím a náboženství. Výjimkou je pouze jeden bod z programu v roce 2013, v němž komunisté částečně připouští určitý význam role náboženství ve společnosti.

Liberální konzervatismus se u komunistů objevuje napříč všemi programy, avšak je třeba dodat, že ve všech programech převažovaly spíše body, které se s liberálním konzervatismem neshodují. S liberálními konzervativci se komunisté shodovali převážně v podpoře podnikatelů, která byla viditelná napříč všemi programy. Totéž lze říci i o podpoře zeštíhlování státu a kritice byrokracie, která byla patrná zejména ve starších programech. Objevuje se sice i v novějších, avšak s menší četností. V posledních programech se naopak stále častěji objevovalo odmítání zvyšování daní či dokonce návrhy na jejich snižování. Je ale nutné dodat, že v drtivé většině případů se to týkalo pouze „obyčejných“ či „chudších“ občanů. V jiných případech naopak KSČM podporuje navyšování daní či dokonce zavádění nových daní. To se většinou týkalo bohatších lidí, velkých podnikatelů, nadnárodních korporací, bank a podobně. V programech z let 2017 a 2021 jsme mohli částečně vidět také kritiku způsobu přerozdělování sociálních dávek. V žádném z programů jsme neidentifikovali podporu tržního hospodářství a důraz na individuální svobodu. V případě tržního hospodářství to není příliš překvapivé, jelikož zejména ve starších programech se komunisté velmi často vyjadřovali skepticky ke kapitalismu a u mnoha témat prosazovali, aby nebyla jen „ponechána neviditelné ruce trhu“.

Zdaleka nejčastěji se v programech KSČM objevoval národní konzervatismus, který však napříč časem procházel určitými změnami. Ve starších programech se projevoval zejména ve formě důrazu na národní a kulturní identitu, přičemž především ta kulturní dostávala v programech významný prostor. Postupem času se ale důraz na národní a kulturní identitu z programů začal částečně vytrácet a četnost jeho výskytu měla od roku 2010 klesající tendenci. Odmítavý postoj k imigraci se v programech KSČM objevil pouze v letech 2017 a 2021, což zcela jednoznačně souvisí s migrační krizí. Ve starších programech se komunisté tomuto tématu nevěnovali. V některých dokumentech jsme mohli sledovat spíše zastávání se migrantů a v letech 2002 a 2006 komunisté dokonce prosazovali „multikulturní výchovu“, což je s národním konzervatismem spíše v rozporu. V dalších programech se o multikulturalismu KSČM nezmiňuje. Určitým vývojem prošel také výskyt kódu „nacionalismus místo

internacionalismu“. Ten se v programech KSČM poprvé začal objevovat v programech z let 1996 a 1998. S blížícím se vstupem do Evropské unie ale četnost klesala a v některých programech se poté nevyskytoval vůbec. Znovu jsme tento kód mohli výrazněji identifikovat až v posledním programu v roce 2021. Komunisté se v této oblasti většinou zabývali národní suverenitou či vměšováním velmocí do vnitřních záležitostí České republiky. Již od počátku byl patrný částečný skepticismus ohledně vstupu do Evropské unie, který však postupem času odezněl. Komunisté sice byli k EU v některých věcech kritičtí, avšak většinou se jednalo o její vnitřní fungování. Výraznější změna nastala až v posledním programu z roku 2021, kdy KSČM začala zmiňovat „diktát z Bruselu“ a obecně se její vyjadřování směrem k této instituci výrazně posunulo. Jan Klán tvrdí, že tento posun je způsoben vnitřní proměnou strany i EU jako instituce. Do KSČM přichází noví lidé, kteří stranu posouvají. Podle jeho názoru je třeba EU reformovat a učinit z ní demokratickou socialistickou unii, a ne vládu korporací (Jan Klán 2024). O národní suverenitě se Klán ale nijak nezmiňuje. Můžeme tedy vidět, že jeho pohled může být od některých pasáží v programech částečně odlišný, i když ve výsledku se jeho názor na EU od postojů strany v podstatě neliší.

Jiný přístup vidíme u NATO, k němuž byla KSČM kritická v podstatě ve všech programech a konzistentní zůstala i v požadavcích na vystoupení ČR z této aliance. V tomto případě ale nelze hovořit o nacionalismu, protože komunistům vadí spíše NATO jako takové a jeho „agresivní“ politika než samotná myšlenka kolektivní bezpečnosti. Posledním kódem je protekcionismus, který je patrný ve všech programech KSČM. V minulosti se objevoval zejména v obavách ze vstupu zahraničního kapitálu do klíčových podniků. Časem se poté posunul spíše k obavám z vyvážení zisků do zahraničí.

Pokud bychom chtěli vztah KSČM a národního konzervatismu doplnit, můžeme se podívat na slova Jiřího Dolejše, který v rozhovoru pro server *Forum24* z 27.3. 2024 hovoří o tom, že podle jeho názoru „*infikace nacionálním konzervatismem na levici je*“. Zároveň ale dodává, že v programových dokumentech strany viditelná není. Tam se prý KSČM vyjadřuje proti imperialismu a nechce rasismus a xenofobii (Dolejš 2024). Můžeme dodat, že analýza programů strany tomuto tvrzení úplně neodpovídá. Je ale samozřejmě otázka, jak Dolejš přesně národní konzervatismus vnímá. Mimo to je nutné zmínit, že nepoužívá termín „národní“ ale „nacionální“. Teoreticky tak může mít na mysli trochu jiné pojetí národního konzervatismu, než se kterým pracujeme v tomto textu. Národní konzervatismus jako takový totiž taktéž nepodporuje rasismus či xenofobii. Něco takového je typické spíše pro extrémní pravici, přičemž národní konzervatismus a extrémní pravici je nutno oddělovat.

Můžeme tedy konstatovat, že prvky konzervatismu se objevovaly ve všech programech KSČM. Nejvýznamnější roli měly v programech prvky národního konzervatismu. Průměrně se v programech nejčastěji objevovaly prvky důrazu na národní a kulturní identitu. Nejvíce konzervativních prvků bylo možné identifikovat v programu z roku 1998, kde se vyskytuje 39 prvků konzervatismu. Nejméně se jich objevilo v programu z roku 2013, v němž bylo možné identifikovat pouze 16 prvků konzervatismu. Největší procentuální zastoupení měl konzervatismus v programu z roku 1996, ve kterém jeho prvky tvořily 14,55 %. Nejmenší naopak v programu roku 2017, kde prvky konzervatismu tvořily pouze 6,5 % z celkového textu. Celkový trend byl takový, že prvky konzervatismu se v programech KSČM hojně vyskytovaly v 90. letech a na přelomu století. Následně měl jejich počet spíše klesající tendenci, avšak v programu z roku 2017 došlo k určitému obratu a v posledním programu z roku 2021 se prvky konzervatismu objevovaly opět ve větší míře. Průměrně se v programech objevovalo 29,11 prvků konzervatismu. Procentuální průměr činí 9,82.⁵¹ U obou těchto hodnot je třeba vzít v potaz fakt, že jednotlivé programy se více či méně lišily svou délkou, což může čísla do jisté míry zkreslovat. Jana Klána z KSČM jsem se ptal, k jakému směru konzervatismu má podle jeho názoru strana nejbližší. Na otázku ale nechtěl odpovědět a jednoznačně deklaroval, že konzervatismus nepodporuje (Klán 2024). Tabulka shrnující průměrnou četnost a procentuální výskyt jednotlivých kódů napříč všemi programy KSČM se nachází v příloze (Příloha č. 21).

5. Levice

Strana Levice se na svých webových stránkách označuje za skupinu lidí, kteří chtějí každý den udělat ze světa lepší místo. Strana bojuje za svět, kde většina lidí nebude trpět rozmary nejbohatšího procenta a kde mají všichni lidé důstojného života. Lidé by se neměli bát války a ekologické katastrofy ani volit mezi zaplacením nájmu a koupením školních pomůcek. Levice věří, že základem spravedlnosti ve společnosti je to, aby všichni lidé měli možnost nejen uspokojit své základní potřeby, ale zároveň se ve svých životech i plně realizovat a mít rovný vliv na veřejné záležitosti. Lidé by také měli mít možnost zařídit si život podle svého, což podle strany není možné, pokud nebudou odebrána privilegia těm, kteří vydělávají na utrpení druhých. Nahromaděnou ekonomickou a politickou moc Levice nepovažuje za morální selhání jednotlivců, ale za problém se systémovými kořeny. Řešením podle strany tedy není nahradit

---

⁵¹ Hodnoty se mohou velmi mírně lišit podle způsobu výpočtu, minimální odchylka v řádu setin je způsobena zaokrouhlováním.

„nesprávné“ lidi nahoře, nýbrž zajistit, aby nikdo neměl takové množství moci, bohatství a vlivu (Levice 2023a).

Další informace o straně Levice nám poskytují její stanovy. V článku II. se uvádí, že strana je politickým pokračovatelem Levého bloku a Strany demokratické levice, Strany demokratického socialismu a iniciativy Skutečná levice. Levice je stranou socialistické orientace. Strana chápe socialismus jako humánní, demokratické hnutí, které směřuje k emancipaci člověka. Levice sdružuje občany České republiky, které spojuje úcta k lidským právům, zájem na sociální spravedlnosti a rovnosti občanů. Strana se hlásí k principům sociálně spravedlivého uspořádání společnosti a ke spolupráci se všemi levicově, mírově a progresivně orientovanými subjekty v České republice i zahraničí. Levice odmítá diskriminaci kterýchkoliv politických stran, sdružení a hnutí, která demokraticky usilují o sociální spravedlnost a mír. Programovým cílem strany je společnost založená na solidární, sociální, participativní, ekologicky udržitelné ekonomice, na vládě práva nad politikou a na silném sociálním státu, který má co nejširší participativní charakter. Levice odmítá státní dirigismus a paternalismus (Levice 2023b).

Podobně jako v případě ČSSD a KSČM, i v případě Levice nám základní představení strany ani stanovy nenaznačují jakoukoliv přítomnost prvků konzervatismu. Levice naopak působí ještě více vzdálená konzervatismu, než tomu bylo u předchozích dvou případů, což dokládá například zmínka o spolupráci s „progresivními“ subjekty. Progresivismus je totiž ve své podstatě opakem konzervatismu.

5.1. Vznik a vývoj Levice

Kořeny současné strany Levice můžeme hledat v dobách, kdy se do čela KSČM dostal Miroslav Grebeníček. Reformní proudy tehdy stranu opustily a začaly působit samostatně. Jednou z nových stran byla Strana demokratická levice (SDL). Ta se účastnila už voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996, v nichž ale propadla a získala pouze 0,13 % hlasů. Těchto voleb se účastnila i strana Levý blok, která vznikla v roce 1993. Jak již název napovídá, tato strana částečně vycházela z koalice Levý blok, jejíž součástí byla i KSČM. K Levému bloku se přihlásilo hned 24 poslanců, díky čemuž měl výrazně silnější pozici než Strana demokratické levice. Strana Levý blok ale byla silně kritizována ze strany KSČM, které se nelíbilo, že si strana přisvojila název původní koalice. První předsedkyní Levého bloku se stala Marie Stiborová, kterou později nahradil Jaroslav Ortman. Levý blok podobně jako Strana

demokratické levice kandidoval ve volbách samostatně a obdržel 1,4 % hlasů (Mareš 2002; s. 94).

V únoru 1997 se obě strany spojily, čímž vznikl subjekt s názvem Levý blok – Strana demokratické levice. Předsedkyní se stala Marie Stiborová a v prosinci roku 1997 došlo k přejmenování strany na Stranu demokratického socialismu. Ve stejné době také v čele strany nahradil Stiborovou Vasil Mohorita, který navrhl zrušení strany. Jeho návrh byla ale odmítnut a Mohorita se vzdal funkce předsedy strany. Novým lídrem uskupení se následně stal Jiří Hudeček. Parlamentních voleb v roce 1998 se strana vůbec nezúčastnila. Do voleb v roce 2002 pak postavila kandidátku pouze v Praze, kde získala pouhých 475 hlasů (Mareš 2002; s. 95). V žádných dalších parlamentních volbách už strana kandidátku nepostavila. Pod názvem Strana demokratického socialismu pokračovala až do roku 2020, kdy se spojila s iniciativou Skutečná levice a přijala současný název Levice (A2larm 2020). Nově pojmenovaná strana kandidovala v parlamentních volbách v roce 2021, avšak kandidátky postavila pouze v Praze, Jihomoravském kraji a Olomouckém kraji a dohromady získala 639 hlasů (ČSÚ 2021f).

5.2. Analýza programů a dalších materiálů Levého bloku, Strany demokratického socialismu a Levice

V rámci této kapitoly se budeme věnovat analýze některých dostupných programů a dalších materiálů strany Levice a jejích předchůdkyň. Analyzovaných dokumentů bude méně než v případě ČSSD a KSČM. Důvodem je výrazně nižší význam Levice i jejích předchůdkyň a také horší dostupnost materiálů.⁵² Výše jsme uvedli, že Strana demokratického socialismu ve většině voleb vůbec nekandidovala, kvůli čemuž ani neexistují předvolební programy. Na druhé straně ale strana vytvářela dlouhodobé programy či jiné podobné dokumenty, které na tomto místě budeme chronologicky analyzovat. Některé z těchto dokumentů jsou kratšího rozsahu, jiné naopak delšího. Rozdílná délka a povaha dokumentů nám ale neumožňuje využít stejný postup jako u předchozích dvou uskupení. V případě ČSSD i KSČM existovala určitá posloupnost a jednodušnost analyzovaných dokumentů, což v případě Levice neplatí. Příčinou je v první řadě fakt, že zde budeme analyzovat programy a další materiály hned tří uskupení – Levého bloku, Strany demokratického socialismu a Levice. Druhým důvodem je potom dlouhá časová propast mezi jednotlivými dokumenty, kvůli čemuž je složitější sledovat postupný

---

⁵² Analyzovány jsou převážně dokumenty, které lze dohledat v kompletním a uceleném stavu, což bohužel neplatí u všech dostupných materiálů. Některé obsahují vynechané pasáže, což je dáno i tím, že jsou dohledatelné pouze skrze webový archiv.

vývoj, jako tomu bylo u ČSSD a KSČM. Z těchto důvodů bude možné u každého analyzovaného materiálu nalézt v příloze tabulku s přehledem četnosti a procent jednotlivých kódů, avšak u závěrečného shrnutí kapitoly nebude v příloze dostupná shrnující tabulka s průměry, jelikož tato čísla by vzhledem k výše uvedeným problémům nebyla relevantní a výrazně by zkreslovala závěrečné srovnání všech analyzovaných stran.

5.2.1 Analýza Cílů Levého bloku z roku 1996

Jedná se o velmi krátký dokument, v němž ale nalezneme hned několik prvků konzervatismu. Hned v úvodu dokumentu píše Levý blok o něčem, co uvidíme v téměř všech dokumentech, které zde budeme dále analyzovat. Podle Levého bloku „*politika, která všechno měří penězi, je špatná politika*“ (Levý blok 1996). Uskupení dále popisuje své další cíle a úlohy státu. Jednou z nich je, že stát „*musí zaručit také účinnou ochranu před zločiny*“ (Levý blok 1996). To lze vnímat jako důraz na řád a pořádek, který se v dokumentu objevuje ještě jednou. Levý blok píše, že „*právní normy, praktická trestní politika i vybavení policie a justice musí přinášet rychlý a zásadní obrat, aby občan měl vlastní zkušeností podložený pocit bezpečí*“ (Levý blok 1996). Další prvky klasického konzervatismu už v programu nenalezneme. Identifikovat lze naopak pasáže, které jsou s ním v přímém rozporu. Jedná se zejména o určité popírání nedotknutelnosti soukromého vlastnictví, které je patrné v tvrzení, že „*každé velké vlastnictví – soukromé i státní – je zároveň velkou faktickou mocí nad jednotlivci i ve společnosti, v demokracii má být proto podrobena účinné veřejné kontrole*“ (Levý blok 1996).

Konzervativní přístup ke změnám ani sociální konzervatismus se v programu neobjevují. V případě sociálního konzervatismu stojí za zmínku snad jen negativní postoj k církvím, který je patrný v tom, že „*svobodu víry a náboženskou toleranci spojuje LB s požadavkem odluky církví od státu a odmítá snahu rozšiřovat církevní majetek nad rozsah, potřebný k náboženskému poslání*“ (Levý blok 1996). Liberálně konzervativní podporu podnikání lze do jisté míry vysledovat v deklaraci, že „*hospodářská politika vlády má aktivně podporovat soukromé, družstevní i státní podniky*“.⁵³ V dalších otázkách už je ale Levý blok s liberálním konzervatismem v přímém rozporu. Nejlépe viditelné je to v pasáži, kde Levý blok píše, že „*bude prosazovat zákonné zakotvení různých způsobů, jak demokraticky kontrolovat důsledky působení velkého kapitálu soukromého i státního, domácího i zahraničního, zákon musí též*

---

⁵³ Jako prvek konzervatismu je v tomto případě samozřejmě vnímána zmínka o podpoře soukromých podniků.

jasně stanovit, co může vlastnit výlučně stát (od nerostného bohatství až po kulturní statky)“ (Levý blok 1996).

V zahraniční politice uskupení *„podporuje snahy o začlenění ČR do integračních procesů v Evropě, ale žádá při tom vyváženou, naše národní zájmy plně respektující vládní politiku jak vůči Německu, tak vůči Rusku“* a je *„proti politice vojenských bloků“* (Levý blok 1996). Na rozdíl od KSČM zde ale nenajdeme přímou kritiku NATO, k němuž Levý blok píše pouze to, že o případném vstupu musí rozhodnout občané v referendu (Levý blok 1996). V programu tedy nenalezneme *„nacionalismus místo internacionalismu“* a neobjevuje se ani protekcionismus. Identifikovat ale můžeme důraz na národní a kulturní identitu. Ten je patrný v tvrzení, že *současná vládní politika „oslabila politickou váhu našeho národa rozbitím Československa a trvale devastuje vzdělanostní i kulturní potenciál národa, za dvě nebo tři generace by to mohlo i bez cizí agrese znovu ohrozit naši národní existenci“* (Levý blok 1996). Levý blok také konstatuje, že *„český národ je nejzápadnější slovanský národ a musel po staletí bojovat o svou řeč a holou existenci, která nebyla samozřejmá“* (Levý blok 1996).

Můžeme tedy vidět, že tento poměrně krátký dokument se výrazněji neliší od programů KSČM z tohoto období. Patrný je větší důraz na demokratizaci a kritika nadřazování ekonomických otázek ostatním problémům. Z prvků konzervatismu se nejčastěji objevuje důraz na řád a pořádek a důraz na národní a kulturní identitu. V jednom případě lze identifikovat i prvek liberálního konzervatismu, jímž je podpora podnikatelů. Důležité je ještě jednou zopakovat, že dokument je opravdu velmi krátký, což zásadním způsobem zkresluje níže uvedená čísla. Celkově se v dokumentu objevuje 5 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 16,24 % z textu. Tabulka podrobně ukazující výskyt a procentuální hodnoty jednotlivých kódů se nachází v příloze (Příloha č. 22).

5.2.2 Analýza Manifestu demokratického socialismu

Manifest demokratického socialismu je poměrně rozsáhlý programový dokument schválený VII. sjezdem Strany demokratického socialismu 22. listopadu 2003. Nejedná se o klasický program, ale spíše o jakýsi soubor postojů, cílů, zvolených postupů a ideových východisek strany. Již na tomto místě je potřeba zmínit, že dokument neobsahuje téměř žádné prvky konzervatismu. I přesto si ale některé pasáže v popíšeme. V první řadě zde totiž najdeme hned několik částí, které jsou s konzervatismem v přímém rozporu. Druhým důvodem je poté fakt, že tento dokument obsahuje řadu bodů, které tvoří základ pro obsah dalších dokumentů, které zde budeme analyzovat.

Hned v úvodu se píše, že kapitalismus „člověka osvobodil od jeho feudálních pout a vzápětí ho nově grandiózně zotročil“ (SDS 2003a). Podle strany se zvedá „nový boj pracujících proti moci kapitálu, boj, který přerůstá v hnutí, překračující národní rámec, aspirující na zrušení hranic a na mezinárodní občanství“ (SDS 2003a). Tuto pasáž lze rozhodně považovat za nekonzervativní, protože v zásadě podporuje rozpad tradičního uspořádání společnosti. Demokratičtí socialisté dále píší, že „národní stát jako suverén před našima očima pomalu odumírá a nově se formující levice musí přemýšlet nad tím, jak nahradí jeho sociální funkce v lokálním i globálním měřítku“ (SDS 2003a). Kromě útoků na národní stát se strana hlásí také k ideám rovnosti, což lze rovněž považovat za něco, co je s konzervatismem v rozporu. Orientace strany je jasně patrná v pasáži, kde strana píše, že „socialismus je pro nás hodnotový systém, ve kterém jsou neoddělitelně spojeny důstojný život, svoboda, rovnost a solidarita, lidská emancipace, sociální spravedlnost, zachování přírody a mír“ (SDS 2003a). Dále se píše, že „svoboda jako společenský vztah je však v lidských myslích neoddělitelně spojena s rovností“ (SDS 2003a). Strana demokratického socialismu se také hlásí k pokrokářství a liberalismu. Konkrétně tvrdí, že „k velkým historickým ponaučením, které jsme získali z dějin socialismu, patří, že se socialismem musí být nerozlučitelně svázána demokracie a myšlení, které přijímá pokrokové potenciály liberalismu“ (SDS 2003a).

Kromě klasického konzervatismu, vůči němuž se strana nepřímou velmi ostře vymezuje, nenalezneme v programu ani žádné prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Opět je tomu spíše naopak, jelikož autoři programu píší, že „jako demokratičtí socialisté se otevřeně přiznáváme, že podporujeme a plánujeme radikální společenské změny“ a že „jsme stranou radikálně myslících lidí, kteří se chtějí přiblížit k jádru věcí“ (SDS 2003a). Program je pak završen tvrzením, že „jiný svět je nutný“ (SDS 2003a). Nenalezneme ani sociální konzervatismus, což je do jisté míry dáno i tím, že strana se konkrétním politickým návrhům v rámci tohoto dokumentu v podstatě nevěnuje. Celý program je zaměřen spíše ideologicky a jakékoliv zmínky o konkrétních bodech, které bychom mohli spojit s finanční podporou rodin či mezigenerační solidaritou zde nenajdeme.

Jediné prvky konzervatismu, které v dokumentu najdeme můžeme spojit s liberálním konzervatismem. Je ale nutné dodat, že se jedná o prvky nahodilé. Jako důraz na individuální svobodu můžeme vnímat požadavek strany „posilovat svobodu jedince“ (SDS 2003a). Zároveň jsme ale již výše mohli vidět, že strana svobodu silně spojuje s hodnotami jako jsou rovnost či solidarita, které s konzervatismem spojovat nemůžeme. Podporu tržního hospodářství lze identifikovat v návrhu na posilování „účinnosti trhu všude tam, kde má pozitivní zprostředkující

funkci (včetně protimonopolních opatření)“ (SDS 2003a). O něco později ale strana naopak chce „zamezovat trhu přístup všude tam, kde je jeho vliv škodlivý, kde by měla působit solidarita, vzdělání a talent“ (SDS 2003a). Vůbec v největším rozporu s liberálním konzervatismem je ale přístup strany ke kapitalismu, který je velmi kritický, což jsme mohli vidět už výše. Strana demokratického socialismu velmi často píše o tom, že požaduje více demokracie, větší demokratizaci společnosti, přímou demokracii a podobně. Jedním z důvodů je fakt, že podle strany je demokracie „klíčem k erozi kapitalismu“ (SDS 2003a). V dokumentu se také píše, že „demokratičtí socialisté budou připravovat všestranně společnost na to, že v procesu postupného zespolečnění ekonomiky za hranice sociálně demokratické utopie dojde k období poruch společenské produkce“ (SDS 2003a). V samotném závěru programu pak strana útočí na kapitalismus znovu, když po výčtu různých problémů píše, že „globalizovaný kapitalismus se tak stává genocidní mašinerií, která si svou „výkonností“ nezadá s nacistickými vyhlazovacími tábory“ (SDS 2003a).

Prvky národního konzervatismu v programu nenajdeme, což ale vzhledem k úvodu programu není příliš překvapivé. Pro národní konzervativce je národní identita spojená s národními státy, k nimž je Strana demokratického socialismu velmi kritická. V tom pokračuje i v dalších částech programu, kde třeba píše, že „národní státy se naopak ve 20. století staly často nebezpečným semeništěm rasismu a nesnášenlivosti“ (SDS 2003a). V programu je dále uvedeno, že „demokratičtí socialisté proto nepovažují národní stát za hlavní nástroj lidské emancipace a naopak požadují, aby se občané emancipovali od svých národních států“ (SDS 2003a). V dokumentu se dále píše, že „stejně jako považujeme za důležitou existenci různých názorových proudů, klademe důraz i na zachování plodné koexistence národních kultur, jejichž vzájemnému vlivu nebudou bránit hranice národních států“ (SDS 2003a). Strana demokratického socialismu pak zcela jasně deklaruje, že „demokratičtí socialisté jsou pro Evropskou sociální republiku“ (SDS 2003a). Našli bychom i další příklady, avšak tento výčet je dostatečný k tomu, aby bylo zcela zřejmé, že Strana demokratického socialismu se s národním konzervatismem nemůže shodnout téměř v ničem už jen z toho důvodu, že ve svém manifestu útočí na samotné základy toho, na čem národní konzervatismus stojí.

Z celkového hlediska tedy můžeme konstatovat, že Manifest demokratického socialismu nemá s konzervatismem společného téměř nic a v mnoha případech útočí na jeho samotnou podstatu. Demokratičtí socialisté se nehlásí k tradicím a některé instituce, které by mohli konzervativci považovat za důležité, chtějí zničit. Nenalezneme ani důraz na řád a pořádek či konzervativní přístup k ochraně přírody, což je téma, která se v rámci tohoto dokumentu objevuje jen velmi

okrajově. Konzervativní přístup ke změnám a reformám vylučuje už to, že strana se zcela jednoznačně hlásí k tomu, že prosazuje radikální změny, což je v přímém rozporu s konzervatismem. Neobjevuje se ani sociální konzervatismus, což může být způsobeno i tím, že program je velmi ideologický a neobsahuje moc konkrétních návrhů. Liberální konzervatismus se objevuje na dvou místech, avšak jen velmi okrajově. O programu tedy rozhodně nelze hovořit jako o liberálně konzervativním už jen proto, že liberální konzervatismus rozhodně neusiluje o konec kapitalismu, což je hlavním cílem Strany demokratického socialismu. Národní konzervatismus se pak v programu rovněž nevyskytuje. Strana podporuje vznik nadnárodního celku, a naopak se staví velmi kriticky k národním státům. Program tedy obsahuje 2 prvky konzervatismu, které dohromady tvoří 0,20 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 23).

5.2.3 Analýza programu Strany demokratického socialismu z roku 2003

Program Strany demokratického socialismu je programovým dokumentem strany, který stejně jako Manifest demokratického socialismu pochází z roku 2003. Oproti němu je ale o něco méně ideologický a je také výrazně kratší. Přesto obsahuje o něco málo více prvků konzervatismu než Manifest demokratického socialismu. I tak je ale nutno konstatovat, že z celkového hlediska dokument rozhodně nemůžeme označit za konzervativní, jelikož v mnoha věcech logicky vychází ze zmíněného Manifestu. Již v úvodu je patrné, že jedním ze základních programových bodů je kritický přístup ke kapitalismu. Strana vyjmenovává různé problémy, z nichž viní právě kapitalismus. To zcela jasně ilustruje pasáž, kde se píše, že *„jsme přesvědčeni, že tyto rozpory jsou přímým důsledkem kapitalistických výrobních vztahů, založených na úsilí o maximální zhodnocení kapitálu a maximální zisk“* (SDS 2003b). Strana se podle svého názvu opět hlásí k demokratickému socialismu, který vysvětluje velmi jednoduše. V dokumentu se píše, že *„socialismus a demokracie jsou od sebe neoddělitelné, demokracie bez socialismu se stává pouhou formou, socialismus bez demokracie ztrácí svůj humanistický obsah“* (SDS 2003b).

V programu nenalezneme žádné prvky klasického konzervatismu. Naopak se zde objevují pasáže, které jsou s ním v přímém rozporu. Opět se jedná zejména o velký důraz, který strana klade na rovnost. Ten je dobře viditelný třeba v pasáži, kde se píše, že Strana demokratického socialismu podporuje *„vše, co vede k odstraňování materiální i právní nerovnosti mezi lidmi, třídami, rasami, národy“* (SDS 2003b). V programu se naopak objevují prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám, což je vzhledem k podobě Manifestu demokratického

socialismu překvapivé. V rámci tohoto dokumentu se ale neobjevuje přímé volání po radikálních změnách, ačkoliv samozřejmě za radikální změnu můžeme považovat už jen snahu o konec kapitalismu. Strana doslova píše, že *„ačkoliv spojujeme své naděje s překonáním nebo transformací kapitalismu, neznamena to, že bychom rezignovali na politickou aktivitu v rámci stávajících politických poměrů a že bychom neusilovali o jejich reformování“* (SDS 2003b). V jedné z pasáží ale můžeme identifikovat odmítání rychlých a unáhlených změn. Strana demokratického socialismu totiž nestojí *„o takové ekonomické změny, které se uskutečňují bez ohledu na zdraví člověka, které neslouží rozvoji vzdělanosti, mravnosti, kulturní vyspělosti a fyzické zdatnosti lidí a které narušují harmonii mezi člověkem a přírodou“* (SDS 2003b). V programu se objevuje také kritika nadměrné legislativy. Demokratičtí socialisté mají výhrady *„k překotné novelizaci základních předpisů a nedobře organizované legislativě, poněvadž vytvářejí špatně organizovaný právní řád, který zhoršuje občanům dovolání se spravedlnosti“* (SDS 2003b).

V programu nenajdeme žádné prvky sociálního konzervatismu. Neobjevuje se ale ani nic, co by s ním bylo v přímém rozporu, protože kromě finanční podpory rodin či mezigenerační solidarity nelze identifikovat ani pasáže, které by podporovaly práva sexuálních menšin či se kriticky vyjadřovaly k církvím. Identifikovat naopak můžeme jeden prvek liberálního konzervatismu. Konkrétně se jedná o kritiku nadměrné byrokracie, která je patrná v pasáži, kde strana píše, že je *„pro decentralizaci veřejné správy a samosprávy na úkor státní byrokracie a pro to, aby úřady státní správy začaly sloužit lidem a občan nebyl jejich rukojmím“* (SDS 2003b). Kromě toho se ale objevují i pasáže, které jsou s liberálním konzervatismem v rozporu. O vztahu Strany demokratického socialismu ke kapitalismu jsme již hovořili. Strana ale nejeví ani přílišnou ochotu k podpoře podnikatelů, jelikož píše, že *„daňová zvýhodnění podnikatelských subjektů považujeme za oprávněná jen tam, kde prokazatelně přispívají k řešení sociálně-ekonomických nebo ekologických problémů“* (SDS 2003b). Opatrný přístup strana zastává i k trhu, když v části věnující se sociálním otázkám píše, že *„tržní mechanismy, jejichž působení se ani v této sféře nelze vyhnout, nesmí přehlušit principy lidské solidarity“* (SDS 2003b.).

V programu můžeme identifikovat i jeden prvek národního konzervatismu. Konkrétně důraz na národní a kulturní identitu. Ten je patrný v požadavku na *„větší podporu státu původní domácí umělecké tvorbě, zejména ve finančně nákladných oblastech (jako je např. film), a jeho účast na zachování svébytného rozvoje české kultury“* (SDS 2003b). V programu ale nenajdeme žádné náznaky odmítání imigrace či multikulturalismu a protekcionismu. Identifikovat nelze

ani „nacionalismus místo internacionalismu“, což je vzhledem k výše analyzovanému Manifestu demokratického socialismu logické. V tomto dokumentu však nenajdeme ani kritiku národních států. Strana demokratického socialismu ale „podporuje zapojení České republiky do Evropské unie“. Tu chápe „nejen jako nástroj evropské integrace a posílení váhy Evropy ve světě, ale zejména jako jeden z kroků na cestě k postupnému vyrovnání regionálních a sociálních rozdílů“ (SDS 2003b). Strana se vyjadřuje také k NATO, k němuž v tomto dokumentu zastává výrazně méně skeptický postoj než třeba KSČM. Demokratičtí socialisté píší: „i když členství ČR v NATO nepovažujeme za plně legitimní vzhledem k tomu, že toto omezení naší státní suverenity bylo provedeno bez referenda, vycházíme z uznání tohoto členství jako základního prvku našeho současného mezinárodního postavení“ (SDS 2003b).

Program Strany demokratického socialismu z roku 2003 je výrazně stručnější než Manifest demokratického socialismu ze stejného roku a je také výrazně méně radikální. Strana sice i nadále bojuje proti kapitalismu, avšak při vyjadřování je v rámci tohoto dokumentu výrazně zdrženlivější. I proto zde můžeme identifikovat více prvků konzervatismu. Poněkud překvapivě se zde objevují dva prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám. Postoje strany v tomto ohledu sice z celkového hlediska nelze vnímat konzervativně, ale je nutno konstatovat, že program je mnohem méně revoluční než zmíněný Manifest. Na jednom místě se objevuje i liberální konzervatismus, avšak jedná se spíše o nahodilý prvek, protože jinak se strana s tímto směrem konzervatismu téměř v ničem neshoduje. Zahraničně-politickým či národnostním otázkám v tomto programu není věnováno tolik prostoru, díky čemuž se neobjevuje ani větší množství pasáží, které by byly v přímém rozporu s národním konzervatismem. Na jednom místě můžeme dokonce identifikovat důraz na národní a kulturní identitu. Program tedy rozhodně nemůžeme označit za konzervativní, avšak při porovnání s Manifestem demokratického socialismu má ke konzervatismu výrazně blíže. V dokumentu se objevují 4 prvky konzervatismu, které dohromady tvoří 4,13 % z celkového textu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 24).

5.2.4 Analýza programových východisek Strany demokratického socialismu z roku 2011

Další dokument, který budeme analyzovat, pochází až z roku 2011. Konkrétně se jedná o programová východiska Strany demokratického socialismu schválené XI. sjezdem strany 5. listopadu 2011. Jedná se o velmi stručný dokument, který neobsahuje žádné prvky konzervatismu, a tak se jen v krátkosti podíváme na to, jakým směrem se postoje strany během

osmi let posunuly. Již v úvodu textu strana pokračuje v kritice současného systému a kapitalismu. Mimo jiné píše, že „*důsledná aplikace tohoto přístupu, tzv. neoliberalismus, staví proti suverenitě člověka a jeho potřeb nadvládu "všemocného" trhu*“ (SDS 2011). Strana dále píše, že „*jsme svědky invaze trhu do zdravotnictví, sociální a důchodové péče, školství a kultury, pod praporem úspor se bere mnohým, aby se nemnohým mohlo přidat, prohlubuje se propastné sociální nerovnosti*“ (SDS 2011). Okolo ekonomických témat se točí v podstatě celý tento dokument, v němž se strana k žádným dalším otázkám prakticky nevyjadřuje. Svoji prioritu zdůrazňuje v pasáži, kde píše, že „*v konkrétních podmínkách České republiky roku 2011 považujeme za nejdůležitější dosáhnout toho, aby byla ukončena vláda vycházející z principů neoliberalismu a občané dostali ve volbách možnost změny současného politického kursu*“ (SDS 2011).

Strana demokratického socialismu i v tomto dokumentu zůstává věrná svému názvu a východiskem ze současné situace je podle ní „*demokratická přeměna společnosti – naplnění demokracie nejen ve smyslu politickém, ale také ekonomickém, tak, aby lidé mohli skutečně spolurozhodovat o svých osudech a o vývoji společnosti*“ (SDS 2011). Strana ale zároveň rozumí tomu, že z politického hlediska není v úplně nejlepší situaci, když připouští, že si realisticky uvědomuje „*svou současnou sílu, či spíše slabost*“ (SDS 2011).

V rámci tohoto dokumentu tedy žádné prvky konzervatismu nenajdeme, což ale může být ovlivněno i jeho rozsahem, protože se jedná opravdu o velmi krátký program. Primárně je zaměřen na ekonomické témata a kritiku stávajícího systému, což lze rovněž vnímat jako kritiku liberálního konzervatismu. Celkový počet prvků konzervatismu v rámci tohoto programu se tedy rovná nule, což samozřejmě platí i pro procenta, a proto nemá smysl odkazovat na tabulku.

5.2.5 Analýza programu strany Levice

Na závěr kapitoly věnující se straně Levice a jejím předchůdcům, se zaměříme na analýzu dlouhodobého programu strany Levice, který byl přijat XVI. (I.) sjezdem strany Levice v roce 2021. Program je velmi rozsáhlý a má několik desítek stran, což do jisté míry ovlivní rovněž délku této podkapitoly. V úvodu programu se píše, že „*strana Levice se hlásí k socialistické orientaci jako alternativě k současnému stavu naší společnosti, k principům sociální spravedlnosti*“ (Levice 2021; s. 7). Základními hodnotami pro Levici jsou „*sociální spravedlnost, svoboda a demokracie – jedno bez druhého není dlouhodobě možné ani udržitelné*“ (Levice 2021; s. 7). Levice stejně jako Strana demokratického socialismu usiluje o změnu systému, což jasně vyplývá z pasáže, kde strana píše, že „*v dlouhodobém pohledu jsou*

naše cíle neslučitelné se zachováním kapitalistického systému založeného na maximalizaci zisku“ (Levice 2021; s. 7).

Ačkoliv to může působit vzhledem k předchozím analyzovaným dokumentům překvapivě, v programu můžeme identifikovat prvky klasického konzervatismu. Jako důraz na tradice lze vnímat vůli strany *„dbát o zachování rázu jednotlivých městských čtvrtí a oblastí“* (Levice 2021; s. 23). Zachování rázu jednotlivých oblastí a čtvrtí totiž obvykle zahrnuje respektování různých historických specifik a architektonických prvků dané oblasti, což lze vnímat jako tradice konkrétní oblasti, které se to týká. V části věnující se životnímu prostředí pak můžeme identifikovat konzervativní přístup k ochraně přírody, který je formulovaný velmi podobně, jako tomu bylo u KSČM. Levice píše, že *„podporuje zřizování a rozšiřování tůní, mokřadů, rybníků, obnovu pramenišť a reverzi melioračních opatření, stejně jako ochranu lučních niv a lužních lesů“* a naopak bude *„proti budování nových přehradních nádrží, které jsou z hlediska retence neúčinné a nesou s sebou výraznou ekologickou i ekonomickou zátěž“* (Levice 2021; s. 40). Důležité je ale dodat, že na každý z těchto dvou prvků konzervatismu připadá celá řada pasáží, které jsou naopak s konzervatismem v přímém rozporu. Hned v úvodu programu strana jasně deklaruje, že jejím programem *„je tuto nerovnost odstranit“* (Levice 2021; s. 5). Najdeme ale i pasáže, kde se Levice vymezuje vůči elitám. Strana píše, že *„obhájci současného stavu se sice svobodou neustále ohánějí, ve skutečnosti však jde jen o svobodu pro elity, které nejvíce ovlivňují podobu zákonů a tím i život ostatních“* a že *„světové elity musí být zbaveny moci ve prospěch většiny“* (Levice 2021; s. 6). Konzervativci ctící nedotknutelnost soukromého vlastnictví by nemuseli souhlasit ani s pasáží, v níž se Levice zabývá *„vyvlastněním nemovitostí, které nechávají jejich vlastníci záměrně chátrat a představují tak ohrožení pro okolí“* (Levice 2021; s. 21). Příliš v souladu s konzervatismem nejsou ani některé ekologické návrhy strany. Ta píše, že *„minimálně 10 mld. Kč ročně pak bude (nad rámec nynější rozvojové pomoci) směřovat k podpoře přechodu zemí globálního Jihu k bezuhlíkové ekonomice a k jejich adaptaci na dopady klimatické změny“* (Levice 2021; s. 37). Podobně i v případě důrazu na tradice a tradiční hodnoty můžeme najít pasáž, která je s konzervativním přístupem v rozporu. Levice nepodporuje *„nucené přejímání místních tradic, neboť jejich dodržování musí být dobrovolné jak pro dosavadní, tak pro nově přichozí obyvatele“* (Levice 2021; s. 46).

V programu nenalezneme žádné prvky konzervativního přístupu ke změnám a reformám. To je do jisté míry logické, protože celý program je stavěn revolučně a usiluje o zásadní změny v mnoha různých oblastech. Výrazně chce strana měnit například školství, což vyplývá z požadavku, že *„školy musí rozvíjet kompetence, znalosti a dovednosti, které lze uplatnit*

v reálném životě, i za cenu omezení klasické frontální výuky, která se jeví jako neefektivní, a jejího nahrazování funkčními inovativními metodami, rozvíjejícími přirozenou touhu objevovat a kreativitu při řešení problémů“ (Levice 2021; s. 19). Řadu změn strana prosazuje i v souvislosti s demokratizací, a to prakticky ve všech možných oblastech. Jako příklad můžeme uvést požadavek na *„urychlené uzákonění celostátního referenda“* (Levice 2021; s. 28).

Sociální konzervatismus se v programu z prvků konzervatismu objevuje vůbec nejčastěji, a to ve formě finanční podpory rodin. Tu můžeme identifikovat třeba v kapitole věnující se problematice bydlení. Levice zde prosazuje návrh na regulaci nájemného, což je něco, s čím by například liberální konzervativci zřejmě nesouhlasili. Pro sociální konzervatismus by to ale takový problém pravděpodobně nepředstavovalo. Obzvláště, když *„úkolem regulace nájmů je také zajistit přiměřeně velké bydlení pro rodiny s dětmi“* (Levice 2021; s. 21). Další prvky finanční podpory rodin lze spatřit u rodinné politiky. Levice navrhuje výši rodičovského příspěvku *„nastavit tak, aby byla v tříleté variantě rovna minimální mzdě v roce, kdy začala být čerpána, péče o dítě musí být ohodnocena nejméně tak, jako je nastavena minimální odměna v zaměstnání rodiče“* (Levice 2021; s. 25). V podobném duchu jsou psány i další pasáže, které lze zakódovat jako finanční podporu rodin. V mnoha dalších otázkách už se ale Levice se sociálním konzervatismem výrazně neshoduje. Strana prosazuje *„přiznání plných rodinných práv stejnopohlavním párům, včetně možnosti vstupu do manželství a adopce dětí“* (Levice 2021; s. 26). Dále chce umožnit *„také neuvádět pohlaví v občanském průkazu a dalších úředních dokumentech, stejně jako svobodně měnit a upravovat své jméno“* (Levice 2021; s. 27).

Na jednom místě můžeme v programu identifikovat rovněž prvek liberálního konzervatismu. Konkrétně jde o odmítání vyšších daní, které se v tomto případě projevuje jako návrh na jejich snížení. Strana totiž slibuje: *„případně vyšší ceny energií z obnovitelných zdrojů energie budeme kompenzovat snížením daní z příjmu“* (Levice 2021; s. 40). Jedná se ale o poměrně nahodilý prvek konzervatismu, protože v programu se objevuje celá řada pasáží, kde chce strana naopak daně zvyšovat. Hned v úvodu programu píše, že *„manažerské mzdy, včetně všech odměn a benefitů, budou zatíženy vysokou progresivní daní“* (Levice 2021; s. 9). U problematiky bydlení už jsme výše zmínili návrh na regulaci nájemného. Kromě té ale Levice píše v souvislosti s byty třeba o tom, že *„vlastníci budou motivováni k jejich prodeji vyšším zdaněním subjektů vlastnících více než tři byty“* (Levice 2021; s. 22). Další návrhy na zvyšování daní v různých oblastech bychom v dokumentu našli celou řadu. V programu nenajdeme podporu podnikatelů. Levice nemá k soukromému podnikání úplně pozitivní

přístup, což je patrné třeba na tom, že vizí strany je ekonomika stojící na třech pilířích. Jedná se o „*veřejný (státní) sektor, provozující klíčová a strategická odvětví a infrastruktury, sektor družstevních a sociálních podniků a sektor soukromý, první dva z těchto pilířů budou upřednostňovány, protože mají potenciál být ekonomickými subjekty prospěšnými nejen pro své vlastníky, ale i pro své pracující a celou společnost*“ (Levice 2021; s. 31). Dále strana píše, že „*veškeré veřejné zakázky budou zadávány tzv. zodpovědným způsobem (tj. kritériem nebude pouze cena, ale typ podniku, pracovní podmínky v něm, zaměstnávání znevýhodněných osob apod.), prioritně družstevním a sociálním podnikům*“ a „*rovněž bude znemožněno, aby podnikům dopouštějícím se nespravedlností na svých pracujících plynuly státní dotace*“ (Levice 2021; s. 31). Levice pak dodává, že „*podmínkou přiznání podpory bude plnění splnění přísných podmínek společenské zodpovědnosti a demokratické spoluúčasti pracujících, subjekt bude muset mít vyřešeny všechny ekologické a sociální dopady své činnosti, bude splňovat minimum ve výši mezd a počtu pracovníků na požadovaný objem práce, rovněž pro takové subjekty bude povinná zaměstnanecká samospráva*“ (Levice 2021; s. 32). Pozitivní přístup pak strana nezastává ani k tržnímu hospodářství, což jednoznačně vyplývá z konstatování, že „*aplikace tržních principů a volného obchodu dopadá negativně na fungování celého státu*“ (Levice 2021; s. 34).

V programu můžeme nalézt také dva prvky národního konzervatismu. Strana se zasadí „*o rozšíření památkového fondu i o stavby moderní architektury, protože historickou i kulturní hodnotu získávají i stavby z posledních sto let*“ (Levice 2021; s. 50). Tento bod lze vnímat jako důraz na národní a kulturní identitu. V tomto případě zejména na tu kulturní. Kromě tohoto bodu pak nalezneme také prvek „*nacionalismu místo internacionalismu*“. Ten se projevuje v tom, že Levice se staví „*proti přijetí eura Českou republikou, neboť je pro nás špatným ekonomickým projektem, který bere jednotlivým státům ekonomickou suverenitu*“ (Levice 2021; s. 43). Podobně jako u liberálního konzervatismu se jedná o velmi nahodilý prvek, protože řada dalších postojů strany tomuto tvrzení odporuje. Internacionalistický postoje strany je do jisté míry patrný třeba už jen v tvrzení, že „*mezinárodní spolupráci a solidaritu považujeme za základní levicovou hodnotu*“ (Levice 2021; s. 6). Levice podporuje „*i případné sdružování států do stálých nadnárodních celků*“ (Levice 2021; s. 43). K Evropské unii se ale staví vzhledem k demokratickému deficitu poměrně kriticky a usiluje o její zásadní reformu. Dokonce konstatuje, že „*pokud se EU nakonec ukáže jako nereformovatelná, podporujeme možnost pro občany ČR hlasovat o vystoupení*“ (Levice 2021; s. 43). V tomto případě ale nelze hovořit o nacionalismu, jelikož v případě EU straně nevádí omezení národní či státní suverenity, ale

demokratický deficit a fakt, že EU v první řadě brání zájmy elit (Levice 2021; s. 43). Oproti Manifestu demokratického socialismu se ale v tomto programu neobjevují pasáže, v nichž by strana přímo vyzývala k osvobození se od národních států či národní stát nějak výrazněji kritizovala. Oproti předchozím dokumentům naopak vnímá jinak NATO a píše, že jejím „*konečným cílem je z NATO vystoupit*“ (Levice 2021; s. 44). Konzervativci v České republice by s velkou pravděpodobností nesli velmi nelibě fakt, že Levice uznává „*právo Palestinců na sebeobranu proti okupaci*“ a podporuje „*jejich právo na vlastní stát*“ (Levice 2021; s. 43). V programu se objevuje také celá řada volání po míru nebo omezení prodeje zbraní (Levice 2021; s. 42). Jednoznačně v rozporu s národním konzervatismem je Levice v otázkách imigrace. Strana nechce dělat rozdíly mezi uprchlíky a ekonomickými migranty a konstatuje, že „*přijímání uprchlíků do Evropy tedy sotva bude možné se vyhnout*“ (Levice 2021; s. 46). Kromě toho také odmítá „*současnou politiku Evropské unie, která je navzdory krásným slovům v zásadě protiuprchlická*“ (Levice 2021; s. 46).

Program Levice tedy rozhodně nemůžeme vnímat jako konzervativní. V dokumentu sice najdeme jeden bod, který bychom mohli vnímat jako důraz na tradice a tradiční hodnoty, avšak z celkového hlediska útočí řada návrhů na samotnou podstatu konzervatismu a jeho základní principy jako je společenská hierarchie spojená s důrazem na roli elit nebo nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Celý program také přichází s řadou výrazných změn a reforem, které odporují konzervativnímu zdrženlivému přístupu. Nejvíce se Levice shoduje se sociálním konzervatismem. Konkrétně v rámci finanční podpory rodin. V dalších otázkách už tomu tak ale opět není a strana například prosazuje uzákonění sňatků pro stejnopohlavní páry. Řadu rozporů pak lze sledovat mezi Levicí a liberálním konzervatismem. Strana sice na jednom místě připouští možnost snížení daní, avšak ve většině programu naopak přichází s množstvím bodů, které požadují jejich zvyšování. Levice zároveň zaujímá poměrně nepřátelské postoje k soukromým podnikatelům a tržnímu hospodářství. Národní konzervatismus se v programu objevuje v jednom požadavku, který lze spojit s důrazem na národní a kulturní identitu a v odmítnutí eura, které lze v daném kontextu hodnotit jako prvek „*nacionalismu místo internacionalismu*“. Oba tyto prvky jsou ale spíše nahodilé, jelikož ve velmi rozsáhlém dokumentu se na národní či kulturní identitu klade důraz naprosto minimálně a nacionalismus zcela jednoznačně ve většině případů překrývají internacionalistické požadavky na sdružování států do nadnárodních organizací. Celkově program obsahuje 9 prvků konzervatismu, které dohromady tvoří 1,33 % textu z celého programu. Shrnující tabulka se nachází v příloze (Příloha č. 25).

5.3. Levice – shrnutí

Levici ani její předchůdce rozhodně nemůžeme označit za konzervativní uskupení. Nejbližší konzervatismu má program Levého bloku z roku 1996, který se částečně podobá programům KSČM. Programy a další materiály Strany demokratického socialismu a Levice se ale s konzervatismem neshodují téměř v ničem. Je také nutno konstatovat, že tyto dokumenty se velmi výrazně liší od zmíněného programu Levého bloku. V případě dokumentů Strany demokratického socialismu a Levice ale můžeme vidět řadu podobností a u obou uskupení je zcela jednoznačně viditelný odpor ke kapitalismu spojený s voláním po co největší demokratizaci včetně rozličných oblastí ekonomiky. Již samotná radikálnost požadavků, kterou ostatně sama strana třeba v Manifestu demokratického socialismu zmiňuje, je do značné míry v rozporu s konzervatismem jako politickou ideologií. S tou je v rozporu i snaha o rozbití některých tradic a tradičních institucí (například národního státu) nebo nepřátelský přístup k elitám. Z kategorie tradice a tradičních konzervativních hodnot (klasického konzervatismu) můžeme identifikovat pouze důraz na tradice a tradiční hodnoty a ochranu přírody v souladu s konzervativními ideály, které se objevují v programu Levice z roku 2021. V programu Levého bloku z roku 1996 se pak objevuje také důraz na řád a pořádek. Konzervativní přístup ke změnám a reformám se objevuje pouze v programu Strany demokratického socialismu z roku 2003, kde lze identifikovat odmítání rychlých a unáhlených změn a kritiku nadměrné legislativy.

Sociální konzervatismus můžeme identifikovat pouze ve formě finanční podpory rodin, která se ale objevuje v jediném dokumentu, kterým je program Levice z roku 2021. To může být do jisté míry způsobeno stručností některých předchozích programů či jejich ideologickým zaměřením (Manifest demokratického socialismu), kvůli nimž nezbylo příliš mnoho prostoru na řešení konkrétních politických opatření. Ve starších programech bylo možné sledovat kritické postoje k církvím, které se ale v programu Levice z roku 2021 neobjevují. Naopak se zde objevuje třeba podpora zákona o sňatcích stejnopohlavních párů, což je se sociálním konzervatismem v rozporu.

Kromě klasického konzervatismu se dokumenty Levice a jejich předchůdců asi nejvíce neshodují s liberálním konzervatismem, což je dáno už jen samotným odporem ke kapitalismu. Strana demokratického socialismu i Levice také v drtivé většině případů podporují progresivní zdanění či navýšení daní pro určité skupiny obyvatel nebo firmy. V Manifestu demokratického socialismu sice můžeme spatřit důraz na podporu tržního hospodářství, avšak jedná se o jeden

konkrétní bod, který je výjimkou. Totéž platí i o důrazu na individuální svobodu, kterou Strana demokratického socialismu i Levice vnímají výrazně jinak než liberální konzervativci. V programu Strany demokratického socialismu z roku 2003 se objevuje rovněž kritika nadměrné byrokracie, avšak v dalších dokumentech již tento kód nenalezneme. Totéž platí i pro podporu podnikatelů, kterou nalezneme pouze v programu Levého bloku z roku 1996. Naopak v programu Levice z roku 2021 se k soukromému podnikání přistupuje skoro až nepřátelským způsobem.

Levice i Strana demokratického socialismu zastávají poměrně internacionalistické postoje, což je patrné zejména ve velmi častých odkazech na nutnost mezinárodní spolupráce či volání po vzniku nadnárodních organizací a institucí. Manifest demokratického socialismu je pak velmi otevřeně nepřátelský a kritický k národním státům a v podstatě volá po jejich zániku, což je pro národní konzervatismus něco zcela nepředstavitelného. Určitý důraz na národní identitu lze pozorovat zejména v programu Levého bloku z roku 1996, kde hraje poměrně významnou roli. Sporadicky se objevuje i v dalších dokumentech, kde už se z důrazu na národní identitu stává důraz spíše na identitu kulturní. Napříč dokumenty je vidět poměrně opatrný přístup k Evropské unii, který však neplyne z obav ze ztráty národní suverenity, ale spíše z celkového fungování této organizace a demokratického deficitu, který u ní Levice spatřuje. V případě NATO pak zase kritika vyplývá, podobně jako u KSČM, z jakéhosi pacifismu, který se navíc v rámci strany určitým způsobem vyvíjel. Zatímco v dokumentech Strany demokratického socialismu najdeme opatrný souhlas s členstvím České republiky v této organizaci, v programu Levice z roku 2021 už můžeme vidět volání po vystoupení z této organizace. Program Levice z roku 2021 rovněž zastává poměrně otevřený přístup k imigraci, což je podobně jako volání po zániku národních států něco, co je s národním konzervatismem v přímém rozporu.

Je tedy velmi těžké identifikovat, jaká z pěti kategorií se v programech a dalších materiálech Levého bloku, Strany demokratického socialismu a Levice objevuje nejčastěji. To je do značné míry způsobeno tím, o čem jsem hovořil již na začátku této kapitoly. Jednotlivé dokumenty jsou strukturou, podobou, formou i rozsahem poměrně odlišné a v některých případech je dělí hlubší časová propast. Celkově všech pět analyzovaných dokumentů obsahuje pouze 20 prvků konzervatismu, což dělá průměr čtyř prvků konzervatismu na jeden dokument. To je obrovský rozdíl oproti KSČM, kde se v jednom programu objevovalo průměrně více než 29 prvků konzervatismu. Při porovnání s ČSSD, v jejichž programech se dle naší analýzy vyskytovalo průměrně 40,22 prvků konzervatismu, je tento rozdíl ještě výraznější. Vzhledem ke zkrácení,

kteří způsobuje program Levého bloku z roku 1996 zde nemá smysl pracovat s procenty.⁵⁴ Nejvíce prvků konzervatismu (konkrétně devět) se objevuje v programu Levice z roku 2021, který je ale zdaleka nejdelší. Z konkrétních kódů se nejčastěji objevuje finanční podpora rodin, kterou lze identifikovat čtyřikrát (nutno ale dodat, že se vyskytuje pouze v jednom z pěti analyzovaných dokumentů) a důraz na národní identitu, který lze rovněž identifikovat čtyřikrát. Další prvky konzervatismu už se v analyzovaných dokumentech vyskytují pouze sporadicky.

6. Odpovědi na výzkumné otázky

Na tomto místě se zaměříme na odpovědi na výzkumné otázky. Nebudu už se zde věnovat popisu rozdílů mezi konzervatismem a socialismem ani možnými způsoby, jakými se je někteří snaží překlenout. Tomu se věnuje první část práce, kterou uzavírá krátká podkapitola se zhodnocením této problematiky. Pokud bychom chtěli odpovědět na otázku, zda se v programech a dalších materiálech zkoumaných stran nachází prvky konzervatismu, pak můžeme zcela jednoznačně odpovědět, že ano. Prvky konzervativní ideologie je možné nalézt v programech ČSSD, KSČM i Levice (a jejich předchůdců). Co se ale výrazně liší je struktura i množství těchto prvků. Programy ČSSD i KSČM obsahují v porovnání s programy Levice a Strany demokratického socialismu velké množství prvků konzervatismu. Pokud bychom ale srovnávali programy ČSSD a KSČM s programy konzervativních stran, lze předpokládat, že by obsahovaly výrazně menší množství prvků konzervatismu. Na tuto otázku ale tato práce nemůže odpovědět se stoprocentní jistotou, jelikož analýze konzervativních stran jsme se zde nevěnovali.

Další výzkumná otázka se ptala na to, v jakých obdobích se případně prvky konzervatismu v programech a dalších materiálech zkoumaných stran objevovaly. Pokud bychom na tuto otázku chtěli odpovědět jednoduše, pak by stačilo konstatovat, že se prvky konzervatismu objevovaly ve všech obdobích. Ve všech analyzovaných programech ČSSD i KSČM se totiž prvky konzervatismu objevují. Jediným analyzovaným dokumentem, kde nebylo možné identifikovat žádný prvek konzervatismu, byla Programová východiska Strany demokratického socialismu z roku 2011. Přehled toho, v jakých obdobích se v programech a dalších materiálech stran objevovaly konzervativní prvky, nám nejlépe poskytne tabulka. V té můžeme vidět, kolik obsahovaly programy ČSSD a KSČM v jednotlivých letech prvků konzervatismu a kolik procent z celkového textu programu tyto prvky tvořily.

---

⁵⁴ Při pohledu na tabulky výše je ale jednoznačné, že procentuální hodnoty u většiny prvků konzervatismu by byly nulové a u vyskytujících se prvků by byly jen velmi nízké.

ROK	ČSSD POČET	KSČM POČET	ČSSD %	KSČM %
1992	24	23	5,87 %	8,92 %
1996	41	26	8,72 %	14,78 %
1998	31	39	4,10 %	12,16 %
2002	18	33	6,75 %	8,49 %
2006	95	33	7,33 %	8,80 %
2010	58	32	10,89 %	11,02 %
2013	23	16	6,53 %	7,95 %
2017	34	23	7,41 %	6,50 %
2021	38	37	4,80 %	10,32 %

Tabulka č. 1: Výskyt a procenta prvků konzervatismu v jednotlivých analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

Tabulka ukazuje srovnání ČSSD a KSČM, přičemž součástí srovnání není Levice ani její předchůdci. Důvodem je nižší počet analyzovaných dokumentů, fakt, že jednotlivé analyzované dokumenty časově nekorespondují s analyzovanými dokumenty ČSSD a KSČM a také to, že ve všech programech a dalších materiálech Levice a jejích předchůdců nalezneme méně prvků konzervatismu, než kolik nalezneme průměrně v jediném programu ČSSD či KSČM. V rámci této tabulky můžeme vidět, že vývoj i čísla u obou stran se liší. I přesto ale můžeme vysledovat některé společné znaky. U obou stran můžeme například vidět vyšší procentuální výskyt konzervatismu v programech z let 1996 a 2010.

V roce 1996 mohlo být něco takového způsobeno tím, že v tomto období byly pravicové či konzervativní myšlenky poměrně populární, zatímco levice byla stále ještě zdiskreditována komunistickým režimem. Logicky by se pak nabízela otázka, proč se tento trend neprojevil už v roce 1992. Důvodem je fakt, že programy obou stran v tomto roce byly velmi specifické, což bylo dáno dobovým kontextem. Ten byl spojen s turbulentními změnami ve společnosti, politice i ekonomice. Od roku 1996 už získaly programy klasičtější podobu. V rámci ČSSD už byl sice v tomto období v čele Miloš Zeman, avšak jednoznačně opoziční přístup vůči vládnoucí ODS je znát spíše až v programu strany z roku 1998, v němž naopak nalezneme nejmenší procento konzervativních prvků ze všech zkoumaných programů strany. V KSČM už zase v roce 1996 neměli téměř žádný vliv představitelé reformních proudů a strana zaujala viditelně konzervativní postoj.

V roce 2010 se příčiny vyššího výskytu konzervatismu mohou u obou stran lišit. V ČSSD můžeme sledovat vyšší výskyt už v roce 2006, přičemž do voleb v letech 2006 i 2010 vedl stranu jako předseda Jiří Paroubek. U KSČM může jít o důsledek personální změny na pozici předsedy, kdy Miroslava Grebeníčka nahradil v roce 2005 Vojtěch Filip, který se snažil o částečné sblížení s ČSSD. Pokud se ale podíváme na množství prvků konzervatismu, které byly identifikovány v programu KSČM z roku 2010, můžeme si všimnout, že celkový počet oproti předchozím letům naopak klesl. To souvisí s tím, že tento program je poměrně krátký, což může procenta do jisté míry zkreslovat. Zcela jednoznačnou odpověď na důvod této procentuální odchylky ale tato práce poskytnout nemůže. Taková odpověď by totiž vyžadovala pečlivou a důkladnou analýzu daného období.

Zajímavý je i vývoj v posledních letech. V programech obou stran procentuální výskyt konzervatismu od roku 2010 spíše klesal. U ČSSD se tento pokles v roce 2021 ještě zrychlil. Naopak u KSČM došlo k obratu a konzervatismus měl v programu opět o něco větší vliv. To ukazuje na to, že před posledními parlamentními volbami zvolily obě strany z hlediska konzervativnějšího přístupu odlišnou strategii, přičemž je nutno dodat, že volební úspěch nepřinesla ani jedna z nich.

Zároveň je nutné znovu doplnit, že pokud bychom chtěli jednoznačné odpovědi na to, proč se v nějakém konkrétním období vyskytovalo v programu strany více prvků konzervatismu než v období jiném, bylo by zapotřebí provést důkladnou analýzu daného období, která by nám poskytla odpovědi. Něco takového ale není v možnostech této práce a ani to nebylo její cílem.

Pokud se ještě vrátíme zpět k tabulce výše, můžeme si všimnout rovněž toho, že programy ČSSD obsahují vyšší počet prvků konzervatismu, zatímco v programech KSČM tvoří prvky konzervatismu větší procento z celkového textu. To je způsobeno zejména větší rozsáhlostí programů ČSSD, které řadu problémů řeší více dopodrobna. I proto nelze úplně stoprocentně tvrdit, která ze stran má ke konzervatismu blíže. Je totiž zároveň třeba dodat, že tabulka nikterak nereflektuje počet a procenta u těch prvků, které jsou s konzervatismem v přímém rozporu. Z jednotlivých analýz ale jednoznačně vyplývá, že takových prvků je zdaleka největší množství u Levice a Strany demokratického socialismu. Vysoký počet pasáží odporujících konzervatismu ale nalezneme rovněž v programech KSČM, což je do značné míry způsobeno tím, že v řadě otázek strana zastává výrazně radikálnější postoje než ČSSD.

Další z otázek se ptala na to, zda strany pracují s prvky konzervatismu cíleně nebo zda si pouze vybírají prvky, které se nijak nestřetávají s levicovými ideologiemi a směry. Správně je spíše

druhá možnost. Pokud se podíváme na to, které kódy bylo možné v programech stran identifikovat a které z nich se objevovaly nejčastěji, všimneme si, že některé kódy se v programech ČSSD ani KSČM neobjevovaly vůbec nebo jen velmi zřídka. Opět je nutné z tohoto srovnání vyjmout Levici a její předchůdce, jelikož v programech a dalších materiálech těchto stran se prvky konzervatismu objevovaly spíše nahodile a tvořily jen minimální část z celkového textu. Jedinou výjimkou byly Cíle strany Levý blok z roku 1996. Rozsah tohoto dokumentu je však tak minimální, že procentuální výskyt prvků konzervatismu v něm nemůžeme v žádném případě považovat za relevantní.

Pokud se vrátíme zpět k ČSSD a KSČM, můžeme si všimnout, že obě strany pracují jen minimálně (nebo dokonce vůbec) s prvky jako jsou důraz na stabilní sociální struktury, společenskou hierarchii, autority a roli elit, důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví, negativní postoje k potratům či sňatkům stejnopohlavních párů, podpora tržního hospodářství a menších zásahů státu do ekonomiky a důraz na individuální svobodu a nezávislost. Příčinou je fakt, že právě tyto prvky konzervatismu jsou v rozporu se základními hodnotami levice jako jsou rovnost nebo solidarita. Z tohoto důvodu levicové strany nemohou přejímat důraz na společenskou hierarchii nebo negativní postoje k potratům. Oba tyto postoje jsou totiž v rozporu s ideou rovnosti. V rozporu se základními postoji obou stran je i podpora tržního hospodářství a menších zásahů státu do ekonomiky. Sociální demokraté požadují, aby stát trh určitým způsobem korigoval. Komunisté se zase staví velmi kriticky ke kapitalismu. I tak se ale obě strany shodnou v tom, že v podmínkách tržního hospodářství je role státu klíčová, protože jedině s jeho pomocí lze vyvažovat nerovnosti a pomáhat těm, kteří to nejvíce potřebují. Důraz na individuální svobodu a nezávislost je zase v rozporu s tím, jak levicové ideologie vnímají společnost. V jejich vidění totiž vždy stojí společnost nad jednotlivcem, a proto logicky nemohou ve svých programech preferovat svobodu a nezávislost jednotlivce. Ze stejného důvodu ČSSD ani KSČM nekladou příliš velký důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Neznamená to, že by obě strany usilovaly o to, aby bylo soukromé vlastnictví odstraněno, avšak zároveň je v rozporu s jejich ideologií to, aby jednotlivce využíval svůj majetek pouze ve svůj vlastní prospěch, a nikoliv ve prospěch společnosti jako celku. Z tohoto důvodu mohou v některých případech usilovat o to, aby byl majetek jednotlivce, který jej využívá pouze pro svůj vlastní prospěch a obohacení, více zdaněn nebo dokonce vyvlastněn.

Pokud se naopak podíváme, s jakými prvky konzervatismu strany nejčastěji pracují, jedná se o takové prvky, které se socialistickým viděním světa v rozporu nejsou. Důraz na tradice či tradiční instituce sám o sobě v rozporu se socialismem není, což platí rovněž o důrazu na řád a

pořádek. Konzervativní přístup ke změnám a reformám pak vychází ze samotných základů konzervativní ideologie a jeho snaha o zachování něčeho fungujícího či opatrnost při provádění reform, se může zdát na první pohled jako něco, co je v rozporu se socialistickou snahou o změnu, posun či pokrok. I levicová strana ale může některé postupy nebo zákony považovat za dobře fungující a odmítat jejich změny. ČSSD i KSČM pracují rovněž s prvky sociálního konzervatismu jako jsou finanční podpora rodin a částečně též mezigenerační solidarita. U těchto prvků je poměrně sporné, zda je levicové strany musí vůbec přijímat jako prvky konzervatismu nebo zda jde o něco, co mají obě ideologie společné. V rozporu se socialismem nemusí být ani kritika byrokracie nebo podpora podnikatelů. U té ale záleží i na konkrétním směru socialismu, protože zejména v případě Levice bylo jednoznačně vidět, že její přístup k soukromému podnikání je výrazně kritičtější.

Problematicky se může jevit národní konzervatismus, jehož prvky částečně přebírají ČSSD i KSČM. Levice obecně je orientována spíše internacionalisticky než nacionalisticky, což ale samo o sobě nemusí být v rozporu s důrazem na národní a kulturní identitu, který se nerovná nacionalismu. Totéž platí i pro protekcionismus, který taktéž může být se socialismem v některých případech kompatibilní. Určitým specifikem jsou ale určité nacionalistické postoje KSČM zejména ve vztahu k Evropské unii. V tomto případě lze konstatovat, že komunisté z určitých důvodů přejímají tento prvek národního konzervatismu, ačkoliv je v rozporu s internacionalismem. Na tomto místě se nebudu blíže věnovat vztahu KSČM k Evropské unii a nacionalismu, protože něco takového by vyžadovalo hlubší analýzu dané problematiky.⁵⁵ V kapitole věnující se KSČM jsme totiž viděli, že během analyzovaného období procházel vztah strany k Evropské unii i některým dalším mezinárodním organizacím určitými proměnami. Již v první kapitole práce jsme navíc zmínili, že ve světě mohou existovat levicové politické strany, které lze zároveň považovat za nacionalistické. Příkladem může být třeba Irsko. V této práci jsme se ale nezabývali nacionalismem jakožto něčím, co klade důraz na sjednocení či osamostatnění určitého národa, ale spíše jako s opakem internacionalistického přístupu k integraci do nadnárodních struktur. Částečně protichůdné názory na vztah národního konzervatismu a KSČM byly patrné i v tom, jak tuto problematiku vnímají Jiří Dolejš a Jan Klán.

---

⁵⁵ Možný důvod lze alespoň částečně nastínit tím, že připomene výše rozebranou dimenzi GAL-TAN. Zmíněný text *Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage* nastiňuje možnost, že KSČM zastávala a zastává euroskeptické postoje do značné míry i kvůli tomu, že má pocit nevýhodnosti evropské integrace pro její voliče. Odkazy na národní suverenitu pak mohou sloužit jako snaha přilákat nacionalisticky orientované voliče a nemusí se tedy nutně jednat o ideologické přesvědčení strany o škodlivosti tohoto procesu.

Pokud bychom se chtěli u některého prvku konzervatismu zabývat tím, z jakého důvodu jej levicové strany přebírají, i když je minimálně v částečném rozporu s jejich ideologií, je vhodným příkladem odmítavý přístup k imigraci. Ten totiž zejména v programech z let 2017 a 2021 zaujaly obě strany. Ty jednak odmítají nelegální migraci, ale negativně se vyjádřily též ke kvótám na přerozdělování uprchlíků. Solidaritu s uprchlíky, ale i s evropskými státy postiženými příchodem mnoha uprchlíků, bychom přitom mohli vnímat jako levicovou hodnotu. Postoj české veřejnosti k příchodu migrantů byl ale veskrze negativní⁵⁶, přičemž ani jedna ze stran rozhodně nebyla v situaci, kdy by si mohla dovolit ztrácet voliče, a proto logicky musely zaujmout k této otázce pragmatický postoj. Porovnáme-li postoje ČSSD a KSČM s Levicí, můžeme vidět diametrální rozdíl. Levice totiž imigraci rozhodně neodmítá, a naopak kritizuje Evropskou unii za to, že je „protiuprchlická“.

Tím jsme si tedy odpověděli také na otázku, z jakého důvodu mohou levicové strany přijímat i takové prvky konzervatismu, které by mohly být se socialismem v rozporu. Donutit je k tomu může třeba voličská poptávka, což je ostatně zmíněno už v úvodu práce. Proč ale levicové strany přebírají další prvky konzervatismu? Třeba i ty, které nejsou s jejich ideologií v rozporu? Důležité je zmínit, že levicové strany s největší pravděpodobností většinu prvků konzervatismu nepřijímají s tím, že se jedná o prvky konzervatismu. To dobře ilustrují slova Jana Klána z KSČM, který píše o tom, že KSČM zůstává tradiční ve vztahu k rodině jako významné stavební jednotce společnosti (Klán 2024). Něco takového můžeme bezpochyby vnímat jako prvek konzervatismu, avšak je nutné si zároveň uvědomit, že představitelé strany to tak vůbec vnímat nemusí. Některé prvky konzervatismu tak mohou levicové strany přebírat neúmyslně, aniž by si vůbec uvědomovali, že se jedná o něco, co lze vnímat jako konzervativní. Další možností pak je, že si to uvědomovat mohou, avšak nepředstavuje to pro ně překážku, pokud se jedná o něco, co mají obě ideologie společné a v čem se jejich postoje zásadně neliší.

Mezi výzkumné otázky jsem nezařadil identifikaci rozdílů mezi konzervativními prvky, které se v programech jednotlivých stran objevují. Vzhledem k provedené analýze je ale možné něco takového poměrně snadno učinit a za pomoci tabulek srovnat, v čem se v tomto ohledu ČSSD a KSČM liší. Ani do tohoto srovnání nezařadím z výše uvedených důvodů stranu Levice, která se od ČSSD i KSČM odlišuje zejména v tom, že pracuje jen s minimálním počtem prvků konzervatismu a její program zároveň obsahuje výrazně více pasáží, které jsou s konzervativní ideologií v přímém rozporu. Následujících pět tabulek postupně ukáže srovnání ČSSD a

---

⁵⁶ Podle průzkumu CVVM z roku 2015 odmítalo přijímání uprchlíků ze Sýrie a severní Afriky 70 % Čechů (Hospodářské noviny 2015).

KSČM. Kategorie budou prezentovány jednotlivě, přičemž u všech bude vidět srovnání u každého kódu z hlediska průměrného počtu výskytů daného kódu a průměrného počtu procentuálního výskytu.

KATEGORIE	KÓD	ČSSD n	KSČM n	ČSSD %	KSČM %
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2,89	2,44	0,45 %	0,87 %
	Řád a pořádek	2,22	1,56	0,38 %	0,61 %
	Autorita, hierarchie, elity	0,44	0,00	0,10 %	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0,44	0,11	0,05 %	0,02 %
	Ochrana přírody	2,11	1,33	0,45 %	0,57 %

Tabulka č. 2: Průměrný výskyt a procenta kódů první kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

V případě první kategorie můžeme vidět, že více prvků konzervatismu se sice vyskytovalo v programech ČSSD, avšak větší procentuální část programu naopak tvořily v dokumentech KSČM. Výjimkou je pouze důraz na stabilní sociální struktury, autoritu, hierarchii a roli elit. Tento kód se v programech KSČM nevyskytl ani jednou. Důraz na nedotknutelnost soukromého vlastnictví se pak vyskytoval naprosto sporadicky, a proto je i u tohoto kódu o něco málo vyšší procentuální hodnota na straně ČSSD.

KATEGORIE	KÓD	ČSSD n	KSČM n	ČSSD %	KSČM %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1,67	0,67	0,24 %	0,16 %
	Opatrný přístup k reformám	1,44	0,33	0,31 %	0,07 %
	Kritika radikálních řešení	0,00	0,00	0,00 %	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0,11	0,44	0,03 %	0,07 %

Tabulka č. 3: Průměrný výskyt a procenta kódů druhé kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

Odlišné výsledky můžeme vidět u druhé kategorie, kde sice i nadále převažuje průměrný výskyt jednotlivých prvků konzervatismu na straně ČSSD (s výjimkou kritiky nadměrné legislativy), avšak ten se tentokrát přenáší i do procentuálních výsledků. Něco takového lze vysvětlit poměrně snadno tím, že KSČM je v mnoha ohledech výrazně radikálnější, což má za následek výrazně vyšší počet navrhovaných změn a výrazně nižší ochotu některé věci zachovat. U kódu „Kritika radikálních řešení“ můžeme vidět pouze nuly. Jedná se totiž o jeden ze dvou kódů, který nebyl identifikován v žádném z analyzovaných dokumentů.

KATEGORIE	KÓD	ČSSD n	KSČM n	ČSSD %	KSČM %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	8,56	3,11	1,73 %	1,21 %
	Mezigenerační solidarita	1,11	0,56	0,13 %	0,18 %
	Hodnotový konzervatismus	0,00	0,00	0,00 %	0,00 %
	Důraz na náboženství	0,67	0,11	0,12 %	0,08 %

Tabulka č. 4: Průměrný výskyt a procenta kódů třetí kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

Více prvků konzervatismu se v programech ČSSD objevovalo i u třetí kategorie, kde můžeme vidět obrovský nepoměr v průměrné četnosti výskytu finanční podpory rodin, který je způsoben zejména velmi rozsáhlým programem ČSSD z roku 2006. Finanční podpora rodin ale byla nejčastějším prvkem konzervatismu, který se v programech sociální demokracie objevoval, což je viditelné i na procentuálních hodnotách. ČSSD také kladla větší důraz na roli náboženství a v porovnání s KSČM se k němu ve svých programech nevyjadřovala kriticky. Podobné procentuální hodnoty u obou stran můžeme vidět u mezigenerační solidarity. Hodnotový konzervatismus je pak druhým kódem, který nebyl identifikován v žádném z programů.

KATEGORIE	KÓD	ČSSD n	KSČM n	ČSSD %	KSČM %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0,56	0,00	0,05 %	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2,44	1,00	0,41 %	0,39 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2,78	2,56	0,45 %	0,56 %
	Podpora podnikatelů	8,00	2,33	1,28 %	0,58 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0,33	0,22	0,05 %	0,04 %
	Důraz na individuální svobodu	0,67	0,00	0,12 %	0,00 %

Tabulka č. 5: Průměrný výskyt a procenta kódů čtvrté kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

Ve čtvrté kategorii liberálního konzervatismu je jednoznačně patrné, že více se kódy spadající pod tuto kategorii projevovaly v programech ČSSD. To je způsobeno tím, že sociální demokracie neusiluje o změnu systému a nebrojí proti kapitalismu. V některých případech může mít vliv i určitý vliv tzv. třetí cesty, který může být příčinou toho, že v některých obdobích přejímala strana více prvků liberálního konzervatismu. V programech KSČM je více patrný snad jen důraz na zeštíhlování státu a kritika byrokracie, přičemž právě kritika byrokracie je tím, co se v programech komunistů vyskytuje poměrně často a dle procentuálních výsledků vidíme, že je to dokonce o něco častěji než v programech sociální demokracie.

KATEGORIE	KÓD	ČSSD n	KSČM n	ČSSD %	KSČM %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	2,00	5,67	0,32 %	2,20 %
	Odmítavý postoj k imigraci	1,00	0,67	0,11 %	0,13 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0,00	2,11	0,00 %	0,78 %
	Protekcjonismus	0,78	3,89	0,12 %	1,30 %

Tabulka č. 6: Průměrný výskyt a procenta kódů páté kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM – vlastní zpracování

Úplně opačná je pak situace u národního konzervatismu, kde zase v drtivé většině výsledků můžeme sledovat dominanci KSČM. Ta klade výrazně větší důraz na národní a kulturní identitu a v jejích programech také nalezneme výrazně více prvků protekcjonismu. V programech ČSSD můžeme vidět o něco vyšší průměrnou četnost výskytu prvků odmítání imigrace či opatrného a skeptického přístupu k ní. To je způsobeno faktem, že ČSSD se tomuto tématu okrajově věnovala už v období před migrační krizí. V programech sociální demokracie naopak nenalezneme žádné prvky „nacionalismu místo internacionalismu“.

Na základě výsledků této práce nemůžeme zcela jednoznačně odpovědět na otázku, která z těchto dvou stran je více konzervativní. Můžeme pouze konstatovat, že obě tyto strany jsou konzervatismu jednoznačně blíže než Levice a Strana demokratického socialismu. V programech ČSSD se průměrně objevovalo 40,22 prvků konzervatismu, které průměrně tvořily 6,92 %. V programech KSČM se pak průměrně objevovalo pouze 29,11 prvků konzervatismu. Tyto prvky ale v jednom programu průměrně tvořily 9,82 %. Aby ale bylo možné jednoznačně odpovědět na to, která ze stran je více konzervativní (přičemž je nutno dodat, že odpověď na tuto otázku nepatřila k cílům této práce), museli bychom analyzovat rovněž ty prvky, které jsou s konzervatismem v přímém rozporu, což ale z důvodu rozsahu nebylo v možnostech této práce.

Pokud se vrátíme k první části práce a připomeneme si směry konzervatismu, z nichž částečně vychází i kódovací schéma, můžeme alespoň určit, ke kterému z konzervativních směrů mají ČSSD a KSČM nejbližší. Musíme dodat, že kódovací schéma přesně neodráží podobu směrů konzervatismu. Důraz na náboženství jsem například pro účely analýzy zařadil pod sociální konzervatismus, avšak například v Polsku se může jednat i o důležitou součást národního

konzervatismu. V českém prostředí, které není tak nábožensky založené, to tak ale nutně být nemusí, a proto můžeme konstatovat, že KSČM by k národnímu konzervatismu nemusela mít úplně daleko. Národní konzervativci v ekonomických otázkách rozhodně ve všech případech nepřejímají postoje liberálního konzervatismu, k nimž se komunisté v mnoha ohledech staví kriticky. Největší překážkou pro spolupráci obou směrů by tak mohly být některé hodnotové otázky jako je postoj ke sňatkům stejnopohlavních párů. Ze slov Jana Klána jsme ale viděli, že ani v tom nemusí být postoje komunistů tak progresivní jako je tomu u ČSSD.⁵⁷ Sociální demokraté by naopak dle dat z této analýzy měli nejbliže k sociálnímu konzervatismu. Ten většinou v ekonomických otázkách zastává středové pozice a s ČSSD by se zřejmě shodoval i na podobě sociálně tržního hospodářství. Postoje tohoto konzervativního směru často vychází z náboženství, které ČSSD v některých programech podporuje a v podstatě v žádném z dokumentů se k němu nestaví vyloženě odmítavě či kriticky. Sociální konzervatismus je ve stredo-evropském prostředí často spjat zejména s křesťanskými demokraty, kteří podobně jako ČSSD podporují evropskou integraci. I zde je tak jediný opravdu výrazný rozpor v hodnotových otázkách. V postojích ke sňatkům stejnopohlavních párů či eutanazii by se totiž sociální demokraté se sociálními konzervativci rozhodně neshodli. Přesto se už v minulosti několikrát ukázalo, že vláda ČSSD s KDU-ČSL nepředstavovala zásadní problém.

O této koalici mluvil i Vladimír Špidla ve výše citovaném rozhovoru. Připomeňme jeho tezi o tom, že „*liberálové a sociální demokraté jsou dva břehy téže řeky*“. Špidla toto tvrzení doplnil konstatováním, že koalice s KDU-ČSL a US-DEU byla vlastně z programového hlediska poměrně logická. Logická byla i následná otázka Zoji Franklové, kterou zajímalo, jak může Špidla do této úvahy radit křesťanské demokraty, kteří jsou spíše konzervativní. Vladimír Špidla na to odpověděl něčím, co jsme zde ještě nezmiňovali a co může být taktéž jednou z možných odpovědí na to, proč v některých případech mohou levicové strany přijímat určité prvky konzervatismu. Podle bývalého premiéra byla spolupráce s KDU-ČSL možná, protože byli schopni kompromisu. Špidla pak dodává, že právě kompromis přináší v některých případech větší užitek než prosazování jednoho názoru za každou cenu (Špidla 2005; s. 122-123).

---

⁵⁷ Viz kapitola 4.11 zabývající se shrnutím analýzy KSČM.

Závěr

Tématem této práce byl konzervatismus jako politická ideologie v českých levicových stranách. Vztah konzervatismu a tří vybraných levicových stran (ČSSD, KSČM a Levice) byl analyzován za pomoci obsahové analýzy programů a dalších materiálů zkoumaných stran mezi lety 1992 a 2021. Cílem práce bylo odpovědět na několik otázek. V první řadě se jednalo o otázku, zda se vůbec v programech zmíněných stran vyskytují prvky konzervatismu. V případě všech tří strany byla odpověď na tuto otázku pozitivní, avšak je nutno dodat, že v případě Levice (a jejich předchůdců) bylo v porovnání s dalšími dvěma zkoumanými stranami identifikováno jen minimum prvků konzervatismu. Tím, že prvky konzervatismu byly identifikovány u všech zkoumaných stran se zároveň potvrdil předpoklad z úvodu práce. Cílem bylo také zjistit, ve kterých obdobích se konzervatismus v programech objevoval. Jednoduchá odpověď na tuto otázku by zněla „ve všech“, jelikož prvky konzervatismu byly identifikovány v podstatě ve všech programech a dalších materiálech (s jedinou výjimkou), jimž se tato práce věnovala.

V závislosti na první otázce bylo cílem práce také zjistit, zda se levicové strany snaží cíleně překlenout rozdíly mezi konzervatismem a socialismem nebo zda přejímají pouze ty prvky konzervatismu, které nejsou se socialismem v rozporu. Jako bližší pravdě se ukázala druhá možnost, jelikož prvky konzervatismu, které jsou se socialismem v přímém rozporu byly v programech levicových stran identifikovány jen v ojedinělých případech. Čtvrtou otázkou bylo, z jakého důvodu vůbec levicové strany prvky konzervatismu přejímají. Jedním ze základních důvodů může být voličská poptávka, což lze velmi dobře ilustrovat na příkladu migrace. Ačkoliv odmítání imigrace není příliš v souladu s levicovými hodnotami jako je například solidarita, tak se ČSSD i KSČM staví k přijímání migrantů spíše negativně, což koresponduje s postojem velké části veřejnosti. Některé jiné prvky konzervatismu ale mohou levicové strany přijímat neúmyslně, neboť dané téma vůbec nemusí vnímat jako čistě konzervativní, ale mohou jej vnímat jako něco, co mají obě ideologie společné. V mnoha případech dokonce strany a jejich představitelé vůbec nemusí napadnout, že se jedná o něco, co by bylo možné označit jako prvek konzervatismu. V kapitole věnující se odpovědím na výzkumné otázky jsem zaměřil také na některé témata, která se sice výzkumných otázek přímo netýkala, avšak podoba provedené analýzy umožnila zaměřit se na ně a doplnit výsledky práce o další poznatky.

Konzervatismus a socialismus jsou dvě politické ideologie, které jsou obecně vnímány jako protichůdné. Přesto se někteří autoři podobnými tématy zabývali a zabývají. V první části práce

jsem se pokusil naznačit některé přístupy z obou stran, které do jisté míry usilují o to, aby propast mezi těmito ideologiemi bylo možné alespoň částečně překlenout nebo dokonce tvrdit, že ona propast není zdaleka tak hluboká, jak by se mohlo zdát. Tato práce do jisté míry poukazuje na to, že to tak do jisté míry opravdu být může, avšak sama o sobě rozhodně nemůže sloužit jako jednoznačný důkaz. Na celou problematiku je totiž třeba nahlížet z různých úhlů, mezi které nepatří pouze rozdíly mezi politickými ideologiemi, ale také vnitřní fungování politických stran či ovlivnitelnost jejich postojů aktuální politickou situací a voličskou poptávkou. Vzhledem k tomu, že se tato práce věnovala dlouhému (téměř třicetiletému) období, nebylo v jejích možnostech prozkoumat všechny tyto aspekty důkladně. Stejně tak je třeba mít na paměti, že analýza pokrývá pouze prostor České republiky, přičemž výsledky v jiných státech by mohly být více či méně odlišné. Pokud by navíc byla analýza prováděna podobným či identickým způsobem, muselo by dojít k pečlivému zvážení, zda je možné použít totožné kódovací schéma nebo zda by bylo vhodnější jej přizpůsobit specifikům zkoumaného prostoru.

Zajímavým prohloubením tohoto výzkumu by zcela jistě bylo rovněž zaměřit se na jedno konkrétní období a doplnit analýzu předvolebního programu analýzou výstupů politiků, navržených zákonů či příspěvků na sociálních sítích. Taková analýza by sice sama o sobě nemohla poskytnout odpovědi na otázky, zda se konzervatismus jako politická ideologie objevuje v rámci daných stran v dlouhodobém horizontu, ale mohla by nabídnout detailnější odpovědi na některé otázky, na které tato práce odpovídá spíše v širší perspektivě. V tom ale zároveň spočívá její přínos, jelikož na zkoumanou problematiku poskytuje dlouhodobý pohled, díky kterému je možné konstatovat, že výskyt prvků konzervatismu v programech a dalších materiálech českých levicových stran je dlouhodobým trendem, který se netýká pouze jednoho konkrétního období. Podoba analýzy zároveň umožňuje identifikovat určitý vývoj ve výskytu prvků konzervatismu v programech a dalších materiálech zkoumaných stran.

Přínos práce spočívá rovněž v tom, že nepracuje s konzervatismem jako politickou ideologií pouze v obecné rovině. V této oblasti jsem navázal na svoji bakalářskou práci a pracoval jsem s jakousi typologií konzervatismu, která umožnila nevnímat konzervatismus jako jednoduše proud, ale jako ideologii, která se vzhledem ke své nedogmaticčnosti může projevat různými způsoby. Podobným způsobem jsem zvolil i politické strany, které byly objektem výzkumu. Každou z těchto stran lze zařadit k jinému proudu socialismu. Díky tomu se v textu nepracuje pouze se základními pojmy konzervatismus a socialismus, ale rovněž s jednotlivými směry či odnožemi obou ideologií, což umožňuje hlubší vhled do zkoumané problematiky a poskytuje

možná témata pro další případné výzkumy. Ty by se mohly týkat třeba hlubšího zkoumání některých vybraných konzervativních prvků a přístupu levicových politických stran k nim.

Summary

This master thesis explored the relationship between Czech left-wing parties and conservatism as a political ideology. The work is divided into several parts. The first part focused on analyzing conservatism and socialism and identified the main differences between these two ideologies. Additionally, it examined some attempts to bridge the gaps between both ideologies and political concepts that addressed similar issues. Subsequent sections of the thesis then delved into the content analysis of program documents of the examined parties, namely ČSSD, KSČM, and Levice. Content analysis was the method used by this thesis to address the research questions. The main aim of the work was to answer the question of whether elements of conservatism appear in the programs and other materials of the examined parties. The answer to this question was affirmative, leading to further inquiries. The second research question asked in which periods elements of conservatism appeared in the programs of the examined parties. Based on the analysis, it can be concluded that elements of conservatism appeared in the programs throughout all the periods covered by this thesis, spanning from 1992 to 2021. The most significant presence of conservatism elements across ČSSD and KSČM was observed in the years 1996 and 2010. Another aim of the thesis was to determine whether parties deliberately utilize elements of conservatism or merely select those elements that do not contradict their own ideology. The latter option proved to be correct, as elements of conservatism that contradict the basic values of socialism appeared only minimally in the programs. The fourth and final question asked why left-wing parties adopt elements of conservatism at all. The answer to this question is that in some cases, it may be due to voter demand or the current political situation. This can be illustrated, for example, in the case of migration. If the elements of conservatism are not in conflict with socialism, left-wing parties may adopt them without even realizing that they are elements of conservatism. In some cases, left-wing parties may not mind adopting elements of another ideology as long as they do not contradict their own values. Some other elements of conservatism, such as financial support for families, may be common to both ideologies examined in this thesis.

Seznam zdrojů

Knihy:

BOBBIO, Norberto (2003). *Pravice a levice*. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). 154 s. ISBN 80-7325-012-8

DRULÁK, Petr (2019). *Jean-Claude Michéa: Konzervativní Socialista*. In: *Tajnosti Levice – Od ideálu osvícenství k triumfu neomezeného kapitalismu*. Jean-Claude Michéa. s. 5-16. Praha: Masarykova demokratická akademie. 128 s. ISBN 978-80-87348-63-5

DUHAN, Andrej (2022). *Konzervativní revoluce: Ideové základy nové konzervativní pravice*. Brno: B& P Publishing. 256 s. ISBN 978-80-7485-246-6

FIALA, Petr a MIKŠ, František (2019). *Konzervatismus dnes: politika, společnost a zdravý rozum v době nerozumu*. Brno: B&P Publishing. 186 s. ISBN 978-80-7485-186-5

GIDDENS, Anthony (2001). *Třetí cesta – Obnova sociální demokracie*. Praha: Mladá Fronta. 150 s. ISBN 80-204-0906-8

GROSS, Stanislav (2005). *Na cestě k upřímnosti – Rozhovor se Stanislavem Grossem*. In: *Bludné cesty sociální demokracie*. eds. Jiří Pehe, Alexander Mitrofanov, rozhovor provedla Zoja Franklová. s. 165-192. Praha: Prostor. 232 s. ISBN 80-7260-136-9

HEYWOOD, Andrew (2004). *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia. 463 s. ISBN 80-86432-95-5.

HEYWOOD, Andrew (2008). *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3

HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír (2010). *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada. 320 s. ISBN 978-80-247-3192-6

HRUBEC, Marek (2018). *Evropa po příští krizi: demokratický socialismus založený na sdílené suverenitě?* In: *Budúcnosť Európy: Cesta k Post-Kapitalizmu?* ed. Petrer Daubner, s. 66-77. Bratislava: Občanské združenie POLE. 156 s. ISBN 978-80-570-0356-4

KIRK, Russell (2000). *Konzervativní smýšlení*. Praha: Občanský institut. 633 s. ISBN 80-86228-03-7

KOPEČEK, Lubomír (2007). *Politické strany na Slovensku 1989-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). 628 s. ISBN 978-80-7325-113-0

KUNŠTÁT, Daniel (2013). *Za rudou oponou – Komunisté a jejich voliči po roce 1989*. Praha: Sociologické nakladatelství. 324 s. ISBN 978-80-7419-143-5

MAREŠ, Miroslav (2002). *Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické objekty subjekty v České republice*. In: *Rudí a růžoví – transformace komunistických stran*. eds. Vít Hloušek, Lubomír Kopeček. s. 83-99. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 279 s. ISBN 80-210-2990-0

NISBET, Robert A (1993). *Politický konzervatismus: sen a realita*. Praha: Občanský institut. 143 s. ISBN 80-900190-3-X

ROSŮLEK, Přemysl (2004). *Politické ideologie*. In: *Úvod do studia politické vědy*. Ladislav Cabada, Michal Kubát a kolektiv. s. 135-177. Praha: Eurolex Bohemia. 494 s. ISBN 80-86432-63-7

SCRUTON, Roger (1989). *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis. 184 s. ISBN 80-7108-013-6

SCRUTON, Roger (1993). *Smysl Konzervatismu*. Praha: Torst. 300 s. ISBN 80-85639-10-6

SCRUTON, Roger (2008). *Ochrana přírody jako konzervativní téma*. Praha: Občanský institut. 15 s. ISBN 978-80-86972-39-8

SCRUTON, Roger (2011). *O potřebnosti národů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 88 s. ISBN 978-80-7325-245-8

ŠPIDLA, Vladimír (2005). *Na cestě ke svobodomyšlnosti – Rozhovor s Vladimírem Špidlou*. In: *Bludné cesty sociální demokracie*, eds. Jiří Pehe, Alexander Mitrofanov, rozhovor provedla Zoja Franklová. s. 113-150. Praha: Prostor. 232 s. ISBN 80-7260-136-9

VINCENT, Andrew (2010). *Modern political ideologies*. Malden: Wiley-Blackwell. 382 s. ISBN 978-1-4051-5495-6

ZEMAN, Miloš (2005). *Na cestě k úspěšnosti – Rozhovor s Milošem Zemanem*. In: *Bludné cesty sociální demokracie*, eds. Jiří Pehe, Alexander Mitrofanov, rozhovor provedla Zoja Franklová. s. 59-98. Praha: Prostor. 232 s. ISBN 80-7260-136-9

Odborné články:

BOLTON, Matt (2020). „Democratic Socialism“ and the Concept of (Post) Capitalism. *The Political Quarterly* [online]. Vol. 91, No. 2, s. 334-342

BUREŠ, Jan (2008). Příklad úspěšně obnovené strany: Vývoj české sociální demokracie po roce 1989. *Politologická revue* [online]. 2: 41-68

COCHRANE, Christopher (2012). Left and Right: Empty Vessels, Essential Core, or Family Resemblance? *University of Toronto – Conference of the Canadian Political Science Association* [online]. 19 s.

GREEN-PEDERSEN Christoffer a VAN KERSBERGEN, Kees (2002). The Politics Of The „Third Way“ - The Transformation of Social Democracy in Denmark and The Netherlands. *SAGE Publications – Party Politics* [online]. VOL. 8 No. 5, s. 507-524

HANDL, Vladimír (2004). Policy paper - „Evropeizace“ KSČM mezi „ortodoxií“ a „eurokomunismem“? *Ústav mezinárodních vztahů*. [online]. 10 s.

HOOGHE, Liesbet a MARKS, Gary (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*. [online], 25:1, s. 109-135

JOCH, Roman (2006). Socialismus a komunismus: styčné body a rozdíly. *Centrum pro studium demokracie a kultury – Revue politika* [online]

JOCH, Roman (2019) Budoucnost konzervatismu: Transatlantická perspektiva. *New Direction – The Foundation for European Reform* [online]. 35 s.

KALYVAS, Stathis N. a VAN KERSBERGEN, Kees (2010). Christian Democracy. *Annual Review of Political Science* [online]. 13 (1), 183-209

KOPEČEK Lubomír a PŠEJA Pavel (2007). ČSSD a KSČM: na cestě ke spojení? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. *Politologická revue* [online], 28 s.

LÁNCZI, András (2017). Pravda, Realismus a Konzervativci. In: GORAL, Kamil. Budoucnost konzervatismu v Evropě (2. část): Středoevropská perspektiva. *New Direction – The Foundation for European Reform* [online], s. 17-20

MARCH, Luke a MUDDE, Cas (2005). What's Left of the Radical Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation. *Comparative European Politics* 3 [online]. 23-49

STUBBS, Paul a LENDVAI-BAINTON, Noémi (2020). Authoritarian Neoliberalism, Radical Conservatism and Social Policy within the European Union: Croatia, Hungary and Poland. *Development and Change* [online]. 51: 540-560

Jiné články:

A2larm (2020). *Nová strana Levice chce spojovat lidi v boji proti miliardářům.* [online] [cit. 2024-04-25]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/02/nova-strana-levice-chce-spojovat-lidi-v-boji-proti-miliardarum/>

České Noviny (2024). *Paroubek se stal předsedou České suverenity, jež užívá značku ČSSD.* [online] [cit. 2024-03-14]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2480904>

DOLEJŠ, Jiří (2024). Komunista Dolejš: Putin je agresor. Nemám pochopení pro kontakty na populistické dno. *Forum 24*. Rozhovor provedl Jan Jandourek [online] [cit. 2024-04-27]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/komunista-dolejs-putin-je-agresor-nemam-pochopeni-pro-kontakty-na-populisticke-dno>

Hospodářské noviny (2015). *Uprchlíky ze Sýrie a severní Afriky v Česku nechce 70 procent lidí, ukazuje průzkum.* [online] [cit. 2024-04-22]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-64371570-uprchliky-ze-syrie-a-severni-afriky-v-cesku-nechce-70-procent-lidi-ukazuje-pruzkum>

iDnes.cz (2023). *Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM).* [online] [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/wiki/politika/kscm.K455074>

Novinky.cz (2006). *Grebeníček má výhrady vůči Filipovi a spol.* [online] [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-grebenicek-ma-vyhrady-vuci-filipovi-a-spol-40113908>

Novinky.cz (2011). *Práce Kim Čong-ila jsme si vážili, kondolovala KSČM do KLDR.* [online] [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120107225632/http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/254388-prace-kim-cong-ila-jsme-si-vazili-kondolovala-kscm-do-kldr.html?ref=stalo-se>

SOUČKOVÁ, Kateřina (2023). ČSSD se mění na SOCDEM, delegáti schválili i nové logo. Post předsedy obhájil Šmarda. *iRozhlas*. [online] [cit. 2023-09-19]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/csssd-socdem-socialni-demokrate-sjezd-logo_2306101618_cen

SŮSA, Richard a SOUKUP, Jaroslav (2021). Vývoj ČSSD, nejstarší české politické strany. *Novinky.cz* [online] [cit. 2024-02-19]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/volby-vyvoj-cssd-nejstarsi-ceske-politicke-strany-40352929>

SŮSA, Richard (2021). Vznik a vývoj Komunistické strany Čech a Moravy. *Novinky.cz* [online] [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/volby-vznik-a-vyvoj-komunisticke-strany-cech-a-moravy-40352522>

Zdroje dat:

Český statistický úřad (ČSÚ) (2014). *Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 05.06. – 06.06.2009*. [online] [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2014b). *Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 23.05. – 24.05.2014*. [online] [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ep2014/ep11?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2017). *Volba prezidenta republiky konaná ve dnech 11.01. – 12.01.2013*. [online] [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/prez2013/pe2?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2018). *Volba prezidenta republiky konaná ve dnech 12.01. – 13.01.2018*. [online] [cit. 2023-12-07]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/prez2018/pe2?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2019). *Volby do Evropského parlamentu konané na území České republiky ve dnech 24.05. – 25.05.2019*. [online] [cit. 2023-12-30]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ep2019/ep11?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021a). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 02.06. – 03.06.2006*. [online] [cit. 2023-11-27]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021b). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010*. [online] [cit. 2023-11-28]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021c). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013*. [online] [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021d). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 26.10.2013*. [online] [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021e). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017*. [online] [cit. 2023-12-02]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2017/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>

Český statistický úřad (ČSÚ) (2021f). *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 8.10. – 9.10.2021*. [online] [cit. 2024-02-19]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2021/ps61?xjazyk=CZ&xv=1>

Ostatní zdroje (programy a další materiály zkoumaných politických stran, Manifesto Project):

ČSSD (1992). *Goals + Principles, Czechoslovak Social Democratic Party, Plans for a Dignified Present/Program of Responsibilities for the Future*. Manifesto Project. [online] [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/coded_originals/2015-1/82320_1992.pdf

ČSSD (1996). *Volební program České strany sociálně demokratické – „Lidskost proti sobectví“*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-02]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82320_1996.pdf

ČSSD (1998). *Volební program ČSSD – Společně s vámi pro lepší budoucnost*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-05]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82320_1998.pdf

ČSSD (2002). *Člověk na prvním místě*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-09]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/2019-1/82320_2002.pdf

ČSSD (2006). *Jistoty a prosperita – Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-10]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82320_2006.pdf

ČSSD (2010). *Program změny a naděje – lepší budoucnost pro obyčejné lidi*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-13]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82320_2010.pdf

ČSSD (2013). *Prosadíme dobře fungující stát – volební program ČSSD*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-15]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82320_2013.pdf

ČSSD (2017). *Dobrá země pro dobrý život – Volební program ČSSD pro volby 2017*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-17]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/2018-2/82320_2017.pdf

Encyklopedie ČSSD (2013). *ENCYKLOPEDIIE ČSSD založena ke 135. výročí strany*. [online] [cit. 2023-12-14]. Dostupné z: <http://www.historiecssd.cz>

KSČM (1996). *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy 1996-2000, Socialismus – šance pro budoucnost*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-21]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82220_1996.pdf

KSČM (1998). *Volební program KSČM pro předčasné volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 1998*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82220_1998.pdf

KSČM (2002). *Volební program KSČM – S lidmi pro lidi*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-27]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82220_2002.pdf

KSČM (2006). *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006–2010*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-29]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/2020-1/82220_2006.pdf

KSČM (2010). *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2010*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-30]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82220_2010.pdf

KSČM (2013). *Program pro budoucnost*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-12-01]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82220_2013.pdf

KSČM (2017). *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2017*. [online] [cit. 2023-12-03]. Dostupné z: https://www.kscm.cz/wp-content/uploads/2022/04/volebni_program_kscm_pro_volby_do_ps_pcr_2017.pdf

KSČM (2022). *Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy*. [online] [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: https://www.kscm.cz/wp-content/uploads/Stanovy_KSCM_15.5.2022.pdf

KSČM (2024). *O nás*. [online] [cit. 2024-04-24]. Dostupné z: <https://www.kscm.cz/o-nas/>

Levice (2021). *Program Levice*. [online] [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: https://jsmelevice.cz/wp-content/uploads/2023/12/Program-Levice_2021.pdf

Levice (2023a). *O nás*. [online] [cit. 2023-11-15]. Dostupné z: <https://jsmelevice.cz/o-nas/>

Levice (2023b). *Stanovy Levice*. [online] [cit. 2023-11-17]. Dostupné z: https://jsmelevice.cz/wp-content/uploads/2023/12/Stanovy-Levice-k-2023_04_22.pdf

Levý blok (1992). *Levý blok – KSČM – DL ČSFR*. Manifesto Project [online] [cit. 2023-11-20]. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/originals/82221_1992.pdf

Levý blok (1996). *Chceme politiku pro lidi – Deset bodů Levého bloku*. [online] [cit. 2023-11-7]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20190525044428fw_/http://www.sds.cz/docs/dokument/10bodu.htm

Manifesto Project (2021). *Manifesto Coding Instructions (5th re-revised edition)*. [online] [cit. 2024-04-25]. 33 s. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/papers/handbook_2021_version_5.pdf

Manifesto Project (2022). *Manifesto Party Family Handbook*. [online] [cit. 2024-04-25]. 8 s. Dostupné z: https://manifesto-project.wzb.eu/down/papers/Manifesto_Project_Party_Family_Handbook.pdf

Manifesto Project (2024a). *About*. [online] [cit. 2024-04-25]. Dostupné z: <https://manifesto-project.wzb.eu/information/documents/information>

Manifesto Project (2024b). *Working with the Manifesto Project Dataset (Main Dataset)* [online] [cit. 2024-04-25]. Dostupné z: <https://manifesto-project.wzb.eu/tutorials/main-dataset>

Mgr. Jan Klán (2024). *O mně*. [online] [cit. 2024-04-26]. Dostupné z: <https://www.janklan.cz/about-us>

Programy do voleb (2021a). *ČSSD volební program* [online] [cit. 2023-12-19]. Dostupné z: <https://2021.programydovoleb.cz/strana/ceska-strana-socialne-demokraticka/volebni-program>

Programy do voleb (2021b). *KSČM volební program* [online] [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://2021.programydovoleb.cz/strana/komunisticka-strana-cech-a-moravy/volebni-program>

SDS (2003a). *Manifest demokratického socialismu*. [online] [cit. 2024-02-16]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20231130114712if_/http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2004112201

SDS (2003b). *Program SDS*. [online] [cit. 2024-02-19]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20231130115957if_/http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2003112201

SDS (2011). *Programová východiska SDS a naše úkoly v nejbližším období*. [online] [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20230604210053if_/http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2011110601

Sociální demokracie (2023). *Stanovy Sociální demokracie*. [online] [cit. 2023-11-24]. Dostupné z: <https://socdem.cz/wp-content/uploads/2023/12/stanovy-socdem-ve-zneni-zmen-45-sjezd-def.pdf>

Sociální demokracie (2024). *Historie Sociální demokracie*. [online] [cit. 2024-02-04]. Dostupné z: <https://socdem.cz/historie-socdem/>

Rozhovory:

KLÁN, Jan (2024). Vztah KSČM (levice) a konzervatismu. In: *Emailová komunikace* [online] [cit. 2024-04-14]. Soukromá komunikace autora práce s respondentem

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Kódovací schéma (Text + Tabulka)**
- Příloha č. 2: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1992 (Tabulka)**
- Příloha č. 3: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1996 (Tabulka)**
- Příloha č. 4: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1998 (Tabulka)**
- Příloha č. 5: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2002 (Tabulka)**
- Příloha č. 6: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2006 (Tabulka)**
- Příloha č. 7: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2010 (Tabulka)**
- Příloha č. 8: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2013 (Tabulka)**
- Příloha č. 9: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2017 (Tabulka)**
- Příloha č. 10: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2021 (Tabulka)**
- Příloha č. 11: Průměrný výskyt a procenta kódů v analyzovaných programech ČSSD (Tabulka)**
- Příloha č. 12: Výskyt a procenta kódů v programu Levého bloku a KSČM z roku 1992 (Tabulka)**
- Příloha č. 13: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 1996 (Tabulka)**
- Příloha č. 14: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 1998 (Tabulka)**
- Příloha č. 15: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2002 (Tabulka)**
- Příloha č. 16: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2006 (Tabulka)**
- Příloha č. 17: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2010 (Tabulka)**
- Příloha č. 18: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2013 (Tabulka)**
- Příloha č. 19: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2017 (Tabulka)**
- Příloha č. 20: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2021 (Tabulka)**
- Příloha č. 21: Průměrný výskyt a procenta kódů v analyzovaných programech KSČM (Tabulka)**
- Příloha č. 22: Výskyt a procenta kódů v Cílech Levého bloku z roku 1996 (Tabulka)**
- Příloha č. 23: Výskyt a procenta kódů v Manifestu demokratického socialismu z roku 2003 (Tabulka)**
- Příloha č. 24: Výskyt a procenta kódů v programu Strany demokratického socialismu z roku 2003 (Tabulka)**
- Příloha č. 25: Výskyt a procenta kódů v programu strany Levice z roku 2021 (Tabulka)**
- Příloha č. 26: Rozhovor s Janem Klánem (Rozhovor)**

Přílohy

Příloha č. 1: Kódovací schéma (text + tabulka) – vlastní zpracování

První dvě kategorie kódovacího schématu vychází z klasické podoby konzervativní ideologie. Zbylé tři vychází ze tří směrů konzervatismu, které jsme si podrobněji popsali výše. Nyní se zaměříme na konkrétní kategorie a kódy, s nimiž pracuje tento text. Jednotlivé kódy zde ale nebudu podrobně definovat, jelikož všechny jsou již v zásadě rozebrány v rámci kapitoly zabývající se konzervatismem. Na tomto místě si pouze u každého kódu stručně ukážeme a vysvětlíme, co pod daný kód může patřit, aby bylo možno udělat si obrázek o tom, k jakému konkrétnímu programovému bodu může být daný kód přiřazen.

První kategorie se nazývá Tradice a tradiční konzervativní hodnoty. V rámci samotné analýzy budu tuto kategorii pro zjednodušení a usnadnění porozumění textu někdy nazývat také jako klasický konzervatismus, jelikož vychází ze základů konzervativní ideologie. Obsahuje čtyři kódy. Prvním z nich je důraz na tradice a tradiční hodnoty či instituce a jejich roli ve společnosti. Pod tento kód může patřit třeba důraz na rodinu, jakožto jeden ze základních stavebních kamenů společnosti. Mimo jiné sem ale může být zařazen třeba také důraz na ochranu parlamentarismu jako součásti tradičního demokratického uspořádání České republiky či odkazy na tradiční řemesla nebo folklór. Důležité je dodat, že ne v každém případě, kdy je v dané pasáži použito slovo „tradice“, musí být daná pasáž zakódována. Pokud se třeba strana hlásí k tradicím sociálnědemokratického hnutí, pak logicky takovou pasáž nemůžeme kódovat jako prvek konzervatismu. Druhým kódem je důraz na řád a pořádek, což jsou důležité prvky klasického konzervatismu. Sem může být zařazeno třeba volání po tvrdém boji proti kriminalitě, která by mohla ohrozit životy či majetky občanů. Třetím kódem je důraz na stabilní sociální struktury, autoritu, hierarchii a roli elit. Pod tento kód mohou patřit pasáže, v nichž bude strana vyzdvihovat autoritu určité profese, připouštět přirozenost určitých forem nerovností nebo vyzdvihovat roli společenských elit. Čtvrtým kódem je důraz na důležitost a nedotknutelnost soukromého vlastnictví, ke kterému zřejmě není potřeba nic dodávat. a čtvrtým kódem je ochrana přírody v souladu s konzervativními ideály. Za takovou ochranu přírody může mít považována preference ochrany přírody na lokální úrovni před globální úrovní. Stejně tak sem patří tvrzení, že přírodu je třeba uchovat pro budoucí generace. Dalším příkladem pak může být preference jednodušších, snazších a levnějších řešení před megalomanskými investicemi (v ekologických otázkách).

Druhá kategorie se nazývá konzervativní postoj ke změnám a reformám. Tato kategorie rovněž obsahuje čtyři kódy. Prvním je odmítání rychlých a zásadních změn v politice a společnosti. Pod tento kód patří úplné odmítání různých změn, ale také snaha o jejich oddalování, či obecně skeptický přístup k nim. Konkrétně se jedná zejména o pasáže, kde strana usiluje o to, aby něco bylo zachováno a ideálně se to žádným způsobem neměnilo. Důležité je dodat, že na rozdíl, od výše uvedených tradic, mohou být v tomto zakódovány i pasáže, které odmítají změny v oblasti sociálního státu a podobných tradičně levicových tématech. I něco takového lze totiž vnímat jako konzervativní přístup ke změnám. Cílem druhé kategorie kódovacího schématu je zejména zachytit konzervativní tendence jako je opatrnost, obezřetnost nebo důraz na zachování něčeho stabilního a fungujícího. Druhým kódem je opatrný přístup k reformám. Za ten lze považovat opatrný přístup ke konkrétním návrhům reforem nebo také snahu vrátit se k osvědčeným řešením a již (narychlo) zavedené reformy zrušit. Pro zařazení konkrétní pasáže pod tento kód tedy nestačí volání po zrušení některé reformy. Je nutné, aby daná část textu zároveň obsahovala požadavek na návrat k něčemu osvědčenému. Opatrný přístup k reformám pak značí, že strana v konkrétní oblasti změny vyloženě neodmítá či úmyslně neoddaluje, ale chce, aby k nim docházelo po pečlivém uvážení a přípravách. Třetím kódem je kritický přístup k nadměrnému množství přijímané legislativy, k němuž není třeba nic dalšího dodávat. Čtvrtým a posledním kódem je kritický přístup k radikálním řešením. Oproti odmítání změn a opatrnému přístupu k reformám se tento kód liší tím, že odmítá řešení, která konkrétně označuje a nazývá jako radikální řešení. Pokud by kupříkladu nějaká krajně pravicová strana navrhovala vyhoštění všech migrantů a některá z levicových stran by ve svém programu deklarovala, že „odmítá podobná radikální řešení“, pak by tato pasáž patřila právě pod tento kód.

Třetí kategorií je sociální konzervatismus. Tato kategorie obsahuje čtyři kódy, které do značné míry reflektují to, co jsme si o sociálním konzervatismu řekli výše. Prvním kódem je důraz na finanční podporu rodin. Sem patří různé programové body, které chtějí nejrůznějšími způsoby pomoci rodinám. Patřit sem mohou určité části bytové politiky, ale také důraz na dostupnost školek nebo zvýšení příspěvků na dítě. Naopak sem nepatří pasáže, v nichž strana označuje rodinu za základní jednotku společnosti nebo klade důraz na důležitost rodiny jako takové. Podobné pasáže jsou vnímány jako důraz na rodinu jako tradiční instituci, a proto patří do první kategorie. Druhým kódem je důraz na mezigenerační solidaritu. Za ten nemůžeme označit každou pasáž, v níž daná strana píše o důchodové politice. Patří sem spíše takové části programu, v nichž je explicitně zmíněn termín „mezigenerační solidarita“ v souvislosti s důchodci a staršími lidmi. Případně pasáže, v nichž tento termín explicitně zmíněn není, ale

jednoznačně z nich vyplývá podobný přístup. Třetím kódem jsou negativní postoje k potratům, sňatkům osob stejného pohlaví (registrovanému partnerství) či eutanazii. Tento kód bude vzhledem k jeho délce v rámci následujících kapitol označován jako „hodnotový konzervatismus“. Posledním kódem je pak důraz na náboženství a jeho důležitost pro společnost. Pod tento kód mohou být zařazeny pasáže, v nichž daná strana vyzdvihuje roli náboženství, ale také ty, kde pouze připouští fakt, že role náboženství (převážně křesťanství) je či může být určitým způsobem pro společnost důležitá a užitečná.

Čtvrtou kategorií je liberální konzervatismus. Obsahuje hned šest kódů. Prvním je podpora tržního hospodářství a menších zásahů státu do ekonomiky. Na tomto místě je třeba dodat, že je důležitá, aby strana podporovala tržní hospodářství ve smyslu volného trhu nebo aby vyzdvihovala roli trhu jako takového. Pasáže, v nichž je propagováno například sociálně tržní hospodářství jako prvek liberálního konzervatismu označit nemůžeme. Druhým kódem je odmítání vyšších daní a regulací. Pod tento kód může kromě odmítání zvyšování daní patřit také každý programový bod, který připouští či přímo podporuje snižování daní. Třetím kódem je důraz na štíhlý stát a kritika nadměrné byrokracie. Sem může kromě kritiky nadměrné byrokracie patřit také volání po zmenšení státního aparátu či rušení různých úřadů. Čtvrtým kódem je podpora podnikatelů. Tento kód je poměrně obecný a může pod něj být zařazena řada věcí, která se týká podpory podnikatelů a podnikání. Může jít o různé zvýhodnění či jinou finanční pomoc podnikatelům nebo třeba také o zjednodušení procesu založení živnosti. Pátým kódem je kritický přístup ke způsobu rozdělování sociálních dávek. Sem patří návrhy, které kritizují zneužívání sociálního systému a volají po jeho úpravách či zeštíhlení. Posledním kódem je poté důraz na individuální svobodu a nezávislost. Pod tento kód patří zejména důraz na svobodu jednotlivce.

Poslední kategorií je národní konzervatismus. Tato kategorie obsahuje čtyři kódy. Prvním je důraz na ochranu národní a kulturní identity. Kromě ochrany národní a kulturní identity ale může pod tento kód patřit rovněž její vyzdvihování. Konkrétně můžeme zmínit například volání po vlastenecké výchově či vlastenectví, obavy ze zrušení Benešových dekretů, konkrétní zmínky o důležitosti národní identity nebo vyzdvihování důležitosti kultury a ochrany památek pro národní a kulturní identitu. Druhým kódem je odmítavý přístup k imigraci a multikulturalismu. Odmítavý přístup k imigraci lze do jisté míry vnímat rovněž jako opatrnější či skeptičtější přístup k imigraci a mohou sem být zařazeny například pasáže, kde konkrétní strana volá po regulované imigraci nebo usiluje o to, aby byli přijímáni pouze migranti z kulturně blízkých zemí či migranti s vyšší úrovní vzdělání. Třetím kódem je pak preference

nacionalismu před internacionalismem. V tomto případě není nacionalismus myšlen, jakožto výše zmíněný důraz na národní identitu či vlastenectví, ale jako skeptický postoj ke členství v Evropské unii či NATO. Aby ale bylo možné danou pasáž zakódovat, musí být splněny některé podmínky. Daná strana musí o vstupu do zmíněných organizací (či vystoupení z nich) pochybovat z důvodů, které by šly označit jako nacionalistické. Její kritika těchto organizací se tedy musí opírat o důraz na národní suverenitu či identitu a obavy z její ztráty. Pokud například strana bude volat po vystoupení z EU z důvodu demokratického deficitu, ale bude mít kladný postoj k nadnárodním organizacím obecně, pak se nejedná o nacionalismus místo internacionalismu. Podobné to může být také s přijetím společné evropské měny. Pokud jí strana odmítá z důvodu ekonomické nevýhodnosti, pak se nejedná o nacionalismus místo internacionalismu. Pokud jí ale strana odmítá z důvodu obav ze ztráty suverenity, pak už se o nacionalismus místo internacionalismu jedná. Internacionalismus tedy v tomto případě znamená ochotu vstupovat do nadnárodních organizací i za cenu částečné ztráty národní suverenity. Čtvrtým a posledním kódem je protekcionismus. Sem patří zejména ochrana explicitně českého hospodářství, zemědělství a podobně, ale také obavy ze vstupu zahraničního kapitálu do klíčových hospodářských odvětví či kritika vyvážení zisků do zahraničí.

KATEGORIE	KÓD
TRADICE A TRADIČNÍ KONZERVATIVNÍ HODNOTY (KLASICKÝ KONZERVATISMUS)	Důraz na tradice, tradiční hodnoty a instituce a jejich roli ve společnosti
	Důraz na řád a pořádek
	Důraz na stabilní sociální struktury, autoritu, hierarchii a roli elit
	Důraz na důležitost, nedotknutelnost a ochranu soukromého vlastnictví
KONZERVATIVNÍ PŘÍSTUP KE ZMĚNÁM A REFORMÁM	Odmítání rychlých a zásadních změn v politice a společnosti
	Opatrný přístup k reformám
	Kritický přístup k radikálním návrhům
	Kritický přístup k nadměrnému množství přijímané legislativy

SOCIÁLNÍ KONZERVATISMUS	Finanční podpora rodin
	Mezigenerační solidarita
	Negativní postoje k potratům, sňatkům osob stejného pohlaví (registrovanému partnerství) či eutanazii (hodnotový konzervatismus)
	Důraz na náboženství a jeho důležitost pro společnost
LIBERÁLNÍ KONZERVATISMUS	Podpora tržního hospodářství a menších zásahů státu do ekonomiky
	Odmítání vyšších daní a regulací
	Důraz na minimální stát a kritika nadměrné byrokracie
	Podpora podnikatelů
	Kritický přístup ke způsobu přerozdělování sociálních dávek
	Důraz na individuální svobodu a nezávislost
NÁRODNÍ KONZERVATISMUS	Důraz na národní a kulturní identitu
	Odmítavý postoj k imigraci a multikulturalismu
	Preferování nacionalismu před internacionalismem (Nacionalismus místo internacionalismu)
	Protekcjonismus

Příloha č. 2: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1992 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	3	0,75 %
	Autorita, hierarchie, elity	1	0,34 %
	Soukromé vlastnictví	2	0,35 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	3	1,07 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	3	0,60 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	1	0,17 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	0	0,00 %
	Podpora podnikatelů	5	1,01 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	2	0,49 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	4	1,09 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	0	0,00 %

Příloha č. 3: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1996 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	4	0,74 %
	Řád a pořádek	3	0,63 %
	Autorita, hierarchie, elity	2	0,46 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	2	0,54 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	0,20 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	2	0,85 %
	Mezigenerační solidarita	3	0,43 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	1	0,50 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	1	0,16 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	4	0,65 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	4	0,91 %
	Podpora podnikatelů	7	1,26 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	1	0,13 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	4	0,90 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	2	0,36 %

Příloha č. 4: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 1998 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	4	0,53 %
	Řád a pořádek	3	0,58 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	3	0,54 %
	Mezigenerační solidarita	2	0,19 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2	0,19 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	7	1,02 %
	Podpora podnikatelů	7	0,79 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	1	0,09 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	1	0,11 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	1	0,06 %

Příloha č. 5: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2002 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2	0,72 %
	Řád a pořádek	2	0,58 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	1	0,43 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	2	0,37 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	4	2,21 %
	Mezigenerační solidarita	1	0,29 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,21 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,85 %
	Podpora podnikatelů	2	0,80 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	1	0,29 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	0	0,00 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	0	0,00 %

Příloha č. 6: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2006 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	11	0,94 %
	Řád a pořádek	4	0,24 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	1	0,05 %
	Ochrana přírody	4	0,32 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	3	0,25 %
	Opatrný přístup k reformám	3	0,25 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,31 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	24	1,93 %
	Mezigenerační solidarita	4	0,27 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	3	0,24 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	3	0,28 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	5	0,60 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	5	0,28 %
	Podpora podnikatelů	17	0,84 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	1	0,13 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	5	0,39 %
	Odmítavý postoj k imigraci	1	0,01 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	0	0,00 %

Příloha č. 7: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2010 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	1	0,19 %
	Řád a pořádek	2	0,20 %
	Autorita, hierarchie, elity	1	0,08 %
	Soukromé vlastnictví	1	0,02 %
	Ochrana přírody	5	1,07 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	6	1,32 %
	Opatrný přístup k reformám	4	0,84 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,0 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	13	2,93 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	1	0,38 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	1	0,02 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,08 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,32 %
	Podpora podnikatelů	12	2,54 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	1	0,11 %
	Důraz na individuální svobodu	1	0,09 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	2	0,16 %
	Odmítavý postoj k imigraci	3	0,37 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	1	0,17 %

Příloha č. 8: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2013 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	1	0,44 %
	Řád a pořádek	1	0,20 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	3	0,81 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	0,07 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	8	2,03 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	5	1,31 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	1	0,18 %
	Podpora podnikatelů	1	1,10 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	1	0,18 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	1	0,21 %

Příloha č. 9: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2017 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2	0,47 %
	Řád a pořádek	1	0,10 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	1	0,25 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	1	0,24 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	10	2,90 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2	0,47 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,32 %
	Podpora podnikatelů	10	1,92 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	1	0,07 %
	Odmítavý postoj k imigraci	3	0,45 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	1	0,22 %

Příloha č. 10: Výskyt a procenta kódů v programu ČSSD z roku 2021 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	1	0,02 %
	Řád a pořádek	1	0,12 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	3	0,64 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	4	0,34 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	10	1,60 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2	0,17 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,20 %
	Podpora podnikatelů	11	1,26 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	1	0,18 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	0	0,00 %
	Odmítavý postoj k imigraci	2	0,17 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	1	0,10 %

Příloha č. 11: Průměrný výskyt a procenta kódů v analyzovaných programech ČSSD – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	PRŮMĚRNÁ ČETNOST	PRŮMĚRNÁ % Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2,89	0,45 %
	Řád a pořádek	2,22	0,38 %
	Autorita, hierarchie, elity	0,44	0,10 %
	Soukromé vlastnictví	0,44	0,05 %
	Ochrana přírody	2,11	0,45 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1,67	0,24 %
	Opatrný přístup k reformám	1,44	0,31 %
	Kritika radikálních řešení	0,00	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0,11	0,03 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	8,56	1,73 %
	Mezigenerační solidarita	1,11	0,13 %
	Hodnotový konzervatismus	0,00	0,00 %
	Důraz na náboženství	0,67	0,14 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0,56	0,05 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2,44	0,41 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2,78	0,45 %
	Podpora podnikatelů	8,00	1,28 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0,33	0,05 %
	Důraz na individuální svobodu	0,67	0,12 %
	Důraz na národní a kulturní identitu	2,00	0,32 %
	Odmítavý postoj k imigraci	1,00	0,11 %

Národní konzervatismus	Nacionalismus místo internacionalismu	0,00	0,00 %
	Protekcjonismus	0,78	0,12 %

Příloha č. 12: Výskyt a procenta kódů v programu Levého bloku a KSČM z roku 1992 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2	0,79 %
	Řád a pořádek	2	0,82 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	2	0,77 %
Konzervativní postoj ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	1	0,36 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	1	0,17 %
	Mezigenerační solidarita	1	0,49 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,59 %
	Podpora podnikatelů	1	0,15 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	9	4,38 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	2	0,40 %

Příloha č. 13: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 1996 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	3	1,32 %
	Řád a pořádek	2	1,73 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	1	0,66 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	1	0,43 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,55 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	3	0,86 %
	Podpora podnikatelů	1	0,29 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	7	4,11 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	4	3,65 %
	Protekcionalismus	3	1,18 %

Příloha č. 14: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 1998 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2	0,95 %
	Řád a pořádek	2	0,61 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	1	0,18 %
	Ochrana přírody	2	0,82 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	0,20 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	3	0,92 %
	Mezigenerační solidarita	1	0,21 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2	0,47 %
	Podpora podnikatelů	4	1,30 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	6	1,77 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	5	1,41 %
	Protekcionismus	10	2,77 %

Příloha č. 15: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2002 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	6	1,56 %
	Řád a pořádek	1	0,07 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	2	0,44 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	3	1,45 %
	Mezigenerační solidarita	1	0,27 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,32 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	5	0,75 %
	Podpora podnikatelů	4	0,59 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	6	1,65 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	1	0,13 %
	Protekcionismus	3	1,26 %

Příloha č. 16: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2006 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	4	1,28 %
	Řád a pořádek	3	0,81 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,10 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	4	1,84 %
	Mezigenerační solidarita	2	0,61 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	5	0,83 %
	Podpora podnikatelů	1	0,19 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	8	2,37 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	3	0,45 %
	Protekcionismus	2	0,32 %

Příloha č. 17: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2010 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	4	1,39 %
	Řád a pořádek	3	1,16 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	2	1,03 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	0,36 %
	Opatrný přístup k reformám	1	0,15 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	7	2,57 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	3	1,11 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	1	0,31 %
	Podpora podnikatelů	4	1,00 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	4	1,52 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	1	0,21 %
	Protekcionalismus	1	0,21 %

Příloha č. 18: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2013 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	1	0,57 %
	Řád a pořádek	0	0,00 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	2	0,98 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	0,33 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,21 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	1	0,33 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	1	0,74 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,80 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	1	0,45 %
	Podpora podnikatelů	1	0,24 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	4	2,23 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	2	1,07 %

Příloha č. 19: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2017 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% z programu
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	1	0,27 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,24 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	2	1,02 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,17 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	3	0,58 %
	Podpora podnikatelů	1	0,39 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	1	0,19 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	4	1,12 %
	Odmítavý postoj k imigraci	4	0,92 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionismus	5	1,60 %

Příloha č. 20: Výskyt a procenta kódů v programu KSČM z roku 2021 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	0	0,00 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	1	0,39 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	3	0,56 %
	Opatrný přístup k reformám	1	0,11 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,11 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	6	2,18 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	2	0,58 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	1	0,19 %
	Podpora podnikatelů	4	1,06 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	1	0,17 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	3	0,65 %
	Odmítavý postoj k imigraci	2	0,26 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	5	1,21 %
	Protekcjonismus	7	2,85 %

Příloha č. 21: Průměrný výskyt a procenta kódů v analyzovaných programech KSČM – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	PRŮMĚRNÁ ČETNOST	PRŮMĚRNÁ % Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	2,44	0,87 %
	Řád a pořádek	1,56	0,61 %
	Autorita, hierarchie, elity	0,00	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0,11	0,02 %
	Ochrana přírody	1,33	0,57 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0,67	0,16 %
	Opatrný přístup k reformám	0,33	0,07 %
	Kritika radikálních řešení	0,00	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0,44	0,07 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	3,11	1,21 %
	Mezigenerační solidarita	0,56	0,18 %
	Hodnotový konzervatismus	0,00	0,00 %
	Důraz na náboženství	0,11	0,08 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0,00	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1,00	0,39 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	2,56	0,56 %
	Podpora podnikatelů	2,33	0,58 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0,22	0,04 %
	Důraz na individuální svobodu	0,00	0,00 %
	Důraz na národní a kulturní identitu	5,67	2,20 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0,67	0,13 %

Národní konzervatismus	Nacionalismus místo internacionalismu	2,11	0,78 %
	Protekcjonismus	3,89	1,30 %

Příloha č. 22: Výskyt a procenta kódů v materiálu Levého bloku z roku 1996 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	2	3,79 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	0	0,00 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	0	0,00 %
	Podpora podnikatelů	1	1,34 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	2	11,11 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	0	0,00 %

Příloha č. 23: Výskyt a procenta kódů v Manifestu demokratického socialismu z roku 2003 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	0	0,00 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	0	0,00 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	1	0,16 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	0	0,00 %
	Podpora podnikatelů	0	0,00 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	1	0,04 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	0	0,00 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	0	0,00 %

Příloha č. 24: Výskyt a procenta kódů v programu Strany demokratického socialismu z roku 2003 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	0	0,00 %
	Řád a pořádek	0	0,00 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	0	0,00 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	1	1,24 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	1	0,89 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	0	0,00 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	0	0,00 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	1	1,00 %
	Podpora podnikatelů	0	0,00 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	1	1,00 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	0	0,00 %
	Protekcionalismus	0	0,00 %

Příloha č. 25: Výskyt a procenta kódů v programu strany Levice z roku 2021 – vlastní zpracování

KATEGORIE	KÓD	ČETNOST	% Z PROGRAMU
Tradice a tradiční konzervativní hodnoty	Tradice, tradiční hodnoty a instituce	1	0,06 %
	Řád a pořádek	0	0,00 %
	Autorita, hierarchie, elity	0	0,00 %
	Soukromé vlastnictví	0	0,00 %
	Ochrana přírody	1	0,24 %
Konzervativní přístup ke změnám a reformám	Odmítání rychlých změn	0	0,00 %
	Opatrný přístup k reformám	0	0,00 %
	Kritika radikálních řešení	0	0,00 %
	Kritika nadměrné legislativy	0	0,00 %
Sociální konzervatismus	Finanční podpora rodin	4	0,71 %
	Mezigenerační solidarita	0	0,00 %
	Hodnotový konzervatismus	0	0,00 %
	Důraz na náboženství	0	0,00 %
Liberální konzervatismus	Podpora tržního hospodářství	0	0,00 %
	Odmítání vyšších daní a regulací	1	0,08 %
	Minimální stát a kritika byrokracie	0	0,00 %
	Podpora podnikatelů	0	0,00 %
	Kritika způsobu přerozdělování dávek	0	0,00 %
	Důraz na individuální svobodu	0	0,00 %
Národní konzervatismus	Důraz na národní a kulturní identitu	1	0,13 %
	Odmítavý postoj k imigraci	0	0,00 %
	Nacionalismus místo internacionalismu	1	0,11 %
	Protekcionismus	0	0,00 %

Příloha č. 26: Rozhovor s Janem Klánem

Doslovný přepis strukturovaného rozhovoru s Mgr. Janem Klánem, který probíhal skrze emailovou komunikaci.

Co pro Vás znamená konzervatismus?

Konzervatismus znamená snahu o něco neměnného, zakonzervovaného. Případně obtížně, pomalu měnitelného.

Myslíte si, že existují znaky, které má levice obecně (případně KSČM konkrétně) společné s konzervatismem?

Jelikož sám sebe nepovažuji za konzervativce, ale za člověka, který chce na levicu vnášet nová témata, tak z mého hlediska nespojuji levicu s konzervatismem. Levice má být progresivním hybatelem vývoje. Pokud jde o KSČM, v té se nyní prosazují a diskutují různá nová témata – jak zajistit kvalitní potraviny také v ČR, jak zlepšit rovnoprávnost žen a mužů, jak rozvíjet sociální práva, jak zavést nepodmíněný základní příjem atd.

Existuje podle Vás v českém prostředí něco, co by se dalo nazvat „levicový konzervatismus“?

Někteří lidé tak uvažují, existuje pluralita názorů, ale není to převažující trend. V minulosti jej někteří politici částečně vyplňovali například silnějším vztahem k tradicím, ale tato tendence postupně ustupuje do pozadí, kdy je v globalizované době důležitý rovněž internacionalismus. Ovšem jako reakce vznikají nejen aktivní sebevědomé emancipační reakce na globální tlaky, ale také reakce obranné, ústupové, konzervativní. To je typické pro nejzranitelnější občany, které je třeba bránit a sociálně zajistit a pomoci jim participovat na emancipačním vytváření nových, lepších sociálních podmínek a vyšší životní úrovně.

Pokud byste si měl vybrat, ke kterému z těchto tří směrů konzervatismu má KSČM nejbliže, který by to byl?

1) Liberální konzervatismus – neoliberální politika spojená s hodnotovým konzervatismem a lehkým euroskepticismem

2) Sociální konzervatismus – středová ekonomická politika spojená s důrazem na podporu rodin a hodnotový konzervatismus (v otázkách LGBT, potratů a podobně) doplněný o důraz na důležitost náboženství (křesťanství)

3) Národní konzervatismus – spíše středová ekonomická politika (někdy doprovázená prvky protekcionismu) spojená s radikálnějším euroskepticismem a důrazem na národní a kulturní identitu

Vaše otázka není odborná a férová, neboť jako odpověď podsouvá pouze odpovědi, které respondenta nutí vybrat si pouze z konzervativních směrů. Je to manipulativní otázka. Nepodporuji konzervatismus.

Ve starších programech KSČM byl patrný důraz na některé tradice (tradiční venkovský folklór, rodina jako základní jednotka společnosti atd.), v novějších programech je tento důraz výrazně slabší. Je to záležitost pouze programů nebo se v těchto otázkách strana nějak posunula či posouvá?

Řekl bych, že se strana vyvíjí, neboť jsme stranou, která není zakonzervována, ale reaguje na problémy lidí. Jsme si vědomi změn, které kolem nastaly a neustále nastávají. Žijeme v globalizované společnosti, kde nelze dávat důraz jen na místní tradice, přestože ty jsou také důležité. Například je zde migrace, ať už legální, nelegální, válečná nebo ekonomická.

V čem KSČM zůstává tradiční a zároveň je futuristická je ve vztahu k rodině jako významné stavební jednotce společnosti, neboť se jedná o důležitou součást v minulosti i budoucnosti. K této věci se hlásím i já osobně, byť také rozumím registrovanému partnerství nebo LGBTQ+. Podle mě to ale není hlavní téma pro levici, ale spíše jen okrajové. Jedná se o téma, které je někdy především pravicí účelově zveličováno, aby se zapomnělo na levicové sociální problémy matek samoživitelek, otců samoživitelů, nízkopříjmových rodin, a co víc, tak se upozadily problémy miliónů pracujících.

Ve starších programech KSČM byl viditelný opatrnější přístup ve vztahu k EU, avšak v předvolebním programu z roku 2021 se objevuje terminologie jako „diktát z Bruselu“ a podobně. Jaký je podle Vašeho názoru důvod tohoto posunu? Je způsoben spíše vnitřní proměnou strany nebo proměnou EU jako instituce?

Myslím, že obojí. Jednak do strany přichází noví, mladší lidé, kteří stranu posouvají dál. Lidé chápou oprávněně EU jako instituci, která často něco bez dostatečné demokratické konzultace s občany něco autoritářsky nařídí. Vědí, že vládnou bruselští byrokraté s velkými korporacemi a USA v pozadí a ve spojení s občany nevolenou Evropskou komisí. Volají tedy po reformě EU, tak aby byl demokraticky slyšet hlas jednotlivých občanů a členských zemí. I já jsem zastánce reformy na úrovni EU. Musíme z EU udělat demokratickou socialistickou unii a ne vládu korporací, které lobbují často v Evropském parlamentu, a jejich politických zástupců.

To je způsobeno změnami ve společnosti a ve světě, kdy je jasné, že nemůžeme být izolovaným státem bez navázání na silnější celek. Musíme si uvědomit, že vzniká plno nových rizik – například nástup AI, kdy hrozí, že korporace, které ji vyvíjejí, na ni budou profitovat a ovládat stále více životy občanů. Rovněž klimatická změna je velké téma. A pochopitelně neustále narůstající majetkové a příjmová nerovnost nejen v ČR, ale na celém světě je alarmující.

Co pro Vás znamená pojem „mezigenerační solidarita“?

Mezigenerační solidarita má dvě roviny. Jednou je soukromá rovina se vztahy vzájemné podpory mezi příslušníky různých generací v rodině, mezi dětmi, rodiči, prarodiči a dalšími příbuznými, ale také v širší společnosti se sousedy a mnoha dalšími lidmi různých generací na celém světě. Například pracující lidé v Evropě soukromě přes různé nadace podporují na dálku hladovějící děti v Africe a Asii.

Druhou a významnou je státní institucionální rovina především v oblasti vztahu k dětem a seniorům. V důchodovém systému je nastavena mezigenerační solidarita tím, že mladší v produktivním věku přispívají na důchody těch, kteří již nepracují. Nutno podotknout, že mezigenerační solidarita je dnes nahlodána tím, že na stáří je pohlíženo jako na něco špatného, protože žijeme zdánlivě ve společnosti věčného mládí. Stáří je z veřejného prostoru čím dál více odsouváno pod tlakem korporací, které v reklamě předstírají, že člověk může být stále mladý, neboť chtějí od pracujících lidí v produktivním věku na základě tohoto byznysu zisk. Relevantní je v tomto ohledu vztah ženy k rodičům. Často se stává, že se žena přes den stará o rodiče a večer o děti nebo obráceně. Přitom se jedná o neplacenou práci. Toto je nutné napravit a jedním z prvních řešení je nepodmíněný základní příjem. Pak bude práce alespoň základně placena a mohou ji vykonávat více také muži. Jinak je samozřejmě třeba tento druh péče také systematicky řešit institucionalizovanou solidaritou, aby péče nezůstávala jen na členech rodiny.

Jaký je Váš osobní názor (či názor strany jako celku) na manželství pro všechny?

Zde budu mluvit jen za sebe. Jsem zastánce klasické rodiny a zároveň preferuji, aby stejnopohlavní páry měly svůj status, konkrétně prostřednictvím registrovaného partnerství s tím, že jejich práva budou analogická manželství, například finanční stránku po úmrtí jednoho z partnerů.

V této souvislosti je dobré zmínit, že to byla KSČM, která po roce 2000 přišla s registrovaným partnerstvím, a již před rokem 1989 bylo Československo státem, který jako jeden z prvních přestal kriminalizovat homosexualitu. Můžeme tedy vidět, že komunistická levice je v dějinách i nyní progresivní. Mnohdy jsou to média, která vytváří falešný obraz o tomto hnutí.

Seznam tabulek použitých v textu

Tabulka č. 1: Výskyt a procenta prvků konzervatismu v jednotlivých analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 161)

Tabulka č. 2: Průměrný výskyt a procenta kódů první kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 166)

Tabulka č. 3: Průměrný výskyt a procenta kódů druhé kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 166)

Tabulka č. 4: Průměrný výskyt a procenta kódů třetí kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 167)

Tabulka č. 5: Průměrný výskyt a procenta kódů čtvrté kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 168)

Tabulka č. 6: Průměrný výskyt a procenta kódů páté kategorie kódovacího schématu v analyzovaných programech ČSSD a KSČM (s. 169)